

„PATRIARHUL ARDELEAN“

**Studii, eseuri și evocări despre
Raoul Șorban**

**Documentar inițiat și îngrijit
de Artur Silvestri**

**i
interMundus**

INTERMUNDUS, 2008

str. Școala Herăstrău nr.62, București, cod 014153

E-mail: editura.intermundus@gmail.com

Tel/fax: 021-317.01.14

ISBN: 978-973-87754-3-5

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Culegerea de față cuprinde cu precădere evocări și analize scrise special pentru a fi incluse în acest volum. Pe lângă acestea, sunt reproduse texte apărute în diferite cărți și reviste, utile pentru a se crea o imagine cuprinzătoare pentru înțelegerea operei și autorului. Eseul lui Niceto Blazquez este numai un fragment dintr-un studiu dedicat lui Raoul Șorban care va apărea separat, în limba spaniolă, în cursul acestui an. Intervenția dlui Ambasador Eliezer Palmor în temă s-a limitat – conform precizării care o însoțește – „la elucidarea hotărârii Institutului Yad Vashem de a acorda titlul de Drept între popoare lui Raoul Șorban și motivul pentru care această hotărâre nu a fost anulată“.

Coperta și tehnoredactare: **Gabriela Chircea**

Tipar: **S.C. EURO PRINT COMPANY S.R.L.**, Buzău, România

O CARTE „DE AFIRMAȚIE” ȘI „DE MODEL”

„**Patriarhul ardelean**” este o carte ce nu s-a născut la întâmplare căci ea se include într-un program început mai demult și căruia i s-ar putea spune mai pe scurt, și formulat emblematic, „Pomenirea Părinților”. Locul lui Raoul Șorban în această evocare colectivă asemănătoare unei liturghii laice este cum nu se poate mai potrivit căci și el a fost, și va trebui socotit și mai stăruitor odată cu vremurile nedeslășite ce vor veni, un adevărat „Părinte al Patriei”.

Noi, însă, nu avem încă o conștiință suficient de vie a **existenței colective în timp** și dacă cumva am avut-o vreodată – fiind mai mult ca sigur că aceasta a existat – am pierdut-o ori s-a estompat mult până la formele de relativă nepăsare ce le întâlnim acum. Însăși istoria acestei culegeri de „evocări, analize și puncte de vedere” o arată într-un fel ce trebuie descris sumar. De inițiat, am inițiat-o în vara lui 2006, de îndată ce „patriarhul istoriografiei de Reconquista” s-a prăpădit pe neașteptate și a lăsat opera nu atât neîncheiată (căci mult din ceea ce a avut de spus a spus până la vârsta matusalemică ce i s-a îngăduit) cât *lipsită de urmași, de „școală” și de discipoli*. Ideea de a o constitui a venit de la Aurelia Lăpușan, o admirabilă „monografistă a Locului” a cărei lucrare cunoaște valori înalte care, deși prea puțin apreciate după meritul ce nu se poate contesta, se vor observa odată cu trecerea vremii. Fiind o sugestie ce s-a potrivit ca sămânța în solul fertil și venită în clipa potrivită, ipoteza unei recapitulări s-a impus cu repeziciune iar momentul acțiunii a urmat de îndată. L-au intensificat, la proporții ce nu se bănuiau în primele schițe, mai multe episoade de **context local** tipic care, la drept vorbind, repetă matematic schemele fenomenal de răspândite la noi în medii intelectuale de factură incertă, de obicei ireponsabile în a folosi cuvântul dacă nu chiar necuviincioase prin gest bizar, atitudine ireverențioasă și criticism în clipa necuvenită. Nici nu se încheiaseră funeraliile și cuvântările curente de panegiric ce sunt expresia universală a reculegerii mâhnite, că se și găsiră specimene care să descrie „omul și opera” cu un incredibil „instinct al maculării” ce lucrează virulent, extins și sistematic căci odată apărută „imaginea negativă” a o corecta cu timpul fără a-i crea o contragreutate imediată ar fi fost dificil, laborios și cu o eficațitate relativă.

Însă pe lângă obligația ripostei (de fapt – a corecției), mai era încă un argument ce a lucrat profund și a produs efect: „pomenirea” ca Instituție care dă, în ultimă analiză, coeziunea întocmirilor solide unde întotdeauna „cei ce rămân” trebuie să se îngrijească nu doar de curățenia mormintelor „celor ce s-au dus” ci și de claritatea amintirii Faptei Mari, atunci când ea există. Și aici există.

Rezultă că „**Patriarhul ardelean**” trebuia să fie o carte de „reacție” dar, mai întâi de toate, **de afirmație și de model**. Materia ei nu a fost ușor să se adune: ea s-a format din „bucăți” și arată așa cum se prezintă astăzi, compusă din texte de lungimi diferite, cerute uneori cu insistența unor autori ce cunosc opera ori cunoscuseră și pe autor, și, până la urmă, are o

conformație mulțumitoare căci am reușit să o fac să capete echilibru și să răspundă obiectivelor de moment. Proportia fiind aici esențială, am avut în vedere că era nevoie și de opinii necontestabile prin demonstrație și metodă dar, în același timp, apte să și creeze un îndemn la reflecție și la o vedere mai lămurită a situației stranie de la noi unde, în doctrina stăpânilor, nici măcar principii incontinente nu apar.

Acționând, deci, sub imperiul necesității, a trebuit să nu mai aștept examinările de natură estetică ale operei și, bineînțeles, portretul de personalitate creatoare care, totuși, vor trebui făcute în viitor, materia în sine având nu doar interes circumscris istoricește ci o însemnătate categorică prin inedit. De aceea lipsesc de aici atât descrierea uimitoarei înfățișări enciclopedice a creației lui Raoul Șorban, ce izbește la o cât de repede privire, cât și incredibilul amestec de finețe intelectuală, estetism baroc și inflexibilitate de istoriograf, întâlnit mai rar, la noi, în vremurile recente. Acolo unde acestea sunt amintite, analiza nu stăruiește fiindcă obiectivele acestei antologii erau abia în al doilea rând judecata de valoare în artistic și diferențierea autorului în raport de epocă și contemporani.

Oricum s-ar înfățișa concluzia axiologică la examenul de mâine când probabil lărgimea de vedere va fi alta decât acum, aici impune **atitudinea de recucerire**, un gen de „ardelenism” compatibil cu obiectul căci Raoul Șorban a fost, așa cum i s-a și spus, „unul din ultimii cărturari ai Ardealului”. Formula uimește dar se susține căci indiferent dacă vor mai fi „știutori de carte multă”, erudiți și savanți prezenți și viitori, această **speță de „intelectual dedicat Locului”** se află tot mai greu la noi și va apărea cu tot mai puțină capacitate de a se regenera dacă nu se produc concentrări de idei puternice și instituții incontrolabile ce pot afirma tradiția încă activă.

Noi, însă, trebuie să ne facem datoria până la sfârșit depășind oricâte piedici posibile și chiar dacă aceasta ne apare câteodată ca fiind acțiune zadarnică și fără efect. Urmările se vor vedea cu vremea, prin mijloace care acum ne scapă (ori, mai bine zis, ne scapă întotdeauna în realitatea cu „orizont restrâns” unde ni s-a dat să trăim); acum esențial este să nu stăm cu mâinile în sân și să facem ceea ce este de făcut.

Indiferent cât de multe ecouri ori de efecte va cunoaște, această carte nu este nici „reprezentativă” și nici capitală dar va fi „un document de epocă” și un semnal. Mai mult nici nu cred că se putea realiza în condițiile date iar dacă lăsăm să se uite șiruri de teme, chipuri și „lucrări” ce binemerită, colbul timpului neiertător se va așterne peste tot ce ne definește mai clar și ireductibil în climatul de depravare irațională ce ne înconjoară azi; dar poate că nu și mâine.

ARTUR SILVESTRI

RAOUL ȘORBAN PRIN CÂTEVA REPERE CRONOLOGICE

• **1912** Se naște, la Dej, ca fiu al ilustrului compozitor Guilelm Șorban (Arad/1876, Dej/1923), o personalitate prestigioasă a epocii, autor al romanelor „Mai am un singur dor” (Eminescu), „Pe lângă plopul fără soț” (Eminescu), „Numai una” („Pe umeri pletele-i curg râu” – George Coșbuc) ș.a. Descinde dintr-o veche familie nobiliară românească din Ardeal, atestată încă din 1266, printr-o diplomă a regelui Bela al IV-lea. Mama provine dintr-o familie alsaciană și aduce cu ea zestrea genetică germană și franceză. Tatăl moare tânăr, la 47 de ani, se pare că otrăvit de un adversar politic.

• **1923-1927** Studii gimnaziale și liceale la Blaj și Cluj, cu precădere în domeniul muzical, unde are ca profesori pe Heinz Heltmann, Celestin Cherebețiu; Jean Bobescu și Paula Kouba-Stranzky; • **1930** Debutază în jurnalistică (ziarul „Patria”) • **1930** Studiază pictura și muzica în Italia, Germania și Austria; la Milano, urmează Conservatorul „Giuseppe Verdi” (1930-1934); în aceeași perioadă, cunoaște și urmează ca elev pe pictorul expresionist Oskar Kokoschka. Începe să se afirme în pictură cu expoziții la Baia Mare și Cluj (1935) urmate de altele „personale” la Botoșani (1936), București, Baia Mare (1938), Cluj (1939, 1942, 1943), și de participări la expoziții colective: Cluj (1942, 1943), București (1939, 1956). Între 1935-1939, studiază Dreptul la Cluj, iar în 1938 devine director al Cabinetului Rezidentului Regal al Ținutului Someș, profesorul dr. Coriolan Tătaru și Preparator la Catedra de Istoria Artei a Universității din Cluj • **1939** Lucrează, până în 1944, în Ministerul Afacerilor Străine la Departamentul de Presă, dar în 1940, după un incident cu Poliția Legionară din București (este arestat), se întoarce la Cluj. După ocuparea Ardealului de Nord, devine una din figurile importante ale intelectualității ardelen rezistente (fiind și secretar de redacție la „Tribuna Ardealului” și, din 1943, fondator al ERAN (Editura Românească din Ardealul de Nord) • **1942** Arestat de autoritățile ungare (martie-noiembrie); apoi, din 1944, se află între organizatorii acțiunii de salvare a evreilor din Transilvania de Nord, operațiune la care participă, până la reîntoarcerea în România, la 1 Mai 1944. Carieră universitară strălucită, în domeniul istoriei artei, cu un doctorat în această disciplină, arheologie și estetică, sub îndrumarea eminentului savant Zoltán Felvinczi Takáts; Din 1945 lucrează la Președinția Consiliului de Miniștri (în Departamentul de presă). La jumătatea lunii martie, este arestat de autoritățile ungare la Cluj, deși reprezenta România, în calitate de comisar guvernamental, la festivitățile de reunire a Transilvaniei de Nord cu România. Peste câteva zile este arestat de autoritățile ungare din Cluj • **1946-1948** Conduce Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cluj, unde este și profesor; iar în 1947 inaugurează Salonul de Artă Plastică al Transilvaniei, fondat împreună cu acaemicianul. V. Vătășianu și profesorul Gyula László • **1948-1949** Conduce, ca rector, Institutul de Arte din Cluj, pe care îl fondează și unde lucrează ca profesor universitar • **1949** Este exclus din învățământ și din viața socială, datorită situației politice din țară, și devine zugrav la o cooperativă, înainte de a fi arestat, în 1952 (jurnalistul C. Mustață constată că „în cele patru arestări

-1940, 1942, 1945, 1952 – a totalizat șase ani de lipsire de libertate, fără a fi judecat și condamnat”) • **1956** Redactor pentru cărțile de artă – Editura de Stat pentru Literatură și Artă • **1963** Datorită ministrului Ilie Murulescu, este reintegrat în învățământul universitar; profesează doi ani la Universitatea București, iar din 1965 este profesor, secretar științific și șef de catedră la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București până în 1978 • **1969** Susține conferințe despre arta românească la Budapesta, Paris, Haifa, München • **1968-2006** conduce doctorate în Istoria Artei, la Universitatea București • **1986** „O viață de artist, între München și Marasmureș” – o scriere memorialistică importantă. În același an, apar primele articole din ciclul „Rețelele Omeniei”, inițiate de Adrian Riza și M. Ungheanu, tratând participarea lui Raoul Șorban la salvarea evreilor din Transilvania de Nord • La 7 aprilie **1987**, Institutul Comemorativ al Martirilor și Eroilor Holocaustului „Yad Vashem” (Ierusalim), îi atribuie titlul de „Drept între Popoare”, primit de „neevreii” care au salvat evrei de la moarte • La 5 decembrie **1990** primește titlul de „Cetățean de Onoare al Statului Israel” • Începând din **1990**, bibliografia lui cunoaște o nouă categorie de lucrări, dintr-o specie proprie, amestec de memorialistică și reconstituire documentară, „istorie secretă” sau „eretică”, analiză de doctrină politică. Astfel, lucrări cum ar fi **„Fantasma imperiului maghiar și Casa Europei”** (1990), **„Chestiunea maghiară”** (2001), o carte „arestată” (postfața de Adrian Riza și „făcută dispărută”) sau **„Invazia de stafii”** (2004, cu o prefață de Adrian Păunescu) devin episoade ale unei opere de „reconquista a viziunii istoriografice documentate” și deopotrivă ocazie pentru marginalizarea și mai pronunțată a cărturarului ardelean. Retras la Stoiana, ca strămoși lui, nobili transilvăneni liberi, Raoul Șorban își continuă opera strălucită, prețuită de mulți și detestată de „monopoliștii de opinie” de la noi și de aiurea, până la petrecerea lui din viață, în iulie 2006, când **„patriarhul istoriografiei românești”** intră, la rândul lui, în istorie • În septembrie **2005**, primește, la București, „marele Premiu al Patrimoniului Românesc”, acordat de ARP, la a doua ediție, urmând, astfel, pe marele Mitropolit Antonie Plămădeală. Opera de cărturar cuprinde un număr impresionant de „monografii de autor”, ce vor trebui redescoperite și recitite, precum: G.A. Beltraffio (Milano 1935); Pictorul Mihai Șorban (Cluj, 1943); Tonitza – „Scrieri despre artă” (cu o prefață de Tudor Arghezi, București, 1962); C. Baraschi (Ed. Meridiane, 1965); Th. Pallady; Aurel Ciupe; Nicolae Tonitza; Aurel Popp (1968); Börmches (1974); Vida (1982); Ter Borch (1985); Szervátiusz, Aurel Popp (Ed. Corvina, Budapesta), colaborări la o sinteză esențială: „Istoria învățământului artistic din România” (București, 1964), nenumărate prefețe și „studii introductive”, care, la rândul lor, merită ediții de restituire și o publicistică fenomenal de întinsă, care constituie acum obiectul de studiu al unui grup de cercetători din Cluj-Napoca, îndrumat de admirabilul studios Ilie Rad. Opera, dar și „personalitatea” constituie o temă de studiu pentru viitor, rezemată pe cărți ce i s-au dedicat (cum ar fi „Convorbiri cu Raoul Șorban”, de C. Mustață) și pe numeroasele scrieri memorialistice, risipite în presă și în cele mai diferite volume colective (ca exemplu: „Retrospective autobiografice” (Rétrospectives autobiographiques). În: România km O, 1999, 1, nr. 1, p. 125-132).

RAOUL ȘORBAN „CEL MARE” – UN UMANIST DE O CATEGORIE EXCEPȚIONALĂ

Prof. Dr. Niceto Blázquez, O.P.

În noaptea de 18 iulie a anului 2006 s-a stins din viață, la Cluj-Napoca, Raoul Șorban la vârsta de 94 de ani, și în data de 21 au avut loc, la DEJ, solemnele funeralii religioase în onoarea sa, prezidate de prietenul nostru comun domnul Virgil Bercea, Episcop greco-catolic din Oradea.

Fiica sa, Cristina, mi-a transmis trista știre cu aceste laconice și iubitore cuvinte: „Dragă Niceto, cu multă tristețe vă anunț că tatăl meu a încetat din viață aseară. Funeraliile vor avea loc vineri, la orele 13, în Dej. Domnul Bercea din Oradea va fi prezent acolo. Vă rog să mă sunați urgent. Cristina”.

Înainte de datoria de a fi prezent la un act atât de important, trimiteră unui mesaj de despărțire, în următorii termeni, mi s-a părut a fi o datorie de conștiință:

„Dragă Raoul. Am primit o veste despre călătoria ta spre eternitatea fericită. Scuză-mă că nu am fost alături de tine ca să te îmbrățișez înainte de despărțire. Nici viața nici moartea nu așteaptă pe nimeni. În momentul de față ajung la mine tot felul de gândurile și amintirile fericite alături de tine prin mai de 30 de ani. Sigur, tu ai fost, Raoul, pentru mine un prieten fără comparație și unic. Dar asta nu e tot. Eu te-am cunoscut totdeauna ca un om drept și bun și mai cercetător sincer adevărului. Încă mai mult. Tu ai fost și un om cu inima creștină care ai făcut tot felul de bine, mai ales în favoarea celor mai nevoiași atât din point de vedere materiale cât și spiritual fără prejudecată. De aceea, dragul meu Raoul, nu ți-e teamă de nimic. Dumnezeu te așteaptă cu dragoste și noi să ne amintim de tine cu dragă inimă. La revedere, Raoul, și mulțumesc încă o dată pentru prietenie noastră fericită. Te îmbrățișez cu mare dragoste, admirație și recunoștință. Niceto. La Madrid/ 19/VII/2006”.

Pentru a schița această amintire despre Raoul Șorban, mă simt obligat să las o dovadă istorică despre câteva trăsături ale marii sale personalități umane. 1) Și-a publicat în cele din urmă **Memoriile** și a avut ocazia să spună lucruri pe care, din prudență, nu a îndrăznit să le facă publice înainte. Eu am auzit chiar de la el multe din lucrurile pe care le relatează în **Memoriile** sale și în interviurile din presă și trebuie să mărturisesc că, vorbind personal cu el, aceste relatări capătă un interes special. Vorbea liniștit, cu precizie și folosind cuvinte exacte pentru a exprima foarte clar ceea ce dorea să spună. Uneori, un surâs ironic sau un gest mai elocvent decât cuvintele însele îi acompaniau relatarea sau afirmațiile. Cel mai bine era când eu îi puneam o întrebare lămuritoare, care îi dădea ocazia să facă niște comentarii confidentiale picante. 2) Raoul Șorban a fost, ca om, artist desăvârșit și intelectual, un umanist de o categorie excepțională. Sensibilitatea sa pentru dreptate și respectul față de persoana umană nu au fost înțelese și, din această cauză, a fost încarcerat de patru ori. A fost pedepsit de naziști, fasciști, naționaliști și comuniști. Sau, cum el însuși obișnuia

să spună: „toti”. 3) Și, totuși, când îl trăgeam de limbă, obligându-l să se pronunțe asupra persecutorilor săi nedrepti, nu am auzit de pe buzele sale cuvinte de resentiment, ură sau dorințe justițiare de răzbunare. Dacă pronunța cu vreo ocazie un adjectiv negativ la adresa persoanelor, făcea acest lucru cu un ton confidențial și încet, pentru a fi uitat. Chiar și atunci când vorbea despre problema Transilvaniei, care era obsesia sa istorică. 4) Cred că moartea dramatică a tatălui său și tratamentul inuman al mamei sale au constituit doi factori care i-au marcat viața încă din cea mai fragedă copilărie. Raoul era convins că tatăl său fusese asasinat de către adversarul său politic și personalitatea sa a fost marcată după aceea de mama sa pe care și-o amintea frecvent cu o dragoste imensă. La toate acestea trebuie să adăugăm tragedia politică a României aflată între naziști, naționaliști violenți și comuniști. Și, totuși, Raoul Șorban a reușit să depășească moral aceste calamități eradicând din sufletul său orice sentiment de răzbunare sau resentiment împotriva cuiva. În acest sens, a fost un om „rebel” în sensul cel mai nobil al cuvântului. A fost fidel convingerilor sale nobile, fără să le impună cuiva cu forța, și sentimentelor sale de dreptate fără a se umili în fața nimănui. Se înțelege astfel că însuși comuniștii l-au considerat „periculos”, și, în fapt, au încercat să-l ucidă. Când îmi povestea despre strategiile sale de supraviețuire, sau pentru a ajuta persoanele care se aflau în dificultate, adăuga uneori că întotdeauna se purtase ca un „conspirator”. Sau, făcând ceva ce putea fi interpretat drept un denunț al unei nedreptăți instituționalizate de către diversele grupuri sociale aflate în conflict. 5) Din punct de vedere politic, Raoul Șorban a fost un patriot român exemplar. Și-a iubit patria și a luptat pentru ea cu inteligență, dialog și prietenie fără a degenera în pesta naționalismelor sălbatice ale timpului său și care amenință conviețuirea în viitor. Nu a acceptat nici să își abandoneze patria sau să o trădeze prin spionaj. Nimic mai străin mentalității universale a lui Raoul Șorban decât „patriotismul mărunț” și „șovinismul” care animă naționalismele. Pe de altă parte, memoria istorică este fundamentală, dar numai atâta timp cât este selectivă. Memoria istorică selectivă înseamnă a scrie istoria cu obiectivitate și a-și aminti întâmplările pozitive condamnând la uitare tot ceea ce servește numai pentru a reactiva ura și răzbunarea. Poziția sa față de contenciosul din Transilvania a fost intelectuală și umanistă denunțând nedreptățile verificabile și niciodată prin recurgere la forța brută militară. 6) Cunoscând personalitatea lui Raoul Șorban și situația politică complicată a României, încolțită de către naziști, naționaliști ai secolului al XIX-lea și comuniști sălbatici în același timp, activitățile sale clandestine în favoarea poporului evreu par a fi ușor de înțeles în întregime și demne de admirație. „Yad Vashem” nu a greșit când, în ziua de 7 aprilie 1987, l-a numit „Cel Drept între Popoare”. Dr. Mordecai Pardiel mi-a trimis o invitație oficială pentru a asista la solemnul act, dar, din diverse motive, nu am putut să mă deplasez în acea zi la Ierusalim. 7) Raoul Șorban a fost întotdeauna un profund admirator al credinței mele creștine. Cu o ocazie, m-a întrebat de ce, el nefiind credincios, se identifica de fiecare dată mai mult cu filosofia mea de viață. Eu i-am răspuns pentru că, probabil, amândoi ne-am cunoscut

În căutarea adevărului și a păcii prin intermediul inteligenței și nu cu ajutorul puterii și a dominării celorlalți. Acest răspuns l-a convins în întregime. Avea impresia că pierduse credința creștină în care fusese educat, dar era convins de calitatea și noblețea viziunii creștine asupra vieții. De aici respectul său pentru Biserică și preocuparea sa când observa că autoritățile ecleziastice sau creștinii nu se aflau în concordanță cu marile principii ale creștinismului. El spunea că nu are credință, dar, în realitate, am fost martor direct al operelor sale de caritate și al relațiilor sale de prietenie strânsă pe care le avea cu autoritățile ecleziastice ale tuturor confesiunilor religioase existente în România. Cu o ocazie, un ziarist l-a întrebat dacă era credincios. Răspunsul lui Raoul: „Mama mea spunea că, cel mai probabil, Dumnezeu există, și prietenul meu Niceto Blázquez spune să nu-mi fac griji pentru că, în practică, sunt un bun creștin.” Fără comentarii! După ceea ce am spus în aceste pagini cititorul va înțelege de ce nu am avut îndoieli în a-l numi pe Raoul Șorban **CEL MARE**.

Madrid, noiembrie 2006

**„Cele ce s-au întâmplat nu sunt cele ce trebuiau să se întâmple.”
Raoul Șorban 1912-2006**

UN DEȚINUT PÂNĂ LA MOARTE

Corneliu Florea

Șansa de a trăi peste nouă decenii nu este dată multora. A trăi peste nouă decenii sănătos, păstrând intelectualitatea și discernământul rațiunii intact până la sfârșit este dat și mai puțin. Și din cei puțini, doar câțiva dintre românii care au străbătut secolul XX, atât de frământat istoric, au avut o viață personală și socială tumultuoasă precum Raoul Șorban, care a fost de partea concordiei interetnice, dar a luptat pentru drepturile românilor ardelenii în timpul ocupației horthiste. Pentru inteligența și cultura sa superioară din care au izvorât nobilele idei artistice, umanitare, de dreptate și apărare națională a fost deținut, un deținut perpetuu pentru că, și-n vreme ce era liber, ideile sale au fost condamnate și deținute de cei de la putere. Încarcerarea gândirii înaintate, a ideilor de creație și libertate, a demnității personale și armoniei sociale este tot o detenție, de multe ori mai greu de îndurat. Și din acest punct de vedere Raoul Șorban se situează printre cei puțini și proeminenți. Nu a acceptat detenția spiritului și nici marea tragedie a românilor ardeleni sub ocupația ungurească; s-a opus atunci, iar prin scrierile sale a dezvăluit adevărul pentru generațiile viitoare.

Chiar dacă conjunctura politică și propagandistă din România paleo-comuniștilor de la putere, travestește în orice altceva numai să nu pară români, chiar dacă o bună parte din intelectualii istoriei și culturii românești s-au autodecapitat din linguseală și servilism față de străini, eu totuși sper, am datoria și motive să sper, că sfârșitul natural al lui Raoul Șorban va îndemna pe unii dintre conaționalii noștri de azi și din generațiile viitoare să continue

lupta de eliberare a gândirii încarcerate de dominanții samavolnici de ieri și astăzi din Țara Noastră, fie că sunt autohtoni sau străini.

Personal l-am cunoscut puțin pe Raoul Șorban, din câteva telefoane. Din motive pe care acum le regret mult, întâlnirea dintre noi, pe care și-a exprimat-o și Raoul Șorban, nu a avut loc. Regret enorm, dar a motiva acum nerealizarea ei nu va schimba cu nimic tristețea ce m-a cuprins când mesajul lui Vlad Pohila de la Chișinău mi-a adus vestea morții sale. Mă consolez, creștinește, cu întâlnirea de apoi...

Am început să citesc cu atenție concentrată scrisorile lui Raoul Șorban din 1990 când a publicat eseu **Maghiaromania în doctrina ungarismului** la Editura Globus din București, drept contracarare a iredentismului UDMR-ului din România și un articol din **Erdélyi Magyarország** din Budapesta care susținea incitând: **„E o realitate că viitorul Transilvaniei nu mai constituie o problemă internă a României. Acest viitor este o problemă maghiară și germană, o problemă slovacă și poloneză, o problemă sârbă și ucraineană, greacă și armeană, evreiască și țigănească. Este o problemă europeană”**. Publicată în presa budapestană și răspândită în Transilvania, această frază antiromânească și iredentistă a indignat pe orice român obișnuit la acea dată, transilvănean sau nu, cu excepția lui Ion Marcel Ilici Ilescu și a lui Petre Roman preocupați de puterea politică pe care puseseră mâna după executarea lui Ceaușescu.

Raoul Șorban era una dintre vocile cele mai autorizate când se vorbea, istoric argumentat, despre Transilvania fiindcă s-a născut în Transilvania în 1912, s-a educat universitar la Cluj unde a trăit în miezul fierbinte al ocupației horthiste și a evenimentelor care au urmat după aceea până acum, în anul stingerii sale, 2006. A trăit evenimentele, este insuficient spus în cazul său, trebuie adăugat cum le-a trăit și ce a făcut. Din imensa sa activitate culturală și politică, artistică și scriitoricească am să mă opresc în acest articol de respect față de personalitatea sa doar la un segment, la segmentul dăruirii sale patriotice, al contracarării decente și raționale a antiromânismului din trecut și prezent. Acest segment este un sentiment deosebit, superior, întâlnit la cei loiali față de obârșia lor, dar necunoscut pseudoelitelor politice și culturale de la putere.

Raoul Șorban mi-a atras atenția de la început, când clar, decent și argumentat a disecat social și istoricește **noul mimetism euro-democrat** al stratului unguresc iredentist din România, ce peste noaptea sfârșitului de an 1989, a format UDMR-ul, trecând de la comunismul internațional la democrația occidentală, ca dintr-un tren în altul, la fel cum la sfârșitul anului 1944 părinții lor au trecut de la Hitler și Mussolini la Stalin și Lenin. Dar nu încadrarea ungurimii într-o formațiune etnică de unitate a declanșat, de fapt, alerta și contracararea, ci mistificatoarea propagandă, contrafacerea adevărului istoric și social până la această dată, segregția de la Târgu Mureș și din Secuime, pretențiile și privilegiile pretinse, șantajul politic cu milionul lor de voturi.

După ce am citit și am prezentat în „Jurnal Liber”, volumul **Chestiunea maghiară** apărut în Editura Valahia din București în 2001, am primit din

partea autorului, Raoul Șorban, o scrisoare din care reproduc următoarele: „**M-a bucurat interesul Dv. pentru Chestiunea maghiară** (sublinierea îi aparține) **carte apărută în 2001, dar până azi nepusă în vânzare** (și această subliniere îi aparține). **Puține exemplare au fost scoase de la tipografie de Gh. Funar; cum ați reușit să vă procurați unul?** Aceste rânduri spun mult despre pseudodemocrația paleocomuniștilor Iliescu și Constantinescu, a acoliților lor, despre libertatea de circulație a ideilor în sensuri opuse, despre detenția adevărului istoric scris în **Chestiunea maghiară** de Raoul Șorban. Prin această **nepunere în vânzare a cărții**, detenția gândirii libere și adevărate a personalității cărturarului Raoul Șorban continuă. Autorul este o personalitate marcantă a vieții și culturii românești prin activitatea depusă cu strălucire ca pictor, critic de artă, profesor universitar, istoric, publicist și scriitor, plus patru detenții. Și tocmai pentru această valoare de erudit de prestigiu este marginalizat de dominanții și lefegii lor fără valoare și caracter, de marionetele din mass-media dâmbovițeană.

După un timp, am primit din partea sa, cu autograf, un volum de 630 de pagini, **Invazie de stafii**, o adevărată frescă istorică transilvană a secolului trecut în care datele autobiografice ne fac să înțelegem mai bine oamenii și istoria acelor timpuri, frământările și drama vieții autorului, care s-a dedicat culturii, dreptății și concordiei sociale pentru care a fost răsplătit cu o permanentă detenție, când fizică, când intelectuală.

Prima sa detenție a fost scurtă dar bestială. Deși descendent al unei familii aristocrate din Transilvania, a avut întotdeauna vederi de stânga, iar în studenție a avut rezerve și obiecții față de studenții legionari, de Mișcarea Legionară ceea ce i-a fost fatal în octombrie 1940, la București, când a fost luat de pe stradă și dus la sediul Poliției legionare din Splaiul Unirii și bătut o noapte întreagă. Durerea nu i-a fost doar fizică, dar și sufletească având în vedere că abia sosise la București ca ardelean român refugiat. A fost eliberat datorită intervenției lui Iuliu Maniu, după care s-a hotărât să se întoarcă în Transilvania Lui de sub ocupația horthistă, considerând că va suporta mai ușor prigoana din partea străinilor decât pe cea a conaționalilor săi. Ajuns în acest punct, destăinuie niște fapte detestabile ale acelor vremuri românești. În războiul dintre oligarhia carlistă și Mișcarea Legionară, în 21 septembrie 1939 a fost asasinat Armand Călinescu. Riposta a fost necruțătoare; în fiecare județ s-a ordonat vânatoare de legionari, împușcare pe loc și expunere în locuri publice. Acest ordin abominabil a ajuns la Cluj cifrat, dar din eroare nu au folosit cifrul Siguranței ci pe cel al Rezidentului Regal din Ținutul Someș, care se afla la Raoul Șorban, directorul cabinetului. După descifrare, în prezența lui și a rezidentului regal, colonelul Panaitescu a luat ordinul spre executare urgentă cum i se cerea. Printre cei vizați se afla și profesorul Ion Chinezu. Prin înțelegere cu Emil Hațeganu s-a hotărât salvarea lui, iar Raoul Șorban l-a transportat clandestin cu automobilul într-un sat de lângă Teiuș, salvându-i viața. Acum, în toamna anului 1940, la București, după arestare, Raoul Șorban a aflat că cel care l-a denunțat poliției legionare ca „element dăunător țării și nației” nu a fost altul decât profesorul Ion Chinezu...

Întorcându-se la Cluj ca funcționar al Consulatului Român, rămâne surprins constatând că vechile sale cunoștințe ungurești îi întorc spatele, iar ardelenii români au devenit valahi aduși în pragul deznaționalizării și robiei. La pagina 133, dă lista prin care ungurimea horthistă a trecut la deznaționalizarea românilor ardeleni în mod rapid, brutal și total. Trebuie reprodușă pentru pseudoelitele politice și culturale de pe malul bucureștean al Dâmboviței. Nu au mai existat pentru un milion și jumătate de români: universitate, licee, școli românești sătești, teatre și spectacole românești, filme românești, biblioteci și librării cu cărți românești, emisiuni de radio românești, lucrări de artă românești în muzee. Astăzi, statistic, trăiesc în toată România tot un milion și jumătate de unguri și nimic din cele de mai sus nu le lipsește (numai la Cluj au 16 facultăți ungurești). Ei însă își manifestă nemulțumirea și revolta față de Trianon, în toată lumea, în timp ce românilor nu li se permite, pe motiv de nou-europenism, să spună adevărul despre ocupația horthistă. **Chestiunea maghiară** a lui Raoul Șorban este o carte încă deținută, la fel și **Furtuna deasupra Ardealului** de Aurel Socol...

A doua detenție a lui Raoul Șorban a survenit în martie 1942, când a primit un ordin de chemare la regiment. Surprins, fiindcă era înregistrat ca cetățean străin nu maghiar, a crezut că este totuși numai o greșeală care se va îndrepta la fața locului. Numai că odată intrat pe poarta cazăr-mii a fost arestat, tratat ca un animal, recrutat automat după ce a trecut formal printr-o comisie medicală și trimis sub pază înarmată în Ungaria împreună cu un grup format numai din câțiva români și mulți evrei. Din grupul românesc făcea parte Aurel Stănescu, Aurel Socol și Victor Cosma, toți trei avocați. Ajunși la Miskolc au fost încarcerati în penitenciar în care au dormit pe jos, pe paie cu hârdăul de dejecții în mijlocul celulei. După trei luni, au fost organizați într-un detașament special de pedeapsă și pentru început scoși la construcții. Erau peste două sute de evrei și câțiva români. După opt luni de detenție, într-o zi, pe neașteptate, cei patru intelectuali români au fost eliberați și îndrumați să meargă la Budapesta la Legația Română să se știe că au fost eliberați. Abia după 40 de ani Raoul Șorban a aflat de la Mihai Pelin care a fost mobilul eliberării lor din detașamentul special de pedeapsă din care au supraviețuit până la urmă numai opt persoane! Salvatorul lor a fost Ion Antonescu. Informat despre soarta celor patru intelectuali ardeleni intenționat introduși într-un detașament special de pedeapsă format din evrei care erau sortiti pieirii, Ion Antonescu a dat ordin să se aresteze patru intelectuali maghiari din România care vor avea soarta celor patru intelectuali români din Ungaria. Apoi, pe căi indirecte, această informație „întâmplător” a ajuns la guvernul horthist și așa s-a hotărât eliberarea lor. Nu toți tinerii români au avut o asemenea șansă. La pagina 179, Raoul Șorban scrie: **Ungaria a participat la războiul antisovietic cu o armată – a II-a – compusă din 256 000 de combatanți, dintre care 150 000 erau români, iar ceilalți proveneau din rândurile altor „naționalități” (slovaci, șvabi, ruteni). Dacă la Cotul Donului armata ungară a suferit cea mai dezastruoasă înfrângere, pe plan intern al politicii de maghiarizare, pierderea a 100 000 de români, morți și**

dispăruți, a reprezentat un succes în conformitate cu ansamblul doctrinelor ungare de maghiarizare a țării! Iată un alt adevăr din acele vremuri nebune, pe care unгурimea îl ascunde, îl încarcerează, în timp ce mass-media români, lefegii pe la străini, sunt puși să bată câmpii întrării în NATO și Europa, iar UDMR-ul promite „loialitate ungurească” celor care îi iau la guvernare și le satisfac segregatia față de români prin universități și autonomie...

Cu toate aceste succese, înfrângerea hitlerismului și horthismului nu a adus nicio schimbare în gândirea și comportamentul iredentiștilor unguri iar marea majoritate a intelectualității românești nu a învățat nimic din tragedia ocupației horthiste, din îngâmfarea și perversiunea unгурimii. Puțini români ascultă, citesc și cercetează nenorocirea românilor ardeleni din acele vremuri. La **cei 100 000 de tineri români, morți sau dispăruți, ce au fost încorporați în Armata a II-a „ungurească”** Raoul Șorban mai adaugă la bilanț, uciderea a mii de români ardeleni de către armata și jandarmeria horthistă, sau chiar de ungurii civili, **a 80 000 de români, bărbați și femei, „închiriați” pentru diverse munci în străinătate, din care au revenit circa 10%, a 400 000 de români expulzați din Ardealul de Nord** (pag. 472). Pentru adevărurile pe care le face cunoscute, volumul **Invazia de stafii** este încarcerat în tăcere de noii culturnici de la București, Cluj, Timișoara. Și mai este un motiv: soarta evreilor transilvăneni a fost în mâna Budapestei, ori „institutului Elie Wiesel-Soroș” din București nu-i convine ca acest adevăr să fie consemnat corect în istoria holocaustului. Și fiindcă veni vorba de istoria holocaustului, care este predată elevilor din România, oare nu se poate face **un pic de loc și pentru istoria românilor ardeleni din același timp?** Și o mică sugestie mass-medieiștilor ce scriu **despre Transilvania, întâi să citească și scrisesele lui Raoul Șorban**, tocmai pentru că nu este trecută la bibliografia lor obligatorie.

După întoarcerea din detenția de la Miskolc, Raoul Șorban, printre alte activități personale și sociale, este secretar de redacție la „Tribuna Ardealului”, singurul cotidian românesc din Ardeal. Consemnează: **„Trăiam într-o zonă de margine și practicăm noi tipuri de relații sociale. Vechii mei prieteni maghiari ardeleni, în cei 4 ani ai Dictatului, au evitat cu statornică îngâmfare – ori teamă? – să-și amintească de existența mea”.**

Tipic! Cu toate acestea, când unii dintre „vechii prieteni” și-au dat seama de adevărata stare a războiului, l-au căutat la redacție, îngrijorați, pentru a mijloci o întâlnire între Miklós Bánffy și Iuliu Maniu, în care contele aducea un mesaj din partea regentului Horthy. Târziu, în toamna anului 1943, întâlnirea a avut loc la București, unde Raoul Șorban l-a însoțit pe contele Miklós Bánffy, care nu mai era atât de semeț ca în toamna anului 1940, iar pentru Iuliu Maniu a fost un bun prilej să-i reamintească atrocitățile antiromânești care s-au petrecut sub ochii contelui fără să clipească.

Odată cu începutul anului 1944 totul se derulează ca un „blitzkrieg” dar în sens invers. În primăvară, armata roșie trece Bugul și într-o lună ajunge la Prut! Hitler este informat de infidelitatea amiralului călăreț; ordonă ocuparea militară a Ungariei și schimbarea marionetei. La Cluj, se instalează

poliția secretă germană ce îl determină pe Raoul Șorban, cunoscut ca un apropiat al evreilor pe care îi sprijină să treacă clandestin în România, să părăsească Clujul pentru a nu fi arestat. Se va întoarce în toamna anului 1944, în Clujul „eliberat și administrat de armata roșie”. Transilvania rămâne sub administrația armatei roșii până în primăvară, când, la guvernare, a fost adus guvernul Petru Groza, conform neschimbatei legi istorice: fiecare învingător vine la putere cu marionetele lui! În aceste câteva luni ungurimea s-a metamorfozat rapid, din horthistă și hitleristă a devenit comunistă, apucându-se să lustruiască cizmele rusești cum făcuseră până atunci cu cele hitleriste.

După încheierea războiului, la Cluj puterea este dată pe mâna comuniștilor care în marea lor majoritate erau unguri și evrei pe care Raoul Șorban îi cunoștea bine, fiindcă el întotdeauna avusese vederi de stânga și se comportase ca atare. Cu toate acestea i se fac o serie de denunțuri ce se traduc în lungi anchete cu poliția, de data aceasta română, și o nouă detenție, a treia. Urmează o perioadă foarte critică în viața sa, fiindcă tovarășii săi din trecut îl abandonează. Până la urmă, prin el însuși, revine la linia de plutire dar nu pentru multă vreme. Odată cu instalarea securității ca „apărătoare a cuceririlor revoluționare” soarta lui încapă pe mâna ei. Două sunt motivele, întâi de toate **nu avea origine sănătoasă**. Era moșier, de la regele Bela al IV-lea, care printr-un document din secolul XIII-lea donează trei moșii „nobilului său amic valah Moise Șorban” (pag. 187). Al doilea, mult mai grav, a fost denunțat că ar fi agent britanic! Mai mult nici nu le trebuia pentru a fi arestat, anchetat, condamnat. Ancheta este un fel a spune, pentru că securitatea este o instituție serioasă, nu-și prea pierde timpul cu vorbăria, torturează până îți dorești singur moartea sau spui tot ce vor ei. Și ei știu ce vor fiindcă deja au aflat de la alții! Dacă supraviețuiești ajungi pe mâna „justiției poporului” care te poate împușca fără să-și mai piardă vremea cu legatul la ochi. **E foarte greu să le rezisti...**

Raoul Șorban a pierdut totul ce vine din afară, din societatea în care a trăit. Întâi a fost **expropriat**, apoi a fost **comasat**, de la cinci camere la una, a urmat **interdicția confesională**, era din moși strămoși greco-catolic, iar la urmă **interdicția profesională**: din pictor ajunge zugrav. A făcut un tur forțat, și a rezistat cum a putut, prin subsolurile securității din Cluj, Bacău, Piatra Neamț, București și cinci ani închisoare! Dar Raoul Șorban nu a pierdut nimic din personalitatea sa, din claritatea minții sau din spiritul său uman, ci din contră a devenit un înțelept! Din 1945 până în 1963 nu a publicat nimic, iar despre **atrocitățile ocupației horthiste** a început să scrie după patruzeci de ani! În schimb, a observat și a meditat schimbarea semenilor săi ardeleni, care l-au părăsit în ultimele două detenții și intervalul dintre ele! A trudit, a citit și, pas cu pas, s-a întors la viața culturală. A înțeles că, viața **nu se poate reface, fiind prins de prezentul continuu al societății**, dar trebuie ținut minte, iar esențialul vieții și al societății în care trăiești, format din bine și rău, trebuie consemnat, transmis. A ierta, sau nu, este o problemă secundară, personală, primordială este **a nu uita!** Uitarea este de neiertat! Așa spun și fac evreii despre holocaustul lor. Nouă cine ne poate interzice să uităm sau să nu transmitem generațiilor viitoare tragedia

abominabilă care s-a numit **ocupația horthistă în Nordul Ardealului (din septembrie 1940 până în octombrie 1944)?**

La fel ca Raoul Șorban, la fel ca evreii, trebuie să ne împotrivim celor ce ne cer să uităm tragedia noastră provocată de străini de-a lungul istoriei noastre, să nu admitem detenția adevărului nici pentru toate promisiunile lumii.

Îl regretăm pe Raoul Șorban, dar ca să se odihnească în pacea eternă, noi, românii, trebuie să urmăm pilda înțeleptului neobosit nonagenar.

iulie 2006 Winnipeg – Canada

„ÎNTÂLNIRE“ TÂRZIE CU RAOUL ȘORBAN

Ilie Rad

1. Preliminarii. L-am cunoscut, din păcate pentru mine, relativ puțin pe Raoul Șorban. Cred că de câteva ori am citit în aceeași sală de lectură („Sala Profesorilor”) a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca. De asemenea, am participat la o festivitate organizată de Primăria Municipiului Cluj-Napoca, în onoarea sa, cu ocazia împlinirii vârstei de 90 de ani.

În ciuda venerabilei vârste de 94 de ani, Raoul Șorban era un intelectual deosebit de activ. Brusc, am aflat știrea încetării sale din viață. Știam că a fost o mare, complexă și controversată personalitate și tocmai de aceea, în semn de omagiu, m-am hotărât să citesc volumul lui Constantin Mustăță, **Dialoguri cu Raoul Șorban** (Editura Anotimp, [Oradea], 2002). O carte care începe cu un *Avertisment*, din care citez partea de început: „Raoul Șorban? O legendă contemporană cu noi! Un bărbat de 90 de ani, de studii la Blaj, Cluj, Milano, Viena și Graz. Vorbește fluent cinci limbi. A fost violonist într-o formație celebră a Italiei, a pictat, a fost secretarul Rezidenței Regale a Ținutului Someș, a întemeiat, în timpul Dictatului de la Viena, singura editură românească din Transilvania de Nord, a fost profesor universitar la Cluj, București și Madrid; a reorganizat, în 1948, învățământul artistic universitar din Cluj, fiind primul rector al Institutului de Arte. A elaborat 20 de cărți de critică de artă și a dat girul la 60 de titluri de doctor.../ L-au arestat legionarii, apoi, în două rânduri, ungurii, iar a patra oară comuniștii. O vreme, a fost zugrav. Nicolae Moraru, culturnic al vremii, l-a acuzat în *Scânteia* că este decadent, cosmopolit și agent englez, iar Andrei Pleșu că este imoral, de vreme ce s-a căsătorit a cincea oară. Amândoi au cerut eliminarea de la Catedră a profesorului Șorban”. (p. 5).

2. Din viața autorului. Raoul Șorban s-a născut la Dej, în 1912, fiind fiul compozitorului și pianistului Guilelm Șorban, care a pus pe note versuri de Mihai Eminescu (*Mai am un singur dor; Pe lângă plopii fără soț*), Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri, Matilda Cugler-Poni ș.a., compozitor care a inspirat, prin melodia *Cucuruz cu frunza sus*, Imnul Național al Israelului.

Familia Șorban se trăgea dintr-o veche familie nobiliară românească din Ardeal, menționată în 1266 de regele Bela al IV-lea. Guilelm Șorban a publicat, în 1894, la Leipzig, lucrarea *Zece cântări populare românești*, iar la Viena, în 1900, volumul *Album de compoziții românești*, unde există și două texte rămase inedite, de George Coșbuc. Imediat după Marea Unire din 1918, compozitorul Guilelm Șorban, ca membru al Partidului Național Român, este numit subprefect, apoi prefect de Someș, murind, în 1923, otrăvit de un adversar politic. A luptat pentru înființarea Operei Române din Cluj.

Raoul Șorban a urmat liceul la Blaj, unde a fost coleg cu Radu Brateș, Corneliu Coposu, Sigismund Toduță și alte importante viitoare personalități. Casa părintească i-a fost vizitată de George Dima, Emil Isac (care a și scris, la moartea sa, o tabletă), Gheorghe Pop de Băsești, Iuliu Maniu, Teodor Mihali, Octavian Goga, George Coșbuc, personalități despre care părinții i-au povestit multe lucruri. Își amintește de Alexandru Vaida Voievod, de Grigore Gafencu, Vasile Stoica, Coriolan Tătaru, ca și de pictorii Tonitza, Pallady, Aurel Ciupe, Teodor Harșia, Petre Abrudan, Olga Caba, Nicu Caranica, Mihai Beniuc, Eduard Pamfil, Pavel Dan, Victor Papilian, Nichifor Crainic, Mai târziu, s-a întâlnit cu dr. Petru Groza, mareșalul Ion Antonescu, amiralul Horthy, Gheorghe-Gheorghiu-Dej, Ion Pas, Zeno Vancea, Bill Clinton, Ion Iliescu ș.a. Raoul Șorban a debutat în ziarul *Patria* din Cluj (1930). În timpul studiilor de pictură, de la Viena, a lucrat cu pictorul Oskar Kokoschka. În 1938 a fost numit director al cabinetului rezidentului Regal al Ținutului Someș, profesorul univ. dr. Coriolan Tătaru. La București fiind, este arestat de poliția legionară, ca urmare a unei delațiuni făcute de către istoricul literar Ion Chinez (cărui, în 1939, Raoul Șorban îi salvase viața!). După Dictatul de la Viena, revine în Ardeal, unde Emil Hațieganu, conducătorul românilor din Ardealul ocupat, îl angajează redactor la *Tribuna Ardealului*. Tot în acei ani înființează singura editură românească din Ardealul ocupat, *ERAN*.

În ce privește concepția sa politică, Raoul Șorban a rămas toată viața sa un om de stânga: „Cred în virtuțile stângii. Convingerile mele sunt vechi. Stânga înseamnă mai bine și mai multă grijă față de oameni. De majoritatea lor. Pentru «dreapta», mai binele se referă la un grup mic. Destul de mic.” (p. 34).

3. Implicarea în acțiunea de salvare a evreilor. În 1944, spre finalul războiului, Raoul Șorban participă la acțiunea de salvare a evreilor din Transilvania de Nord, motiv pentru care, în 1987, Institutul Comemorativ al Martirilor și Eroilor Holocaustului „Yad Vashem”, din Ierusalim, i-a atribuit titlul de „Drept între Popoare”, ca neevreu care a salvat evrei de la moarte. La 5 decembrie 1990, a primit o altă distincție: „Cetățean de Onoare al Statului Israel”.

Știind aceste lucruri, am fost uimit când am citit, în **Revista 22** (anul XV, nr. 856, 4-10 august 2006), un articol dur la adresa lui Raoul Șorban, scris de Michael Shafir, cu ocazia morții venerabilului nonagenar, în ciuda adagiului latin, *De mortibus nihil nisi bene* (*Despre morți numai de bine!*).

În acest articol [aplaudat de *România literară* – anul XXXIX, nr. 32, 11 august 2006, p. 32], Michael Shafir afirmă, între altele: „Merite[le] atribuite lui Șorban s-au datorat unei imposturi. A existat, într-adevăr, o rețea în Ministerul de Externe al României, care a participat la salvarea unor evrei maghiari, transilvăni, dar și de alte naționalități, cărora le-a facilitat tranzitul din Ungaria prin România, cu destinația Palestina. Centrul acestei rețele se afla la Legatia Română din Budapesta. Numai că Raoul Șorban n-a făcut niciodată parte din ea. Au existat, de asemenea, și independent de această rețea, români de omenie în Clujul ocupat de autoritățile horthiste, care s-au expus unor pericole uriașe, ajutând evrei din Transilvania să treacă ilegal frontiera, în apropiere de Mănăștur sau de Turda. Cel mai activ dintre aceștia, un veritabil „Drept între Popoare”, a fost, fără îndoială, Aurel Socol. O demonstrează fără niciun fel de dubiu jurnalistul clujean Zoltán Tibori Szabó, în palpitantul volum *Frontiera dintre viață și moarte*, apărut anul trecut la Editura Compania. Din nou, Șorban nu a avut nimic de-a face cu aceste fapte eroice. Un interviu luat de către Tibori Szabó fostei logodnice a lui Șorban, Éva Semlyén (mai târziu Eva Pamfil), în anul 1997, o dovedește fără niciun fel de dubiu. Șorban, însă, avea să pretindă că el este cel ce a salvat viața Evei Semlyén, afirmând, mai întâi, că cei salvați s-au numărat cu zecile, treptat ajungând la mii.”

Nu doresc să polemizez cu Michael Shafir. Dincolo de uimirea produsă de acest articol, publicat, repet, după moartea lui Raoul Șorban (care nu îi mai poate răspunde), constat că Michael Shafir îi neagă lui Șorban orice merit în legătură cu acțiunea de salvare a evreilor. Iată câteva citate din mărturiile rabinilor Alexandru Șafran și Moshe Carmilly-Weinberger, care au fost contemporani cu evenimentele, deci știu mai bine decât Michael Shafir cum s-au derulat acestea și care îi contrazic opiniile sale (ambele documente sunt postate pe Internet).

Într-un text memorialistic al fostului rabin al Clujului, Moshe Carmilly-Weinberger, datat „New York, în luna mai 1988”, text intitulat AJUTORUL ROMÂNIEI ÎN ACȚIUNEA DE SALVARE A EVREILOR ÎN TIMPUL NAZISMULUI, autorul afirmă: „În primul rând putem afirma ca un fapt cert că nu am fi fost capabili să realizăm operația de salvare, dacă nu am fi primit ajutor din partea unor oameni, neevrei, cu gândire umanistă, antifascistă./ Și când reexaminez trecutul, în fața mea apare în special figura unui om, care fără nicio ezitare s-a alăturat celor prizonieri, întinzându-ne mâna sa protectoare și frățească. Acest om a fost profesorul RAOUL ȘORBAN. [...] Prima inițiativă de a găsi soluții, de a lua niște măsuri pozitive i-a aparținut lui RAOUL ȘORBAN. La începutul anului 1941 mi s-a adresat cerându-mi ajutor [...] Nu se pot enumera pe scurt toate acele inițiative ale lui RAOUL ȘORBAN, care au fost decisive în evoluția unor importante operațiuni. Pe scurt, aș aminti un fapt decisiv pentru destinul operațiunii, anume că, prin mijlocirea lui RAOUL ȘORBAN, s-a realizat o largă cooperare, cu participarea lui EMIL HAȚIEGANU, a episcopului IULIU HOSSU, a lui AUREL SOCOL, a mai multor preoți greco-catolici și ortodocși, ca TITUS MOGA, FLOREA MUREȘAN, VASILE AȘTILEANU, COSMA, STĂNESCU și a altora, a lui EUGEN FILOTTI,

ambasadorul României la Budapesta, a consulului României la Oradea, MIHAI MARIN, a colonelului MIHAI GURGU, atașat militar – cu mașina căruia au fost trecuți peste graniță, în România, mai mulți evrei și neevrei, între ei dr. ERNEST MARTON – și a colonelului VICTOR CUPȘA din Turda, datorită căruia s-au obținut sute de documente de călătorie pentru evreii refugiați în România, a profesorului dr. CORIOLAN TĂTARU din Sibiu și a multor alora. Datorită acestei colaborări a fost mobilizată populația românească de-a lungul întregii frontiere româno-maghiare, care, în mod dezinteresat, a facilitat trecerea graniței de către evrei. / RAOUL ȘORBAN a fost și omul de legătură între mine și «contrabandiștii» care își primeau onorariile numai după ce se reîntorceau cu mesajul cifrat, stabilit de mine, dovedind că operațiunea de trecere a frontierei a reușit. [...] După ce am sosit la București, am fost ajutat din nou de RAOUL ȘORBAN, întrucât el s-a alăturat acțiunii de salvare a evreilor, condusă de A.L. ZISSU, șeful mișcării sioniste din România. / Prin mijlocirea lui RAOUL ȘORBAN am intrat în legătura cu IULIU MANIU. [...] RAOUL ȘORBAN, gata să facă orice sacrificiu, a luat formulele pe care le-am primit de la IULIU MANIU și a trecut clandestin granița în Ungaria, la Cluj, ca să le împartă evreilor ce urmau să vină în România. Dar la Cluj nu a mai găsit evrei. Maghiarii au golit ghetoul din Cluj în numai 6 săptămâni. Cu această știre cumplită a revenit RAOUL ȘORBAN la București.“

Îată acum și un fragment din discursul Excelenței Sale, Alexandru Șafran, Rabinul-șef al Genevei, rostit în Parlamentul României, la 28 martie 1995: „Iar acei evrei răzleți din Ardealul de Nord, care au izbutit să scape de la deportarea la Auschwitz, datorează salvarea lor simțului nobil românesc al profesorului Raoul Șorban, simțului nobil românesc al domniei voastre, domnule profesor Șorban, chibzuinței sale active și a aceleia a prietenilor săi. Ei s-au căznit ca acești răzleți evrei să poată să treacă în România, la noi, și de aici, din acest liman al izbăvirii lor, să ajungă apoi în Țara Făgăduinței, în Țara Sfântă.“

Întrebat de Constantin Mustață dacă a fost Holocaust în România, autorul spune tranșant: „Nu! Holocaust a fost în Ungaria. (p. 25). Raoul Șorban susține că în România nu a existat Holocaust, dimpotrivă, că țara noastră i-a salvat pe evrei, în timp ce Ungaria a trimis la moarte, în numai două luni, circa 618 000 de evrei. Această afirmație a făcut-o și la inaugurarea Muzeului Holocaustului din Washington, opinia fiindu-i susținută și de doi mari evrei – cei doi Rabini plecați din România: Alexandru Șafran (decedat recent la Geneva) și Moshe Carmilly-Weinberger din New York, fost Rabin al Clujului).

Cred că, într-o problemă atât de delicată, cum este cea a Holocaustului, era absolută nevoie ca autorul să indice sursele, documentele pe care se bazează în afirmații, mai ales atunci când folosește anumite cifre. Iată, de pildă, ce putem citi într-o lucrare de specialitate: Mareșalul Ion Antonescu „are meritul de a fi salvat de la «soluția finală» viața a circa 350 000 de evrei români. Poartă răspunderea deportării evreilor basarabeni și bucovineni în Transnistria, din care cel puțin 108 710 au pierit acolo. Poartă

răspunderea războiului" (Dinu C. Giurescu, în *O istorie a românilor*. Coordonatori: Stephen Fischer-Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1998, p. 271).

Cartea de interviuri a lui Constantin Mustață ne oferă nenumărate ocazii de a reflecta la destinul unor oameni, la „aviatorismul” lor politic. Am să dau două exemple.

Raoul Șorban evocă o întâlnire, la București, la Institutul de Istorie al Partidului Comunist Român, la care participase și Randolph Braham, evreu român, trăitor, o vreme, la Dej („unde au rămas pregnant în amintirea oamenilor convingerile sale bolșevice, de care n-a reușit să se desprindă nicio-dată” (p. 15), cunoscut cercetător al Holocaustului, în prezent profesor la City College of the City University din New York. La întâlnirea cu pricina, acesta a propus să se ridice, la București, o statuie închinată... mareșalului Ion Antonescu, pe care el îl considera salvatorul evreimii din România! Ulterior, prin acțiunile și articolele sale, Braham s-a pus în slujba revizionismului maghiar, dorind a șterge crimele maghiarilor din cel de-al Doilea Război Mondial, ascunzând masacrele făcute de armata maghiară la Novi Sad, ca și măcelul de la Kamenet-Podolsk, unde au fost masacrați 36 000 de evrei din zona Maramureșului. „Până în 1990 – scrie Raoul Șorban – poziția lui a fost una corectă, după care, inexplicabil, și-a modificat radical poziția, schimbând albul cu negrul și invers! Explicația «Scamatorie» nici nu este greu de găsit, fie și dacă admitem să ne gândim doar la faptul că președintele Ungariei, Árpád Göncz, i-a decernat o importantă medalie a Ungariei...” (p. 15).

Un alt caz îl reprezintă cel al lui Tudor Bugnariu, ginerele lui Lucian Blaga, care i-a dat lui Raoul Șorban referințe extrem de elogioase, pentru dosarul de cadre. Recent, CNSAS-ul a demonstrat că Raoul Șorban a fost turnător la Securitate, între cei turnați fiind și Tudor Bugnariu! Iată cum comentează Raoul Șorban această schimbare de atitudine: „După ce zeci de ani a recunoscut că a[m] participat, în mod activ, la acțiunea de salvare a evreilor, din 1986, Bugnariu a întors foaia. A scos un samizdat [...] în care ne contestă, atât pe Adrian Riza, cât și pe mine. În 1987 a început chiar o campanie împotriva mea, montat probabil”. (*Clujeanul*, 25 noiembrie 2003).

4. Chestiunea maghiară. Problema căreia Raoul Șorban i-a dedicat cel mai multe timp se referă la ceea ce se numește „chestiunea maghiară”, respectiv la pretențiile maghiarilor de a revendica Ardealul, de a reface Ungaria Mare. Raoul Șorban susține într-un interviu: „N-am fost și nici nu sunt antimaghiari!” (p. 187). În sprijinul acestei afirmații, care pentru unii poate părea surprinzătoare, el spune: „Eu am trăit la Dej, un oraș cu câte o treime români, unguri și evrei. Erau și puțini sași. Îi puteai număra! Niciodată n-am avut conștiința că prietenii mei sunt maghiari, români sau evrei. Prietenii mei erau prietenii mei, indiferent ce naționalitate aveau. Nici prin minte nu-mi trecea că respectivul meu prieten este evreu sau de altă naționalitate. Azi, din păcate, se subliniază naționalitatea «prietenului»” (p. 15). Autorul subliniază obsesia Trianonului, politica de maghiarizare forțată

a nemaghiarilor, pentru ca maghiarii să devină majoritari în propria lor țară, politică având reflexe până în zilele noastre (cum ar fi, de pildă, înlăturarea drapelului românesc de pe Primăria din Sfântu Gheorghe și de pe clădirea Consiliului Județean de aici). Sunt citate afirmațiile unor ultrașoviniști maghiari, precum contele Dénes Eszterházi, care spunea: „În Transilvania, numai maghiarul poate fi considerat om, iar cu valahii nu poți și nu trebuie să te porți altfel decât cu dobitoacele!” (p. 20). Autorul respinge formula „crime horthiste”, fiindcă noțiunea de „horthism” a fost inventată de teoreticienii kominterniști maghiari, „pentru a absolve Ungaria de respectivele crime”, crime care au urmărit realizarea unui vis nebunesc: refacerea Coroanei Sfântului Ștefan! Reabilitarea lui Horthy i se pare la fel de gravă ca și când Germania l-ar reabilita pe Hitler! Cât privește viziunea sa asupra lui Ion Antonescu, Raoul Șorban citează o afirmație a lui Wilhelm Fielderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România, care spunea că „mareșalul Antonescu a pus capăt mișcării fasciste din România”. Ceea ce se întâmplă în România postdecembristă, în legătură cu fostul conducător, este „un circ gratuit. Absurd. Penibil. O elementară lipsă de respect pentru istorie. Un triumf al diletantismului politic” (p. 21). În schimb, despre mișcarea legionară afirmă că, în viziunea sa, este identică cu mișcarea nazistă” (44). Raoul Șorban este de părere că legislația antievreiască din România trebuie judecată în contextul epocii. În plus, multe din prevederile legilor discriminatorii nu s-au aplicat niciodată, nuanță extrem de importantă (precum aceea că evreii care trec granița maghiaro-română să fie executați. Niciun evreu nu a fost executat din acest motiv). În favoarea depoziției sale, autorul dă citate din Alexandru Șafran, Moshe Carmilly-Weinberger, Wilhelm Fielderman, Al. I Zissu ș.a. Se combat cărți revanșarde, precum este cea semnată de Endre Bajcsy-Zsilinszky, publicată în 1944, în Elveția, în limba engleză, și tradusă relativ recent de fostul președinte maghiar, Árpád Göncz! Dezaprobă inventarea unor noțiuni, precum cea de *transilvanism*, sinonimă cu „spiritul maghiar”, adică o formă modernă a iredentismului, la fel ca aceea de *hungarism*, în care vede „complexul de stăpânire al ungurilor”, hungarismul fiind sinonim cu fascismul și cu nazismul. Vorbește despre colonizările din Ungaria în Transilvania, în timpul Dictatului de la Viena (300 000 sau 400 000 de mii de maghiari). Aflăm că, la Bacica, în Voivodina, ungurii au ucis circa 18 000 de sârbi, în anul 1941, aducând, în locul lor, peste 15 000 de coloniști maghiari. Că, în septembrie 1944, circa 100 000 de secui au plecat în Germania, de frică pentru crimele făcute împotriva românilor, care au revenit în 1946 în România, ajutați de guvernul dr. Petru Groza. Inițial, România a refuzat acordarea cetățeniei române celor 400 000 de unguri, colonizați de Ungaria în Transilvania, în timpul Dictatului de la Viena, dar dr. Petru Groza a intervenit în favoarea foștilor coloniști maghiari.

Foarte interesante sunt mărturiile legate de festivitățile din primăvara anului 1945, când a fost reinstalată administrația românească în Ardealul ocupat prin Dictatul de la Viena, care era, de la terminarea războiului până la acea dată, un fel de stat autonom, condus de comuniști unguri, evrei și români. Asistăm apoi la întâlnirea sa cu Emil Cioran, prilejuită de

deplasarea autorului la Paris, în 1990, din inițiativa lui Petre Roman, pentru reeditarea cărții *La Transylvanie*, apărută inițial în 1947, înaintea Conferinței de Pace de la Paris. Despre regalitatea din România, spune că țara noastră datorează foarte mult regalității. „Și foarte mult bine, și foarte mult rău” (p. 44).

Găsim în această carte de interviuri numeroase informații despre teroarea maghiară din timpul Dictatului de la Viena. Autorul refuză termenul de „horthism”, pe care îl consideră invenție a ideologiei comuniste, pentru a menaja națiunea maghiară, pentru a-i scuza atrocitățile comise față de populația românească și evreiască. Aflăm date interesante despre colonizările în Ardeal (circa 400 000 de oameni), majoritatea rămânând aici și după revenirea Ardealului de Nord sub administrație românească, grație ajutorului dat de dr. Petru Groza, care, devenind prim-ministru, a lansat formula Uniunii Vamale Româno-Maghiare, prin care maghiarii coloniști au devenit cetățeni români (legea prevedea ca cetățenia română să le fie acordată tuturor maghiarilor care își aveau domiciliul pe teritoriul României, la 6 martie 1945). Despre această situație a vorbit și Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, care, într-o cuvântare ținută la Cluj, la 11 iunie 1946, considera „imperios necesară expulzarea celor aproape 400 de mii de unguri aduși în Transilvania de către Horthy, în timpul Dictatului de la Viena” (p. 102). Raoul Șorban arată că, de fapt, colonizările reprezintă (sau reprezentau) o dimensiune a politicii maghiare din toate timpurile. În eforturile lor de refacere a Ungariei Mari, maghiarii au susținut apoi crearea unui „coridor” care să lege Budapesta de ținuturile din România, cu o populație compact maghiară.

5. Câteva informații literare. Alături de informațiile istorice propriu-zise, Raoul Șorban ne oferă suficiente informații de istorie literară. Pe baza mărturiilor sale, pot fi identificate două poezii inedite semnate de George Coșbuc. Aflăm apoi date interesante despre Ion Chinezu, Lucian Blaga (care semnase, la un moment, dat un contract cu ESPLA, pentru scrierea unei cărți despre bisericile de lemn românești din Ardeal, proiect care nu s-a mai materializat) etc. Din păcate, informațiile literare nu sunt totdeauna exacte. Am să dau câteva exemple. La p. 54, autorul spune despre Olga Caba, prima lui soție: „O bună scriitoare, cu cel puțin 6-7 romane, publicate numai la „Cartea Românească”. Nu se vorbește de ea nici măcar în *Dicționarul literaturii române*. Păcat!”. Interviu care conține această informație este din anul 1997. Cu doi ani în urmă, apăruse *Dicționarul scriitorilor români*, coordonat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu (Editura Fundației Culturale Române, București, 1995). Dacă la acest dicționar se referă Raoul Șorban, trebuie spus că el nu are dreptate. La p. 421-422, există un articol sintetic, scris chiar de mine, care tratează activitatea literară de ansamblu a Olgăi Caba. Care activitate nu conține „6-7 romane”, cum scrie fostul soț al scriitoarei, ci un jurnal de călătorie, un volum de versuri, unul de nuvele și patru romane.

La p. 123, aflăm o informație legată de *Tribuna Ardealului*, singurul cotidian românesc apărut la Cluj, în timpul Dictatului de la Viena. Autorul scrie: „«Nașul» (noi publicaii, n. I.R.) a fost tot Emil Hațieganu, care s-a

oprit la «Tribuna», condusă, până în anul 1940, de Ion Agârbiceanu, adăugând însă numelui vechi și pe cel al Ardealului, pentru a se ști că e vorba de o serie nouă” (p. 123). Recunosc că problema seriilor revistei *Tribuna*, întemeiată de Ioan Slavici, nu este încă clarificată în istoriografia noastră literară, dar trebuie spus că în 1940 a apărut, la Brașov, o altă *Tribună*, care se revendica a fi continuatoarea celei conduse, până în 1940, de Ion Agârbiceanu!

6. Concluzii. Lucrarea lui Constantin Mustăță conține șase interviuri luate de autor în răstimpuri diferite (1987, 1988, 1997 – două, 2001 și 2002). La acestea se adaugă câteva interviuri realizate de alți ziariști pentru revistele *Nu* (1991), *Adevărul de Cluj* (1995), *Cetatea culturală* (1997), *Adevărul* (1990), *Europa* (1991), *Euxin* (1997), *Jurnalul Național* (1996). Atât interviurile proprii, cât și cele ale altora, ar fi trebuit publicate în ordine strict cronologică, pentru a putea urmări consecvența autorului în atitudini, informații etc. Interviurile trebuiau adnotate cu rigoare științifică.

E de remarcat faptul că foarte multe idei, cifre și informații din acest volum de interviuri se regăsesc în alte cărți publicate de Raoul Șorban: **Fantasma imperiului ungar și casa Europei** (Editura Globus, București, 1990), **Chestiunea maghiară** (Editura Valahia, București, 2001), respectiv **Inviaze de stafii. Însemnări și mărturisiri despre o altă parte a vieții** (Editura Meridiane, București, 2003).

Nu sunt istoric de meserie, pentru a urmări veridicitatea datelor furnizate de autor, dar probabil că acestea sunt exacte, din moment ce nu au existat istorici care să le conteste. Oricum, cred că datoria autorului era să indice, de fiecare dată, sursele pe baza cărora lansează cifre și date, mai ales în probleme atât de controversate (Dictatul de la Viena, chestiunea Holocaustului în România etc.), după cum și intervievatorul avea obligația de a solicita sursele acelor cifre. Ce pot să constat este că unele cifre diferă de la un interviu la altul, ceea ce pune, într-un fel, sub semnul întrebării credibilitatea acestora. De pildă, în interviul din 1997, Raoul Șorban afirmă că „au murit ori au dispărut pe frontul sovietic, ca soldați ai regatului Ungar, peste 100 de mii de tineri români din Transilvania de Nord” (p. 20), iar într-un alt interviu din același an, acordat Sandrei Cristea, pentru revista *Euxin*, autorul afirmă: „Armata a II-a Maghiară avea 256 000 de oameni, din care 170 000 de români, din care revin în țară 20 000! Și 150 000 nu revin până azi! (p. 167). În interviul din 1988, despre care Constantin Mustăță spune că a fost capturat de Securitate și recuperat ulterior, se dă tot cifra de 150 000 („peste 150 000 de tineri români au căzut pe front ca soldați ai armatei regale ungare” (p. 197). Care este cifra exactă a românilor morți sau dispăruți, care fuseseră încorporați în Armata a II-a Maghiară?

Oricum, lucrările lui Raoul Șorban merită citite cu atenție, pentru problemele grave pe care le ridică.

Conștient de importanța moștenirii sale culturale, voi pregăti, în cadrul unui amplu proiect de valorificare a moștenirii culturale a marilor personalități românești, o ediție cuprinzând articole, interviuri, scrisori, amintiri și

eseuri răspândite prin reviste de-a lungul anilor, de la debutul în *Tribuna Ardealului*, până la ultimul interviu din cotidianul *Ziua* (15 iunie 2006), interviu consacrat moștenirii Fundației Gojdu.

RECVIEM PENTRU UN ULTIM MARE UMANIST: RAOUL ȘORBAN

M. Ungheanu

Raoul Șorban (1912-2006), profesorul de istoria artelor și profesorul de naționalism, ne-a părăsit la 94 de ani, ducându-se la cele veșnice. Trupul respectabilului bărbat a fost îngropat în cimitirul din Dej, la 21 iulie 2006, zi însoțită, cu multă lume, lângă mormântul tatălui său, Guilelm Șorban, fost prefect al Dejului și, mai ales, compozitor cunoscut. Raoul Șorban era un aristocrat cu o noblețe atestată în documente latinești, regale, din secolul al XIII-lea. Raoul Șorban era un cosmopolit. Vorbea, din copilărie, cu tovarășii de joacă, română, maghiară, germană. A studiat apoi muzica și istoria artelor în mari orașe europene, la Viena și în Italia. Și-a petrecut vremea printre artiștii și literații Clujului, ca om al orizonturilor deschise, liber de orice determinări de neam, libertate sporită de condiția sa de fiu de moșier. Atelierul lui de pictor era un laborator în care se intersectau toate graiurile locului. Anii 1940-1944 au produs însă modificări imprevizibile în viața tânărului pictor, care se împărțea între propriul atelier și cenzurile literare găzduite de profesorul Victor Papilian. În momentul în care foștii prieteni de colocvii literare, din poliglota cafenea clujeană, i-au dat de înțeles că fiind „valah” este ființă de rang secund, ca orice valah și orice evreu, Raoul Șorban a descoperit lumea intoleranței și a opresiunii. Fiul de moșier a ținut însă să se confunde cu ai lui, cu „valahii”, și să facă din această alegere un resort de acțiune. În inițiativele culturale de ordin simbolic ale puținilor intelectuali și artiști români rămași în Transilvania ocupată de trupele ungare, a avut, de aici înainte, un rol de seamă. Cât de atroce a fost această ocupație asupra Ardealului de Nord, ne-a spus-o scriitorul Francisc Păcurariu în romanul *Labirintul* (1974), în care multe situații și personaje sunt luate din realitate. Raoul Șorban a luat, firească, partea celor prigoniți, ajungând pe această cale să participe la salvarea evreilor din Transilvania de Nord, meniți exterminării la Auschwitz. A ajuns, la fel de inevitabil, și în companiile de muncă, în care erau mobilizați prioritar români, trimiși să facă lucrări istovitoare, riscante, în spatele frontului, precum alți români. A avut parte de închisoare, unele condamnări fiind dictate de ocupantul ungur, dar și de statul român, ocupat de Armata Roșie și condus de un partid bolșevic. Paradoxal este că Raoul Șorban era un om cu vederi de stânga. După o detenție politică, de câțiva ani, Raoul Șorban a putut să intre timid în activitatea culturală, ca redactor de editură, ca pictor, ulterior ca profesor de istorie a artei. Cu toate că mai tânărul său coleg de generație a ținut să vorbească în romanul *Labirintul* despre cumplita perioadă a ocupației ungare, Raoul Șorban a așteptat multă vreme până când s-a pronunțat

ca martor al acelei sinistre perioade. A apărut, în public, ca participant la o dezbatere a revistei „Luceafărul” despre anii '40, ai ocupației armatei ungare în Transilvania, unde a adus un cuvânt lucid, nuanțat, neiertător și exact. Era în anii '80. După care a vorbit despre salvarea evreilor din Transilvania de Nord, pe care ocupantul ungar îi livra, în loturi succesive, Auschwitz-ului. Făcuse parte din relele ascunse ale acestei operații desfășurate de evrei, cu sprijin românesc. Mărturiile au fost puse pe hârtie de scriitorul Adrian Riza și tipărite în Almanahurile „Luceafărul”. Declarațiile lui Raoul Șorban erau o adevărată revelație, care modifica optica mohorâtă cu care erau priviți – și cu care se priveau – românii. Din sute de mii de exemplare ale unui asemenea Almanah, unul a ajuns la fostul rabin al Clujului, Moshe Carmilly-Weinberger, care s-a întors în România să-și regăsească colaboratorul din vremuri de restriște. A avut loc o întâlnire, au avut loc discuții (am fost martor la una din ele)! Acesta a fost începutul de drum prin care Raoul Șorban a ajuns „Drept între Popoare” la Tel Aviv, unde a primit faimoasa diplomă și a sădit un pom ca toți cei laureați pentru că au salvat evrei, fără ca ei înșiși să fie evrei, acționând în mod idealist. Deși invitat oficial, la Yad Vashem, Raoul Șorban n-a primit pașaportul cuvenit. A plecat la Tel Aviv cu pașaport turistic și cu recomandarea să nu facă declarații de presă. Acestui eveniment, căruia presa străină i-a acordat atenție, presa română i-a întors spatele. Mâna lungă a războiului rece, impunea ca, despre români și România, să nu circule nicio opinie favorabilă. Mai mult, autori care scriseseră despre omenia românească față de evrei, în epoca Holocaustului, au început să-și schimbe opiniile și chiar să conteste salvarea evreilor, pentru care Raoul Șorban devenise „Drept între Popoare”. Explozia de adevăr a mărturisirilor lui Raoul Șorban, privind prigoana ocupantului în Transilvania de Nord și prigonirea și exterminarea evreilor aici, incomoda calcule diverse. După teribilele zile ale lui decembrie 1989, l-am văzut pe Raoul Șorban preocupat de sângele vărsat în Transilvania de Nord, și încercând să înființeze, cu ajutorul guvernului provizoriu de la București, un ziar – „Ardealul”, care n-a putut lua ființă. A tipărit în schimb o lucrare de avertisment, la care îl îndemna vechea sa experiență de „valah” discriminat în Transilvania de Nord, **Fantasma imperiului ungar și Casa Europei** (1990), care a fost un mesaj venit la timp și i-a asigurat recunoștința cititorilor. Profesorul de istoria artei, care se ocupase de Tonitza, de Vida Geza, nu-și uitase instrumentele. Raoul Șorban a tipărit singulara monografie **O viață de artist**, despre Simon Hollósy – „Corbul, pictor din Școala de la Baia Mare”, evidențiindu-i valoarea, fără a uita metodele prin care propaganda ungară i-a schimbat identitatea, din român în ungar. L-au urmat și alte cărți, precum **Chestiunea maghiară** și, mai ales, **Invazia de stafii**, volum memorialistic, ce include fragmente din drama mai multor țări și popoare, și, nu în ultimul rând, drama poporului român și aceea a autorului cărții legate de ultimul război mondial. Sunt cărți adânc meditate și extrem de grăitoare pentru noua generație, aflată fatalmente departe de aceste evenimente atât de pline de urmări. La căpătâiul prestigiosului dispărut, unde am ținut să fiu prezent, s-au aflat și au vorbit personalități importante ale bisericii creștine,

scriitori și foști studenți, dar nimeni din partea celor pe care i-a salvat cu riscul propriei vieți în anul 1944. Din generația lui Raoul Șorban sunt cunoscute figuri supradimensionate de rezonanță operei lor: Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Edgar Papu, dar niciuna cu altitudinea conștiinței identității românești din Transilvania, în timpul războiului și după aceea. Raoul Șorban a fost un artist veritabil, un literat cu o lucidă reacție la răul care ne-a asediat și ne asediază, un patriarh care n-a cedat nimic din ideile și pozițiile sale, nici atunci când a fost părăsit, nici atunci când a fost lovit. Pentru generațiile tinere, Raoul Șorban a fost o apariție providențială, despre care se va mai vorbi.

Sfidarea întunericului

A fost nevoie de trecerea a circa 40 de ani ca pictorul și profesorul Raoul Șorban să vorbească. Istoria românilor din Transilvania era expusă strunit și meșteșugit ca nu cumva să reiasă din ea crima istorică împotriva românilor transilvăneni de-a lungul vremii. Adică adevărul. Scribii oficiali construiesc, în paginile care vorbeau despre această istorie, o armonie falsă. Despre genocidul contra românilor declanșat de partea ungară, ca ocupant între 1940 și 1944, nici vorbă. Cărțile cu capitolele dedicate Dictatului de la Viena, din 1940, și a efectelor lui erau vigilent cenzurate. Victimele de-atunci erau determinate să trăiască împreună fără să dea semne că s-ar fi petrecut ceva. Erau logica și politica Kominternului, care măsluia istoria conform intereselor misiunii pe care o îndeplinea. Lumii românești i se refuza, conștient, întreaga recunoaștere a propriului trecut. Când Marin Preda și-a permis într-un roman foarte citit, „Delirul” (1975), să tragă cortina pentru a se vedea adevărata față a istoriei, a reprimării rebeliunii legionare de către Antonescu, a războiului românesc în Răsărit, împotriva Uniunii Sovietice, cartea a fost arsă de comisarii politici ai Moscovei. După critica din „Literaturanaia Gazeta” s-au pornit și kominterniștii de serviciu din România să-1 execute pe Marin Preda. Cartea a avut un mare ecou. Mare ecou a avut și un roman al lui Francisc Păcurariu, „Labirintul” (1974), evocând cu un ton egal, aproape monoton, teribila experiență românească din Transilvania de Nord-Vest (1940-1944), descrisă cu ochi de martor ocular. Ambele au apărut după așa-zisul an fatidic 1971, ceea ce constituie două dovezi, pe lângă multe altele, că acest an de hotar negativ este o invenție.

După 1971, prin scriitorii lor, românii s-au întors către adevărata lor față, vorbind despre propriile experiențe și traume. Cât timp poți constrânge un popor să-și travestească dramele, tragediile în idile și sărbători?

Raoul Șorban s-a înscris între cei care s-au hotărât să restituie trecutului românesc adevărata lui față. El a vorbit în termeni precisi despre teroarea instituită în Transilvania de Nord-Vest, asupra românilor și evreilor, precedând, în numele unei grave experiențe proprii, embargoul oficial pe care stătea pecetea Kominternului. Într-o dezbatere tipărită de revistă „Luceafărul” și în două „Almanahuri Luceafărul”, Raoul Șorban a înfățișat cititorilor crunta prigoană contra românilor și evreilor, și, mai ales, riposta la ea acțiunea de salvare a evreilor din Transilvania de Nord-Vest, care

erau ajutați să ia, spre sud, drumul României, unde nu funcționau trenurile către lagărul de exterminare al Auschwitzului. Depoziția lui Raoul Șorban a fost amplă, informată și tulburătoare. El a vorbit și despre românii care au participat la salvarea evreilor, scoțând la iveală o istorie scufundată, deloc cunoscută în Europa centrală. Harta europeană a societății umane, luptând cu programele morții, se îmbogățește. O trăsătură a firii românești, aceea a ospitalității și solidarității umane era ilustrată prin fapte cu semnificație istorică.

Raoul Șorban a făcut toate acestea cu bună știință, conștient de semnificația gestului întreprins; România a oferit în 1944 culoare de salvare evreilor. Aceste dezvăluiri contraziceau istoria confectionată, șabloanele prin care se repartizau binele și răul și se puneau etichete popoarelor. Datorită acestor dezvăluiri din „Almanahurile Luceafărului”, publicații tip magazin, care se tipăreau în 100 000 exemplare, Raoul Șorban a fost chemat la Tel Aviv, unde „Yad Vaschem” l-a făcut „Drept al Popoarelor”. I-a recunoscut, cu alte cuvinte, adevărul dezvăluirilor. A primit o diplomă, o medalie, a sădit un pom în anii de după 1985, când se evidenția un lucru bine făcut de români, era privit de oficialitățile de la București cu dușmănie, Raoul Șorban a dinamitat o întreagă tradiție propagandistică contrafăcută, aruncând aceste adevăruri în ochii tuturor. Evident, avea să plătească. Nicio publicație din România, cu excepția „Luceafărului”, n-a prezentat sau menționat onoranta postură a românilor, salvatori de evrei cu prețul propriilor vieți. N-a lipsit nici riposta contra dezvăluirilor lui Raoul Șorban și chiar a autorului lor. A afirma că românii și România au salvat evrei contrazicea o direcție de lucru, tipic kominternistă, după care românii și România constituie fenomene reacționare dictatoriale, de speța nazismului. Raoul Șorban, care a fost un om de stângă toată viața, care știa cum se lucrează pentru falsificarea identității unui popor, a unei nații, a făcut-o cu toată luciditatea. Era un martor de necontrazis. S-a decis greu și târziu să vorbească, dar a făcut-o într-un fel memorabil, aducând la suprafață un capitol luminos de faptă și minte românească. Știa că va avea de suferit și a avut de suferit. O întreagă cabală a contestării acestor adevăruri s-a manifestat de atunci, cu urmări până după 1989, până în anul morții lui.

Fără îndoială, viața și opera lui Raoul Șorban nu s-au concentrat doar în această direcție. Pușcăriile prin care a trecut, toate politice, fie înainte, fie după 1944, i-au secționat viața în așa fel încât să fie obligat s-o ia mereu de la capăt. Raoul Șorban a făcut-o mereu. Pictor, muzician, gazetar, editor, profesor de istoria artelor, scriitor, este un reper luminos de mare intensitate. Cartea sa de memorii, **Invazie de stafii** (2004) e un mijloc de cunoaștere a omului și a universului său interior. Raoul Șorban este reprezentantul unei generații de altădată care credea în om, în onoare, în demnitate, în bine, căutând să le reprezinte și să le slujească pe toate! Peste toate acestea, era un om înțelept, distins, exigent, fermecător.

Portretul și istoria vieții lui Raoul Șorban se vor scrie de aici înainte. Îi suntem încă datori.

OBLIGAȚIA DE-A MĂRTURISI

Adrian Păunescu

Mi se accentuează în conștiință convingerea că Raoul Șorban a fost lăsat în viață, până la această vârstă, ca să mărturisească. Astfel, cu el, învierea s-a petrecut fără a i se pretinde să și moară, într-un mod exemplar, dându-i-se moartea în doze mici, în vremea tuturor dictaturilor. Da, aceasta e senzația mea în legătură cu profesorul Șorban. Istoria îl scrie pe autor, nu autorul scrie istoria. Necercetat de vanități literaloide, acest adevărat om al Renașterii face literatură în marginea evenimentului și memorialistică de întâmpinare. Stranie specie: literatură lângă eveniment și memorialistică de întâmpinare.

Nu știu cum vor fi arătând cărțile extraordinare ale lui Raoul Șorban în niște vremuri normale, în care singurele evenimente semnificative ar fi cele botanice, zoologice și biologice. Știu, însă, că, în perioada istorică în care Dumnezeu mi-a dat norocul să fim contemporani, Raoul Șorban a reușit să fie mereu actual și mereu locuitor al viitorului, mărturisind trecutul. Poate l-a ajutat și felul în care s-au repetat epocile. Semnificativă trebuie să-i fi părut, de asemenea, amestecătura de epoci de care s-a ciocnit, în mai toate clipele vieții sale.

Ca și boier Bălcescu, boier Șorban s-a așezat la stânga. Așa l-au găsit furtunile: pe partea inimii. Memoria, însă, nu i-a fost selectivă, ci totală. Raoul Șorban s-a ținut minte pe sine și de aceea trece atât de liniștit prin această ultimă epocă cu care se putea întâlni.

L-am întrebat cum a trăit, ce a mâncat, ce a băut, ce a ales, ce a cules, de a ajuns la această vârstă care ni-l face aproape egal cu strămoșii. Mi-a răspuns, surâzând cu blândețe, că a trăit normal. A gustat din toate, cu chibzuință. Am făcut socoteala câte neveste a avut și mi-am dat seama că nici Raoul Șorban nu spune până la capăt adevărul. Nu a fost chibzuit cu femeile. Și, sunt obligat să constat, nu a fost economicos nici cu dăruirea pentru cauza progresului și a neamului său. N-a fost românul absolut, ci acel român relativ apt să determine cursul istoriei lumii la capitolul care ne privește pe noi, românii. Raoul Șorban a salvat, în vremea Holocaustului, evrei amenințați cu moartea, pe teritoriile românești ocupate de Budapesta și le-a făcut potecă spre partea de Românie care mai rămăsese vie pe hartă, unde aceștia s-au bucurat de grija și iubirea poporului român. Raoul Șorban este recunoscut de statul Israel ca „Drept între Popoare”. De aceea ziceam că destinul lui contează în Istoria Universală, când e vorba despre țara care suntem.

Om universal și iubitor de alte nații, Raoul Șorban a devenit român, în legitimă apărare, atunci când ideea de român a fost pusă la îndoială. Este propria lui mărturisire. Înainte de a fi român, Raoul Șorban era numai artist și critic de artă. Și-a dobândit, prin acumulări de conștiință, dreptul la propria naționalitate. De atunci, scrisul lui Raoul Șorban arde.

În jurul cărților profesorului Șorban se creează fraternități și embargouri. Unii dintre bogații categoriei pe care o demontează și o arată lumii

Omul de la Stoiana, din părțile Someșului, plătesc fraudulos blocarea tirajelor lui Raoul Șorban în depozite, pentru ca adevărul să nu ajungă sub ochii oamenilor. Profesorul le află toate și le povestește cu detașare și mirare. Se salvează de fiecare provocare, scriind mereu o altă carte.

Supraviețuitor al unei generații strălucite de intelectuali români, căzuși ai țării lor, Raoul Șorban insistă, în ultima vreme, cu precizarea că așa a fost legământul generației sale: cine rămâne în viață, să scrie! Și profesorul o face cu har și eroism, căci el este nu numai unul dintre componenții acelei generații ardelenice de vârf, ci și fiul tatălui său, autor al celor mai eminesciene cântece pe versuri de Eminescu. Guilelm Șorban crea *Mai am un singur dor* și *Pe lângă plopii fără soț*, concomitent cu procrearea fiului său, Raoul. Așa se face că muzicile lui Guilelm și textele fiului său, Raoul, despărțite astăzi de cele câteva decenii care s-au așezat între momentele în care ele au venit pe lume, se vor apropia și se vor regăsi în timp, în zestrea de adevăruri și revelații a neamului.

Am citit destule fragmente din **Invazia de stafii**, cartea pe care o prefățez. La o vârstă la care ar putea avea strănepoți care să meargă în armată, profesorul Șorban acceptă cu umilință creștină și tărie de caracter să devină ostașul cauzei naționale, în lupta cu stafiile. Postura îl prinde. Subtitlul degustător de artă, intelectual atins de plăcerea decadenței, pictorul și muzicianul se înrolează și se arată gata de sacrificiul suprem pentru țară, „Cel drept între Popoare”, cel care i-a apărut pe evrei și pe alți dezmoșteniți ai soartei, în cel de-al Doilea Război Mondial, înțelege să se dedice, cu aceeași devoțiune, dezmoșteniților soartei din Estul Europei și, astfel Raoul Șorban devine *Drept al Poporului Său*.

Nu este exclus ca longevitatea lui Raoul Șorban să se întemeieze și pe sentimentul dragului nostru prieten că mai are încă multe de mărturisit.

Aș risca un diagnostic: Raoul Șorban s-a situat mereu de partea celor slabi și năpăstuiți și a celor amenințați și lezați în drepturile lor. Felul cum a înțeles, în urmă cu 60 de ani, să sară în apărarea evreilor persecutați, este prevestitor pentru felul în care Raoul Șorban sare astăzi în apărarea poporului său. Ar trebui să înțelegem severitatea diagnosticului: ne aflăm într-o clipă grea a istoriei noastre.

5 noiembrie 2003

UN REPER DE ATITUDINE

Ioan Miclău, Australia

„Peste toate avatarurile unei biografii frământate, Raoul Șorban rămâne o mare conștiință, un reper de atitudine neabătută de pe drumul drept al închinării la un ideal. Un ideal de înalt umanism, cu rădăcini într-o neînfrântă credință în poporul căruia îi aparține, în destinul lui istoric și în capacitatea lui de trăire înaltă, europeană”. (Adrian Riza – despre Raoul Șorban – **Chestiunea maghiară**)

Om cu multiple daruri, intelectual, scriitor, istoric, critic, Raoul Șorban ne aduce, prin scrierile sale adunate în cartea intitulată **Chestiunea maghiară**, o cronică a unor evenimente istorice întinse pe câteva secole, inclusiv al celui în care am intrat, despre pretențiile guvernelor perindate la conducerea Ungariei, asupra unor teritorii transilvănene cuprinse câțeva vreme în Imperiul Habsburg, trecut și acesta, ca altele, la raftul arhivelor istoriei universale. Veșnicele vise de revizionism și iredentism maghiar nu au făcut altceva decât să aducă aceleași veșnice suferințe și dureri cetățenilor ambelor țări. Vor putea fi aceste pretenții, bine mascate, îmbrăcate politic în fel și fel de neologisme social-economice, compatibile ideilor de viitor al Uniunii Europene?

Nu aș crede așa ceva. Dar multe n-am crezut noi și de toate am avut parte. Până și pentru publicarea poeziei lui G. Cosbuc, „Decebal către popor”, publicată în „Tribuna Ardealului”, și a unui articol intitulat: „Dacismul în literatură”, al autorului Gh. Dancus, guvernul horthist îl condamna pe autor la închisoare, aspect pe care Raoul Șorban îl înscrie în cartea sa amintită mai sus.

Iată cum s-a motivat sentința dată de Tribunalul Regal Ungar din Cluj, Consiliul Special de 5 membri, nr. B 316069/1941:

În numele Sfintei Coroane Maghiare!

*Consiliul Special de 5 membri al Tribunalului Regal din Cluj, ca instanță penală, în procesul pornit contra lui Dancus Gheorghe pentru delictul de lezare a respectului statului maghiar și a națiunii maghiare săvârșit prin presă, pe baza dezbaterii principale publice a pronunțat următoarea Sentință: (...) la 2 (doi) ani și 6 (șase) luni detențiune, ca pedeapsă principală, apoi ca pedeapsă secundară la 3 (trei) ani, la pierderea serviciului și la suspendarea executării drepturilor sale politice pe același interval. Etc. etc. (**Chestiunea maghiară** – Raoul Șorban, 2001, pag. 217)*

MOTIVARE. *Tribunalul Regal, pe baza recunoașterii faptelor de către inculpat, precum și pe baza conținutului articolului de presă citit în cursul dezbaterii principale, constată ca stare de fapt că, inculpatul Danus Gheorghe, în numărul din 9 martie 1941 al cotidianului „Tribuna Ardealului” organul de presă din Cluj al românilor din Ungaria, în partea laterală de pe pag. 2, ca director al rubricii de literatură, cu discernământ propriu și sub semnătură proprie, sub titlul „Grai și suflet românesc”, a publicat un articol scris de el, „Dacismul în literatură”, în care reproduce, în întregime, poezia intitulată „Decebal către popor” a poetului român George Coșbuc, născut în Transilvania, care poezie apăruse și în traducere maghiară în Ungaria încă înainte de războiul mondial (1914-1918 – n.n.). Cenzura n-a interzis apariția acestui articol.*

*Procurorul regal a ridicat acuza împotriva inculpatului, deoarece rândurile de mai jos din poezia publicată, „Iar acum o nație de călăi ar vrea să pună jug pe grumazul tău”, care cuprind stări de fapt ce sunt proprii să diminueze respectul față de națiunea maghiară, totodată expresia „neam de călăi” este dezonorantă pentru națiunea maghiară...! (**Chestiunea maghiară** – Raoul Șorban, 2001, pag. 218.)*

Aici Raoul Șorban descifrează limpede interesul maghiar de a anihila însăși cultura și istoria română, întrucât acuzatul Gheorghe Dancus spune în apărare: „...Coșbuc îl pune pe Decebal să grăiască ca dușman al românilor; deci nu este nici vorba despre unguri și despre români...!” (ibid 218)

Trebuie adus respect memoriei celui dus la eternitate, ca unui adevărat român, fiind cu adevărat un „Grai și suflet românesc” și un reper de atitudine, ori de câte ori istoria ne va aduce ori impune asemenea situații nedrepte!

UNUL DINTRE ULTIMII CĂRTURARI AI ARDEALULUI

Dan Brudașcu

Mă onorează invitația de a vorbi despre Raoul Șorban, mă bucură ideea acestei cărți și mă onorează includerea mea în viitorul ei sumar. L-am prețuit și admirat sincer pe Raoul Șorban pentru deschiderea și modul neprefăcut în care și-a tratat întotdeauna interlocutorii. Avea o lumină interioară pe care ți-o transmitea și ție și făcea din fiecare dialog un ceremonial al deschiderii sufletului spre cei aproape.

Faptele lui Raoul Șorban îl situează, cu certitudine, în Panteonul valorilor veacului ce a trecut. Detractorii lui, fie nu i le cunosc, fie nu sunt capabili să le înțeleagă semnificațiile. Pentru că Raoul Șorban a fost european și universal chiar și atunci când unii din cei care azi îl înjură se dădeau de ceasul morții să-i câștige merite în construirea socialismului multilateral dezvoltat. De cunoscut în mod direct, l-am cunoscut abia pe la mijlocul deceniului trecut. Îmi era, însă, foarte cunoscut din scris, ca și din frecvențele discuții purtate cu diverși intelectuali ai Clujului și Transilvaniei despre marile personalități contemporane. În scurta perioadă cât am coordonat Departamentul Mass-media, Relații Internaționale, ca și cel de Cultură, Culte, Învățământ din cadrul municipalității clujene, l-am întâlnit de nenumărate ori la manifestările inițiate, organizate sau desfășurate cu participarea acestei instituții. La multe dintre acestea a fost prezent și acest om excepțional. Relațiile dintre noi s-au înfiripat pe nesimțite. Am avut, fără să știu când s-a întâmplat aceasta, impresia că ne cunoaștem de când lumea.

Am asistat la numeroasele sale intervenții, în cadrul întâlnirilor din „Sala de sticlă”, mai ales, la adevărate recitaluri de elocință și erudiție. Raoul Șorban, în pofida vârstei sale venerabile, dispunea de o memorie uluitoare, care îi permitea să citeze, cu exactitate și deplină fidelitate, date, fapte, opinii ale altor istorici sau specialiști, adesea pagini întregi. A fost, după părerea mea, un extraordinar de profund cunoscător al istoriei secolului al XX-lea, dar în primul rând al trecutului de jertfe și suferințe ale românilor. Nu cred că, la ora actuală, mai există cineva care să stăpânească atât de perfect cunoștințe, până la cel mai mare detaliu, privind raporturile româno-maghiare. A fost un bun cunoscător al limbii maghiare, limba pe care, de altfel, a folosit-o adesea și în familie, dar fiindcă ultima sa soție a fost ungroaică.

Unii ar putea crede că Raoul Șorban, datorită înrâncenării cu care a luptat pentru cunoașterea adevărului, ar fi fost șovin, naționalist, extremist etc. Nimic mai fals. El nu a făcut ce a făcut pentru că ar fi urât pe unguri. Dimpotrivă, faptul că le vorbea acestora limba, că le cunoștea cultura și istoria este o dovadă indubitabilă a sentimentelor nutrite față de unguri. Raoul Șorban a fost un om al iubirii, nu unul al urii sau dușmăniei. El s-a ridicat, de cele mai multe ori vehement, dur, aspru, doar împotriva detractorilor, a celor ce siluiau adevărul și promovau minciuna ca politică de stat. El nu putea tolera ca, după veacuri de suferințe și drame, poporul său să aibă acum parte de mistificări oribile, de minimalizări și batjocoriri. Omul Raoul Șorban a fost toată viața lui un suflet generos, plin de căldură și prietenie față de semenii lui. Chiar și atunci când se lansa în ample și documentate discursuri, el nu o făcea din ură, nu dușmănea ungurii ca popor. Adeseori a subliniat în prezența asistenței că el condamnă neadevărurile menite a jigni demnitatea umană, demnitatea și trecutul ardelenilor.

Intervențiile lui Raoul Șorban au fost întotdeauna la obiect, minuțios pregătite, susținute de un suport documentar vast, la zi, greu de combătut. Adversarii lui, nu puțini, mai ales dintre bursierii Fundației Soros sau stipendiștii unor organisme iredentiste sau ai serviciilor secrete ungurești, deranjați, desigur, de rigoarea și acuratețea argumentelor, au avut multe clipe dificile căutând să-l combată, să nege adevărurile usturătoare rostite de el. Știu, din propriile sale spuse, că una din cărțile sale, apărută la o editură bucureșteană, a fost, la intervenția unor forțe obscure, interesate în necunoașterea adevărului, retrasă și dată la topit. Abia dacă apucase să obțină pentru sine câteva exemplare.

Raoul Șorban era un causeur excepțional. Iubea conversația. Își asculta cu atenție interlocutorul, dând, deseori, dovadă de interes real față de problemele abordate. Insista abil să afle mai multe, recunoscând, în discuțiile pe care le-am purtat că nu era informat despre un subiect sau altul și cerând amănunte, adesea titluri de carte sau articole, autori etc. Raoul Șorban a fost, după părerea mea, unul dintre ultimii cărturari ai Ardealului care și-a asumat misiunea de a lupta pentru adevăr și demnitate.

El este, din acest punct de vedere, un continuator înzestrat și plin de har al precursorilor României întregite, care nu a putut tolera ca despre istoria poporului său să se scrie atât de tendențios și mincinos, iar teritoriul țării sale să continue să fie amenințat cu destrămarea pentru a face posibile himerice vise iredentiste și șovine. Patriot autentic, Raoul Șorban, la o vârstă când mulți dintre semenii lui au renunțat la orice prezență în arena publică, a continuat să lupte până în ultimele clipe ale vieții sale. L-au ajutat, pentru aceasta, o sănătate bună și o memorie cu totul deosebită.

De fapt, Raoul Șorban a continuat ceea ce făcuse o viață întregă: să-și ajute semenii, să lupte împotriva oprimării și siluirii morale și spirituale. A contesta sau minimaliza meritele și faptele lui este o dovadă de miopie, dar și o mișelie fără seamăn. Sentimentele lui curat românești nu trebuie etichetate naționaliste, extremiste sau șovine. Ele n-au nimic de-a face cu bălciul impotent al unor așa-ziși politicieni care vor să aresteze iubirea față

de patrie și să o afișeze exclusiv pe tarabele lor. Spre deosebire de ei, Raoul Șorban n-a fost patriot de circumstanță sau din interes material. El așa a simțit și așa a dorit să-și manifeste sentimentele față de poporul alături de care a trăit atâtea momente cumplite pe parcursul secolului al XX-lea.

„INVAZIA DE STAFII” – MEMORIILE LUI RAOUL ȘORBAN (1912-2006)

Prof. dr. Viorel Roman

Nobilimea română din Transilvania a trecut la romano-catolicism și s-a maghiarizat, nu în întregime. Familia Șorban a rezistat sute de ani, a rămas fidelă neamului și nu e greu de imaginat că Raoul, o mare personalitate, profesor de istoria artelor, care ne-a părăsit în iunie, a ajuns în conflict cu forțele politice din vremea sa.

După o mie de ani de dominație în Ardeal, maghiarii romano-catolici sau protestanți nu acceptau un valah fără complexe de inferioritate generate de prăpastia dintre stăpânii unguri, creștinii occidentali și subalternii valahi ortodocși „tolerați”. Mai ales că frecvența medii maghiare și le cunoștea limba, arta și cultura ca nimeni altul.

Evreii, pe care i-a ajutat să fugă din Transilvania ocupată de unguri în România lui Antonescu și astfel să-i scape de lagărele național-socialiste, l-au făcut „Cetățean de onoare al Israelului” (1987). Dar după Revoluțiile din 1989, când Budapesta a ajuns din nou un punct de sprijin al evreilor în Europa centrală și Bucureștiul sub presiunea recuperatoare a Israelului, meritele îi sunt răstălmăcite chiar de cei pe care i-a scapăt de la moarte fără niciun folos material. La înmormântarea lui n-a fost niciun evreu.

Moldo-valahii, pe care nu i-a părăsit niciodată, nu l-au înțeles, l-au marginalizat și chiar bătut, în cel mai bun caz l-au folosit. Un patriot român, catolic? Generozitatea sa, umanismul său profund românesc au fost mai tot timpul în contrast cu doctrinele barbare, național-socialiste și comuniste ale vremii.

La aniversarea a 250 de ani de Școală românească la Blaj – „Mica Romă” – a fost la slujba de la Catedrala greco-catolică, unită cu Roma, a participat la dezvelirea statuii „episcopului românilor” Inocențiu Micu-Klein, din fața Catedralei și nu s-a mirat de loc că n-au venit președintele țării și primul-ministru. Motivul, cusut cu ață albă, era ceața care n-ar fi permis aterizarea navelor aeriene. În realitatea, tot așa cum n-au reușit greco-catolicii uniții, să treacă Carpați în trecut, tot așa ortodoxo-(neo)comuniști nu voiau să iasă din ceața tranziției dâmbovițene și să accepte valoarea Unirii cu Roma, a alfabetului și culturii latine pentru emanciparea românilor de pretutindeni.

Spre sfârșitul vieții constata surprins că se simte mai bine în mediile moldo-valahe, decât în Arealul lui traumatizat, paralizat, și că litera-

tura clasică a rușilor se potrivește mai bine la moldo-valahi, ca cea franceză sau engleză.

Unirea cu Roma a românilor și intrarea lor în Uniunea Europeană cu fruntea sus i se părea un vis prea frumos pentru a fi realizat curând. Nu s-a desemnat însă niciodată. Testamentul său – **Invazia de stafii. Însemnări și mărturisiri despre o altă parte a vieții** – e o lectură obligatorie pentru românii de ambele părți ale Carpaților.

Coperta cărții **Însemnări și mărturisiri despre o altă parte a vieții**, Editura Meridiane, București, 2003, p. 631 reproduce afișul, în trei limbi, a expoziției pictorilor din Cluj din perioada interbelică a conviețuirii idilice a românilor, maghiarilor, germanilor și evreilor. În prefața „Obligația de-a mărturisi” Adrian Păunescu sesizează caracterul „politic incorect” ale cărții: drama valahilor, evreilor și țiganilor din Ardealul ocupat în cel de-al Doilea Război Mondial de regentul Horthy. „Despre teroarea ungurească din Transilvania 1918/19 nu ne prea vorbește istoria” (p. 48). Masacrele „ilegale” de la Ip și Trăzneu sau „legale”, tineri români, carne de tun, pe frontul de est 1940/44, nu-s subiecte pentru istorici. Pe evreii ajunși sub unguri în Transilvania, Antonescu îi trata ca pe cetățeni români și i-a ajutat. Șorban făcea parte din organizația care salva evreii fără foloase materiale și e „Cetățean de onoare al Israelului” (1987). Tot așa cum masacrele maghiarilor sunt uitate, pentru că UDMR e la guvernare, tot așa salvarea evreilor de către Antonescu, episcopul Iuliu Hossu, Șorban etc. sunt azi contraproductive pentru că evreii conduși de E. Wiesel vor să dovedească, cu orice preț, că valahii lui Antonescu, nu ungurii lui Horthy au ucis evrei. În ciuda tuturor Șorban constată: 400 000 de români expulzați din casele lor de armata maghiară; 100 000 români morți sau dispăruți pe frontul sovietic; zeci de mii de români morți în detașamentele de muncă forțată; din 80 000 de muncitori români împrumutați de unguri în străinătate numai 10% s-au întors; din aproape 200 000 de evrei – 30 000 s-au salvat prin Constanța – majoritatea au fost deportați, ca mulți țigani, în lagărele morții. În Transilvania ocupată de unguri a dispărut, în numai 4 ani, 50% din populație! Sub ocupație sovietică, horthiștii se reciclează în comuniști și, după 1989, în democrați. Ei sunt stăpâni, iar valahul ortodox e mereu fără drepturi, desconsiderat chiar și de cei pe care i-a salvat. Și, totuși, Șorban, fiul compozitorului care a compus *Mai am un sigur dor* și a fost otrăvit din motive politice, nu se lasă intimidat, chiar după ce a fost bătut de legionari, închis sub Stalin, marginalizat de (post)comuniștii lui Ion Iliescu și, mai nou, chiar și de evreii. Nu chiar de toți, de decenii întreabă fostul rabin șef din Cluj, Moshe Carmilly: „De ce s-a scris și se vorbește atât de puțin despre acțiunea românească de întraajutorare a evreilor?” (p. 333) Raoul Șorban, care ne-a părăsit în luna iunie, ducându-se la cele veșnice, credea în adevăr și depunea mărturie pentru umanismul românesc. O carte document de excepție scrisă de un martor implicat direct, în vremea Dictatului de la Viena, în lupta contra atrocităților maghiare.

DREPT ȘI NEÎNTINAT, AȘA PRECUM A TRĂIT

Dr. Michael Radu Popescu

Cunosc personalitatea domnului profesor Șorban, a cărui carte, **Invazie de stafii**, am citit-o cu deosebit interes. Chestiunea teroarei la care populația română din Ardeal a fost supusă în momentele din jurul Unirii o cunosc în parte din documente moștenite de la bunicul meu matern, Alexandru Mihăilaș, mă refer aici la **Istoria Maramureșului**, scrisă de părintele Alexandru Filipașcu de Dolha și de Petrova, carte aflată în posesia mea și purtând autograful autorului. **Invazie de stafii**, autobiografie cu rezonanță bizară a celui ce a fost Raoul Șorban... De fapt, un testament literar și documentar al vieții acestuia... A vrut, se pare, a testamanta moștenirea de amintiri, impresii și reflecțiuni ale unei vieți care se confundă cu istoria colțului din Europa unde soarta a vrut să se fi fost născut. Amintiri și mărturisiri cu valoare unică. Ca, spre exemplu, aceea a întrevederii de la București dintre Miklós Bánffy și Iuliu Maniu din noaptea zilei de 18 iunie a anului 1943, în cadrul căreia, printre altele, Iuliu Maniu ar fi spus: „...poporul român nu a primit ca dar de la nimeni România Mare... Marea Unire a fost consecința firească a evoluției unei națiuni... Totodată aș dori să se știe că românii sunt gata să colaboreze cu ungurii, dar nu cu prețul mutilării țării lor.” Raoul Șorban a făcut din identitatea sa națională de român un blazon de noblete în măsură mai mare decât majoritatea consângenilor și a conaționalilor săi, în pofida asperităților cu care situația politică l-a confruntat adesea. Din umanism și-a făcut o profesie de onoare, plătind pentru aceasta prețul greu al pierderii libertății personale și acceptând împovărătoare privațiuni în decursul unor perioade îndelungate ale vieții sale. Îmi vine să cred că a fost un om pasional, un estetic rafinat și un sibarit capabil a gusta plăcerile vieții, stărnind însă și pasiuni puternice în jurul personalității sale ilustre. A avut admiratori și detractori, ca o expresie a măreției staturii sale în agora. Dragostea lui supremă a fost însă Ardealul și, mai cu seamă, ținuturile someșene unde a și ținut să își petreacă toamna vieții. Din reclusiunea sa autoimpusă de la Stoiana, patriarhul românismului ardelean mai ieșea dar, din când în când, în ultimii ani ai vieții sale, ca tina vie, amintirea unor fapte pe care memoria colectivă a unor grupuri din societate le dorea fie uitate, fie deformate. Nu cred să fi fost capabil a urî pe cineva – chiar și imaginea adversarilor și a tortionarilor transpare cu o calmă detașare din rândurile scrierilor sale. Parcurgându-i memoriile, mă simt pătruns de un sentiment puternic de înțelegere calmă și blândă a vieții omului Raoul Șorban și a istoriei trăite de acesta, cu bune și cu rele, așa cum a fost ea și, mai presus de orice, a dragostei acestuia față de om. La o etate aproape centenară, Raoul Șorban a pășit în eternitate cu fruntea sus, cu privirea senină, drept și neîntinat – așa precum a și trăit. Sit tibi terra levis!

Malmö, Suedia, 11 de august 2006

MODELUL RAOUL ȘORBAN

Elisabeta Bogățan

Raoul Șorban, personalitate proeminentă a acestui veac, care se încadrează perfect în **modelul Omului Mare**, conform teoriei lui Artur Silvestri, pictor și critic de artă, doctor în arte la Budapesta, istoric și profesor universitar (în țară, dar și titular de catedră la Madrid, conferențiar la Paris, Londra, München), scriitor și publicist, respectat și urmat sau, dimpotrivă, atacat, închis, denigrat, dar, oricum, o voce care nu putea fi ignorată, și-a impus statura uriașă în epocă și cu siguranță lumina lui va depăși nu numai veacul, ci veacurile.

Afirmând și apărând ideea de românism, Raoul Șorban, care a simțit acut nevoia acestei poziții și pentru că s-a născut și a crescut, s-a format în Transilvania, a supus meditației sau a tranșat cu hotărâre problemele, în special, în eseu **Maghiaromania în doctrina ungarismului**, apărut la Editura Globus din București în 1990, în **Chestiunea maghiară** apărută în 2001 la Editura Valahia din București, carte nepusă (incredibil!) în vânzare și în uriașă „frescă istorică transilvană a secolului trecut“, cum o numește Corneliu Florea, **Invazia de stafii**. Paginile acestei cărți, autobiografice sau istorice, sunt dureroase și dezvăluie adevăruri aproape inimaginabile.

Rămas pe baricade până la sfârșit, Raoul Șorban se stinge la 94 de ani, în iulie 2006, dăruindu-ne, prin viața sa, un model și un simbol, precum și credința și convingerea că ideea de globalism nu poate anula nevoia de afirmare a ființei naționale.

CUM E POSIBIL?

Anton Lixăndroiu (SUA)

Mulțumesc pentru știrea dată în legătură cu cartea despre Raoul Șorban. Este regretabil că cei care într-adevăr ar trebui să popularizeze această personalitate nu o fac, adică oficialii noștri, care au alte ocupații. Oameni ca acesta se nasc foarte rar, și ar trebui să fie prezentați în școli, în instituții, în universități etc.; dar la noi se fac popularizări de alte genuri, care ne trag în jos. Unele organizații culturale particulare lucrează pentru informarea românilor de pretutindeni cu o serie de evenimente ce interesează nația română. Doresc să fac o întrebare: de ce nu transmit românilor și problemele legate de acțiuni antiromânești ce se desfășoară în țara noastră, probabil cu acordul tacit al faimoșilor noștri conducători, care sunt români numai pe hârtie!!! Am să vă dau numai câteva exemple, din sutele de acțiuni antiromânești ce se desfășoară pe teritoriul țării noastre, fără ca cineva din guvern să ia o poziție așa cum s-ar cuveni în astfel de situații. Domnul fost prim-ministru, Năstase, a acceptat tacit să se amplaseze în Arad (care, cum știe toată țara, este un oraș românesc) o statuie a unor generali unguri care au ucis barbaric mii de români și – culmea – acești criminali au fost executați pentru faptele lor de către austrieci. Menționez:

acest act antiromânesc s-a făcut pe vremea când domnul Năstase era prim-ministru. Cum este admisibil ca domnul fost președinte Iliescu să plângă pe umerii domnului Wiesel (evreu de origine română, membru marcant al comunității evreiești din SUA) și să recunoască faptul că românii au ucis evrei în nordul Ardealului în perioada celui de-al Doilea Război Mondial când se știe foarte clar că zona de nord a Transilvaniei a fost ocupată de Horthy, care a ucis nu numai evrei ci și mii de români? (În acest sens am deja documentația trimisă la Haga, la Tribunalul Internațional). Cum este admisibil ca acest domn prim-ministru actual, Tăriceanu, să accepte ca în Ardeal să se amplaseze statuia unui alt fost mare criminal, condamnat la moarte pentru crimele comise, Albert Vass? Cum este admisibil ca să nu se ia nicio măsură când la jocurile sportive între români și unguri, imnul ungar să fie ovaționat și cel românesc huiduit – și asta pe teritoriul românesc? Cum este admisibil ca la deschiderea anului școlar, în prezența ministrului de învățământ din România, în anumite locuri din Transilvania să se țină discursuri numai în limba maghiară??? Oare domnul ministru a înțeles ce s-a spus??? Cum este admisibil să se tolereze acțiuni antiromânești duse de acest popă din Timișoara, Tokes??? Cred că am menționat destul ca dumneavoastră să trageți o concluzie.

Mă doare sufletul când văd astfel de acțiuni fără ca cineva să zică sau să ia vreo măsură care să le oprească; ele nu sunt bune nu numai pentru poporul român dar chiar și pentru naționalitățile care trăiesc pe teritoriul românesc, în special pentru maghiari.

AVATAR

Tudor Păcuraru

La început a fost poteca, croită cu pasul și toiagul, către cătunul megieș. Cu trecerea anilor și a turmelor, poteca a devenit drumeag. Sub roțile carelor, drumeagul a devenit drum și, peste milenii, șosea. La acest *limes* al Europei, aproape sub fiecare șosea mai răsărită dorm, tăcute, pavelele romane.

Dar numai în România, în acești ani se construiesc șosele ocolitoare. Ceva mai la vest sau la sud, nu e nevoie de așa ceva: de mai bine de un mileniu, șoselele nu mai trec prin sate. Prin alte părți, urzeala alcătuită din drumuri nu se mai îmbină cu bățătura așezărilor. Într-adevăr: niciodată noi stăpâni veniți în goana cailor nu-și ridică casă pe cenușa caldă încă a învinșilor. Noii stăpâni caută alte locuri, mai ferite – nu la drumul mare...

Numai oamenii locului reclădesc, după plecarea năvălitorilor. Iar târgurile băștinașilor renasc de-a lungul acelorși drumeaguri. Reclădesc, deși știu că mai devreme sau mai târziu vor veni alți stăpâni izvodiți de aiurea, să dea foc și să năruie. Dar apoi oamenii locului vor reclădi – pentru a căta oară? Vor reclădi, punând temelie peste oasele strămoșilor, cu speranța că va dura.

Generație după generație, veac după veac, acesta a fost destinul stirpei noastre. Ca o metaforă a acestui destin s-a născut legenda Meșterului Manole

– care, după părerea mea, spune despre neamul românesc tot atât de multe ca și Miorița. Drept este că, dincolo de dimensiunile metafizice, epicul Mioriței are credibilitate de fapt divers – pe când mulți consideră că balada argeșeană este un simplu mit. Eu însă știu bine că nu-i așa – fiindcă am avut privilegiul să-l întâlnesc pe Meșterul Manole. Bântuind Bucureștii cu barba-i căruntă și zburlită, cu sumanul spălat de seculare intemperii, încerca să amăgească piaza-rea, ascunzându-se sub numele de Raoul Șorban.

Destinul său este exemplar pentru soarta românilor, la răscruce de milenii. Născut în 1912, Raoul Șorban a văzut lumina zilei într-o țară care se întindea de la Veneția la Brașov. O țară vastă și bogată, dar în care românii nu aveau loc sub soare. Deși băștinași ai acestor meleaguri, românii ardeleni erau „tolerați” în imperiul chezaro-crăiesc. Am cunoscut câțiva dintre reprezentanții acelei generații și, într-adevăr, e greu de crezut pentru cei de astăzi cât de mult marchează faptul de a te fi născut sub stăpânire străină. Dar chiar de aici izvora energia creatoare a generației României Mari: din conștiința că românii ardeleni au nevoie de un cămin al lor. Și nu va veni nimeni să li-l facă cadou: va trebui clădit cu lacrimi și sânge.

Și astfel, România Mare s-a zidit pe jertfa celor căzuți la Mărășești, în munții Cașinului și în pusta Tisei. Iar până în ziua de azi, nepoții foștilor stăpânitori nu pot dormi liniștiți, de amintirea Trianonului. E însă simplă năzărire: dacă românii și-ar fi făurit patria întregită numai prin dueluri diplomatice, România nu ar fi rezistat avatarurilor politicii europene. Dar, ca în legenda Meșterului Manole, țara aceasta e zidită pe jertfă – și de aceea dăinuie. E un fapt pe care foștii stăpânitori nu-l pot pricepe. Căci ei au altfel de legende – despre Sfânta Lance și Vulturul Turul, despre năvăliri, războaie și înstăpâniri. Ideea unui destin creator durat pe jertfă e dincolo de priceperea lor.

Raoul Șorban s-a născut sub stăpânire străină și a crescut odată cu România întregită. Experiența acestei prime răscruci l-a marcat profund, făcând din el un luptător. Un luptător, dar într-un mod profund și iremediabil românesc: nu căutarea Graal-ului, ci a jertfei re-întemeietoare, după pilda legendei statornicite din moși-strămoși. Iar curând destinul i-a dat și lui Raoul Șorban prilej să urmeze exemplul străbunului Meșter Manole. Ca de atâtea ori mai-nainte, au sosit noi stăpâni, în frunte cu un amiral... călare. Astfel, la cumpăna anilor '40, Raoul Șorban și-a întâlnit destinul arhetipal: să pierzi totul și să reclădești de la zero. Amestecând în mortar și o oacă din propriul sânge, ridicând totul mai frumos ca-nainte. Și apoi să pierzi iarăși totul și s-o iei de la capăt, Sisif getic ce-și asumă de bunăvoie nemurirea neodihnii.

Ca dintotdeauna, noii stăpâni au venit cu poftă de vărsare de sânge românesc. La Acățari, Ip, Trăsnea și-n alte zeci de locuri, au dat frâu liber la omor și pârjol, „*pentru a da o lecție*” localnicilor. Dar și altora – în mod special evreilor; vânați prin întregul Ardeal pentru a fi trimiși în lagărele morții. Alăturarea nu e deloc întâmplătoare: în acei ani, între românii și evreii ardeleni exista o solidaritate profundă, a cărei amintire sper să nu se fi pierdut cu totul. Raoul Șorban – și alături de el zeci de români anonimi – nu a ezitat o clipă, întinzând o mână prietenească celor aflați la ananghie.

Într-un moment în care Rezistența europeană de-abia începea să se înfiripe, Raoul Șorban și alți oameni de omenie au reușit să pună la punct o filieră de evadare din fața morții, salvând sute, sau poate mii de persoane. Dincolo de negaționismul cu damf de crematoriu al celor care azi minimizează aceste fapte, episodul rămâne emblematic pentru omenia românească. Dar, ca orice împlinire, și aceasta a cerut curând preț de sânge: Raoul Șorban și ceilalți „valahi suspecti” au fost depistați, ridicați și deportați într-un detașament de exterminare, undeva pe Frontul de Răsărit. Peste decenii, romancierul Francisc Păcurariu s-a inspirat din amintirile lui Raoul Șorban, descriind calvarul românilor ardeleni la Cotul Donului, în romanul său **Labirintul**.

Episodul deportării la deminare, în linia întâi, nu l-a „liniștit” pe Raoul Șorban. Ba din contră, în chip tainic, a părut să-i dea un nou imbold. De ani mulți, detractorii săi s-au străduit să găsească o explicație, montând farse ce au nevoie de câte patru-cinci servicii secrete, pentru a dobândi o boare de credibilitate. Realitatea e totodată mult mai simplă și mult dincolo de înțelegerea lor: undeva, în străfundurile ființei sale, Meșterul Manole se trezise la deștinata tragică, ineludabilei sale meniri. Și, de-abia scăpat din infernul deportării, Raoul Șorban a început să reclădească. A adunat laolaltă puținii intelectuali români rămași în Ardealul ocupat, iar atunci când vremelnicii stăpâni s-au dus de unde veniră, a pus umărul la reînfriparea vieții culturale românești în Clujul năruit încă de sechelele războiului.

Dar vremurile erau tulburi. Alți noi stăpâni s-au ițit în zare, de astă dată venind pe tancuri. Noua Ordine pe care o aduceau cu ei era „blândă” ca o șenilă de oțel, trecând peste popoare și tradiții. În măsura în care nu glorificau noul descălecat, chiar și artele frumoase păreau suspecte. Cu atât mai suspect era acest pictor, Raoul Șorban, care refuza să se închine tancului eliberator! Multe li se pot reproșa copoilor analfabeți ai lui Pankiușă – dar nu și lipsa de fler. Vor fi dibuit veneticii că, în spatele figurii boeme a pictorului școlit în Italia, se ascunde destinul tragic și profund autohton al Meșterului Manole? Sigur vor fi simțit ei ceva – iar Raoul Șorban s-a trezit pe șantierul Bicaz, învățând cu lanțuri la picior meseria de fierar-betonist.

Iar au trecut anii și, din nou, vremelnicii stăpâni s-au dus de unde veniră, petrecuți cu flori, mulțumiri găunoase, discursuri calpe și suspine de tainică ușurare. De-abia ce s-a văzut din nou liber, Raoul Șorban s-a și apucat de ceea ce știa : să reconstruiască. Cunoscând că, mai devreme sau mai târziu, va plăti cu vârf și îndesat pentru aceasta. De-astă dată răgazul a fost ceva mai lung, fostul deținut politic având răstimp să ajungă profesor și îndrumător a multe generații de studenți de la Belle Arte. În anii '70-80, a făcut parte, alături de Edgar Papu, Eugen Barbu, Octav Ghibu, Vasile Netea, Francisc Păcurariu și Ion Lăncrănjan din acea generație matură, care a redat o binemeritată strălucire ideii naționale în cultura, istoriografia și literatura română. Ceea ce nici unuia dintre ei nu i s-a iertat, când a venit clipa.

Iar clipa a venit, ineludabilă. Anul '89 va rămâne anul revoluțiilor „de catifea” – numai la noi a fost o nouă năruire însângerată. Este drept, de astă dată noii stăpâni au venit călări pe vorbe frumos meșterite – dar

ce-au „implementat” ei, a fost, este și va rămâne de pomină. Iar de această dată, în pofida vârstei patriarhale, Raoul Șorban s-a apucat cam imprudent și în pripă de muncă: în mai puțin de un an, a întemeiat Fundația Culturală Română, a pus bazele Catedrei de Iudaistică a Universității din Cluj, a inițiat o nouă deschidere către românii din diasporă. Când totul a fost gata, i-au tras scara, lăsându-l pe acoperiș. Și, fiindcă pregeta să-și pună arpile de șindriă, i-au dat și un brânci de pe streășină. E un mod șmecheresc de a nu achita nici măcar modestul prinos de recunoștință datorat întemeietorului. Iar restul sunt pretexte agitate de energumenii ce n-au avut vreo dată lanțul pe grumaz și nici degetele în țâțâna ușii – în schimb, se regăsesc pe „*Lista celor o sută și*”.

În vâltoarea anilor '90-91, Raoul Șorban nu a fost singur. Și alți români – deloc puțini! – s-au pus de-a curmezișul noilor planuri de năruire. Cu fiecare an ce trece, devine limpede că, dacă nu ar fi fost ei, astăzi s-ar fi vorbit de „românizare” – iar nu de „iugoslavizare”. Eu unul trag nădejde că voi apuca, odată și-odată, să văd scrisă și istoria adevărată a acestui nou început.

Prea român – în vremuri de „complementaritate” atent planificată – Raoul Șorban era o țintă prioritară: trebuia demolat, „*pentru a da o lecție*”. Pentru ai face pe români să se lepede odată de acest incorrigibil obicei ancestral de a rezidi pe cenușa caldă încă. De a reclădi, în drumul marilor puteri, deși știu bine că lucrarea din nou va fi năruită. Și a fost un autodafé de pomină. Pe post de judecători – delatori de taină, pozând în jurnaliști „democrați”. În rol de inchizitori – „acoperiți”, făcând pe scriitorii „disidenți”. Și de umplutură – o liotă de măscărici de-ai veneticilor, cu ifose de „societate civilă”.

Privind retrospectiv, pot spune că și de astă dată au dat cu băta-n Argeș. Acestor culturnici „pe stil nou” nu poți să le ceri să priceapă că, începând să reclădească după ce trăise a treia năruire, Raoul Șorban știa ce-l așteaptă. Trăise deportarea, văzuse închisoarea – rămânea linșajul. Știind toate acestea, nu a pregetat să iasă în față, fiindcă asta este legea din strămoși: să pierzi iarăși totul și iar s-o iei de la capăt, asemenea miticului Meter.

Nu poți să le ceri să priceapă că în fiecare dintre noi sălășluiește *in nuce* arhetipalul meșter argeșean. În Raoul Șorban, această sămânță sisi-fică a înflorit. Destinul său zbuciumat, dar fertil, este un avatar exemplar al mitului transcendent care ne definește pe noi toți, românii, ca neam **roditor**.

Roditor – iar nu „vegetal”. Nuanță – dar esențială...

AM AVUT NOROCUL SĂ-L CUNOSC...

Vlad Pohilă

Dacă aș scrie o carte cu subiectul „Am avut norocul să-i cunosc...” – și într-adevăr am avut norocul să cunosc mulți oameni extraordinari, numeroase personalități remarcabile –, ei bine, dacă ar fi să fie... aș deschide această carte, obligatoriu, cu un eseu despre profesorul Raoul Șorban.

Acum treizeci de ani, în Rusia...

Întâmplarea a avut loc cu exact trei decenii în urmă. Trecuse un an de când absolvisem facultatea, la Chișinău, și de un an lucram, mai mult la Moscova, ca ghid și translator la Biroul de turism pentru tineret „Sputnik” (omologul BTT-ului din România). Era un sfârșit de vară, deosebit de frumos, devenit și de neuitat: atunci am avut șansa unică de a fi, în Rusia, ghid și interpret pentru un grup de studenți și profesori de la Institutul de Arte „Nicolae Grigorescu” din București. Aveau o excursie pe traseul Moscova – Zagorsk – Leningrad (Petersburg) – Moscova.

Nu era un grup turistic tocmai obișnuit, măcar și pentru că programul lui prevedea vizitarea unor obiective (muzee de artă, expoziții itinerante, palate ale țarilor ruși etc.) pe unde nu ajungeau chiar toți turiștii străini. De exemplu, un muzeu de artă „populară” (de fapt, de artă bisericească, sau cu conținut religios) – la Zagorsk, oraș la vreo sută de kilometri de Moscova, numit acum Serghiev Posad, celebru pentru că este, de-a lungul a patru secole, reședința patriarhilor ruși. Excursia includea și o vizită la Muzeul de arte frumoase „Pușkin” din Moscova, cu o excepțională colecție de picturi ale impresioniștilor și ale postimpresioniștilor francezi, ale expresioniștilor germani și scandinavi etc. La fel, și la Muzeul Rus din Leningrad, în care erau expuse sute de creații ale avangardiștilor ruși, înfinit mai multe decât în Galeriile Tretiakov din Moscova, vizitate cam de toți turiștii. Grupul de la „Grigorescu” era format din 32 de persoane, preponderent studenți, dar și câțiva doctoranzi și doi profesori. Dintre acei studenți am putut urmări evoluția profesională a lui Cristian Velescu – critic și istoric de artă, pictor, poet, prozator, muzician. Apoi, pe cea a Magdei Cârneli – îl cunoșteam, nominal, pe tatăl ei, ca poet și traducător din Charles Baudelaire, și nu m-a mirat defel că Magda a ajuns și ea nu numai critic de artă dar și o poetă de seamă (dacă nu mă înșel, semnează /și/ cu numele Magdalena Ghica). Mai era fiica profesorului Paul Constantin, am reținut că avea o specializare rarisimă pe atunci, în lumea comunistă – design vestimentar, din câte știu, și-a continuat studiile postuniversitare la Paris. Mai era un doctorand care, plecând din țară, fugind de comunism, a făcut o frumoasă carieră didactică și de cercetare în lumea egoistă a capitalului – mai întâi în Italia, apoi în Germania. Responsabil de acest grup, de excursia studenților de la „N. Grigorescu” era profesorul dr. Raoul Șorban, secundat de profesorul dr. Paul Constantin. Ambii extrem de simpatici, însă profesorul Raoul Șorban mi s-a părut din start nu știu cum mai deschis, mai pitoresc, mai ieșit din comun.

Excursia a durat două săptămâni timp suficient pentru a ne cunoaște destul de bine, reciproc. Contactul cotidian mi-a prilejuit numeroase tangențe cu profesorul Raoul Șorban, iar acestea au culminat, cred, la Leningrad, în timpul unei plimbări pe artera principală a orașului – faimosul Nevski Prospekt, adică bulevardul Nevski –, descris în mai multe capodopere ale prozei și poeziei ruse: poeme de Pușkin, nuvele de Gogol, romane de Dostoievski...

Așadar, ne plimbam pe Nevski Prospekt, dinspre Amiralitate și fortăreața Petru și Pavel spre Gara Moscova. O pură coincidență, cred, făcuse să fie ziua de 3 septembrie. În acel an, 1976, tocmai terminasem niște cursuri speciale de muzeistică la Moscova și Leningrad, cunoșteam destul de bine aceste orașe, muzeele lor, extrem de numeroase și foarte bogate, alte remarcabile obiective de interes turistic.

În linii mari, știam deja cine e Raoul Șorban. Cu câteva zile în urmă, intrasem cu el și cu câțiva studenți de la Institutul de Arte „Nicolae Grigorescu”, într-o librărie în care se vindeau cărți din țările comuniste („frățești”), inclusiv din România. Librăria se numea, desigur, „Drujba” („Prietenie”) și se afla în chiar inima Moscovei – la un kilometru de Kremlin și la jumătate de kilometru de „Moskovski soviet” – Primăria capitalei sovietice! M-am oprit la vitrina cu cărți de artă și... m-am gândit încă o dată ce surprize plăcute îți oferă uneori întâmplarea. Prima carte ce atrăgea atenția vizitatorului acestei librării era una a profesorului Raoul Șorban! O văd și acum... era o traducere în franceză a monografiei-album **Friedrich von Boehmes**, tipărită în Editura Meridiane, cred că în 1975... l-am arătat-o, emoționat, profesorului și pentru că spusesem ingenuu: „Domnule profesor, e în vânzare și o carte a dumneavoastră!” – de parcă i-aș fi anunțat un debut editorial –, Raoul Șorban a făcut, în replică: „A, da, e într-adevăr o carte a mea... Am vreo 20 de cărți despre pictură și despre pictori, de istoria artei...” Am recunoscut, cu franchețe, jenat, că nu-l cunoșteam ca autor de monografii de artă.

După invadarea, în august 1968, a Cehoslovaciei, de către URSS și aliații ei, dar între care nu s-a înscris și România, la Chișinău a fost interzisă comercializarea cărților românești. Tot atunci au fost sistate abonamentele la presa periodică de la București, până prin 1988 nu s-a organizat în Basarabia nicio expoziție de artă românească, nu puteau veni în turneu teatrele, formațiile de muzică populară sau ușoară, nici interpreții de muzică serioasă... Astfel încât noi, basarabenii, procuram literatură românească, traduceri în română din literatura universală de aiurea: la Moscova, în Leningrad, la Kiev, în alte orașe mari din fostele republici sovietice. Deoarece ne confruntam cu diverse probleme (și de ordin financiar, și cu transportarea acestor cărți), firește, făceam rost, în primul rând, de literatură artistică, câte ceva din istorie și/sau filozofie (astea din urmă fiind drastic selectate de o cenzură specială, care funcționa în URSS chiar și în domeniul comercializării cărților din țările „socialiste frățești”). Acum sper să fie clar de ce nu prea aveam cum să-l cunosc în 1976 pe istoricul și criticul de artă Raoul Șorban: pe atunci, arta românească se reducea pentru mine, ca și pentru majoritatea tinerilor basarabeni, la nume cu totul sonore: Nicolae Grigorescu, Constantin Brâncuși, Ciprian Porumbescu, George Enescu, Maria Tănase, Liviu Ciulei, Radu Beligan...

Mi-am procurat și de acea dată, ca și unii turiști de-ai mei, la librăria din Moscova, mai multe cărți editate la București, inclusiv mini-monografia despre Friedrich von Boehmes. „Aș putea să cumpăr și eu un exemplar... al cărții mele?”, m-a întrebat profesorul R. Șorban. „Cum să nu?”, i-am răspuns. „Dar două... trei exemplare?” Întrebarea mi s-a părut insinuantă,

oricum, m-am interesat la librărită câte exemplare de *Boemhes* au în vânzare. Fuseseră aduse de la București, de tot, zece exemplare, înaintea noastră cumpărase deja două cărți.

Peste câteva zile era să înțeleg „ciudatul” interes al profesorului Raoul Șorban pentru cartea sa, tradusă în franceză, tipărită la București și comercializată la Moscova: între timp, protagonistul, pictorul și filozoful Friedrich von Boemhes plecase din România în patria sa istorică, în țara strămoșilor săi – în Germania Federală de atunci, iar acest „act de înaltă trădare a patriei socialiste” a avut consecințe nu dintre cele mai plăcute și pentru autorul monografiei, pentru profesorul Raoul Șorban. Mult mai târziu, în anul 2003, la Stoiana de lângă Cluj, la conacul lui Șorban, era să-l cunosc personal pe marele pictor german-român. Atunci, având complicitatea lui Raoul Șorban, i-am povestit maestrului Boemhes „cum l-am cunoscut la Moscova”... A ascultat cu gravitate nemțească și totuși, emoționat, această istorioară, după care mi-a dăruit un album cu reproduceri ale unor tablouri excepționale, apocaliptice, pictate deja după ce părăsise România.

* * *

Să revin însă, la Petersburg, Leningradul de atunci – 3 septembrie 1976.

Mergeam, așadar, „fără grabă și fără teamă”, cu profesorul Raoul Șorban, pe Nevski Prospekt.

Îmi erau foarte dragi românii din Țară care se interesau de „locurile românești” sau, cum le mai ziceam – „intersecțiile românești” din Rusia și Raoul Șorban nu era dintre cei pur și simplu curioși, era dintre cei sincer interesați, „sorbea” fiecare amănunt pe această temă. La Moscova le arătasem, la vreo sută de metri de Kremlin, o casă din secolul XVII, unde lucrase ca „tălmaci”, la „Posolski Prikaz” („Departamentul solilor”, prototipul Ministerului de Externe de mai apoi), Spătarul Nicolae Miclescu și de unde plecase într-o expediție devenită istorică, în Siberia și China... Ceva „mai la vale”, le atrăgeam turiștilor mei atenția la o frumoasă biserică, din sec. XVIII, cu hramul Sf. Nicolae, în a cărei curte fusese înmormântat Dimitrie Cantemir. La Petersburg, lângă vechea Universitate, se păstrase un palat somptuos, în care trăise Antioh Cantemir, fiul principelui moldovean, tot el diplomat de vază al Rusiei la Londra și la Paris, și primul poet rus în sensul adevărat al acestui cuvânt. La un capăt al bulevardului Nevski, unde se înălța Amiralitatea, se află și strașnica fortăreață Petru și Pavel (*Petro-pavlovskaja krepost*), transformată de țarul Nicolae I în pușcărie. Aici au fost înțemnițați mulți ruși rebeli, de la țărani iobagi răsculați și până la opozanți ai autocrației din rândul intelectualilor – bunăoară, așa-ziii „decembriști”, între care erau unii prieteni de-ai lui Pușkin; un deținut al acestei închisori, devenit celebru, fusese și Dostoievski. Dintre români, deținuți ai fortăreței Petru și Pavel au fost cel puțin două personalități notorii: publicistul și scriitorul Nicolae Zubcu-Codreanu, narodnicist (poporanist), originar din Basarabia, și un diplomat, Diamandi, ambasadorul României în Rusia într-o perioadă extrem de tulbură – Primul Război Mondial și revoluțiile rusești din 1917. „Cu poporanistul e destul de clar... dar pe acesta, pe ambasador, de ce l-au băgat în fortăreața-inchisoare?”, întrebau aproape că obligatoriu turiștii

români. „Ei, astfel și-a manifestat Lenin protestul în legătură cu unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918...” era răspunsul. „Curioasă formă de protest, al rușilor... a remarcat profesorul Șorban. Și mai curios e că la fel „protestau” pe atunci, în 1918, și ungurii, când transilvănenii se uneau cu Vechiul Regat. Complexe identice, abordări identice...”

De la Amiralitate și fortăreața-pușcărie (transformată în anii de regim sovietic în muzeu), în una din primele case de pe bulevardul Nevski, i-am arătat profesorului Raoul Șorban cafeneaua *Wulf*, frecventată în epocă de cel mai iubit poet al rușilor, Aleksandr Pușkin, iar mai târziu – și de alți mari poeți ruși, până la Blok și Esenin... „Esenin e simpaticul acela de poet rustic, nu? Cel care avuse o idilă cu balerina Isadora Duncan... Până la urmă, și-a pus capăt zilelor, într-un hotel din preajmă, dacă nu mă înșală memoria...” a comentat profesorul. Memoria nu-l înșela: hotelul *Astoria*, numit anterior *l'Angleterre* și unde se sinucisese poetul Serghei Esenin (conform unor date mai recente, ar fi fost asasinat) se afla la câteva intersecții de traseul nostru. Cu două zile în urmă, oprisem autocarul cu grupul de la „Grigorescu” lângă acest hotel: poate nu era locul cel mai indicat, însă aici le povesteam câte ceva despre noua literatură rusă, inclusiv despre poezia lui Esenin și despre tragicul său deznodământ. De altfel, peste ani, profesorul Raoul Șorban avea să mă uimească continuu cu memoria sa fenomenală... – așa mi s-a părut memoria sa și la ultima noastră întâlnire, de la 1-2 iunie 2006.

* * *

...Urma să mergem spre o stradă lăturalnică, Kuznecini pereulok, la casa lui Dostoievski, transformată în muzeu literar-comemorativ – unic la Leningrad și unul din foarte puținele în Rusia – dar pe care Oficiul de turism nu-l recomanda turiștilor pentru a fi vizitat. Și aceasta în condițiile în care erau recomandate cu insistență – numai la Leningrad! – vreo 60 de case și locuri omagiale legate de personalitatea lui Lenin! Cât profesorul îmi povestea ce mult erau gustate romanele lui Dostoievski în tinerețea sa, în România interbelică, și cât de pasionați sunt occidentalii de *Frații Karamazov*, *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul*, *Demonii*, *Jucătorul* sau de *Amintiri din casa morților*, *Însemnări din subterană* etc., în special intelectualii din Germania (Federală), unde fusese într-o delegație puțin timp înainte de a veni cu studenții săi în URSS, m-am gândit să ne abatem puțin din drum, să facem o deviere, un popas la hotelul *Evropeiskaia* (Europa). Era unul dintre cele mai luxoase hoteluri din Leningrad, unde erau cazați aproape că exclusiv „burghezii” – mai ales turiști din Vest, dar și unii „burghezi sovietici”, nomenclaturiști de cel mai înalt rang. La barul de aici se servea cea mai bună cafea din oraș, preparată după rețete italiene, se putea bea un whisky... – ceva cu totul exotic pentru oamenii sovietici.

Pentru mine, însă, hotelul *Europa* se identifica esențialmente cu un chioșc de ziare, din hol... Se vindeau acolo tot felul de publicații periodice străine, inclusiv „ziare burgheze”. Vă puteți imagina ce însemna aceasta pentru un simplu om sovietic, dar mai ales pentru unul cu facultatea de jurnalism – să procure, aproape că nestingherit, nu numai *l'Humanité*, *Le*

Drapeau Rouge, l'Unita, Morning Star (ziare comuniste sau de stânga din Vest), dar și *Le Monde, Le Soir, Il Corriere della Sera, The Guardian!*... Cel mai scump ziar sovietic era pe atunci *Pravda*, organul CC al PCUS – costa trei copeici, celelalte ziare – inclusiv cotidienele din „țările socialiste frățеști”! – costau două copeici, pe când astea burgheze se vindeau la un preț exorbitant... de 50-60 de copeici! (un salariu mediu era de circa 100 de ruble). Dar vă rog să mă credeți că se merita!

Cumpărasem și în acea zi de la *Europa* din Leningrad un braț de ziare în diferite limbi, „socialiste”, dar, evident, și „burgheze”. S-a întâmplat că deasupra vrafului să fie *Trybuna Ludu*, ziarul comuniștilor polonezi, și cât aranjam ziarele ca să le pun într-o geantă, privirile mi s-au oprit la un titlu peste un text nu prea mare, strâns într-un chenar negru: „*Zmar! Mao Tze Tung*”. „Dom’ profesor, ca să vedeți, a murit Mao, liderul chinez!...”, am exclamat atunci, în plină stradă. „Nu se poate...”, a făcut neîncrеzător Raoul Șorban. „Ba da, iată, scriu polonezii... Mint și aștia, dar nu ca rușii, de aceea îi cred pe polonezii...” „Cunoști limba polonă? Ce înseamnă *zmarly*?” „*Zmarly* ar fi în română *defunct, decedat, răposat*”. „Înseamnă că e chiar așa...”

Am mers ceva timp în tăcere și, după ce am trecut de cel mai mare magazin universal din oraș, faimosul *Gostinnâi Dvor*, profesorul s-a oprit la colțul cu stradela unde era casa-muzeu Dostoievski. „Sper să nu te supere întrebarea mea... a început Raoul Șorban. De ce mi-ai spus cu un fel de bucurie despre decesul lui Mao? Poate nu știi, dar Mao are mulți adepți în Occident, poate cu deosebire în Franța: Jean-Paul Sartre, mulți tineri, studenți...” Avusesem deja ocazia să citesc din Franța și altă presă decât *l'Humanité* și *l'Humanité Dimanche*, comunicasem cu unii intelectuali de la Paris și i-am spus profesorului Raoul Șorban exact ceea ce credeam: „Ei, francezii își pot permite și luxul de a avea simpatii aberante... Pentru noi, însă, Mao... Poate cu moartea lui se încheie încă o epocă oribilă în istoria omenirii. Acesta e răspunsul meu la nedumerirea dvs., domnule profesor. Dar am și eu o nedumerire: când v-am spus că a murit Mao, dvs. de ce ați zis că așa ceva e imposibil?” În replică, a râs doar... avea un fel de a râde extraordinar de frumos. Peste puțin mi-a răspuns, totuși: „Am zis și eu așa, ceea ce nu înseamnă că împărtășesc această atitudine a francezilor, a unor francezi. Dar dumneata... ce ai dumneata cu China, cu Mao, ce legătură poți să ai?” „Păi am cea mai directă legătură, am spus, fără ezitare. Pentru că am oroare de cultul personalității. Părinții mei, multe rude de-ale mele au suferit din cauza cultului lui Stalin: care s-au evacuat, în dreapta Prutului, lăsând totul baltă în Basarabia, care au fost deportați în Siberia... Mao a nenorocit cu cultul personalității sale un miliard de oameni... Iar acum, iată, și în România, sunt niște manifestări, niște semne nu prea frumoase ale cultului lui Ceaușescu... și aceasta, desigur, mă doare...” Brusc, profesorul a prins a se uita la mine altfel... ceva se schimbaseră în privirile sale senine, jucăuse. După o scurtă pauză, mă întrebă: „Dar dumneata... cine ești, de fapt: rus sau român?” Mai auzisem această întrebare de la românii din Țară, însă din gura unui profesor universitar, autor a 20 de cărți, întrebarea îmi suna cu totul ciudat. „Domnule profesor, dar... mă jigniți, am zis eu, sincer îndurerat. Cum să fiu rus? Sunt român... tocmai de aceea nu

pot fi indiferent cum evoluează lucrurile în România, cu cultul personalității lui Ceaușescu... Dacă nouă, celor din Basarabia, nu ne este tocmai bine, măcar *acolo* să fie bine....” „Dar ai naționalitate sovietică, nu-i așa? De aceea vroiam să te întreb: cum te simți, lăuntric, cum te identificei – mai mult ca român sau...” Nu și-a continuat gândul, pentru că efectiv l-am întrerupt: „Mă simt numai ca român, dom' profesor... Ca și părinții mei, posibil ca și bunicii mei pe care, ce-i drept, nu i-am apucat... Ai mei sunt originari din județul Soroca, acolo și trăiesc, nu departe de vechea cetate... Cu sovieticii, cu rușii am, în termenii lui Jean-Jacques Rousseau, doar un contract cetățenesc... ei da, și unul cultural... Însă nimic mai mult, nimic ce ar ține de suflet...”

Mi s-a părut – pe urmă am aflat că așa i se părușe și profesorului – că eram numai noi doi în tot Leningradul cela cu cinci milioane de locuitori... Nu o să uit nicicând privirea lui Raoul Șorban: în ochii lui străluceau lacrimi. „Desigur, știam că mulți basarabeni au trebuit să se refugieze de Armata Roșie... țin minte și *cum* s-au refugiat... Știu, firește, că mulți alții au fost deportați în Siberia... De aceea credeam, greșit, că v-au înfrânt. Și iată că azi, pe 3 septembrie 1976, aflui aici, în fosta capitală a Rusiei, că rușii nu v-au înfrânt... Nu-ți imaginezi cât de bucuros sunt, Vlade... [Până la acest moment mi s-a adresat exclusiv cu „domnul Pohlă”, „domnul ghid” (sovietic!...)]. Măine am aniversare și vreau să te invit să stăm seara împreună la vreun restaurant, unde zici tu că ar fi mai bine. Iar pe urmă... pe urmă... să știi, Vlade, că de azi înainte îmi ești pentru totdeauna prieten și frate, frate și prieten, cum vrei...”

M-a îmbrățișat, pot spune, cu părintească afecțiune – eu aveam 23 de ani, profesorul împlinea peste o zi 64 de ani. Cum sunt cam neîndemânat de felul meu, am împrăștiat pe caldarâm maldărul de ziare și cât le culegeam de pe jos, l-am auzit pe profesor spunând: „Și când mai reușești să citești atâtea ziare?! Căci, am observat, cheltui mult timp pentru pregătirea profesională, ești un ghid foarte bine documentat pentru niște orașe ca Leningrad sau Moscova, cu atâtea muzee remarcabile. Însă dacă ești ziarist, e firesc să citești cât mai mult... Printre altele, și eu citesc multe ziare, am la București abonament până și la ziarul *Moldova socialistă*...” „Chiar nu aveți ce face, domnule profesor?! Să pierdeți timpul cu asemenea ziar!...”, a țipat ziaristul din mine. „Dacă îți mai spun că uneori, serile, mai ales, ascult și Radio Chișinău...” a continuat Raoul Șorban. Nu te mira, e un principiu al meu: măcar astfel nu cedez Basarabia rușilor. Nu știu ce cred alți români, însă eu, ca român din Ardeal, trecut prin focul altei ocupații străine, maghiare, nu am dreptul moral să cedez Basarabia...” Îl ascultam fascinat, ca vrăjit... nu știu ce aș fi dat să nu se oprească... Statuie din Leningrad să fi fost, și tot ți se ridică un nod în gât la auzul unor asemenea cuvinte! Copleșit de emoții, nu i-am mai putut spune nimic și așa, în tăcere, ne-am continuat drumul spre Casa-muzeu Dostoievski...

* * *

Aici mă văd nevoit să fac o pauză, și nu numai pentru că amintirile, emoțiile m-au năpădit cum năpădesc țăriile, toamna, stoluri de păsări. Țin să menționez că în următorii 30 de ani profesorul Raoul Șorban mi-a

demonstrat neabătut această atitudine: *de frate și prieten*; incredibil pentru mine (posibil, și pentru alții), dar m-a tratat mereu, de-a lungul anilor, de la egal la egal... Vreau să cred că am putut să fiu vrednic, demn de încrederea, căldura, prietenia, afecțiunea cu care m-a tratat profesorul Raoul Șorban; oricum, am încercat continuu să-i răspund pe potrivă la aceste extraordinare sentimente. Mai mult încă, pot spune că Raoul Șorban a avut o atitudine mai aparte nu numai față de mine, dar și față de alți basarabeni... cel puțin față de cei pe care i-a cunoscut, pe unii – prin intermediul meu. Buna, frumoasa, emoționanta sa atitudine și-a manifestat-o și în corespondența pe care am purtat-o, de-a lungul anilor, și în timpul întâlnirilor pe care le-am avut, și în câteva emisiuni acordate la radio și TV, după 1990, dintre care păstrez un impresionant interviu al său pentru Radio România Actualități, la emisiunea „Cum vă place?”. Pentru a-mi ilustra cumva afirmațiile, voi reproduce o dedicație a profesorului, pe care mi-a scris-o pe cartea sa **O viață de artist: între München și Maramureș** (București, Editura Meridiane, 1986). Mă grăbesc să precizez că acest cadou l-am primit prin poștă, instituție care – lucru bine știut de cei care au trăit în anii de comunism sovietic și ceaușist –, era expusă unei oribile cenzuri; îmi amintesc, de pildă, abrevierea *Dlui*, din fața numelui destinatarului, era constant subliniată cu o linie groasă, de obicei roșie, ca drapelul URSS...

Îată însă dedicația:

„București, 17 oct. 1988

Ochii care nu se văd nu se uită întotdeauna! Vlad Pohilă este prietenul meu invizibil (și totuși!) pe care nu-l uit, nu încetez să-l stimez și să-l iubesc cu statornică credință și cu speranța că nu vor trece încă 10 ani (după cum au și trecut 12) până ne va fi dat să ne vedem.

Cu o frățească îmbrățișare de la Raoul Șorban“.

* * *

...La 4 septembrie 1976, seara, am marcat ziua de naștere a profesorului. Nu voi reproduce aici crâmpie de amintiri – ce au vorbit studenții și doctoranzii lui Raoul Șorban, ce a zis subsemnatul, cum a punctat discuția noastră omagiatul. Precizez doar că am stat într-un simpatic restaurant pe un vaporeș, pe Neva – fluviul care străbate orașul, nu prea departe de „Călărețul de aramă”, capodoperă a sculptorului francez Falconet, inspirată de personalitatea gravă a lui Petru cel Mare, țarul rus reformator, tot el și ctitor al Petersburgului. Restaurantul se numea „Demianova uha”, adică, în traducere, „Ciorba (pescărească) a lui Damian”, după titlul unei fabule de Ivan Krâlov, un contemporan de al lui Pușkin, Lermontov, Gogol. De ziua de naștere a profesorului Raoul Șorban nu am comandat „ciorbă à la Damian” (era și seara...), în schimb ne-am delectat cu alte specialități de pește – în genere, bine preparate în Rusia. Nu mai e cazul să insist cât ne-am delectat vorbind cu profesorul și, poate cel mai mult – ascultându-l.

Un subiect care merită a fi rememorat l-ar constitui impresiile bucureștenilor despre Leningrad și Moscova. Studenții se exprimau tranșant, însă diferențiat: de la „Vai, ce minuni am putut vedea în Rusia!...” până la „Nu prea au rușii artă... Mai mult creații „de împrumut”, de inspirație

occidentală, dacă nu chiar făcute de străini sau aduse din alte țări...” Cei din urmă degeaba se fereau la început de mine, căci în realitate, așa cum s-au putut convinge foarte curând, aveau în mine un complice. De la cursurile pe care le trecusem în acel an, știam care este adevărata origine a multor valori inestimabile din Muzeul tezaurului Rusiei, din Kremlin (numit în rusă cumva metaforic, deci, și mai confuz – *Kremlionskaia Orujeinaia Palata*). Astfel, unele valori calificate oficial „daruri ale domnilor moldoveni și munteni pentru țării ruși” erau, de fapt, piese din tezaurul României, adus în 1916, „spre păstrare provizorie” în țara aliată. La giganticul Muzeu Ermitaj, din Leningrad, unii turiști germani mai în vârstă identificau, stupefiați, tablouri sau sculpturi pe care le văzuseră înainte de 1945 în Galeria Zwinger din Dresda... A comenta deschis asemenea „descoperiri” (sau „amănunte”, cum obișnuiau să le numească rușii) era, desigur, un risc – și pentru ghizi, și pentru vizitatori —, ceea ce nu însemna că nu se discuta în genere acest subiect. Nu-mi permiteam să abordez subiectul cu bulgarii, în schimb îl savuram cu turiștii polonezi, bunăoară, și, firește, cu românii, pe care îi consideram, fără excepție, „ai mei” și, în consecință, demni de toată încrederea. Și, dacă studenții de la „Grigorescu” vorbeau pe această temă fie intuitiv, fie având confirmări în niște cataloage occidentale, aflate și în biblioteca institutului lor, profesorul Raoul Șorban era dintre cei care văzuse, până la cel de-al doilea mare război mondial, unele capodopere ale artei occidentale, în altă parte decât în *Ermitaj*!

Din povestirile profesorului am înțeles că vizitase, cu diferite ocazii, mai multe țări din Europa și, la un moment dat, l-am întrebat ce impresie îi lăsase Rusia, comparativ cu alte civilizații europene. „Dar care Rusie? mi-a răspuns el printr-o întrebare. Căci una este Estonia și cu totul alta e Rusia ca atare. Numai că... firește, Estonia nu e Rusia, cum nici voi, basarabenii, nu sunteți Rusia... în Rusia însăși există câteva Rusii: una e Moscova, alta e Leningradul...” M-a surprins această observație privind decalajele, contrastele ce existau (și mai există) nu numai în cadrul amalgamaticului URSS, dar și în perimetrul Federației Ruse. Pe urmă am aflat că vizitase Estonia, în 1968, împreună cu dna Eva Șorban, dar în rest profesorul nu văzuse nici măcar Tula sau Oriol, orașe considerate „din preajma Moscovei”, acestea fiind centrele guberniilor în care avuseseră latifundii contele Lev Tolstoi, respectiv, un alt aristocrat rus, poate și mai subțire, și el literat – Ivan Turgheniev. Deja aici, la vreo 200-300 kilometri de marea capitală rusă, se putea vedea o cu totul altă Rusie. Ce să mai vorbim de Tambov, bunăoară – baștina lui Cehov, oraș situat la vreo 500 de kilometri de Moscova!... Sau de așezările rusești de pe Volga, ori despre cele din Ural, Siberia...

Fiind o țară mare și complicată, este greu să-ți formezi o impresie sigură despre Rusia, a continuat Raoul Șorban. „Totuși, două impresii generale aş putea să ți le spun... cu un risc minim de a greși. Prima ar fi aceasta: deși se declară, ca și la noi, că „totul se face pentru om, pentru binele lui”, în realitate aici cele mai multe sunt potrivnice comodității oamenilor, fericiți în ziare dar foarte necăjiți în stradă. De pildă, o ușă care s-ar părea că trebuie împinsă, dar se dovedește că o deschizi numai dacă tragi de ea... Sau felul cum e făcut traseul cu autocarul, pentru turiști: poate din

rațiuni strategice, dar am mers pe un itinerariu în care cele mai multe monumente se pot vedea din spate... Și a doua impresie: în pofida unei mari literaturi clasice, în pofida unor impresionante opere de artă și cultură în muzee, în viața de toate zilele, aici, să nu-ți fie cu supărare, „*niet kultura...*”

Cum era să-mi fie cu supărare?... Am raportat adeseori aceste impresii ale unui intelectual român de marcă la banalul cotidian rusesc, în care m-am aflat vreo șase ani. De câte ori mi-am amintit de spusele lui Raoul Șorban, de câte ori i-am dat dreptate!

* * *

Peste câteva zile „grupul meu și al profesorului R. Șorban” avea să părăsească Petersburgul, iar peste încă o zi – și Rusia, cu avionul de la Moscova. În ultima seară stăteam cu turiștii-studenți în barul de la hotel, „la un pahar de vorbă” (de altfel, beam *Saperavi*, un vin georgian, o varietate din cele care plăcea și lui Stalin!), când am fost solicitat de profesorul R. Șorban. Și-a cerut scuze pentru că m-a scos „de la voia bună tinerească”, adăugând că vrea să-mi facă, la despărțire, un cadou. „Cam neobișnuită, mica mea atenție, a precizat profesorul, deoarece nu e pentru tine ci... pentru mama dumitale. I-o dai și-i spui că e de la un profesor din București, pentru că a crescut, în ciuda acestor vremuri, un fiu ca tine...” Abia atunci i-am mărturisit că mama și tata au crescut, chiar că în pofida unor vremuri oribile, nouă copii: cinci fiice și patru feciori, eu fiind mezinul, și al șaptelea „în lista generală”. Când ne-am revăzut la București, în toamna lui 1989, i-am spus profesorului Raoul Șorban că mama își pune cu mândrie, acolo, în satul meu natal, la sărbătorile creștine peste an, marama pe care i-o dăruise profesorul de la București. Mama s-a prăpădit chiar în vara lui 1989; era cu doi ani mai tânără decât generosul profesor. Tata avea să se călătorească în toamna lui 1994, la 83 de ani, fiind din 1911. Dumnezeu să-i odihnească pe cei dragi și vrednici, plecați fără întoarcere dintre noi...

Atracția polilor

S-ar putea să fi citit cândva, pe undeva, despre acest fenomen – atracția polilor, a extremităților, însă cu timpul mi se formase o idee aproape fixă: există această atracție ce sfidează distanțele, depărtările, granițele, barierele, piedicile... Fenomenul (dacă e fenomen, sau poate altceva, nu mai contează) mi s-a părut deosebit de edificator în relațiile dintre comunități, deși, desigur, se regăsește și în raporturile dintre oameni.

Despre „atracția polilor” românimii, despre diferite aspecte și amănunte vizând relațiile spirituale, sufletești ale transilvănenilor și basarabenilor am vorbit în mai multe rânduri cu profesorul Raoul Șorban, după decembrie 1989. Odată, când i-am arătat și o carte, cu acest subiect – **Lumini modelatoare: Legături literar-spirituale între Moldova (Basarabia) și Transilvania** (Chișinău-București, 2002), după ce a răsfoit-o, profesorul mi-a zis: „Probabil că niciun cronicar nu va consemna relația tatălui meu, Guilelm Șorban, cu Basarabia... Însă el știa, la sigur, că i-a spus în timpul vieții cineva, un politician sau poate un intelectual basarabean, că încă pe atunci, în

primii ani după Unirea din 1918, melodiile sale sunt cântate și în Basarabia. Cum erau cântate și în Bucovina, și printre românii din Voivodina, și de către aromânii din Macedonia, din Grecia..." L-am asigurat că piesele *Mai am un sigur dor*, *Pe lângă plopii fără soț*, *Pe umeri pletele curg râu* etc. fac parte din repertoriul favorit, „casnic”, „familiar”, dar și public (colective corale, interpreți consacrați) al basarabenilor și acum, că eu le-am auzit de la părinții mei, care le știau de la părinții lor. În anii de regim bolșevic, atunci când în RSS Moldovenească se inocula o teribilă alergie la tot ce e românesc (stimulată, de altfel, și de autoritățile de azi de la Chișinău), tocmai popularitatea ieșită din comun a acestor piese le-a menținut în repertoriul public. Erau incluse și în manuale de muzică pentru școlile medii de cultură generală sau de specialitate, dar printr-un truc (posibil, premeditat): cu indicația „versuri de Mihai Eminescu /G. Coșbuc etc./, muzică populară” – evident, pentru a nu se întreba lumea cine este, de unde este Guilelm Șorban...

Cum am menționat și în capitolul dinainte, profesorul Raoul Șorban avea o clară predispoziție pentru Basarabia, chiar o fascinație a ei; cât l-am cunoscut, a manifestat continuu cel mai viu interes față de soarta basarabenilor și de câte se întâmplă la noi. Când îmi spusese la Leningrad, în septembrie 1976, că ascultă, uneori, serile, „Radio Chișinău”, sincer să fiu, l-am tratat cu o doză de neîncredere. Și iată că prin 1985, primesc de la el un plic în care era o scrisoare în scrisoare. Mă ruga să transmit cea de-a doua scrisoare unei crainice de la „Radio Chișinău”, Tamara Bârzoî. Venise în capitala basarabeană de la Cernăuți, unde era și mai dificil să te manifesti ca om de creație, ca promotor al culturii românești. Frumoasă și la chip, și la voce, și în comportament, doamna T. Bârzoî era la noi, cu certitudine, crainica cea mai îndrăgită și mai apreciată de toți radioascultătorii. Profesorul Raoul Șorban îi elogia o emisiune concretă: *La vatra horelor*, o emisiune gen *Melodii preferate*, însă axată exclusiv pe folclorul nostru muzical, și pe care dânsa o prezenta în fiecă sâmbătă, timp de o oră. L-am transmis scrisoarea, îmi amintesc cât de emoționată era artista citind aprecierile elogioase ale unui profesor de la București, specialist în studiul artelor. Erau însă acele timpuri incredibile când o laudă din România – oricât de obiectivă, oricât de motivată, lauda – putea să dăuneze unui intelectual din Basarabia și doamna Tamara Bârzoî s-a mulțumit să păstreze scrisoarea în arhiva personală, o fi arătat-o poate celor mai apropiați oameni. În 1989, la București, i-am povestit lui Raoul Șorban că a adus, prin scrisoarea sa, o mare bucurie unei mari artiste de la Chișinău.

De altfel, mai în glumă, mai în serios, profesorul Raoul Șorban zicea că a cunoscut și a îndrăgit Basarabia datorită unor artiste venite de la Chișinău. Era vorba, după cum îmi lămurise, de niște balerine, invitate din Basarabia pentru trupa de balet, nou-formată, prin 1920, a Operei de la Cluj. Ceea ce-mi spunea la modul cel mai serios despre Basarabia – și mi-a repetat-o de câteva ori – e că tragedia basarabenilor, ruși la 28 iunie 1940 din corpul României, urmare a aceluia violent ultimatum dat de Stalin României, da, tocmai această tragedie l-a ajutat să suporte cumva mai ușor Dictatul

de la Viena, l-a pregătit și l-a fortificat moralicește când, aidoma altor trei milioane de români din Ardealul de Nord, el s-a văzut sub ocupația horthistă.

În toamna anului 1989, când ne-am revăzut la București, românii din Basarabia trăiau, de câțiva ani deja, sub imperiul unei nemaipomenite euforii generată de liberalizările la care se deda Mihail Gorbaciov. Se simplificaseră mult și procedurile de a călători peste hotare, cu deosebire în „lagărul socialist” și, în consecință, pentru noi, basarabenii, devenise mai puțin problematic să mergem în România, cel puțin la rude. Am trecut Prutul la câteva săptămâni după 27 August 1989 – o zi cu adevărat măreață, când la Chișinău avuse loc prima Marea Adunare Națională: atunci, o mare de oameni (300-400 de mii, dar poate chiar peste o jumătate de milion) au cerut autorităților comuniste să ni se redea alfabetul latin (interzis în primul an de ocupație sovietică, după 28 iunie 1940) și să fie declarată limba română, limbă oficială („de stat”, cum se spunea la noi). Peste câteva zile, pe 31 August 1989, sesiunea Sovietului Suprem (Parlamentul) al RSS Moldovenești s-a văzut nevoit să satisfacă aceste doleanțe. În România terorizată de dictatura comunistă, de cultul cuplului Ceaușescu, cu toate interdicțiile, în pofida izolării la care erau supuși oamenii, oricum s-a putut afla despre această mare, incredibilă, izbândă a basarabenilor. De aceea, nu m-a prea surprins faptul că, la postul vamal de la Nicolina-Iași, un vameș m-a întrebat în șoaptă dacă nu am cumva un exemplar de *Glasul* – prima revistă cu litere latine din Basarabia sovietizată. Primele două numere ale *Glasului* fuseseră tipărite semiclandestin (în februarie, apoi în iulie 1989, așadar, până la adoptarea Legii din 31 August 1989) la Riga (Letonia) și, respectiv, la Vilnius (Lituania). I-am dat cu plăcere acelui vameș – desigur, nu numai curios, dar și curajos – câte un exemplar de *Glasul*, apoi și câteva numere de *Literatură și artă*, și un număr al revistei ilustrate *Moldova*, pe a cărei copertă era înveșnicită o scenă de la Marea Adunare Națională de la Chișinău. Le-a luat, făcând ochii mari-mari, le-a pus înfrigorat într-o geantă și abia după aceasta mi-a strâns cu putere mâna. Apoi s-a întors brusc, să nu văd că în ochi îi licăreau lacrimi. Cum trenul stătea destul de mult în gară, l-am mai văzut de câteva ori, am vrut să mai discut cu el, dar se pare că mă evita. Totuși, pentru a-i dovedi sinceritatea complicității mele, am ținut „să-l prind” într-un moment potrivit: când eram parcă numai noi doi în coridorul vagonului – și i-am spus, cu neascunsă mândrie, că am participat personal la editarea *Glasului*. Chiar dacă i-am arătat numele meu pe niște articole, și aveam asupra mea și pașaportul roșu, sovietic, care îmi confirma identitatea, după felul cum mi-a surâs îngăduitor, mi-am dat seama că nu m-a crezut... În context, Raoul Șorban nu numai că m-a crezut, dar mi-a și spus ceva în stilul său inconfundabil: „M-aș fi mirat dacă nu aveai și tu o implicare în această realizare extraordinară... Faceți acum în Basarabia ceva pe măsura activității *Astrei*, sau poate a memorandiștilor... nici nu am un titlu potrivit de comparație, zău așa...”

În septembrie-octombrie 1989, mi-a fost dat să revăd adeseori, în Țară, reacția vameșului de la Nicolina: ochi înlăcrimați de nerezăcută încântare, amestecată cu un soi de invidie, dar și cu spaimă, și mai greu de ascuns.

Poate că făceam caz de implicarea mea în editarea *Glasului*... însă era (și rămâne!) obiectul unei îndreptățite mândrii. Nu m-am supărat pe cei care își manifestau neîncrederea, chiar dacă nu spuneau direct: „Ei, trombonește și acesta...” Îmi era suficient că mă credea Raoul Șorban și prietenii săi, de pildă, publicistul Adrian Riza, sau istoricul și criticul literar Mihai Ungheanu (ca să invoc numai două nume, care îmi erau cunoscute, din presă, și înainte de a-i cunoaște personal). La București venise pentru câteva zile, în același timp, și prietenul meu Zava (Iurie Zavadschi), care participase la pregătirea primelor numere de *Glasul* în calitate de pictor; fusesem împreună și la Riga, și la Vilnius – așadar, aveam alături dovada ce-a mai elocventă, „o probă vie”.

Când a aflat că Zava e (și) pictor, profesorul Raoul Șorban s-a interesat dacă avem la Chișinău școală de arte plastice și în ce limbă se predă acolo. Erau pe atunci trei școli de arte plastice la Chișinău și alte câteva în orașele mai răsărite din sudul, nordul, respectiv centrul Basarabiei; funcționa și o facultate, în cadrul actualei Universități Pedagogice „Ion Creangă”. Din lipsă de manuale în română, dar și pentru că nu erau cadre naționale, majoritatea disciplinelor se predau, firește, în limba rusă. Însă, în conformitate cu noua lege cu privire la limba oficială în R. Moldova, urma să se treacă la învățământul în română. În frumosul său atelier din preajma Poliției Municipale, profesorul Raoul Șorban a ales un set de cărți, cu precădere manuale de pictură și de istoria artelor și ne-a rugat să le transmitem la o școală de artă din Chișinău. Le-am dat maestrului Alexe Colâbneac, un excelent grafician, care avea ore la Școala de arte plastice „Repin”, transformată ulterior în Colegiul de Arte „Alexandru Pământăleală”. A primit surprins darul de la București, a răsfoit cu multă atenție acele manuale. Nu vedea prima dată texte de specialitate în română, dar astfel a fost pus în fața șansei de a preda mai multe obiecte în limba copiilor chiar înainte de termenul prevăzut: din toamna lui 1989, deși se preconiza „românizarea” programei de studii din anul următor, 1990. Cred că i-au prins bine acele cărți... cred că au fost utile și învățăcelilor lui.

* * *

Atunci, în toamna lui 1989 l-am vizitat pe profesorul Raoul Șorban, pentru prima oară, la el acasă. Atunci am cunoscut-o și pe doamna Eva Șorban (n. Șuteu), și pe fiica lor, Cristina, abia începuse a merge la liceu. Am rămas uluit de frumusețea doamnei Eva Șorban... trecerea anilor nu a putut să-mi scadă din fascinație. Câteva tablouri de-ale Evei Șorban era să văd mai târziu. Numai câteva, dar suficient, cred, ca să-mi pot da seama că e pictoriță de talent și o viziune filozofico-estetică aparte, a cărei linie artistică nu se va pierde în labirintul galeriilor de plasticieni dintr-o țară mare și cu tradiții atât de bogate cum e România. Întâmplarea făcuse că Lila (Cornelia), soția vărului meu de la București, Virgil Pohlă, să o cunoască pe dna Eva Șorban cu câțiva ani în urmă, pictorița îi era clientă la casa de mode *Venus*, din Calea Victoriei, și iată că am mers, în apartamentul din soseaua Pantelimon, trei Pohlă deodată!

Îmi vine nespus de greu să amintesc cum o duceau pe atunci în România oamenii, cei mai mulți sau foarte mulți... Erau ultimele luni, de adevărat delir, al regimului Ceaușescu și totul era delirant. Nu mă refer atât la umilințele prin care trebuia să treacă până și o familie de profesor universitar (ca Șorban) sau de inginer performant (familia lui vărul meu) pentru a putea primi cât de cât omeneste un oaspete, oricât de nepretențios musafirul. Mă gândesc la teroarea psihologică ce domnea: dacă două persoane mai discutau între ele fără teamă, la apariția celei de-a treia începeau suspiciunile și frica. Iar eu venisem la București din imperiul sovietic, putred și el, ca orice alcătuire comunistă, însă unde respirasem deja nițel aerul unei relative libertăți. Am rămas mișcat de încrederea și sinceritatea cu care m-a tratat nu numai familia vărului meu, dar și familia Șorban. Nu, nu se dedau unor critici violente la adresa regimului Ceaușescu, nu condamnau cu vehemență pe nimeni, dar nici nu-și drapau neliniștea, durerea pentru situația penibilă în care a fost adus un popor întreg, 22 de milioane. Într-o seară am prins a depăna firul amintirilor, cu profesorul Raoul Șorban. Am reconstituit ziua și momentul când ne-am apropiat cel mai mult sufletește. „Ah da, atunci mi-ai spus că a murit Mao, a confirmat profesorul. ...Parcă a fost mai ieri, dar câți ani au trecut!... Treisprezece ani.... Cifra însemnată în cabalistică... altfel, fatală... Însă nu are niciun motiv să fie și pentru noi fatală...”, a precizat dânsul.

* * *

După 1990 ne-am văzut mai des, relativ mai des.

În 1995 am sosit la București pe nepusă masă, venisem ca invitat la o conferință despre problemele limbii române, inclusiv (problemele) prin prisma absurdei „teorii” despre „limba moldovenească”, promovată la Chisinău tot mai intens. Nu l-am găsit acasă pe profesor, de la Adrian Riza am putut afla că familia lui Raoul Șorban e la Stoiana, la conacul tatălui său. Mare mi-a fost mirarea când am primit la recepția hotelului, unde stăteam, un telefon: mă căuta profesorul. Anunțat de A. Riza, a venit să mă vadă, căci, zicea, „Clujul e departe, Stoiana e și mai departe și cine știe când ne mai vedem”. A ținut atunci să-mi arate Cotrocenii: „Tu doar mi-ai arătat la Moscova, Kremlinul!”

Un an mai târziu, am fost din nou la Cotroceni. În una din sălile de gală de acolo avea loc o lansare de carte și profesorul era unul dintre invitații de onoare. Se lansa o monografie-album de artă, iar autorul era un discipol de-al lui Raoul Șorban. Cu punctualitatea transilvană a profesorului, am venit ceva mai înainte de începutul manifestării și vreo jumătate de oră am putut asista, cu mândrie și cu încântare, la adevărate revărsări de considerație față de Raoul Șorban: deși prevalau oamenii de artă, plasticienii și profesorii universitari, zeci de cupluri, alte zeci de persoane de cele mai diferite specialități și ranguri, oameni cu opțiuni politice (partinice) din cele mai pestrițe, îi adresau omagii, intrau cu el în vorbă poate și din oficiu, însă după câteva propoziții răceala devenea aproape că obligatoriu căldură.

Cu diferite ocazii, l-au putut cunoaște pe profesorul Raoul Șorban și alți prieteni și colegi de-ai mei și pot spune că, fără excepție, toți au găsit cu el ușor un limbaj comun, aceea lungime de undă care le înlesnea comunicarea; toți și l-au apropiat sufletește.

Acum vreo șase ani, mă aflam într-o delegație în Transilvania, relativ nu departe de Cluj. Am decis să-i fac o vizită lui Raoul Șorban și mi-am luat tovarăș de drum o colegă de breaslă care auzise câte ceva de la mine despre personalitatea profesorului. Cum sunt o fire lipsită de pragmatism, făcusem cu această colegă un „acord de colaborare”, ca să mă ajute să gestionez banii pentru a face niște cumpărături de primă necesitate. De la Dej, am decis să mergem la Stoiana cu un taxi. Taximetristul, un om extrem de simpatic de altfel, ne-a spus o sumă exagerată, pentru posibilitățile mele, dar cum vroiam mult să-l revăd pe profesor, i-am dat, fără a sta pe gânduri, banii ceruți. „Vai de mine! a făcut colega, sincer nedumerită de gestul meu de mână-spartă. Păi nu mai cumperi tu nimic, te întorci acasă cum ai venit aici... Înțeleg că vrei să te întâlnești cu un vechi prieten, dar chiar cu asemenea sacrificii – pardon...” Nu mă simțeam tocmai bine, nici pentru că mă „autodespuiasem” de o bună parte din banii pe care-i aveam asupra mea, nici la auzul acestei remarcă. Însă taximetristul a îndreptățit așteptările mele și peste nicio oră eram deja la conac, în compania familiei Raoul și Eva Șorban. Peste o altă oră, am ieșit în curte, în splendidul parc englezesc din jurul conacului, ca să-i mai dau șoferului niște bani pentru a ne aștepta ceva mai mult. Lângă mașină, mă ajunge din urmă colega și mă pregăteam deja pentru o discuție pe tema nesocotinței mele în a cheltui banii. „Te rog să mă ierți, mi-a spus colega. Să știi că, pentru a vedea un om ca profesorul Raoul Șorban, se merită orice sacrificiu...”.

Printre primii de la Chișinău l-a cunoscut televizionalista Nina Bolboceanu, autoarea unui program folcloric de largă audiență aici, în Basarabia. Mergea să filmeze niște hore și alte manifestări folclorice în Banatul Sârbesc și mergea în niciunde, căci nu cunoștea pe nimeni în Iugoslavia deja destrămată. Întâlnindu-se cu profesorul Raoul Șorban, el a pus-o în legătură cu niște prieteni și discipoli ai săi, de la Novi Sad și/sau de la Panciova și cu concursul acestora Nina a putut realiza un ciclu extraordinar de emisiuni consacrate folclorului și costumului românesc din Banatul de Sud. În 1994, Nina Bolboceanu „l-a adus”, în Basarabia, pe profesor, a făcut cu el un frumos interviu la TV Moldova și, cum eu tocmai în acele zile eram plecat într-o delegație, a făcut-o cu brio pe ghida, arătându-i lui R. Șorban Chișinăul. În context, nu pot să nu amintesc de încă o aflare, a lui Raoul Șorban la Chișinău. S-a întâmplat mai târziu, a fost la modul metaforic, simbolic, și totuși... În octombrie 2002, la Biblioteca „Transilvania” a avut loc lansarea excelentului volum **Dialoguri cu Raoul Șorban**, de Constantin Mustață, tipărit la Editura *Anotimp* din Oradea, în același an. Deși a fost una simbolică, prezența marelui protagonist s-a simțit mereu, la o tensiune înaltă a emoțiilor. Mulți intelectuali din Chișinău au avut atunci revelația personalității lui Raoul Șorban și, în același timp, a lui Guilelm Șorban, care a fost

(și mai este!) în Basarabia (dar poate și în toată România), așa cum l-am calificat și la acea lansare, „un talent extraordinar, dar, paradoxal – mai mult anonim și totuși foarte bine cunoscut și îndrăgit de toți”.

O altă colegă de breaslă, ziarista Ala Stâncaru-Luncă, a mers „cu binecuvântarea mea” și i-a luat lui Raoul Șorban un interviu pentru „Radio România Actualități”. Au urmat altele, inclusiv niște mini-interviuri, la zilele de naștere ale profesorului, și un dialog mai amplu pentru emisiunea „Cum vă place?”. Concomitent, Ala a făcut pentru aceeași emisiune un interviu și cu mine, provocându-mă la amintiri și confesiuni despre felul cum l-am cunoscut, cum îl cunosc pe profesor. Nu știam că și în dialogul cu Raoul Șorban atinsese acest subiect... Puse la cap la cap, emisiunile reconstituiau niște emoționante amintiri și impresii, dar, totodată, confirmau, autonom, trăinicia unei relații amical-intelectuale și fraterne mai puțin obișnuită, fapt remarcat de mai mulți ascultători. Cineva spunea că profesorul Raoul Șorban era un „răsfățat” al revistelor *Timpul – 7 zile*, a lui Adrian Riza, *Flacăra* și *Totuși iubirea*, ale lui Adrian Păunescu, unde într-adevăr publica în foileton memorii, eseuri, reflecții, articole polemice, interviuri etc. Era prezent și la emisiunile canalului *Realitatea TV*, care, cu o antenă specială, se prinde și la Chișinău, și tocmai datorită acestui program au putut să-l cunoască, să-l descopere și să-l admire pe R. Șorban mai mulți basarabeni. Ei bine, grație basarabencei Ala Stâncaru-Luncă, profesorul a putut avea mai mult acces și la „Radio România”, căci, la drept vorbind, nu a prea fost luat în seamă de mediile din Țară, dacă nu a fost chiar ocolit de acestea – tocmai atunci când se părea că ar fi trebuit să fie mediatizat cât mai des. Din câte știu, prin efortul Alei Stâncaru-Luncă, la „Radio România Actualități” s-a transmis, pe 20 iulie 2006, o emisiune omagială Raoul Șorban.

Un apropiat al profesorului, al casei Șorban, a devenit și bunul meu prieten profesorul dr. Vasile Șoimaru, economist și publicist, fost deputat în Parlamentul de la Chișinău, un sensibil maestru al fotografiei. La conacul de la Stoiana, profesorul R. Șorban păstra pe un raft cărțile dăruite de V. Șoimaru, inclusiv o monografie a satului său natal – Cornova, din ținutul Orheiului, sat studiat în 1931 de o echipă monografică, formată din studenți, și condusă de Dimitrie Gusti. Altă carte ce a atras atenția profesorului, la Stoiana, era o monografie a dinastiei Șoimaru, în care sunt reproduse documente ce confirmă vechimea de șase secole a acestui neam, al Șoimăreștilor. Răsfoind cartea, Raoul Șorban și-a exprimat uimirea pentru „aceste impresionante săpături genealogice”, adăugând cu o doză de umor pur „șorbanian”: „Să știți, domnule Șoimaru, că ați intrat într-o serioasă competiție cu dinastia Șorban! Încă puțin efort și poate coborâți și dumneavoastră până în secolul XIII!”, arătându-i, cu juvenil entuziasm, copia după o diplomă acordată de regele maghiar Bela al III-lea, prin care acest suveran confirma demnitatea de nobil a strămoșilor săi Șorbănești. Și profesorul, și doamna Eva Șorban, l-au încurajat pe V. Șoimaru să editeze un album cu fotografii, repetând, spre marea satisfacție sufletească a autorului că multe peisaje, scene, chipuri surprinse de el sunt adevărate opere de artă. l-au spus multe cuvinte frumoase când au primit cadou albumul **Poeme în imagini**, scos, până la urmă, în anul 2004, la editura *Prometeu* din Chișinău. În primele

zile de vară a lui 2006, prezentându-ne familiei de prieteni Gerhard Eike și Brigitte Huegel, sași stabiliți la Konstanz, Germania, care se aflau în vizită la Stoiana concomitent cu noi, basarabenii, Raoul Șorban i-a făcut poate cea mai flatantă, dar și mai cuprinzătoare caracterizare: „Vasile Șoimaru e o instituție...” E cazul să precizez că datorită bunăvoinței lui V. Șoimaru (dar și Toyotei sale!) și, primordial, grație atașamentului său pentru personalitatea profesorului Șorban, am putut să-l vizitez de mai multe ori pe Raoul Șorban – și la Stoiana, și la București. De altfel, când a putut, sau, cum mărturisea chiar el, „când i se făcea tare dor”, V. Șoimaru a mers la Stoiana și de unul singur, sau cu familia. De multe ori i-a dus poze, făcute în timpul vizitelor anterioare, astfel aducând în casa Șorban bucuria și voia bună. Adaug aici că fotografia noastră „cu ochi de șoim” a procedat la fel și cu alți intelectuali de seamă din Țară pe care i-a cunoscut, pe care i-a avut dragi: profesorul dr. Paul Bran, rectorul ASE București, sculptorul Ion Irimescu din Fălticeni sau lingvista Mioara Avram; îmi amintesc, Mioara Avram spusese despre niște poze pe care i le făcuse V. Șoimaru că „sunt istorice”... Nu am nicio îndoială că multe din aceste fotografii ocupă un loc distinct în arhiva familiei Șorban și în arhivele altor familii numite mai sus.

În vara anului 2000 am fost la Stoiana cu o bună colegă și prietenă, poeta și radiojurnalista Luminița Dumbrăveanu. Tocmai îi apăruse o nouă carte de versuri și, în replică la cărțile dăruite de Raoul Șorban, Luminița i-a donat, cu dedicație, placheta *Moartea ca o certitudine* (Chișinău, editura *Civitas*, 1999). Am rămas, a câta oară, surprins, când, doi ani mai târziu, profesorul m-a întrebat „ce mai face amica noastră, poetă de netăgăduit talent...”, adăugând că i-au plăcut efectiv versurile ei. Poate și de aceea că surprinsese acea umbră de mirare pe fața mea... Raoul Șorban a luat de pe „raftul basarabeian” cartea Luminiței Dumbrăveanu, a deschis-o la întâmplare și mi-a făcut un semn – ascultă: „Plec chiar acum / fără ezitare / din urâtenia acestui veac... / Adio / pierdute iluzii bizare / Adio / umbre de liliac”. Citise **Ultimul poem**, niște versuri care reținuseră și atenția mea, dar, esențial – atrăsese atenția unor importanți scriitori și critici literari...

Acesta era transilvăneanul Raoul Șorban în relațiile cu noi, basarabenii... dar cred că și cu alții. În această ordine de idei, nu pot să nu evoc încă un caz ieșit din comun. Unei colege de-a noastră, din Chișinău, repatriată la București, îi surâse norocul de a-și cumpăra, în condiții relativ avantajoase, o casă, în preajma marii capitale. Dar pentru a surâde și ea șansei, avea nevoie în regim de urgență, de o sumă impunătoare (să zicem, vreo 20 de mii de dolari, dacă nu chiar euro). În Bucureștii cei cu vreo 2,5 milioane, prin anul 2002 se stabiliseră deja mii de basarabeni, dar, firește, cei mai mulți erau cu mii de probleme. Cum mi-a povestit chiar colega „pătită”, după mai multe căutări eșuate, „și-a îngroșat obrazul” și l-a întrebat pe Raoul Șorban dacă nu ar putea să o împrumute. Profesorul nu avea asemenea bani, în schimb a găsit un prieten, poate un bun cunoscut, mai înstărit, și „punându-se gaj”, a mediat acest împrumut, pe un termen convenabil și cu o dobândă simbolică. Cum zic rușii în asemenea situații: e un fleac, dar un fleac plăcut... Și extrem de semnificativ, aș adăuga eu.

Deși „se ferea de politică și de politicieni” (îl parafrizez pe Raoul Șorban), profesorul a ținut să fie mereu la curent cu starea de lucruri nu numai din Țară, dar și din Basarabia și a cunoscut și pe unii politicieni de la Chișinău. Citea cu atenție ziarele și revistele, cărțile pe care i le trimiteam prin poștă, prin terțe persoane sau când i le aduceam personal. Uneori comenta anumite articole din presa de la Chișinău, fie ale mele, fie ale altor colegi de breaslă. Își oprea atenția îndeosebi la dezvăluiri vizând fărâdelegile comise de ruși, în Basarabia, în cele două secole de ocupație, de împilare și de cruntă politică de deznaționalizare a noastră. În mod firesc, făcea paralele cu comportamentul ungarilor în Transilvania. Nu o singură dată mi-a zis că noi, basarabeni, și eu, ca ziarist, suntem prea îngăduitori, mai iertători cu cei care ne-au deportat, ne-au băgat în colhozuri, ne-au interzis să scriem românește... Pretindea – exagerând, desigur –, că el ar fi mai dur, mai necruțător cu ungurii, cu horthiștii, cu adepții hungarismului... „Se pare însă că tot degeaba... mentalitatea aceasta de grof spoit... grof la îmbrăcămintă și măcelar la suflet și la minte... complexul acesta de colonizator, al ungarilor, și complexul de „misionar”, de „eliberator” al rușilor, sunt fatale...” Din cauza aceasta ei nu au acceptat niciodată dialogul, întotdeauna au vrut să fie deasupra, să-și dicteze condițiile, opiniile, gusturile, senzațiile... Firește, continua profesorul, delicatețea, tactul sunt bune, necesare în dispute, polemici, în dezvăluiri, nu se știe însă cât de eficientă este această metodă în polemici cu cei dominați de idei preconcepute: că ei ar fi cei mai grozavi sau „aleși”, iar românii ar fi cei mai răi. Bineînțeles, cum nu e simplu să spui niște adevăruri, la fel de greu e să auzi adevărurile, mai ales cele care nu plac. „Te vei realiza ca ziarist numai dacă vei spune până la capăt aceste adevăruri care nu plac – despre ruși, despre alți regi-zori și actori ai tragediei basarabene și nord-bucovinene...” Mi-a spus aceste cuvinte și când i-am adus de la Chișinău **Săptămâna roșie** de Paul Goma, o carte excepțională despre brutală invadare a Basarabiei și a Nordului Bucovinei, de către trupele sovietice, în iunie 1940, și, în egală măsură – despre obolul criminal, în această ocupație catastrofală pentru noi, adus de coloana a cincea kominternistă. A repetat aceleași gânduri și după ce citise **Libertatea de a spune adevărul** – culegere de studii polemice cu „rentieri ai Holocaustului”. Și această carte temerară, de Corneliu Florea, din Winnipeg, i-am adus-o profesorului la Stoiana, la rugămintea autorului ei, după ce mă întâlnisem, la Bistrița, cu acest eminent compatriot și patriot, despre care am scris apoi un binemeritat eseu, intitulat *Un medic ce a devenit scriitor, un canadian ce a rămas român*.

Nu știu exact în ce condiții, prin cine l-a cunoscut Raoul Șorban pe Iurie Roșca, liderul, de aproape două decenii, al Partidului Creștin Democrat (fostul, legendarul Front Popular din Basarabia sovietizată a anilor 1988-1991), actualmente (din 2005), unul dintre vicepreședinții Parlamentului de la Chișinău. Participaseră, cu certitudine, împreună, la o emisiune TV, consacrată (și) destinului românilor din afara actualelor frontiere ale României. Prin 2002, la Stoiana, mi-a transmis niște cărți pentru I. Roșca, exprimându-se

În cei mai călduroși termeni despre el. Pe la finele lui 2005, profesorul m-a întrebat cum să înțeleagă faptul că Iurie Roșca s-a aliat cu comuniștii de la guvernarea din Chișinău, care lansaseră deja numeroase acțiuni de urâtă croială românofobă. Și cum nu am putut să-i dau un răspuns, cât decât inteligibil, a zis: „Cred că pe undeva se pune la cale un nou Pact Molotov-Ribbentrop și oamenii ar trebui să știe. Doar și eu am fost de stânga... chiar un simpatizant al rușilor, al Sovietelor, însă după ce am aflat de acest Pact, am înțeles că mi-am făcut niște iluzii care trebuiau alungate, și cât mai grabnic...”

De Basarabia, Raoul Șorban nu se interesa pur și simplu, așa zice că trăia cu destinul ei, cu evoluțiile de la noi, pe care le corela mereu cu situația din Transilvania, și nu numai în 1940, nu numai în 1941-1945, dar și după 1990. După „podurile de flori” din luna mai 1990, când și la București, și la Chișinău, se vorbea mult și la modul serios despre reunirea Basarabiei, Raoul Șorban a declarat, într-un cerc de intelectuali: „România trebuie să se reunească cu Basarabia, nu invers! Doar voi oferiți modele, voi sunteți mai tari!” Era unul din multele paradoxuri pe care mi-a fost dat să le aud de la profesorul Raoul Șorban, niște paradoxuri care conțin adevăruri ce nu le sesizez întotdeauna din prima. Alt paradox se conținea într-o constatare a lui, pe care am auzit-o în vara anului 2003: „Minunea acestei uniri [a Basarabiei cu România, sau invers] i-ar face pe politicienii de la București să înțeleagă mai bine primejdia ce planează peste Transilvania...” Și continua să povestească, extrem de tulburat că, din punct de vedere economic, Ardealul este deja reocupat de Budapesta, iar acum se merge pe linia reocupării spirituale.....Prea puțini înțeleg ce se ascunde în dosul la tot soiul de proiecte, chipurile comune, pan-europene, parcă inofensive, parcă strict culturale – bunăoară, de restaurare a unor monumente arhitectonice sau sculpturale din perioada austriacă, habsburgică ori din cea a dualismului ...”, spune foarte mâhnit profesorul.

L-am surprins de câteva ori scriind recenzii diferitor monografii, studii istorice sau chiar la unele articole de ziare și reviste editate la Budapesta. Asculta „Radio Kossuth”, când mergea la Cluj urmărirea programele de la „Duna TV”. Aceste recenzii, alte sensibilizări, profesorul Raoul Șorban le trimitea la reviste și chiar la conducerea din București și era foarte necăjit că de multe ori nici nu primea cel puțin o confirmare că au ajuns la destinația eforturilor sale. Odată am asistat la o lungă discuție telefonică a lui R. Șorban cu niște intelectuali din Arad, le sugera argumente pentru a stopa acolo rededarea unui monument consacrat nu știu cărui funcționar și/sau militar ungur, care se făcuse vinovat de asasinarea a sute și mii de țărani și orășeni „valahi” – dacă nu dintr-un spirit de asiatică barbarie, apoi, „așa, pentru orice eventualitate”. Până la urmă, din câte știu, acel monument al infamiei a fost totuși reinaugurat...

Acorduri finale

...Era și atunci, când l-am cunoscut pe profesorul Raoul Șorban în premieră, în august-septembrie 1976, cam neobișnuit să auzi această

confesiune: „M-am născut la Dej, în epoca Austro-Ungariei, la 4 septembrie 1912, în strada Bocskay, mai apoi Kogălniceanu, nr. 42...”

Cu trecerea anilor, însă, m-am obișnuit cumva cu noblețea acestei vârste. Și totuși, trăiesc și acum sentimentul incredibilului că m-am aflat în preajma unui om care a comunicat cu Al. Vaida-Voevod, Iuliu Maniu, Mareșalul Antonescu, amiralul Horthy sau Petru Groza, cu Octavian Goga și Ion Miulescu, cu Miron Radu Paraschivescu, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, G. Călinescu, Nicolae Iorga, Constantin Brâncuși, Theodor Pallady, Victor Brauner, Corneliu Baba, Alexandru Ciucurencu și alți celebri plasticieni, cu Florica Musicescu, Maria Tănase, Ioana Radu, Constantin Tănase...

Despre acești și alți oameni pe care i-a cunoscut Raoul Șorban, unii – apropiați ai tatălui său, alții, colegi de generație, mai tineri sau mai în vârstă, mi-a povestit chiar profesorul. Despre unele personalități deosebit de dragi mie – N. Iorga, Maria Tănase ori Constantin Brâncuși – , l-am rugat să-mi povestească cum i-a cunoscut. M-a uluit, m-a impresionat întotdeauna memoria sa, însăși harul de narator, și simțul deosebit de acut al observației și amănuntului – calități, care, de altfel, pot fi remarcate și în cărțile sale, fie studiile monografice despre Boehmes, Pallady, Hollosy sau Vida Geza, fie cartea sa fundamentală **Invazie de stafii**...

Scriind aceste rânduri, încerc să mă pun în pielea de povestitor a lui Raoul Șorban. Grea misiune! „Să-l prezinti unui necunoscut pe Raoul Șorban în câteva rânduri este o imposibilitate”, nota, într-un eseu, publicistul Adrian Riza. Și continua: „Mai întâi, pentru că viața lui încape cât pe zece vieți (să le zicem) normale...”

Nu-mi rămâne decât să constat că am avut ocazia de a cunoaște doar milionimi din această existență impresionantă. Și cum l-am cunoscut prima dată într-o perioadă care cuprinsese și ziua lui de naștere, profesorul Raoul Șorban s-a înscris mai ușor în lista celor pe care nu uitam să-i felicit la aniversări. Îmi amintesc, atunci când făcea 88 de ani, i-am trimis o telegramă, poate exagerat de lungă, în care, printre altele, i-am urat: „Să treceți cu bine de nouăzeci, să ajungeți frumos la o sută, iar încolo se va vedea ce mai sugerează Inspirația...” La telefon, mi-a zis râzând: „Să știi că mi-a plăcut felicitarea... toastul, urările din felicitarea ta. Voi ține cont de ele...”

La puțin timp după ce împlinise 92 de ani, deși era într-o formă excelentă, mi-a spus la o plimbare în parcul de lângă conacul părintesc de la Stoiana: „Am tot mai mult impresia că Dumnezeu mi-a slobozit prea mulți ani, prea de tot mulți... Poate de aceea sunt gata oricând să plec... în orice zi, în fiecare oră...” l-am spus atunci că dacă Cel de Sus pe toate le vede și pe toate le rânduiește – cum credea și Vitoria lui Nechifor Lipan, din **Bal-tagul** de Sadoveanu – , apoi ar trebui să trăiască și anii care nu i-au fost „sloboziți” tatălui său, compozitorul Guilelm Șorban. Mi-a povestit atunci despre moartea tatălui, despre asasinarea lui, de către niște oponenți politici, sau poate niște ordinari agresori politici. l-am parafrizat un gând care-mi plăcea, al lui Adrian Păunescu: „Mi se accentuează în conștiință convingerea că Raoul Șorban a fost lăsat în viață, până la această vârstă, ca să mărturisească.

Adevărat Om al Renasterii [...], om universal și iubitor de alte națiuni, Raoul Șorban a devenit român, în legitimă apărare, atunci când ideea de român a fost pusă la îndoială. Înainte de a fi român, Raoul Șorban era numai artist și critic de artă. Și-a dobândit, prin acumulări de conștiință, dreptul la propria naționalitate. De atunci, scrisul lui Raoul Șorban arde“. Mi-a propus să intrăm în casă și mi-a arătat o revistă maghiaro-evreiască, dacă nu mă înșel, se numea *A Budapest Zsido*. Mi-a tradus mot-a-mot o blasfemie de pe paginile acestei publicații... „Nu-mi puteam închipui una ca asta... eu, care am ajutat mulți oameni să scape de moarte... Ca să vezi însă, există oameni care îmi doresc moartea, abia așteaptă să mor... Și chestia nu e nouă... Însă Dumnezeu m-a ajutat să nu le fac pe plac... “ „Păi, aceștia nici nu sunt oameni, domnule profesor... Iar potrivit unei cunoscute zicale românești, nu mor caii, când vor câinii...”

Să revin însă la portretizarea pe care i-a făcut-o Adrian Riza..... De-a lungul vieții, [Raoul Șorban] a fost luat, pe rând și împreună, pictor, critic de artă, istoric, scriitor, profesor universitar, om politic. [...] Și, totuși, silit să spun în câteva cuvinte cine e Raoul Șorban, aş putea, reducându-i la esențe viața și zbuciumul, s-o fac: Raoul Șorban este **Om** și este **un Român**. Și, cum zicea Eminescu, cu asta, punctum“. Am citit destule despre profesorul Raoul Șorban, dar nimic nu m-a emoționat mai mult decât aceste aprecieri. Poate și de aceea pentru că exact așa l-am cunoscut și eu pe Raoul Șorban, așa l-am simțit, așa l-am primit în inimă și în conștiință.

* * *

Anul acesta, în Săptămâna Luminată, i-am dat un telefon profesorului, ca să-i spun „Cristos a înviat!“, anunțându-l că voi veni în toamnă să-l felicit la cea de-a 94-a aniversare și, totodată, să marcăm 30 de ani de când ne cunoaștem. „Dacă vrei să ne mai vedem, grăbește-te, Vlad, nu știu dacă mă mai apuci la toamnă...“, mi-a spus profesorul Șorban, care între timp – nu știam – suferise un accident vascular. Și iată-mă din nou la Stoiana, grație disponibilității și devotamentului lui Vasile Șoimaru. L-am găsit pe domnul profesor într-o formă bună, V. Șoimaru l-a bucurat cu un mănunchi de excelente poze, făcute la vizitele sale anterioare, spre deliciul profesorului, dar și al doamnei Eva, și al surorii sale, doamna Agnes Suto, care păstrează nealterate caracteristice unei balerine de înaltă clasă, cum a fost mulți ani, la Opera Română din Cluj.

Profesorul mi-a zis de câteva ori: „Nu credeam că o să poți veni... știu câte greutatea de tot felul aveți acolo... Însă tu mi-ai dovedit fidelitate până la capăt...“ În replică, i-am spus că vin și la ziua lui de naștere, în septembrie, apoi vin și în octombrie, la aniversarea doamnei Eva... A surâs cu multă bunăvoință, dar a dat din cap neîncrezător.

Am vorbit, ca mai întotdeauna, despre Basarabia, despre Transilvania, despre ruși, despre unguri, despre pretențiile elite politice de ieri și de azi – ale lor și ale noastre, despre alți „aleși“, fără a evita și tema creației, scrisului, a cărților. „Sunt foarte bucuros că am putut edita **Invazia de staffii. Însemnări despre o altă parte a vieții**“, mi-a mărturisit Raoul Șorban. Păstrez această carte, cu dedicație, încă de la apariția ei, în anul 2003,

la Editura Meridiane. I-am spus, pe scurt, câteva impresii de lectură: este o sinteză a publicisticii civice și a memorialisticii angajate a unui distins cărturar, artist și patriot; notele personale, „intimiste” dau o culoare și mai atractivă textului. Unele mărturii sunt zguduitoare și e foarte bine că le-a dat publicității atâta timp cât ele vizează nu numai o personalitate, ci și o epocă sau chiar câteva epoci, vizează nu un destin, ci milioane de destine... „Știu că apariția acestei **Invazii**... a provocat o altă „invazie”: de supărări, reacții isterice, insinuări... pe unii i-a pus pe jar anumite confesiuni, și-a continuat firul gândurilor Raoul Șorban. Au fost în presă niște recenzii favorabile, am auzit aprecieri frumoase, dar mi s-au transmis și cuvinte de ocară, chiar amenințări... Desigur, nu îmi vor ierta unele deslușiri nici dincolo de moarte...”.

Nu credeam că, și în această situație, profesorul a fost un profet.

* * *

Când m-am întors acasă, am scris pentru revista pe care o redactez un articol, niște note de drum, despre călătoria în Țară, inclusiv, firește, despre vizita la Stoiana. Mi-am dat seama că scriu pentru prima dată, mai pe larg, mai amănunțit, despre luminoasa personalitate a profesorului Raoul Șorban. Într-o discuție cu prietenul V. Șoimaru s-a născut atunci și ideea unei emisiuni TV, care să anticipeze aniversarea a 94-a a profesorului, și pe care să i-o ducem, pe casetă, la 4 septembrie. O colegă de breaslă, o bună, simpatică prietenă a noastră, Zina Cerchez de la postul independent „Euro TV” a acceptat cu plăcere să facem o emisiune în programul TV pe care-l concepe și-l prezintă sau moderează – *Chișinău, mon amour*, devenit foarte popular în ultimii ani, la noi. A fost într-o duminică, pe 16 iulie 2006, unii colegi și prieteni ne-au spus – moderatoarei, Zina Cerchez, și subsemnatului – că am vorbit cu destulă inspirație, și convingător, și emoționant, încât au putut descoperi sau redescoperi o personalitate fascinantă. După emisiune, am trăit o rară satisfacție sufletească, un neobișnuit sentiment al unei datorii împlinite, poate cam târziu, și totuși... Miercuri, 19 iulie, pe la amiază, Cristina Șorban ne-a anunțat despre decesul tatălui ei... În aceeași seară, colegii de la telejurnalul postului „Euro TV”-Chișinău au pregătit, pe baza emisiunii, o emoționantă secvență *In memoriam* – se pare că a fost prima în întreg spațiul românesc. A doua zi, m-am dus la tipografie, ca să adaug la subsolul unei pagini a articolului cu impresii de la Stoiana: „Când scriam aceste rânduri – pe la sfârșitul lunii iunie a.c. – nu credeam că va veni vreodată, sau atât de repede! noaptea de 17 spre 18 iulie, când profesorul Raoul Șorban ne-a părăsit pentru totdeauna, ca să-și găsească loc de veșnică hodină la Cimitirul Florilor din Dej, alături de tatăl său...”

* * *

La o lună după plecarea la cele veșnice a lui Raoul Șorban, am avut un ciudat telefon, de la Petersburg. Mi-a telefonat S. B., un evreu basarabean, cu școală românească, un bun ziarist și un excelent redactor de carte, mai ales de texte științifice. Are onorabila vârstă de 84 de ani și de o habă de vreme stă acolo, în „capitala nordică” a Rusiei, în grija fiului său, un medic

notoriu și, în consecință – un om înstărit. S. B. îmi telefonează din când în când, zice că o face din plăcerea de a mai vorbi românește – și îl cred, pentru că este un intelectual strâns și sincer atașat de valorile spirituale românești. Fără să mă cunoască personal, prin 1987, S. B. scrisese o recenzie a unei traduceri făcută de mine: era un roman polon, **Torentul negru**, de Leopold Buczkowski, prozator și scenarist în genere obscur, din Cracovia, însă proză pe care o tradusesem era despre drama evreilor din Polonia în anii celui de al Doilea Război Mondial. În acea recenzie S. B. îmi elogia, peste măsură, prefata, în care, după cum s-a dovedit, utilizasem, în premieră la noi (în RSS Moldovenească) noțiunea de Holocaust (considerată în URSS, anterior perestroikăi lui Gorbaciov, ca o emanație a sionismului, iar sionismul era perceput de sovietici ca o doctrină reacționară, rasistă ș.a. asemenea). Recenzentul îmi lăuda comentariile, notele de traducător – scrierea fiind împănată de realități pur evreiești, era firesc să fi explicat la subsol ce înseamnă *tfilline*, *sabat*, *rugăciunea* „*Șema Israel*” etc. Precizările de rigoare le făcusem după Enciclopedia ludaică, dar am beneficiat și de niște consultații ale unui rabin mai luminat, de la sinagoga din Chișinău. De atunci, cât timp S.B. s-a aflat în Basarabia – până prin anul 2002 – l-am perceput ca pe un bun cunoscut, un prieten intelectual și într-adevăr ne-a legat o vie comunicare intelectuală, continuată, telefonic, de când el plecase în Rusia.

De data aceasta însă, S.B. nu avea în voce bunăvoința cu care eram obișnuit, nici volubil, ca de obicei, nu a fost; am rămas cu impresia că se grăbea. Sec, telegrafic, mi-a sugerat să citesc prin internet, dacă nu le găsesc la bibliotecă, „două formidabile reviste de la București, *Revista 22* și *Dilema*, în care voi găsi niște dezvăluiri șocante despre Raoul Șorban”, care nu ar fi salvat evrei de la Holocaustul din Ungaria, ci doar și-a asumat această postură... Iar dacă a și salvat, totuși, atunci a făcut-o ca agent al Siguranței... mai târziu, în anii de comunism, el, profesorul R. Șorban, fiind un om al Securității...

„Noutatea” chiar că m-a șocat, inclusiv pentru faptul că venea de la două mii de kilometri de Chișinău sau și mai mult – de București! l-am răspuns că știu ce prezintă aceste publicații de la București, mă pusese ră pe gânduri mai multe articole din ele – nimic de zis, abil compuse, dar conținând penibile „idei” antiromânești. *Revista 22* excelase și prin niște scriituri în stil KGB-ist, de natură să-i îndepărteze pe basarabeni de ceilalți români și/sau viceversa. În ultimul timp, nu mai citesc aceste publicații și altele asemenea de la București, în schimb urmăresc cu regularitate ce scrie *Contrafort*, o emanație chișinuiană a *Revistei 22*. Ce poți să crezi despre niște autori care încearcă să îți însușească obsedant, de pildă, că cel mai mare lingvist din România contemporană este Solomon Marcus, că unica, adevărată capodoperă a literaturii române din sec. XX este **Jurnalul** lui Mihail Sebastian, că cel mai credibil critic și istoric literar român nu e altul decât Zigu Ornea etc., etc. În același spirit. Pretinși intelectuali de elită, redactorii acestei reviste, la unison cu „mentorii” lor de la București, l-au atacat cu mânie proletară pe Eminescu – că ar fi patriarhal, desuet, că prin scrierile sale ne împiedică să intrăm în Europa... Trebuie să fii un handicapat mintal fără

remediu ca să pui la îndoială contribuția incomensurabilă a evreilor la toate evoluțiile culturale, literare, artistice, științifice etc., pretutindeni, în lume. Cine însă poate să contrapună, atât de pervers valorile spirituale ale unui popor – valorilor altei/altor seminții, prin denigrarea elementului național și exaltarea a tot ce ține de cei pe care îi consideră (pentru că unii se autoconsideră) aleși peste toți, campioni absoluți în toate, inclusiv la gestionarea veniturilor umane? Cred că numai niște oameni cu mari malformații sufletești, provocate de o gravă decadentă morală, alimentată de servilism în numele carierei, satisfacerii unor orgolii și alinării unor complexe – toate dominate de „ochiul dracului”.

L-am întrebat pe S. B. cine poate să scrie asemenea ineptii. „Michael Shafir”, am auzit de la celălalt capăt al firului. „Și cine-i Michael Shafir?” „Nu știu”, mi-a răspuns S. B. „Păi cum îl credeți pe un anonim, pe un oarecare M. Shafir? Admit că refuzați să-l credeți pe un român în contra unui evreu, admit că Raoul Șorban nu vă poate oferi argumentul cel mai convingător, dar cum să nu-i credeți pe cei de la Institutul „Yad Vashem” din Ierusalim, cum să nu credeți, în ultimă instanță, în acuratețea muncii Mossad-ului?!...”

Mi-am amintit ce-mi povestise profesorul despre felul cum i s-a adus la cunoștință că o fost desemnat de statul Israel „Drept între Popoare”. Cred că în primăvara lui 1987, a fost prevenit telefonic, de la C.C. al P.C.R., că va avea niște oaspeți din Israel, să se pregătească pentru a-i primi cât se poate mai bine. Profesorul era convins că îl vor vizita niște specialiști în studiul artelor, mai avusese, de multe ori, așa vizitatori. De data aceasta însă erau cu totul alt fel de musafiri. După ce i-au spus că ei dețin documente despre implicarea lui Raoul Șorban în opera de salvare a evreilor din Transilvania ocupată de unguri – prin acordarea de pașapoarte pentru Palestina, via România, unul l-a întrebat dacă știe cam câți evrei a putut ajuta pe această cale. Profesorul a răspuns că nu făcuse asemenea contabilizare, în plus, cei care îi ajutau pe evrei, lucrau în grup. „Atunci vă spunem noi...”, ar fi zis unul dintre trimișii „Yad Vashem-ului”. Și i-a citit profesorului două cifre: una, de ordinea miilor, care avea în vedere contribuția grupului la salvarea evreilor ardeleni, iar a doua cifră, de ordinea sutelor, îl viza direct pe Raoul Șorban. M-a impresionat precizarea pe care i-au făcut-o israelienii: că în toate cazurile, cei de la Cluj au acordat evreilor ajutor dezinteresat, fără a pretinde de la ei mită.

În încheierea convorbirii telefonice, evreul meu din Petersburg mi-a spus pe un ton ce nu mai lăsa loc amabilității: „Tu crede ce vrei... dar se pare că va fi un scandal de proporții... și tu (subsemnatul, Vl. P.) ai face mai bine să nu-l mai lauzi pe Raoul Șorban, să nu mai faci trimiteri la autoritatea lui...” M-am gândit atunci că tocmai aceste cuvinte de la urmă a vrut să-mi spună bunul meu cunoscut, ovreul basarabean, de cultură românească, aflat acum, printr-o pură coincidență, chiar în orașul în care m-am apropiat cel mai mult de profesorul Raoul Șorban... Însă cum a putut afla el, care e de vreo patru ani la Petresburg, că eu, în ultimul timp, în câteva emisiuni omagiale, la Radio Antena C și pe canalul „Euro TV” (două dintre puținele institute mass-media de la Chișinău, necomuniste și ferite de morbul românofobiei), am spus ceva de genul: „Potrivit opiniei, ba chiar convingerii

profesorului Raoul Șorban – un „Drept între Popoare” – în România nu a fost Holocaust, în termenii în care acesta a avut loc în Germania sau în Ungaria. Și eu am toate temeiurile să-l cred pe Raoul Șorban, și nu pe niște istorici sau prețiși istorici ghidați de interese politice (naționaliste, rasiste etc.) și/sau pecuniare – fie ei evrei ca Elie Wiesel sau Jean Ancel, fie ei români ca Cioroianu de la București, ori Nazaria, Buruiană, Haheu și alții de la noi, din Basarabia...”

Am reconstituit în memorie ce îmi mai povestise profesorul pe marginea acestui subiect. Cred că prin 1988, fusese invitat la Sinagoga Mare (Corală) din București, pentru a fi cinstit cumva și acolo, de vreme ce Yad Vashem îl desemnase „Drept între Popoare”. Cel care îl convocase, șef rabinul Moses Rabin, era cunoscut și de evreii din Basarabia ca o figură suspectă: își instaurase un penibil cult al propriei persoane (dar și al soției sale, Amalia – exact ca Nicolae și Elena Ceaușescu); se făcuse complice la „opera” ceaușistă de „comercializare” a evreilor care părăseau România comunistă plecând în Israel sau în SUA etc. Pentru mulți intelectuali, eminența sa deveni o figură de-a dreptul odioasă pentru stilul său inchizitorial de abordare a unor valori culturale: se știe cu câtă înrâncenare s-a opus acest (posibil, foarte bun) teolog mozaic tipăririi unor volume din ediția academică a operei lui Eminescu, numai pentru că marele poet fusese (și mai este) suspectat de accente considerate antievreiești. Așa cum mi-a fost dat să aud de la R. Șorban, profesorul i-a sugerat șef-rabinului M. Rosen să înlăture un neadevăr, un fals, la care se făcuse complice chiar eminența sa: cifra de 400 000, incrustată la intrare în Sinagoga Corală din București, cifră care vrea să amintească posterității numărul de victime din rândul evreilor din România, dar unde sunt puși de-a valma și evreii sacrificați de organele de reprimare ale lui Horthy, cu care românii nu au avut nici o treabă, decât că au suferit și ei, au fost măcelăriți și ei... Cifra aceasta o găsim și în alte surse, de exemplu, în **O istorie a evreilor**, de teologul Josy Eisenberg din Franța (Paris, 1970, și traducerea în română, București, 2006; spre onoarea editorilor bucureșteni, la subsol este dată o notă în care se explică „ciudata aritmetică”). La un moment dat, se creează impresia că unii autori, evrei și neevrei din România sau din R. Moldova, în prezentarea Holocaustului se includ într-o stupidă competiție de genul „Cine dă mai mult?” În diferite publicații de la Chișinău se vorbește, în general, despre o jumătate de milion de evrei – victime ale autorităților române în al Doilea Război Mondial, iar într-o carte de memorii a lingvistului din Chișinău Ruben Udler, stabilit în SUA, se invocă două cifre: inițial 600 000, apoi chiar 800 000 de evrei – „victime ale neomeniei românești”...

După cum mi-a povestit R. Șorban, reacția lui M. Rosen a fost mai mult decât isterică, de aceea nici nu merită a fi comentată aici. Nimic de mirare că acest truaj penibil este „calul de bătaie” al unor intelectuali de talia lui Elie Wiesel, Jean Ancel, Michael Shafir ș.a. care au făcut dintr-o tragedie fără seamăn – un nerușinat negoț (secundat de un veritabil război propagandistic, demagogic) sau, după cum a remarcat istoricul Norman Finkelstein, „au făcut din Holocaust – un *holo-cash*”. Despre ei a scris și Paul Goma, ca despre niște „rentieri ai Holocaustului”, indivizi fără scrupule

care îi agreează numai pe cei care zic la unison cu ei (inclusiv politicieni, istorici, gazetari de la București și/sau de la Chișinău), și agresează pe oricine îndrăznește să-i contrazică, îi agresează cu unica armă pe care o au: acuzația de antisemitism, Kalașnikov-ul lor polifuncțional. Acești agresori se fac a nu ști despre ce i-a atenționat dr. Israel Shahak, supraviețuitor al Holocaustului, cetățean al statului Israel, care a sensibilizat comunitatea evreiască asupra primejdilor pe care le comportă „practica păguboasă, chiar fatală” a aerelor de supremație și a obsesiei de a culpabiliza continuu pe alții, neevrei, inclusiv sau exclusiv din rațiuni meschine.

* * *

Am citit cu un sentiment de jenă, dar și de scârbă „necrologul” din *Revista 22* și nu mă părăsea senzația că mai citisem ceva similar. Ei da, scriitura lui Michael Shafir seamănă leit cu un denunț ticluit în epoca stalinistă, de angajații lui Beria, dacă nu de călăul nr. 1 însuși. A avut mare dreptate Buffon scriind că „Le style c'est homme même”.

M. Shafir recunoaște, în mai multe locuri, că recurge la zvonuri și suspiciuni neconfirmate, că „i se pare”, că „cineva i-a spus”... Scriind însă pentru o revistă în care se lansează cu plăcere orice compunere antiromânească, într-o Românie unde numeroși intelectuali acceptă mâlc umilintele – numai „să nu se supere cumva Occidentul”, și cu deosebire pe cei cu *cash-cavalul*, desigur că „necrologistul” s-a autodepășit la capitolul insinuări, bârfe, zăzanie, insulte etc., inclusiv prin trimeri trunchiate la surse uneori suspecte. (Bunăoară, se strecoară ideea că în Italia anilor '30, R. Șorban ar fi studiat la „o universitate mussoliniană”. Conform acestei logici perverse, zeci de milioane de intelectuali din URSS, inclusiv foarte mulți coreligionari de-ai lui M. Shafir, au făcut studii la... Stalin!). Mai mult încă, autorul de la *Revista 22* recurge la șantaj și amenințări vizând pe cei care îndrăznesc să-l perceapă pe Raoul Șorban altfel decât îl văd niște indivizi orbiți de ură și/sau de „ochiul dracului”. E un lucru cunoscut că, sub masca obiectivității, a criticilor „constructive”, unii autori de la niște „reviste formidabile” din București abia de-și drapează ura și disprețul față de „goime”. Și degeaba, în spiritul „înalțelor idei” ale „internaționalismului proletar”, de ochii lumii, se dă autorul de la *22* avocat al lui Tudor Bungariu, care a pătimit din cauza turnătorilor la Securitate; în zadar, în altă parte, se arată nelineștit de niște „stridente note antimaghiare” dintr-un articol al lui R. Șorban. Dincolo de tertipuri, vedem că, mândros Dunăre pe R. Șorban, deoarece ar fi slujit ideologia dominantă în România, „maestrul necrologului” de la *22* trece cu nonșalanță peste bibliografia lui T. Bungariu, țesută din scrieri de popularizare a marxismului vulgar și a național-comunismului ceaușist. Așadar, la aceleași lucruri, când îi convine, M. Shafir are alergie, iar când nu-i convine, tace. Dacă Raoul Șorban ar fi cântat pe aceeași voce cu cei pe placul lui M. Shafir, desigur, ar fi fost lăsat în pace, ba poate că și era elogiât de mai știi care salariat al *Revistei 22*.

Însă Raoul Șorban a deranjat și, iată, mai deranjează. Autorul „necrologului” cel mai mult pare a fi deranjat de niște relații, prezumtive, ale lui R. Șorban, cu Siguranța, apoi cu mareșalul Antonescu, apoi cu Securitatea

și, în fine, cu Partidul România Mare. Se știe însă foarte bine că Securitatea – creată și condusă mult timp de oamenii Kominternului –, putea face orice din arhivele Siguranței și ale Mareșalului, iar cât timp în fruntea CNSAS-ului se află urmași ai fondatorilor Securității – desigur, totul se poate face ca să iasă basma curată „ctitorii” și călăii, iar cei incomozi – dintr-un motiv sau altul, pentru unii sau pentru alții –, să fie trecuți în lista agenților și informatorilor securiști. Numai că și în această situație se iscă unele întrebări. De ce – și după nestrămutata convingere a unor cinovnici ai Holocaustului – pentru un evreu, din România sau de aiurea, e o datorie morală să facă orice servicii Mossad-ului, pentru un rus din fostele republici ale URSS e o chestiune de onoare să colaboreze cu KGB-FSB, iar un român, dacă a conlucrat cu organele de stat din patria sa, este automat un criminal? Pe cine vor convinge autorii de la „reviste formidabile” că ei ar avea o abordare obiectivă, când se trădează atât de ușor că lor nu le plac ideile rasiste, ultra-naționaliste, comuniste, kominterniste etc. numai atunci când îi acuză de acestea pe alții?

Cunosc intelectuali evrei care se ghidează în viață de convingerea lui Ben Gurion privind indiscutabila supremație, morală și intelectuală, a evreilor în această lume, lăsând să se înțeleagă că acest postulat stă la baza existenței lor. O fi având dreptate acest George Washington al statului Israel în ceea ce privește supremația intelectuală, mai greu e cu supremația morală. Și M. Shafir scrie foarte frumos despre moralitate, despre bun-simț și alte asemenea virtuți dar nu își face nicio problemă că prin acest op calcă moșchește pe un mormânt, că răscolește liniștea, tulbură veșnicia de dincolo a unui om. A unui om, pur și simplu, până a se ajunge la meritele ori slăbiciunile lui. Iar cine răscolește morminte, nu-i așa, știm cum se numește și ce i se cuvine.

Chișinău, septembrie-decembrie 2006

RAOUL ȘORBAN A PLECAT ÎNTRE STELE...

Colonel (r) prof. Vasile T. Suci

Asociația Națională „Cultul Eroilor” Mureș, cu profund regret, își ia rămas bun de la cel care a fost om de aleasă cinste și omenie, Raoul Șorban, plecat dintre noi în lumea eternă la 95 de ani de viață, pe care i-ar fi împlinit în septembrie 2006. Și-a iubit ca nimeni altul neamul, credința strămoșească, limba română, unitatea, suveranitatea țării și demnitatea. A fost om de aleasă cultură românească și internațională, umanist recunoscut și binefăcător. În timpul odiosului Dictat fascist de la Viena, din 30 august 1940, a salvat de la moarte sigură, din partea de nord-vest a României răpită de Ungaria horthistă, sute de cetățeni români, evrei, slovaci și chiar maghiari, ajutându-i să se refugieze din calea morții. Pentru faptele sale umanitare a fost decorat cu ordine și medalii de către statul român, dar și de cele evreiesc, maghiar, slovac și altele. Supraviețuitorii i-au adresat nenumărate mulțumiri. În tot timpul vieții sale a fost un ambasador al păcii în România și Europa, participând la sute de întâlniri internaționale cu caracter științific

și umanitar. În timpul vieții, Raoul Șorban a scris cărți nemuritoare, în spiritul păcii, omeniei eterne. După puțină, a cinstit în tot timpul jertfa supremă a Eroilor și Martirilor Neamului Românesc participând la ridicarea, restaurarea și înfrumusețarea cimitirelor, gropilor comune, a crucilor și pietrelor de căpătâi din întreaga țară. La despărțirea eternă îi mulțumim din toată inima pentru sprijinul ce ni l-a acordat în calitate de om de cultură, artă și literatură pentru ca revista „Vatra” din Târgu Mureș, redactor-șef Romulus Guga, să tipărească volumele de documente istorice, de memorii și mărturii: **Arhanghelii cruzimii**, respectiv **Moisei**, în anul 1982, **Epopeea de pe Mureș**, în 1985, **Administrația militară horthistă în nord-vestul României**, în 1988, **De unde atâta ură**, în 2004, și altele. În mormântarea a avut loc vineri, 21 iulie 2006, în Municipiul Dej, județul Cluj. Dumnezeu să-l odihnească în pace în lumea celor drepti și buni.

RAOUL ȘORBAN

Episcop Virgil Bercea

După învierea Domnului, la Marea Tiberiadei, îl întâlnim pe Iisus împreună cu un grup de apostoli, la pescuit: „erau împreună Simon, Petru și Toma, ... și Natanail... și fiii lui Zevedeu... și alți ucenici... și făcându-se dimineată, Iisus... le-a zis: aruncați mreaja... mânați spre larg!” (Io 21 1, 3, 6).

Pentru a vorbi despre domnul Raoul Șorban, doresc să fac referință la acest pasaj din Evanghelia Sfântului Ioan. Contextul evanghelic este interesant: la Marea Tiberiadei îi vedem prezenți pe Simon-Petru, pe Toma, Natanail, fiii lui Zevedeu și... alții. Știm că lui Petru, Iisus i-a încredințat „cheile Împărăției”, Toma, în schimb, este cel care „nu crede”, dar apoi când pune mâna în coasta lui Cristos cel înviat devine combativ: „să mergem să murim cu El”. Despre Natanail, Iisus afirmă „iată israelian în care nu este vicleșug”, iar fiii lui Zevedeu sunt gata și ei să își dea viața pentru „Împărăția cerurilor” și pentru „Cuvânt”. Alături de aceste persoane mai erau la Marea Tiberiadei împreună cu Iisus și „alții” pe care nu îi cunoaștem, nu le știm numele. „Făcându-se dimineată”, Iisus vine și îi îndeamnă, îndeamnă această comunitate: „aruncați mrejele”.

În dimineata vieții sale, domnul profesor Raoul Șorban, a pornit, a aruncat mrejele, a vâslit spre larg cu multă tărie și încredere pentru a descifra sensul încalcit al vieții. Acum, eu îl voi asemăna cu Petru pentru că a primit „cheile cunoașterii” și a avut tenacitatea trăirii – în credință, în adevăr și astfel nu a ajuns niciodată la disperare, trecând cu seninătate peste avatarurile vieții și știind să-și asume istoria așa cum a fost. În același timp aș putea să-l asemăn cu Toma: un om însetat de adevăr și de frumos, un om dornic de cunoaștere și destoinic cercetător al artelor contemporane sau ale secolelor trecute. Raoul Șorban a avut tăria să meargă pe urmele lui Toma, și-a asumat expresia și modul de viață al Apostolului pentru că mereu a spus adevărul așa cum a fost el, a încercat să descifreze spiritul epocii adăpându-se din seva unei familii educate și cu adânci rădăcini în

istoria Ardealului. Toate acestea înseamnă „a muri cu Domnul”, a nu falsifica, a fi egal cu sine însuși.

Profesorul, omul de cultură, omul care-și pune întrebări existențiale Raoul Șorban poate fi asemănat și cu Natanail: „un israelian” care, este fără vicleșug, un om care și-a trăit credința greco-catolică fără ostentație dar care a crezut și l-a iubit pe Dumnezeu, un om care a sperat și a înțeles pe cei de lângă dânsul, și a salvat evreii atunci când aceștia au avut nevoie de a fi salvați. Pe acest om minunat îl voi mai asemăna cu „fiii lui Zevedeu” care sunt gata să moară pentru Adevăr. Profesorul a afirmat, a propovăduit, a trăit și a murit pentru Adevăr.

La Marea Tiberiadei mai erau și alți ucenici: iată-ne noi cei care l-am stimat și respectat, care i-am căutat compania și l-am iubit, care îl apreciem și ne adăpăm încă din scrierile sau amintirile sale ne regăsim în acest context printre acei „alții”, dar împreună cu Domnul Șorban și cu Iisus.

Profesorul a trăit răsfodind tomuri inedite, a creat teorii, a creat critică și istorie de artă, a iubit adevărul și a adunat în jurul său omeni și vehiculate idei, a creat o comunitate. Parcă îl auzim pe Sfântul Evanghelist Luca: „Ce ați ieșit să priviți, în pustie? Oare trestie bătută de vânt? Dar ce ați ieșit să vedeți? Oare om îmbrăcat în haine moi? Iată, cei care poartă haine scumpe și petrec în desfătare sunt în casele regilor. Dar ce ați ieșit să vedeți? Oare proroc? Da! Zic vouă: și mai mult decât un proroc”. (L 7, 25-26)

Voi răspunde împreună cu Evanghelistul: mai mult decât un proroc? Profesorul Raoul Șorban a fost un patriarh al neamului său, un patriarh al culturii, un patriarh al înțelepciunii, un erudit și un enciclopedist. Raoul Șorban a intrat pentru totdeauna în istorie pentru că dânsul a scris cu viața proprie istoria. Un om, un „patriarh al zilelor noastre” care a știut să „transforme armonios sensul vieții și avându-și rădăcinile adânc înfipte în tradiția cultural tonică a familiei de români nobili și mândri de sorgintea lor; un patriarh modern care a pătruns în armoniile firii pentru a rezista avatarurilor și furtunilor distrugătoare ale vremurilor”.

O trestie bătută de vânt nu poate crea artă! Omul îmbrăcat în haine moi nu poate deveni zugrav și nu poate accepta pușcăniile și gulagurile comuniste! Trestia bătută de vânt nu poate scrie critică de artă sau istorie, nu poate deveni profesor universitar și coordona doctorate! Aserțiuni retorice care au fost demonstrate, trăite de Raoul Șorban – românul adevărat, intelectualul de mare clasă, umanistul enciclopedist, europeanul care înțelege valorile.

Am avut fericirea și onoarea de a mă bucura de prietenia Domnului Profesor, în ultimii săi ani. Repet, am avut bucuria de a întâlni un patriarh al culturii, un înțelept al timpurilor care peregrina cu multă ușurință și elocință prin cultura popoarelor, prin arta și înțelepciunea lor, care era mândru de a fi român. Oriunde l-am întâlnit pe Raoul Șorban – la Cluj sau la Stoiana, la Oradea sau la Carei – era mereu afabil și pus pe împărtășirea unor idei mari, a valorilor perene care nu dispar cu trecerea timpului sau cu trecerea noastră.

Pentru domnul Raoul Șorban, corurile cerești, cântă acum *Mai am un singur dor* armonizat de Gulielm Șorban, tatăl profesorului. Vor fi făcând

parte din aceste coruri tatăl și mama dânsului împreună cu cei care odată se perindau pe la Stoiana: George Dima, Coșbuc, Pop de Băsești, Vaida Voievod ...

PROFESORUL RAOUL ȘORBAN. UN PATRIARH AL NAȚIONALISMULUI ROMÂNESC ȘI CĂRȚILE SALE

Petre Țurlea

Într-o după-amiază ploioasă din iarna aceasta am răspuns amabilei invitații a profesorului Raoul Șorban de a-i face o vizită. Maestrul locuiește în Pantelimon, într-un apartament de bloc, la etajul 8; este înconjurat de cărți, cele mai multe foarte rare, de tablouri pictate chiar de el, de obiecte populare și, mai ales, de amintirile strânse într-o viață de patriarh (s-a născut în 1912). Atmosfera e întregită de un câine cu pete negre și gri, urechi lungi, ochi inteligenți, care se arăta foarte înțelegător cu vizitatorul ce-i acaparase stăpânul. Am avut mulțumirea de a arunca o privire asupra unor timpuri pe care acum le pot înțelege mai bine. Iar la plecare, gazda, cu un gest boieresc, mi-a umplut geanta cu cărți.

O discuție cu profesorul Raoul Șorban înseamnă pătrunderea, printr-un izvor de primă mână, într-o mulțime de momente dramatice pentru Istoria românilor din secolul XX, izvor cu atât mai valoros cu cât multe informații despre fapte, lucruri, oameni, nu se regăsesc și în documentele de arhivă. Domnul Raoul Șorban a fost, și este, pictor, critic de artă, istoric, scriitor, profesor universitar, om politic. Descendent al unei vechi familii nobiliare transilvănene – cu rubedenii multiple, chiar și franțuzești, dar mai ales românești —, este fiul compozitorului Guilelm Șorban, foarte apreciat la interferența secolelor XIX și XX, autorul, printre altele, al unor cântece intrate în folclor: *Mai am un singur dor* și *Pe lângă plopii fără soț*, pe versuri de Mihai Eminescu, sau *Numai una* (*Pe umeri pletele-i curg râu*), pe versurile lui George Coșbuc. Consecvent principiilor sale democratice și de un cald naționalism românesc, profesorul Raoul Șorban a fost incomod și pentru regimurile de extremă dreaptă, și pentru cel de ocupație horthistă, și pentru cel de extremă stânga. Sub toate aceste regimuri a fost arestat – în total de 4 ori —, însumând peste 50 de luni de pușcărie. A fost un cunoscut susținător al ideii Transilvaniei românești, un luptător împotriva ocupației maghiare asupra nord-estului provinciei, un salvator al evreilor destinați de unguri „soluției finale” (de aceea, a fost consacrat ca „Drept între Popoare” la „Yad Vashem” din Ierusalim), o adevărată personalitate în domeniul artei. Cu siguranță, o monografie care să-i fie dedicată ar stârni un foarte mare interes. În ultimele decenii a publicat, mai ales, cărți de referință: în 1990, **Fantasma imperiului ungar și Casa Europei**, „Maghiaromania” în doctrina ungarismului; în 2001, **Chestiunea maghiară**; în 2003, **Invazie de stafii** (din manuscrisul căreia au dispărut, în tipografie, 150 de pagini, imposibil de refăcut, cartea apărând fără ele). Toate aceste cărți au un numitor comun: vastitatea informației, seriozitatea, obiectivitatea concluziilor, un limbaj de o plasticitate rar întâlnită în opere istorice. Mă voi opri, acum, doar

asupra volumului **Chestiunea maghiară**. Deseori acuzat de naționalism șovin, autorul simte nevoia, în *Cuvânt înainte*, să spulbere nedreapta incriminare: „Mărturisesc că am fost și am rămas adeptul unei conviețuiri normale cu minoritățile, în condiții de egalitate absolută a tuturor națiilor ardelen, ca și de avansate și egale îndatoriri cetățenești; că în toate împrejurările vieții am refuzat orice formă a xenofobiei, ca și excesele naționaliste, pe care le consider nocive tocmai în perspectiva conviețuirii veșnice pe pământul României”. Pe bază de documente de necontestat – maghiare, germane, românești – se prezintă politica de asimilare forțată a minorităților naționale, organizată de statul maghiar înainte de 1918; se prezintă tezele privind „superioritatea” națiunii maghiare, a culturii acesteia față de popoarele „inferioare” precum cel românesc; se prezintă teza necesității maghiarizării numelor (a existat chiar o Societate Centrală de maghiarizare a numelui, al cărui președinte, Simon Telkes, a publicat, la Budapesta, în 1898, volumul de îndrumare *Cum să maghiarizăm numele de familie?*). Autorul explică și motivul insistenței pentru maghiarizarea numelor: „Un om care poartă nume maghiar nu va putea tăgădui, în nicio împrejurare, maghiaritatea sa, nu va putea minimaliza obligațiunile sale față de națiunea și patria sa, nici nu va putea spune că nu e ungur, deoarece numele său l-ar dezminți” (p. 36). Profesorul Raoul Șorban subliniază contestarea îndârjită, consecventă, a dreptului popoarelor român, sârb, croat, ceh, slovac, la autodeterminare și, totodată, susținerea, la fel de îndârjită și consecventă, a necesității ... Tratatului de la Trianon și a necesității refacerii Ungariei Mari. Autorul conchide: „Pericolul nu se mai află departe, ci sub ochii noștri, șovinismul ungur se încurajează cu lozinca «Nimic nu s-a terminat»”. Și preia un avertisment, expus, în 1986, de către marele istoric David Prodan: „Să fim atenți mai ales la concesiile, la generozitățile, la latura lor negativă. Să fim atenți la așa-numitele «autonomii», la laturile sau scopurile lor nocive. Ele pot fi mai mult decât necesități practice sau raționale, pot fi «cuiul lui Pepelea», din care să se facă o obstrucție, să se submineze unitatea de Stat” (p. 42). O parte din carte tratează proiectele ungurești pentru rezolvarea „problemei transilvane”.

Corifeii revizionismului au reușit să introducă în conștiința maghiarilor și a opiniei publice internaționale întrebări privind soluția optimă în cazul Transilvaniei: 1) Transilvania să rămână în cadrul României; 2) Transilvania să revină Ungariei; 3) Transilvania să se împartă în două; 4) Transilvania să devină stat autonom. Prima soluție este inacceptabilă pentru unguri; a doua pentru români; a treia nu este o soluție stabilă; rămâne doar ca Transilvania să se transforme în stat autonom (p. 55). Acesta ar fi, însă, doar un prim pas spre reintegrarea în cadrul Ungariei. „Programul ungur urmărește afirmarea integrală a imperialismului său, ca și a antiromânismului, motivându-și acțiunea cu argumente «nobile»: înălțarea în cultură a unor inculte, organizarea unor primitivi într-un stat generos, competent, ocrotitor și bine organizat (...) Opțiunea fundamentală rămâne revizuirea actualelor hotare ale Ungariei” (p. 59). Metodic sunt prezentate justificările revizioniste, așa cum au fost ele expuse de liderii maghiari. Conte István Csáky, ministrul de externe, spunea, în 1940: „În bazinul carpatic există o singură

soluție: stăpânirea ungară”. Primul-ministru, Béla Imredy, declara în 1941: „Ungaria are o misiune istorică, și anume să reorganizeze și să dirijeze viața popoarelor ce locuiesc în bazinul carpatic”. Baronul Ede Atzél, în 1943: „Este just și drept tot ceea ce este în favoarea ungarilor; tot ce este în defavoarea lor este nedrept”. Istoricul literar Lászlo Gáldi are un studiu masiv, în care se găsesc teze ca: „Inițiativa și direcționarea se află, incontestabil, în mâinile maghiarimii. Iar celelalte popoare ale Transilvaniei au putut pași pe căile culturii numai după ce s-au hotărât să urmeze pilda maghiară”. Obsedanta afirmare a superiorității maghiare o regăsim și la Mikecs Lászlo: „Mobilul tendințelor ungurești prin extinderea puterii (...) a fost de a ne situa în fruntea popoarelor mici (...); popoarele mici din jurul nostru, fără a fi constrânse, de bunăvoie, au recunoscut calitatea noastră de popor reprezentativ (...) maghiarimea, datorită mai îmbelșugatei sale înzestrări, a moștenit cea mai mare forță de a sta în fruntea popoarelor mici ș.a.m.d.” (p. 60-65). În reactualizarea speranțelor utopice revizioniste ungurești se antrenează înșiși liderii Ungariei de la interferența secolelor XX și XXI, cazul cel mai cunoscut fiind acela al lui Göncz Árpád, președinte al Ungariei, traducătorul și prefațatorul cărții lui Endre Bajcsy Zsilinszky, **Transilvania – trecut și viitor**. Iată doar o frază din cartea patronată de președintele Ungariei: „Crearea României Mari s-a făcut sub conducerea lui Ion Brătianu, un escroc internațional de mare talent...” Și „În Dictatul de la Trianon cel mai rușinos lucru nu este măsura nedreptății comise, cât prostia oarbă și mârșăvia datorită cărora a devenit posibilă ca existența României Mari, clocită în incubator politic, să poată fi justificată cu motive de o primitivitate fără pereche”. (p. 66-78) Același președinte al Ungariei a girat concluzia fermă: „Într-o singură problemă nu putem face concesii: Transilvania în întregime ea – ca o unitate intangibilă – trebuie repusă sub stăpânirea Sfintei Coroane Ungare”. Profesorul Șorban prezintă, pe larg, cum se inventează o „superioritate culturală și politică” (p. 125-179), obsesiile politicii partidelor maghiare, colonizările în Transilvania. La sfârșitul volumului sunt inserate mai multe documente – în general articole publicate în presă de-a lungul timpului. Iată, așadar, o admirabilă carte de istorie, bazată pe documente de arhivă, pe o bibliografie impresionantă, dar și pe trăirile proprii. O nouă carte despre trecut – s-ar putea spune. Dar este și o carte despre prezent, pentru că revizionismul maghiar pe care-l înfățișează își arată colții veninoși și astăzi. Iar cu sprijinul fățiș al unor partide bucureștene, ce se afirmă a fi românești, sapă la temelia statului român. Doar astfel s-a ajuns ca UDMR-ul, ce-și afirmă clar drept țel autonomia teritorială pe criterii etnice, să fie azi la guvernare, să guverneze un stat pe care vrea să-l distrugă! Datorită acestor partide „românești” separatismul școlar a atins apogeul; zone întinse din Transilvania sunt practic închise pentru români; o propagandă antiromânească intensă se face chiar și prin posturile TV centrale; se difuzează filme precum „Trianon”, cărțile revizioniste pătrund în valuri peste frontieră; țara e împânzită cu monumente ale unor criminali maghiari, fie ridicate acum, fie refăcute, precum cel de la Arad. Acest context face ca volumul profesorului Raoul Șorban să trebuiască să fie citit. El reprezintă un lucid semnal de alarmă, care, dacă va fi înțeles, în primul rând de către oamenii politici români,

va contribui la stoparea acțiunii distructive a revizionismului maghiar. Pentru ceea ce scrie, pentru îndemnul la apărarea acestei țări, făcut cu luciditate, profesorului Raoul Șorban și se cuvin mulțumiri.

Ploiești, 27 februarie 2005 – „România Mare”, 11 martie 2005

SĂ NE DEA DUMNEZEU PUTERE SĂ RĂMÂNEM ÎN PICIOARE!

Dimitrie Grama (Danemarca)

Eu, fiind ardelean, cunosc foarte bine „problema maghiară” despre care a scris Raoul Șorban în cărțile și articolele lui. Am citit și știu toate aceste lucruri de acasă, din familie. Mă întreb dacă articolele acestea au fost publicate în România de vreun jurnal mare, național? Mă întreb de ce nu organizează televiziunea română câteva programe care să expună adevărul istoric și restului de români din Țara Românească și Moldova? Noi, ardelenii, știm adevărul sau cel puțin majoritatea ardelenilor știu ce s-a întâmplat și, de aceea, de multe ori gândesc (poate ca Raoul Șorban care, fugind în România, este tratat bestial de brutele legionare și se simte trădat) că România a trădat Ardealul, că poate era mai bine să trăim ca înainte de Unire când știam cine suntem și ne cunoșteam dușmanii. Dar atunci exista o unitate spirituală și culturală a românilor din Ardeal, unitate pe care Austro-Ungaria nu a putut s-o biruiască timp de aproape 800 de ani. Guvernul de la București însă a reușit să ne anihileze patriotismul și mândria de a fi români în doar 50 de ani!

Adevărul este că așa cum se prezintă situația acum în România și mai ales în Ardeal, eu aș fi preferat să trăiesc ca strămoșii mei, român subjugat de nemți și unguri, deci nu liber, dar cu arma în mână, cu speranța și visul frumos, poate utopic, al unei adevărate patrii, al unui adevărat popor român. Acum nu aș putea trăi în România. Mi se rupe inima să văd un popor frânt, fără idealuri, fără vise, unde doar o mână de suflete goale se simt bine. Acești oameni goi de principii, goi de dragoste față de acel pământ și acel popor, dar care – din păcate ca o lipitoare imensă – sug vloga poporului, în timp vor lăsa țara pradă unei noi invazii: *Invazia despiritualizării poporului român*. Fără spirit, el va dispărea și atunci alte nații vor lua cârma și vor conduce acel popor spre o altă soartă, care nu va mai fi soarta divin dăruită românilor.

Românii acceptă să fie distruși de aleșii lor. Este ca și când cineva care are o rană, în loc să o trateze cu alifii tămăduitoare, o unge cu „murdărie”!

Iată acum afacerea „Moștenirea Fondului Gojdu”: foarte ciudată decizia guvernului român cu privire la acest fond dar am impresia că ea nu poate fi legală. statul român nu poate negocia un fond testamentar privat, mai ales că acest fond este altruistic în natura sa.

Familia Gojdu nu beneficiază. La fel este în Suedia Fondul Nobel, de unde în fiecare an se dau renumitele premii. Statul suedez nu are niciun

fel de putere de decizie în hotărârile luate de conducătorii fondului și cu atât mai puțin ar putea negocia acest fond cu o altă țară.

Consider firesc că „testamentul” și tot ce are legătură cu moștenirea Gojdu, inclusiv Fundația, să fie judecate de un tribunal internațional. Trebuie văzut dacă reprezentatii statului pot să negocieze în numele lui Gojdu sau nu, iar Biserica Ortodoxă Română ar trebui să facă demersurile necesare în această privință.

De asemenea, tocmai acum când România dorește să intre în Comunitatea Europeană, ar fi bine-venit un astfel de proces pentru că este absolut esențial ca și comunitatea europeană să știe cu cine negociază. Acești oameni care reprezintă România actuală sunt dispuși să o vândă toată pe bani mărunți, cu speranța sigură că tot ei vor deveni comisionari români la Bruxelles sau miniștri în Comunitatea Europeană. Cu salarii grase și rudenii în posturi mari.

Dacă nu funcționează tribunalul internațional, aici, în Vest, oamenii care consideră că aceste măsuri româno-maghiare sunt nedrepte sau chiar corupte, ar putea organiza manifestații publice, greva foamei sau ar putea folosi alte metode pașnice de protest. Dar atunci ar fi nevoie de angajamentul oamenilor cunoscuți din România; academicieni, profesori universitari, scriitori, mitropoliți și alți oameni de cultură care să atragă atenția mass-mediei internaționale.

Nu sunt convins că așa ceva este posibil în România, unde majoritatea celor enumerați mai sus se vor ascunde ori nu vor arăta niciun interes în vreo acțiune mai serioasă.

Da, într-adevăr, aceasta este concluzia mea și nu sunt nici mândru și nici fericit că am ajuns la ea. Din păcate, nu cred că putem face altceva decât ceea ce facem acum; să documentăm, să încercăm să mărim numărul celor care simt ca noi și să sperăm că providența va interveni în favoarea României. Nu ne putem baza pe intelectuali, pe academicieni și istorici. În mare parte acești oameni și-au pierdut spiritul, și-au pierdut integritatea morală și acum sunt la cheremul „noii ordini”, la cheremul „noii puteri” și orbiți de spaima existențială, scriu o istorie cu ochii închiși. În falset cu realitate. Acest lucru, această frenezie macabră de anihilare a spiritului românesc, trebuie demascată și, mai ales, trebuie păstrată atât în amintiri vii cât și în arhive, dacă vrem să învățăm ceva și să le oferim celor ce vin după noi o șansă de scăpare, de supraviețuire.

Adevărul este că nu știu ce să spun sau ce să propun, mai ales, deoarece nici diaspora nu prezintă o unitate de gândire și de ținută patriotică.

Înainte de 1989, românii din diaspora nu s-au putut organiza într-o comunitate de spirit și de luptă pentru recucerirea libertății în România sau măcar de demascare a terorii comuniste din țară. Am sperat că după 1989 lucrurile se vor schimba, dar nu s-au schimbat. Românii, și înainte și acum, se întâlnesc să mănânce mititei, și sărmăluțe, să bea țuică, să spună bancuri și să asculte muzică populară trimisă de organele oficiale binevoitoare din țară. Sunt foarte mândri dacă pentru aceste activități culturale și patriotice sunt invitați la ambasade sau la centre culturale, centre care, de fapt, au fost fondate de comuniști (Asociația Suedezo-Română, Franco-Română,

Italo-Română etc.) și există aproape în toate țările. Aceste societăți erau înainte serviable comunistilor iar acum sunt serviable unei alte ordini politice, fără nume. Pentru că nu este vorba de o adevărată democrație ci de ceva subtil, diabolic, demoralizant, distrugător. Poporul român nu are șanse să iasă învingător din această partidă de șah, el demult și-a pierdut și regina și turnurile și cavalerii. Mai sunt câțiva „nebuni” care nu se lasă dărâmați. Să ne dea Dumnezeu putere să rămânem în picioare!

DESTINUL UNUI GLAS AL VEACULUI SĂU

Aurelia Lăpușan

În acest bombardament mediatic care ne violentează simțurile, mintea și credința, despărțirile trec aproape neobservate. Nu de mult a plecat să se odihnească marea Doamnă a Culturii românești, profesoara Zoe Dumitrescu Bușulenga. Acum a venit la rând Raoul Șorban, pictor, critic de artă, istoric, scriitor, profesor universitar. Despre el s-a scris și s-a vorbit mult. „Un personaj polimorf, paradoxal, cu un neastâmpăr al implicării și cu o curiozitate de cunoaștere cu totul în afara obișnuitului”, cum îl caracteriza Adrian Riza. Descendent al unei vechi familii nobiliare transilvane, Raoul Șorban a fost pe rând declarat dușman al ungarilor, apoi dușman al poporului român, el, marea conștiință a acestei nații. A înțeles în profunzime și a explicat argumentat despre „Chestiunea ungară” cu instrumentele istoricului român european. Purta cu demnitate și mândrie însemnul „Drept între Popoare” primit la „Yad Vashem” în Ierusalim pentru acțiunea de salvare a evreilor „cu riscul propriei vieți”.

A venit deseori la Constanța și în mai multe rânduri, l-am ascultat vorbind. I-a plăcut să mărturisească: „Dobrogea a intrat în conștiința mea și în conștiința țării prin cultură, prin artă: Tonitza, Iser, Ștefan Dumitrescu, Lucian Grigorescu. Am fost prima dată la Balcic să-l cunosc pe Tonitza, în 1933. Sunt de atunci mulți ani. Mai întâi a apărut ambianța dobrogeană în conștiința țării, apoi oamenii, a fost o intrare triumfală în cultura națională. Dobrogea nu a fost cucerită ci asimilată prin cultură”.

Nu-i plăceau interviurile dar nu a refuzat să dialogăm. O parte din acest text a văzut lumina tiparului în vara anului 2001. Interviu integral va fi publicat într-o carte aflată în pregătire, sub titlul provizoriu: **Album cu prieteni**.

Am fost un om activ, nu un spectator al anilor mei.

„Dacă trebuie să mă prezint pot spune că sunt român, născut la Dej, pe valea Someșului, de unde la 11 ani l-am părăsit și ne-am stabilit la Cluj, după ce am urmat liceul de la Blaj. Un ardelean care a trăit dramatic evenimentele din Transilvania. În 1942, locuind în Ungaria cu pașaport unguresc, sunt arestat, lăsat în Compania a 7-a specială de pedeapsă pentru muncă. Eram 208 oameni din care au rămas în viață doar 8, în numai două săptămâni. Compania a fost dislocată în Ucraina, unde avea misiunea de a demina locul. Fără niciun aparat, fără cunoștințe de specialitate, deminarea însemna să calci pe mină și să sari în aer odată cu ea. Cea mai groaznică înfrângere

din toată istoria armatei maghiare a fost tot la Voronej, în Ucraina, o armată compusă din 257 000 militari, din care peste 150 000 tineri români, pierde 120 000 dintre ei, toți români, care – se înțelege – au fost trimiși să moară. Am fost în tot timpul un om activ, nu un spectator al anilor mei. În ultima vreme s-a vorbit despre mine în legătură cu salvarea evreilor din România și obișnuiesc să spun că astăzi aş putea fi legat pentru lucruri pe care le-am făcut atunci în conspirație și împotriva ordinii de drept. Sunt un om care nu s-a abătut de la idealurile de viață. Am renunțat la vocația mea de violonist și apoi la cea de pictor, de cea din urmă obligându-mă realismul socialist care îmi impunea o viziune și chiar o tehnică pe care le socoteam desuete. Am făcut 4 ani de pușcărie și, în 1956, eliberat, am fost nevoit să părăsesc Ardealul ca foarte mulți tineri intelectuali. Pe mine partidul comunist m-a băgat în pușcărie“.

Politicienii noștri sunt în mare măsură improvizați. „Eu nu sunt un adversar sau un dușman al ungarilor. Am luat un doctorat în maghiară la Budapesta. Dar există o Ungarie însemnând societate maghiară, birocrație maghiară, armată maghiară, care din totdeauna dar mai ales de la semnarea Tratatului de la Trianon din iulie 1920 nu are alt scop decât recăștigarea Transilvaniei pentru Ungaria. Eu trăiesc în Transilvania care se află într-un fel de stare colonială din punct de vedere economic, din fericire, culturală încă nu. Cultura este încă una serioasă și nu este foarte atractivă pentru foștii minoritari ai Ungariei. Eu cred că politicienii români nu înțeleg sau au început să înțeleagă târziu acest pericol. A face politică înseamnă a cunoaște, a fi în clar și a prevedea. Cunoști lucrurile fundamentale, țelurile cele mai importante ale unor forțe cu care ești sau nu ești în colaborare, dar există în același timp. Politicienii noștri sunt în mare măsură improvizați. Nu vreau să-i critic pentru că ei nu au o situație prea ușoară. Dar nu se poate avea încredere în asigurările pe care le dau unii și alții în privința Transilvaniei. Ungurii vor Transilvania. Lumea românească are mari slăbiciuni: indiferența, necunoașterea fenomenelor“.

Post-scriptum. Chestiunea maghiară, lucrarea care a stârnit, cum aștepta și autorul ei, vii reacții, mai ales în rândul unor politicieni înverșunați, a apărut în 2001 la editura Valahia din București. Am primit cartea prin poștă, cu dedicație. Cartea este o dureroasă și aprofundată analiză a unor fapte și atitudini străine față de România. Este un apel la cunoaștere și veghe. Și se încheie testamentar: „Într-o lume «înăbușită de politică», oamenii care gândesc omenește trebuie să se regăsească alături – în afara ațățărilor, care împiedică regăsirea. Și în miezul realităților profunde, care trebuie luate așa cum sunt, dincolo de subiectivitatea unor impresii și păreri.“

La 94 ani, împovărat de tristețile veacurilor trecute și de incertitudinile prezentului, Raoul Șorban a plecat să regăsească eternitatea lumii românești.

* * *

Pe Raoul Șorban l-am cunoscut cu prilejul unei manifestări științifice organizate de Muzeul de Artă din Constanța, în iunie 2000. Ca istoric de artă avusese o intervenție semnificativă în tema propusă. Mi-a plăcut

extraordinar omul, îi citisem lucrarea **Fantasma imperiului ungar și Casa Europei** pe care o luasem cu mine pentru a primi un autograf. Încântat de cunoștință mi-a scris repede pe coperta de gardă a cărții: „24 iunie 2000, Dnei Aurelia Lăpușan, în amintirea primei noastre întâlniri și cu speranța unei reîntâlniri la lansarea «Chestiunii maghiare», Constanța, Raoul Șorban”. I-am propus un interviu și, a doua zi, a venit însoțit de distinsa sa soție, pictorița Eva Șorban, la redacția ziarului „Cuget liber”. Dezinvolt, de parcă ne cunoșteam de mult timp, afișând un aer bonom și cald, de sinceră amicitie. Am stat mult de vorbă în trei și reportofonul a păstrat fidel discuția noastră.

Parte din aceasta am redat-o, punctând doar problemele contextuale ale momentului, în spațiul de tabloid al publicației locale, respectând politicile redacționale și interesul pentru subiect, parte a rămas pentru altădată. Astăzi, când Raoul Șorban nu mai este din păcate printre noi, am reascultat caseta și am reprodus fidel fiecare cuvânt rostit în acea vară fierbinte a anului 2000, la Constanța. Acest text este astăzi încredințat perseverențului și prolificului istoric Artur Silvestri, pentru a fi tipărit alături de alte însemnări despre Raoul Șorban. Alături acestui interviu și puțină corespondență întreținută pe același ton prietenesc și sincer, cu nenumărate prescurtări de cuvinte și desene care să împodobească hârtia cu strălucirea minții artistului.

Profesorului univ.dr. Raoul Șorban

„Am fost în tot timpul un om activ, nu un spectator al anilor mei.”

— *Cine sunteți dumneavoastră dincolo de ceea ce știm cu toții: un glas decis și cunoscător în privința Fantasmelor imperiului ungar și Casa Europei, citând astfel și titlul uneia dintre lucrările pe care le semnați?*

— Un ardelean care am simțit evenimentele din Transilvania destul de dramatic. Am fost în tot timpul un om activ, nu un spectator al anilor mei. În ultima vreme s-a vorbit despre mine în legătură cu salvarea evreilor din România și obișnuiesc să spun că astăzi sunt lăudat pentru lucruri pe care le-am făcut în conspirație și împotriva ordinii de drept (*râde*). Deci, uneori și conspirația este utilă. Eu sunt un om care am fost abătut de la intențiile, ca să nu spun idealurile mele de viață. Odată, dintr-o ușurie de caracter, în Italia, când aveam 22-23 de ani, profesorul meu ca să nu mă piardă dintr-un quartet unde eram violonist, elev la Conservatorul Giuseppe Verdi, de la Milano, a inoculat în mine ideea că am ajuns prea târziu la școala înaltă. Aveam probleme de viteză, de viteză, deși nu era adevărat. Și eu, în loc să mă resemnez și să rămân la vioara a doua în cvartetul acestui profesor, care era foarte bun, am acționat revoluționar, am pus jos vioara și de-atunci niciodată n-am mai cântat la ea. Pe urmă el a venit și s-a scuzat, spunându-mi că a fost o mârșăvie din partea lui, că de fapt nu vroia să mă piardă. A doua oară am renunțat la vocația mea de pictor. Eu am fost pictor, urmasem paralel și istoria artei, evident, și m-a obligat realismul socialist pentru că vroia să-mi impună o viziune, o orientare, chiar și o tehnică care mi se păreau desuete și nedemne de artă. Și atunci m-am lăsat de pictură. Toate acestea însă mi-au fost de folos, adică nici concesia asta nu mi-a fost de folos pentru că în urma unei convorbiri pe care am avut-o cu un oarecare Nicolae Moraru, despre care astăzi se știe prea puțin, a murit

bietul de el în urmă cu 3-4 ani, era un basarabean și era politrucul culturii românești. Lumea îl cunoaște. Eram rectorul Institutului de Arte din Cluj și el a venit în inspecție. Și a fost un moment foarte interesant pentru că nefiind bani în bugetul statului pentru investiții, instituțiile românești se întorceau din exil. În 1940, la 30 august, toate instituțiile românești din Transilvania de Nord au fost strămutate și ele reveneau fără să aibă la dispoziție un local corespunzător, locuințe pentru cadrele didactice. Eu am apelat la solidaritatea națională prin studenți. Aveam șase sute de studenți și, în mod foarte ciudat, banii au venit și am putut să facem un institut model. Până la ora actuală, în Cluj, ființează căminul pe care l-am înființat eu, atunci, cu studenții în arte, și astăzi servește tot studenților în arte. Am avut însă o convorbire cu Moraru care până la urmă s-a dovedit a fi cu consecințe. În cabinetul meu erau etalate, în jurul pereților, lucrările pe care le pictasem în vara aceea și, la un moment dat, Moraru devine atent. Până atunci mă lăudase. Și mă întreabă: astea cine le-a făcut? I-am zis: le-am făcut eu. S-a gândit minute lungi, ca să-mi spună la urmă: bine, tovarășe, dumneata nu-ți dai seama că ceea ce faci dumneata este ceva antirealist? Este formalist? Este cosmopolit? El vorbea cu accent basarabean. Zic: Nu. Acesta se înscrie în post-impresionismul european – ceea ce fac eu – nici foarte modern nu este. Suma summarum, peste câțva timp sunt arestat și ancheta merge pe cosmopolitismul meu până la a insinua că poate am avut legături cu spionajul britanic, ceea ce nu am avut, s-ar vedea astăzi că nu aș geme cu o pensie de 2 milioane jumate. Și anchetatorul, după săptămâni lungi de anchete nocturne: de ce nu vreau să recunosc, el are documente, cum că eu sunt spion britanic. Și am spus: dacă ai documente, arată-mi-le. Și-mi arată un articol de ziar scris de acest Nicolae Moraru, de care eu nu știam, scris după ce s-a întors la București. Îl vede la Iași pe Baba, care era rectorul Institutului de arte, decadent și antirealist. Foarte ciudat. Îl vede pe Sabin Drăgoi la Timișoara, fost legionar, și mă vede pe mine, la Cluj, rector fiind, cosmopolit. Și deschide o paranteză. „După cum se știe, tovarăși, cosmopolitismul este anticamera spionajului britanic”. Pentru asta am făcut 4 ani de pușcărie, din 1952 până în 1956. Pentru această bănuială. Dar, mă rog, nu astea sunt lucrurile conspirației la care m-am referit adineaori.

— *Dar cum a fost cu acțiunea de salvare a evreilor?*

— A fost o acțiune foarte mare, evreii au fost într-o situație – nu-mi găsesc cuvinte ca să spun, de disperare e prea puțin. Erau destinați dispariției, morții, și noi am fost foarte receptivi, a fost un moment de unitate între evrei și românii din Transilvania de Nord, într-adevăr cu atât mai ciudată cu cât intelectualitatea evreiască era de educație maghiară. Ungurii, însă, nu au respectat nimic, nici în această situație în care se aflau evreii – deci o situație favorabilă Ungariei, în orice caz, și au început deportările. Acțiunea era mai complexă – nu am să mă refer la ea – pentru că are două etape, una în care erau salvați evreii care se refugiau din Polonia în Germania, din Slovacia, chiar din Iugoslavia, veneau din Ardeal, și a doua, după 20 martie 1944, când armata nazistă ocupă Ungaria și începe o prigoană violentă, feroce, împotriva evreilor. Despre asta se vorbește astăzi mai mult decât despre cealaltă etapă, deși cealaltă a fost mai eficientă. Vreau să

spun că această acțiune a fost organizată de evrei. Dar fără noi, noi fiind creștini, întâmplător eram numai români, ungurii s-au ținut foarte departe de această acțiune, deși au fost invitați chiar de mine, câțiva dintre ei, deși au fost salvați, adică trecuți peste graniță și intelectuali maghiari de stângă, sau realisti, care gândesc la fel cum am gândit eu în **Fantasma imperiului maghiar** și cum gândesc în **Chestiunea maghiară** care trebuie să apară într-o lună-două, deci acțiunea a fost organizată de evrei, de mișcarea sionistă, cred că era finanțată din străinătate, prea multe nu le știu, fiind sfătuit să nu știu, și bine am fost sfătuit să nu știu, că puteam să pățesc mai rău decât am pățit. De fapt, pentru acțiunea asta nu prea am avut de suferit atunci, am avut de suferit ulterior, a fost curioasă forma pe care a luat-o antisemitismul. A fost antisemitismul de tip nazist, apoi antisemitismul de tip comunist, care a fost la fel. Eu nu sunt evreu. Stimată doamnă, eu sunt născut la Dej, pe Valea Someșului, dar la vârsta de 11 ani am părăsit Dej, m-am stabilit la Cluj cu familia, în urma decesului tatălui meu, care moare otrăvit de un adversar politic în 1923, avea 47 de ani, și eu urmez liceul de la Blaj, într-o clasă mai avansată, pentru că aveam talent real la vioară, la recomandarea profesorilor mei de vioară, un sas și un român, am venit la Cluj. Și, în fond, am trăit în Cluj până am fost eliberat în '56, și atunci a trebuit să părăsesc Ardealul, ca și foarte mulți tineri intelectuali români, pentru că în mod foarte ciudat, societatea maghiară a locului care s-a manifestat nazist, în timpul celor patru ani de ocupație, care n-a protestat, nici într-un fel, împotriva prigonirii românilor și a masacrării lor, și a prigonirii evreilor mai târziu, și a masacrării lor, această intelectualitate maghiară a devenit, în timpul ocupației rusești, comunistă. Și, în felul ăsta, noi, care ne-am menținut – eu sunt un om de stângă – fără apartenență de partid, cum ați putut să înțelegeți, partidul comunist m-a prigonit pentru că – e adevărat că după 1964 am fost reintegrat la catedră la Universitatea din București – era după pensionarea lui George Oprescu, nu aveam specialist în istoria artei, și, de atunci, am o viață mai ușoară, deci din 1964. N-am avut însă dreptul să public din 1947 până în 1963 și, după '63 cu foarte mari precauții. Deci, scriam monografiile despre artiști, și-i realizam pe cei care erau de stângă, cum era Tonitza, sau cum era Vida, la Baia Mare, abia mai târziu am putut să mă extind în alt domeniu, să scriu monografie despre Palade, de pildă, care era de stângă în sensul în care un om binecrescut nu suporta nazismul, cum un om binecrescut nu suporta nici comunismul. Deci, mi-ați pus o întrebare succintă (*răde*) și eu am răspuns...

— *Ați avut o viață ca un roman. Trebuie să mă întorc însă la situația dată, public acest interviu într-un ziar local și deci vă voi întreba cum ați găsit Dobrogea și ce amintiri aveți în legătură cu ea.*

— Dobrogea a intrat în conștiința mea și, poate, în conștiința țării, deci nu mă pun alături de țară, dar fenomenul a intrat în conștiința țării și în conștiința mea, prin cultură, respectiv prin artă. Eu auzisem de Dobrogea prin pictori: prin Tonitza, Ștefan Dumitrescu, prin Iser.

— *Poate și prin Lucian Grigorescu al nostru.*

— Lucian Grigorescu, da. A avut o stare sufletească pentru Dobrogea cu totul deosebită. Ieri am fost la Balcic. Mi-am amintit că prima dată

am fost la Balcic să-l cunosc pe Tonitza în 1933. Deci sunt de atunci 67-68, foarte mulți ani. Prin artiști, mai întâi a apărut ambianța dobrogeană în conștiința românească, pe urmă au apărut oamenii, figurile, cu o foarte mare simpatie au fost tratați turcii, umanitatea lor, și eu aveam o amintire personală. Am primit o confirmare acum cu ocazia sesiunii de comunicări științifice care a avut loc, zilele trecute, la Muzeul de Artă din Constanța. L-am cunoscut pe Tonitza într-o cafea din Balcic. Proprietarul cafelei era unul Sem Sedin, așa mi-l amintesc eu și nu mi l-am amintit greșit. Iar Tonitza îi făcuse portretul lui Sem Sedin, un portret genial, care nu era pictat, era scris, era ca o caligrafie persană, superb, un portret mic. Directoarea Muzeului din Ploiești, care dispune de schițele lui Tonitza în carbune și creion, din anii aceia, spune că există într-adevăr schițe pentru portretul lui Sem Sedin.

Mi-am amintit bine de nume. Așa am ajuns, prima dată, prin artă, în 1928 sau 1929, când Virgil Cioflec îi donează colecția foarte importantă de pictură românească Universității din Cluj. Universitatea expune această colecție într-un edificiu anume amenajat în acest scop. Astăzi colecția se află în păstrarea Muzeului de Artă din Cluj. Atunci l-am cunoscut pe Tonitza, adică mai întâi i-am cunoscut opera, probabil auzisem de el, și am fost fascinat de el, și atunci am cunoscut Dobrogea. Prin pictură. Dar atunci a cunoscut lumea românească Dobrogea. Deci este o intrare triumfală în conștiința națională. O intrare care nu are absolut nimic din atributele imperialiste. Dobrogea, deci, nu a fost cucerită prin forța armelor, ci a fost asimilată prin cultură.

— *Cum ați regăsit Balcicul?*

— Am revăzut Balcicul ieri, și mi-a fost milă de Balcicul de acum unde nu s-a găsit un spirit independent care să spună, domnule, Balcicul ăsta a devenit celebru a 20, 30, 40 sau mai mulți artiști, hai să facem o colecție. Își atrage vizitatorii printr-o realizare destul de modestă a reginei Maria care era săracă, nu avea bani, și a făcut, în stil local, un fel de castel sau palat, ceea ce nu era. Țin minte că în acele vremuri, noi, care vizitam Balcicul, mergeam o dată sau de două ori în viața noastră să vedem cum arată palatul reginei Maria, dar mai ales o bisericuță, care era pictată de doi pictori, Anastasie Demian, aromân dar ardelean, și Papa Triandafir, așa-și scria numele, decedat prematur, se vorbește prea puțin despre el în istoria picturii românești. Deci, Dobrogea a intrat spectaculos, luminos, cu podoabe, să zic așa, a intrat în lumea spirituală, pentru că nu intrase înainte, pe timpul turcilor, și cum văd, nu se menține astăzi la Balcic, cel puțin, pe timpul bulgarilor. Omenirea are dreptul și la spiritualitate.

— *La lumina specială a Balcicului. Dar ați fost la Balcic cu pașaport.*

— Da, cu pașaport.

— *Să ne întoarcem la problema legitimației de maghiar. Cum comentați decizia Budapestei de a da maghiarilor din afara granițelor legitimații?*

— Este o Ungarie, care înseamnă societate ungară. Înseamnă birocrație ungară. Înseamnă armată ungară, care mai ales de la semnarea Tratatului de la Trianon, din iulie 1920, nu are alt scop decât recâștigarea Transilvaniei pentru Ungaria. Această calitate care se atribuie unor categorii de cetățeni pe criteriu etnic este o etapă în recâștigarea, pentru Ungaria, a

Transilvaniei. Este foarte grav ce spun, așa este, însă. Orice spun politicienii, orice spune primul-ministru Orban sau domnul Markó, sau domnul Frunda, aceasta este situația. Eu trăiesc în Transilvania, care se află într-un fel de stare colonială economică, culturală încă nu. Cultura maghiară este încă una serioasă, nu este foarte atractivă pentru foștii minoritari ai Ungariei. Ca totdeauna, pun alături de fenomenele de cultură și alte fenomene care sunt anexe. Eu personal, în 1942, trăind în Ungaria, cu pașaport românesc, sunt arestat pe linie militară, vărsat într-o unitate, companie care se chema *Compania a 7-a specială de muncă* – e foarte greu de tradus – *Compania a 7-a de pedeapsă pentru muncă*. Eram 208 oameni, din care rămân în viață 8, în numai două săptămâni, pentru că compania a fost dislocată lângă Voronej, în Ucraina, unde avea misiunea să demineze locul – cred că așa se spune – adică să dezamorseze mine, operație la care nimeni nu se pricepea. Și deminarea nu era nimic altceva decât călcai pe mine și săreai în aer. În asemenea împrejurări este foarte greu să asociezi cultura care se făcea în paralel cu asemenea acțiuni. Dar tot atunci, tot în această perioadă, Armata a II-a maghiară, care suferă cea mai groaznică înfrângere din toată istoria armatei maghiare, adică din Evul Mediu până acum, tot la Voronej, în Ucraina, compusă din 257 000 oameni, din care peste 150 000 erau tineri români, pierde 120 000 dintre ei, toți români, care au fost trimiși să moară. Nu pentru altceva. Atunci este foarte greu să conexezi acelei culturi care trăia în ansamblul despre care vorbesc, ca să vorbesc ca despre un lucru pozitiv. Cum nu pot vorbi de cultura nazistă de pe timpul lui Hitler, ca un fenomen pozitiv. Ungaria imperială s-a întâlnit în mod nefericit, sau fericit pentru ea, cu nazismul, și continuă și astăzi să practice o serie de lucruri naziste. Eu cred că politicienii români nu înțeleg sau au început să înțeleagă târziu. Pentru că am văzut reacțiile primului-ministru din ultimele zile, care sunt categorice, în legătură cu această problemă, dar era previzibil. A face politică înseamnă a cunoaște, a fi în clar și a prevedea. Ori fără să cunoști lucrurile fundamentale, țelurile cele mai importante ale unei forțe cu care ești sau nu ești în colaborare, dar există în același timp, asta nu se poate. Politicienii noștri sunt în mare măsură improvizați, o știe toată lumea. Nu vreau să-i critic pentru că ei nu au o situație prea ușoară. Nu se poate avea încredere în asigurările și în afirmațiile pe care le dau ungerii în problema Transilvaniei. (*Apăsat*) Ungurii vor Transilvania.

— *Nici nu pot să comentez ceea ce spuneți. Ar trebui să ne unim glasurile ca să gândim totți asupra acestui subiect. Iată, și aromânii încep să creadă că sunt etnici.*

— Ei niciodată nu vor putea să se dezlipească de cultura românească, de Ressu, de Paciurea, și vreau să vă spun că la începutul deceniului nouăzeci mergeam destul de des în Serbia, în Iugoslavia, anume ca să am legături cu aromânii, cu macedo-românii. Și nu o persoană, mai multe mă întrebau ce este în țara liberă. Deci, asta este perspectiva lor acolo asupra țării. Că anumite interese aicea pot să fie de altă natură, și probabil că sunt, problema nu ne interesează. Lumea românească are și slăbiciuni și indiferență față de unele probleme, dar și necunoașterea fenomenelor.

— *La ce lucrați în prezent?*

— În curând va apărea o carte pe care am scris-o în speranța că va fi citită mai ales de politicieni și de intelectuali: **Chestiunea maghiară**. Care nu este o carte ostilă, cum se crede. Eu nu sunt un adversar și un dușman al ungarilor. Vorbesc ungurește foarte bine, deși n-am urmat școli ungurești, decât un doctorat l-am luat la Universitatea maghiară în ungurește. Cunosc limba maghiară de pe stradă. În biblioteca tatălui meu exista **Opere complete ale lui Jokay Moll**, mare romancier maghiar, extraordinar, și pe la vârsta de 10 ani, aveam o fată în casă care citea aceste romane și mi le povestea mie. Ea știa ungurește. Și pornind de la exemplul ei am început și eu să citesc și pe când am terminat în 2-3 ani citirea completă a operei lui Jokay Moll vorbeam ungurește foarte bine. Și astăzi vorbesc foarte bine limba maghiară. Dar am uitat de unde am pornit...

— *Spuneți că nu sunteți antimaghiar*

— Așa este. Această broșură pe care o public are un motto, un citat din Avram Iancu din 1848-1849, dintr-un articol al lui manifest în care spune că până ce aceste două țări ale noastre care trebuie să fie surori și noi nu găsim același limbaj ca să vorbim despre un lucru, nu va fi bine pe acest pământ. Asta este dorința lui Avram Iancu. Și închei printr-un capitol în care îl citez pe Ilyés Gyula. Ilyés Gyula este unul din marii poeți maghiari ai secolului XX, generația de după Ady Endre, pe care am ținut să-l văd la Budapesta prin care am trecut, în 1981, deci acum douăzeci ani, pentru că eu știam cine este Ilyés, a fost un patriot, un iubitor de popor, al poporului său, care nu i se poate reproșa, dimpotrivă, fără ostilități față de alte neamuri și care a fost în *Scânteia* extrem de brutal și de murdar atacat de M. Gheorghiu care habar nu are de problema ardeleană, habar n-are de problema maghiară, dar căruia i s-a cerut, probabil de la Comitetul Central, să scrie un articol împotriva lui Ilyés Gyula, de care sigur el nu auzise înainte. Și mie mi-a fost foarte rușine pentru acest articol pentru că știam că nu este adevărat. Și trecând prin Budapesta i-am dat un telefon. M-a primit cu o oarecare rețineră, că e foarte ocupat etc, dar, în final, convorbirea dintre noi a durat vreo cinci ore. El s-a simțit foarte bine că am fost primul român cu care a putut vorbi în ungurește. El știa franțuzește, nu foarte bine, și nu putea să spună ceea ce ar fi vrut să spună și ceea ce știa să spună franțuzește. Și în timpul convorbirii a venit vorba despre Vida – el auzise despre Vida –, văzuse anumite lucruri, și i-am spus că am scris o carte despre Vida și că am să i-o trimit. Revenit la București i-am trimis cartea. Mi-a trimis o scrisoare pe care o public: șase rânduri, în care-mi scrie așa: „Îți mulțumesc foarte mult pentru carte, dar și mai mult pentru evenimentul întâlnirii noastre, în speranța că aceste două popoare ale noastre în interesul lor și al umanității, până la urmă se vor înțelege”. Dar în cadrul discuțiilor el m-a întrebat cum s-ar putea face o frăție între români și între unguri. Și i-am spus foarte simplu: când durerea dumitale eu o s-o simt ca durerea mea și durerea mea dumneata o s-o simți ca durerea dumitale, atunci o să fie în ordine. Deci acesta este sentimentul și nota în care este scrisă cartea. Este cumplită pentru că vorbește numai pe bază de documente. O să vă trimit și dv. Era s-o tipăresc aici, la Constanța, la Șaguna.

Cu Șaguna am avut o istorie: eram în închisoarea din Miskoltz, din nordul Ungariei, în anul 1942. Compania de care vă spuneam, 208 oameni, din care 6-7 creștini, restul evrei, evreii intră în legătură cu evreii din orașul Miskoltz, care le trimite de mâncare, medicamente. Ne trimite și nouă, neevreilor. Evreii obțin aprobarea Direcției Penitenciarelor ca în fiecare vineri sau sâmbătă să vină rabinul sau locțiitorul său să facă o rugăciune. Am aflat că și noi, creștinii, avem dreptul la așa ceva. Și am cerut, auzind că în oraș există o biserică ortodoxă, am cerut să vină popa ortodox. Popa ortodox a venit și a explicat directorului penitenciarului că el este singur și nu poate veni duminică, dar o să ne trimită pe noi la el sub pază. Și ne-a trimis. Am făcut și o fotografie, o s-o public. Și stând de vorbă cu preotul i-am spus: părinte, aici trăiesc mulți români, aici s-a născut Șaguna, că de-acolo am pornit. Noi nu știam că la Miskoltz era o mare colonie de aromâni, și care mai este, dar probabil acum doar vorbitori de limbă maghiară, nu mai știu să vorbească și dialectul lor.

— *Vă mulțumesc.*

— Și eu vă mulțumesc.

Și fără adresă scrisorile lui ajungeau la destinație.

Prima scrisoare am primit-o cu poșta din 28 ianuarie 2002 pe adresa unei edituri din Constanța care ne tipărise o carte, **Drumuri în istorie**, și pe care i-o oferisem cu ocazia întâlnirii noastre. Sub numele editurii, fără nicio adresă, scrisese numele nostru. Iar pe latura stângă a plicului „Rog Poșta să mă scuze: nu am adresa. Dar... cu puțină bunăvoință... Mulțumesc.” Editura era, însă, în lichidare. Fusesse cumpărată de un întreprinzător din București care făcuse o evacuare grăbită a personalului și a utilajelor. Printre alte lucruri aflate în curs de rezolvare era și scrisoarea noastră de la Raoul Șorban, într-un plic mare, alături, prinsă și cartea **Chestiunea maghiară** cu autograf: *Doamnei Aurelia și Domnului Ștefan Lăpușan cu prietenie în speranța unei revederi de la Raoul Șorban. Stoiana 14 februarie 2002.* Între filele cărții mai era o carte poștală reproducând facsimilul partiturii cântecului *Mai am un singur dor* pe muzica lui G. Șorban, tatăl său. Pe verso: *Vă dorim pt. noul an 2002 sănătate, succese, voie bună. Eva și Raoul Șorban.*

P.S. Sper să primiți scris(oarea) chiar fără adresă.

Ceea ce s-a și întâmplat. Am primit plicul târziu, prin bunăvoința fostului director de editură, și ne-am bucurat nespus de șansa de a nu se fi pierdut o asemenea valoroasă carte.

Iată ce ne scria într-un stil propriu, cu multe prescurtări și chiar note de subsol.

Stoiana, 14 februarie 2002

Bucuros, foarte bucuros că ne-am reîntâlnit (măcar epistolar). Nu știu cum și unde s-a rătăcit adresa voastră. Păstrez amintirea luminoasă asupra întâlnirii ns. de la Constanța. Nu aș vrea să pierd legătura cu voi. Noi stăm aproape tot timpul aici, unde avem spațiu (8 camere), casa fiind în centrul unui parc mare. (La Cluj avem o garsonieră de 24 mp cu totul, adică antreu, baie, bucătărie – cameră). Și cum eu lucrez, dar și soția mea (pictează) aici ne simțim în largul nostru, deși suntem foarte izolați și singuri.

*Sunt aproape de sfârșit cu cartea mea oarecum autobiografică (**Inviaza de stafii**), în care rolul principal îl are evenimentul și nu persoana mea. Cartea pe care vi-o trimit acum nu a fost pusă în vânzare de editor (Adrian Năstase) 2, și care devenind om politic, probabil și-a schimbat viziunea asupra lucrurilor (ungariste). Voi ce faceți? Vă îmbrățișăm. Eva & Raoul Șorban*

P.S. Care e numărul vostru de telefon?

I-am răspuns imediat dar nu am primit decât rareori, cu diverse ocazii festive, un răspuns grăbit. Mereu scrisorile noastre ajungeau în urma lui fie la Stoiana, fie la București. Mai târziu, mi-a trimis o carte de vizită pe care scria:

Raoul Șorban de Cernești, Profesorul univ. Dr. hist. Dr. h.c.

Drept între popoare, Cetățean de onoare al Israelului

Cetățean de onoare al municipiilor Cluj, Dej, Gherla și al comunei Cornești,

Președintele Asociației internaționale a celor drepti între popoare.

Alături de cele două adrese de la Stoiana și Cluj și pe cea din București.

Ultima lui scrisoare este tot în legătură cu o felicitare:

9 ianuarie 2005 Stimată Dnă Lăpușan, Cu mulțumiri vă doresc și eu a.n.f. 2005 și pt. Dl. Lăpușan. Ce mai faceți? Noi ne-am mutat, cum probabil v-am și comunicat la Stoiana (fosta mea moșie), dar în acest an pentru lunile de iarnă am venit la București. Fiica ns.Cristina aici domiciliază. Aș vrea să știu dacă aveți ultimele mele 2 cărți (Chestiunea maghiară și Inviaza de stafii)? Mă gândesc mereu cu multă plăcere la întâlnirea ns. de la Cța. Vă îmbrățișez, Raoul Șorban

Mă apropiu de 93 ani. Mai suport viața (biologic), nu și pe cea politică.

R.Ș.

Evident, rândurile de față pot părea celor mai mulți lipsite de interes. Cred, însă, că adunate la un loc – ceea ce întreprinde recuperator neobositul apărător de patrimoniu, istoricul Artur Silvestri – aceste însemnări, de mai mică sau mai mare greutate, pot da dimensiunea personalității omului, pot completa biografia sa.

NON OMNIS MORIAR

Dorin Suciu

Raoul Șorban a fost un personaj providențial, adică un om pe care destinul l-a desemnat să fie acolo unde era nevoie să fie, atunci când era necesar să fie, și care a avut curajul să spună, să scrie și să facă ceea ce trebuia făcut. Pentru ca să se știe și să nu se uite. Cred cu tărie că, dacă el nu și-ar fi făcut datoria față de el însuși și față de neamul său, astăzi conștiința multora dintre noi, ca români, ar fi arătat altfel. Nu am să scriu însă despre cel care a fost Raoul Șorban, muzicianul, pictorul, criticul de artă, profesorul, scriitorul, istoricul sau omul politic – s-a scris despre el frumos, cu vorbe alese –, ci despre omul viu, cel care trăiește și va mai trăi un timp, atât cât vor trăi amintirile celor care l-au cunoscut.

Țin minte ziua când am avut revelația predestinării lui Raoul Șorban. S-a întâmplat într-o seară cețoasă de toamnă a anului 2001. Mă invitase la el acasă, în apartamentul său din București, ca să lămurim împreună sensurile unui pasaj ambiguu dintr-un document descoperit de istoricul Vasile Lechințan în arhivele clujene. Un raport din data de 5 octombrie 1940 al jandarmeriei horthiste care adevărea faptul că Albert Wass, conte de Țaga, scriitor și criminal de război, reciclat după anul 2000 în simbol cultural și politic al maghiarimii ardelen, era cel care inițiasse împingerea la moarte a două tinere evreice și a doi țărani români. Când am plecat, noaptea târziu, mi-a dat cartea sa **Chestiunea maghiară**, apărută de curând, dar de negăsit. Mi-a spus și de ce: cea mai mare parte a tirajului fusese blocată în depozitul editurii la care erau acționari doi oameni politici ajunși între timp la putere – un prim-ministru și consilierul său – care aveau nevoie de voturile partidului etnic...

Dimineața, aproape că terminasem de citit cartea care dezvăluia întreaga impostură istorică, culturală și politică a „hungarismului”, cum îl numea Raoul Șorban, și, totodată, drama unei națiuni căreia i s-a creat iluzia unei superiorități culturale și politice și a unei false misiuni civilizatorii cu consecințe nefaste pentru ea însăși și pentru potențialele din jur. Rezultatul, demonstra **Chestiunea maghiară**, s-a tradus inițial în disprețul iar mai apoi în ura față de tot ce nu este maghiar ci român, german, sârb, croat sau slovac. Totul era scris „sine ira et studio”. Nu citisem ceva mai cutremurător de la cartea despre Transilvania a lui David Prodan.

Raoul Șorban a trăit, el însuși, toate chinurile și umilințele la care au fost supuși românii, dar și evreii, țiganii și toate celelalte minorități, în perioada celor patru ani în care Transilvania de Nord a fost făcută cadou lui Horthy de către Hitler și Mussolini. Pentru că a îndrăznit să scrie despre calvarul neamului său și să dea pe față duplicitatea unor personaje care, din „prieteni” și „democrați”, s-au transformat brusc în neprieteni și colaboratori zeloși ai regimului horthist, a fost acuzat că este antimaghiar și șovin. Nimic mai fals. A iubit și a respectat limba și cultura celor cu care și-a petrecut copilăria. În cursul întâlnirilor pe care le-am avut, treceam fără să ne dăm seama de la limba română la limba maghiară atunci când discutam despre documente. Vorbea ungurește cu vădită plăcere, iar în București nu prea avea cu cine. Era un împătimit al culturii ungare și un fin cunoscător al literaturii de limbă maghiară.

Avea cunoștințe vaste și profunde de istorie a Ungariei. Mi-a prezentat ceea ce el numea „drama Trianonului”, cu reală compasiune pentru cei cărora guvernării de atunci ai Ungariei le-au indus o psihoză colectivă de frustrare care a grevat mai apoi și mentalul colectiv al generațiilor următoare. Era de părere că această dramă a fost potențată de orbirea clasei politice ungare care, șovină și obsedată de hegemonie, a refuzat să înțeleagă că *Pacea din 1920*, oricât de dureroasă pentru națiunea ungară, era un act de dreptate făcut popoarelor majoritare și oropsite ale monarhiei bicefale și nu un accident funest. Și felul în care, în anii care au urmat, printr-o propagandă insidioasă, în loc să fie lăsată să se vindece, *rana Trianonului* a fost reinfectată sistematic iar aceeași propagandă a transformat

iredentismul și revizionismul într-o veritabilă religie de masă. Cu consecințe tragice pentru cei care, nefiind maghiari, au avut neșansa să se afle după Dictatul de la Viena în Transilvania de Nord...

Își amintea cum, în mod paradoxal, această neșansă a fost pentru el benefică pentru că l-a ajutat să dobândească conștiința faptului că era român. A fost necesară pentru aceasta o dublă trădare, cea a colegilor artiști și cea a prietenilor din tinerețe, toți maghiari ardeleni, fără excepție. Cea mai dureroasă a fost infidelitatea lui Károly Kós (Kosch), personalitate complexă, arhitect, grafician, literat, care se erijase în promotor al ideii de „transilvanism”, înțeles ca o matrice spirituală la nașterea căreia au contribuit deopotrivă, în decursul timpului, maghiarii, germanii și, alături de ei, românii ardeleni. Mi-a povestit cum Kós, care devenise președintele „Breslei Miklós Barabás” a artiștilor plastici din Transilvania de Nord, a transformat-o într-o asociație oficială a regimului horthist care i-a repudiat pe cei de altă origine decât cea maghiară. Se simțea în glasul său obida când mi-a reproduș vorbele cu care cel care se pretindea „apostolul transilvanismului” i-a alungat din expoziția asociației pe el și pe un coleg evreu: „Ați înnebunit? Aici nu va călca picior de valah sau jidan!”

Am să povestesc o amintire pe care mi-a împărtășit-o și pe care nu am regăsit-o în niciuna dintre cărțile sale. Dacă țin bine minte, odată când era bolnav la pat, mama lui (care era armeană), l-a mângâiat și ținându-l de mână i-a destăinuit că pe el îl iubește mai mult decât pe fratele său Vilian pentru că el, Raoul, „simte mai românește”. Era greu în acei ani să fii român, ba chiar primejdios, iar bătrânul de 90 de ani mi-a mărturisit, privind cu ochii duși, că nu poate uita senzația stranie de vină pe care a avut-o în acele clipe.

Avea o anume seninătate, a celui care știe că în viață nu există învingători sau învinși, ci doar supraviețuitori. L-am văzut o singură dată tulburat, atunci când i-am dus copia unui document prin care organizația UDMR din județul Cluj solicita ca, pe o anumită clădire din orașul Dej, să fie pusă o placă comemorativă care să ateste că acolo „a trăit și creat” scriitorul Daday Loránd. Cererea purta avizul lui Mircea Oprea, președintele filialei clujene a Uniunii Scriitorilor din România. Or, Daday era cel care, sub pseudonimele Mózes Székely și Dűcső Csaba, publicase în 1935, la Budapesta, cărțile **Zátony** (*Împotmolirea*) și **Nincs Kegyelem** (*Fără milă*), unele dintre cele mai infamante scrieri antiromânești, care instigau deschis la genocid împotriva „valahilor”! S-a schimbat la față și mi-a povestit cu voce albă cum el, personal, asistasese la Cluj, în iarna lui 1943, la o conferință în care Daday Loránd propusese „rezolvarea problemei valahe” prin „smulgerea din pântecul femeilor valahe a feților lor scârboși.” Apoi mi-a relatat că, imediat după Dictatul de la Viena, în calitate de inspector școlar al județului Someș, Daday a dat dispoziție să fie dați afară toți învățătorii români din satele unui județ care era românesc în proporție de 90%. Imediat după „eliberare”, acest personaj sinistru fusese recuperat de Uniunea Populară Maghiară și, pentru un timp, numit primar al orașului Dej. Spălarea politică, mi-a istorisit – și acum glasul său suna aproape amuzat –, avea să fie completă în 1981, o dată cu apariția în editura *Kriterion*, al cărei director era Géza Domokos

(viitorul președinte al UDMR), a **Lexiconului Literaturii Maghiare din România**. În articolul dedicat lui Daday Loránd nu se sufla niciun cuvânt despre activitatea sa de colaborator al regimului horthist sau despre scrierile sale șovine, în schimb era menționat meritul de a fi participat la acțiunile mișcării comuniste ilegale din România interbelică! Faptul că acum cineva putea avea nerușinarea de a cere ca un asemenea individ să fie comemorat pentru merite culturale (!) i se părea, totuși, prea mult.

Ascultându-l pe Raoul Șorban îmi dădeam seama că marea lui „vină” nu a constatat doar în faptul de a nu fi pierit în acel vârtej de resentimente, dispreț și ură care a fost dezlănțuit în septembrie 1940, ci de a fi avut chiar îndrăzneala să mărturisească despre trădarea prieteniei, cinism și ipocrizie, despre mistificările politice, culturale și istorice, indiferent de perioada în care s-au petrecut. Să se implice în dezvăluirea oricărui gen de impostură, așa cum a făcut-o și în ultima sa carte al cărei conținut corespunde pe deplin formidabilului său titlu: **Inviazie de stafii**. O carte-testament care deslușește înțelesul fundamental al existenței unui om, o declarație de credință față de poporul căruia îi aparține și pe care îl avertizează asupra primejdiei de a-și re trăi trecutul dacă îl ignoră.

S-ar putea crede că Raoul Șorban era o figură sumbră, în firea căruia vremurile pe care le trăise lăsaseră urme de neșters. Nimic mai greșit. Avea un simț al umorului deosebit, pe care îl exercita, în primul rând, asupra lui însuși. Se distra copios amintindu-și cum, în anii '40, era să se bată în duel, la Cluj cu un anume Dăncuș (parcă), sau cum îl criticase Andrei Pleșu într-o ședință de partid pentru „imoralitate”, având în vedere că se căsătorise de vreo patru sau cinci ori. Mi-a explicat că, de fapt, el era un monogam convins, dar „în serie”... Îmi stăruie în memorie felul delicat în care a pus capăt unei discuții, care se întinsese cam mult, pe tema oportunismului politic: „Fără supărare, între Béla Kun și Béla Markó, eu îl prefer pe Béla Bartók!

Îmi reproșez că nu am stăruit asupra resorturilor sufletești ale acțiunilor de salvare a evreilor în care fusese implicat. Mi-a spus doar că, împreună cu mulți alții, a făcut-o dintr-un spirit de solidaritate umană, potențat de starea de umilință care îi fusese rezervată ca român în partea de Transilvanie ocupată de Ungaria, că nu fusese niciodată un temerar, dimpotrivă, dar că a încercat conștient să-și domine frica. O minunată definiție a curajului.

Ultima amintire despre Raoul Șorban este cea privind reacția lui când l-am avertizat că, în curând, va apărea traducerea din limba maghiară a unei cărți în care va fi atacat. De obicei, îmi vorbea cu «dumneavoastră». Atunci m-a privit stăruitor și mi-a spus: „Dragul meu, nu are niciun rost. Îi cunosc prea bine pe cei care mă calomniază și știu și motivele. În fața propriei mele conștiințe, eu sunt curat, știu ce am făcut, știu ce n-am făcut și îmi pare rău doar pentru că aș fi putut face mai mult și mai din timp.” Apoi a recitat în limba maghiară ultimele două versuri ale minunatei poezii

Mi-e inventarul gata de József Attila:

„Akárhogyan lesz, immár kész a feltár / Eltem – és ebbe más is behalt mar.”

Ce-o fi, o fi – mi-e inventarul gata. Basta !Trăii – și alții au murit de boala aceasta.

Era în toamna lui 2005. Peste puțin timp a plecat la Cluj. Nu s-a mai întors niciodată la București. S-a stins în vara următoare, la 94 de ani, după o viață în care a trăit cât alții în șapte...

DREPTII TRĂIESC LA UMBRA CRUCII

Ion Marin Almăjan

Dreptii trăiesc la umbra crucii și au parte, cel mai adesea, de crucificare. Astfel li s-a întâmplat tuturor martirilor neamului. Lui Horia, lui Iancu, lui Eftimie Murgu, lui Cicio Pop, lui Pop de Băsești, Memorandiștilor, lui Iorga, lui Sever Bocu, lui Antonescu, zecilor de mii de români, (nu valahi și nici moldo-valahi, cum le place unora să ne spună) uciși în chinuri la Ip, la Trăzneu, episcopilor și preoților schingiuiți, omorâți cu sălbăticie în anii de ocupare samavolnică a Ardealului de Nord, liderilor partidelor istorice și cremei intelectualității române după cel de-al Doilea Război Mondial. Am fost obligați, prin forță, să recunoaștem că în România s-a produs holocaustul împotriva populației evreiești. Istoricii n-au reușit să convingă cu argumente, cu dovezi, nu cu speculații, că prigoana împotriva evreilor a căpătat și monstruoasă înfățișare de masacru al evreilor trăitori în România. Am fost puși alături de Germania hitleristă, de Italia fascistă, de alte țări în care prigoana a căpătat asemenea proporții. Spre condamnare și rușine veșnică! Dar, din 1941 și până astăzi, niciun guvern român nu a cerut recunoașterea de către Ungaria a holocaustului săvârșit împotriva populației românești în Ardealul de Nord ocupat în urma unui dictat al Germaniei lui Hitler și al Italiei lui Mussolini. Nu erau statistici cu cei uciși, nu erau martori credibili, nu erau documente? Ba erau cu asupra de măsură. Numai că în perioada comunistă, sub conducerea lui Dej, prietenia româno-maghiară stătea sub pumnul lui Stalin și al slugilor lui din conducerea Partidului Comunist Român: Dej, Luca, Pauker, Ghizela Vass, Teohari Georgescu etc. și nimeni și nimic nu o putea atinge. Mai mult decât atât, dr. Petru Groza a binecuvântat înființarea regiunii autonome maghiare, ca garanție a frățietății celor două partide și popoare. Cei care au trăit acele vremuri își amintesc cât de ușor puteai fi acuzat de naționalism și trimis în temnițele Aiudului, la Gherla, la Pitești, Rahova sau în alte asemenea înalte școli de „reeducare”, de unde unii nu s-au mai întors iar dintre supraviețuitori puțini au mai avut tăria să-și păstreze credința și să-și reia lupta pentru ea. Nici mai târziu, în vremea „comunismului-naționalist” al lui Ceaușescu, cum, le place politologilor să afirme, deși naționalismul lui „Ceașcă” era de față, o spoială care să ascundă paranoica poftă de putere a lui și a soției sale, atacurilor venite din partea istoricilor maghiari iredentiști nu li s-a dat o replică hotărâtă, documentată, capabilă să convingă Europa și celelalte continente că suntem pe deplin îndreptățiți să ne trăim liniștiți viața în cadrul hotarelor stabilite de Tratatul de la Trianon, ca o soluție nu pe deplin satisfăcătoare pentru dorințele firești ale românilor, dar salutară pentru liniștea continentului.

Aduceți-vă aminte de **Mustul care fierbe** al lui Goga și de filipicele lui Iorga publicate în „Neamul Românesc”, doi dintre marii noștri condieri, foști prim-miniștrii, care, în această ultimă calitate, și-au părăsit ideile înflăcărate de apărare a neamului în fața pericolului ce se cloceau la hotare, scufundându-se în mocirla politică. Hitler și Mussolini iar, mai apoi, Hitler și Stalin au decis cât de mari să fie hălcile rupte din trupul țării. Și țara a rămas ciuntită. După 1989, vânturile noi care au început să bată peste societatea românească au avut parfumul amețitor al integrării noastre într-o Europă democratică, în care conflictele etnice deveneau de domeniul coșmarului trecutului. Numai că glasul irațional al pretențiilor teritoriale acoperite de umbra trecutului n-a încetat să se facă auzit. Zi de zi, lună de lună, an de an, olăcarii maghiari, binecuvântați de ura pe care ne-o poartă nouă, românii, popa Tokes, au bătut drumurile Consiliului Europei, ale Statelor Unite, strigându-și jelanii împotriva unei Românie surde la pretențiile secuilor și ale maghiarilor. Ca să-și arate obrazul de europeni, membrii clasei politice, dar mai ales ai „societății civile” din România, au negat insistent pericolul ce paște Transilvania, punându-l sub semnul derizoriului, al bășcăliei sau al unui naționalism desuet și retrograd, eventual de sorginte comunistă. Creat, după cum a tot declarat public, pentru apărarea drepturilor culturale și naționale ale populației maghiare din România, UDMR a negat mereu, în toți acești ani, că ar milita pentru autonomia Ardealului, lepădându-se de această idee ca „dracul de tămâie”. Vinovații, după ei, erau capetele înfierbântate, câteva la număr, ale acelor unguri care visau la „cai verzi pe pereți” și românii naționaliști ce vedeau la tot pasul un pericol în frații lor maghiari. Și iată că UDMR a aruncat hlamida vișinie cu care își acoperise timp de 16 ani chipul angelic, negând orice program antiromânesc, și s-a aliat cu cel mai mare dușman al nostru, Lazlo Tokes, cu Consiliul Național Secuiesc și Consiliul Național al Maghiarilor din Transilvania care cer Parlamentului European autonomie teritorială. Reacția autorităților românești a fost până acum nulă, cum nulă a fost ea mereu din 1990. Ce va fi, om apuca să vedem. Vor convinge liderii maghiari uniți Parlamentul European de legitimitatea cerințelor lor? Suntem pedepsiți de Dumnezeu să fim părtași la ruperea României, după exemplul fostei Iugoslavii, al fostei URSS? Și cum ne vom mai apropia de mormântul martirilor despre care vorbeam la începutul acestui text, știind că unii dintre ei, precum Raoul Șorban, ne-au prevenit, ne-au alarmat să nu ne lăsam adormiți de glasul de sirenă al liderilor maghiari căci din momentul pronunțării verdictului de la Trianon și până astăzi, ungurii, fie ei politicieni, istorici, scriitori sau simple persoane particulare, n-au încetat să strige nedreptatea ce li s-a făcut și să ceară îndreptarea ei. Scriind toate acestea deslușesc undeva, nu departe de mine, rânjetul disprețuitor și acuzator al „filosofilor, politologilor, politicienilor, noilor înțelepți europeniști, scriitorilor, gazetarilor”, al tuturor celor care au aruncat în hăul întunericului vechi și sfinte credințe, declarându-le depășite, ba chiar nocive lumii acesteia fără Dumnezeu în care am intrat. L-am iubit și admirat pe marele istoric David Prodan, cel ce a avertizat asupra pericolului ce planează asupra Transilvaniei. Mă plec în fața memoriei lui Raoul Șorban, unul dintre **Dreptii neamului românesc**, el însuși steag îndoliat al Transilvaniei, cu

nădejdea că viața lui de calvar și opera lui impresionantă prin sinceritate și adevăr ne vor bântui cugetele, obligându-ne să ne punem întrebări și, mai ales, să nu stăm cu mâinile în sân, să ne apărăm cu demnitate temeiurile reale ale istoriei noastre și țara în care ne-am născut.

14 noiembrie 2006

SORTIȚI SĂ VADĂ: UN OM ȘI UN ROMÂN – RAOUL ȘORBAN

Interviu de Irina Airinei

Profesorul Raoul Șorban, o legenda vie. Omul roman, omul-biblioteca. După cum scria regretatul Adrian Riza în postfața cărții **Inviaze de stafii** a Profesorului, „Să-l înfățișezi unui necunoscut pe Raoul Șorban, este o imposibilitate. Mai întâi, pentru că viața lui încapă cât pe zece vieți, să le zicem, normale. Mai apoi, pentru că, de-a lungul ei, el a fost luat, pe rând și împreună, pictor, critic de artă, istoric, scriitor, profesor universitar, om politic. Dar ce n-a fost Raoul Șorban? Personaj polimorf, paradoxal, cu un neastâmpăr al implicării și cu o curiozitate de cunoaștere cu totul în afara obșnuitului.”

Raoul Șorban a primit titlul de „Drept între Popoare” acordat de „Yad Vashem” fiindcă a salvat, în vremea Holocaustului, evrei amenințați cu moartea pe teritoriile românești ocupate de Budapesta și le-a făcut potecă spre partea de Românie care mai rămăsese vie pe hartă unde aceștia s-au bucurat de grija și de iubirea poporului român. Am devenit român în legitimă apărare atunci când ideea de român a fost pusă la îndoială, mărturisește Profesorul. În dialogurile cu Raoul Șorban, consemnate de Constantin Mustață în cartea apărută în 2002, pe vremea când Profesorul împlinea 90 de ani, a fost evocată perioada petrecută în unica cetate a copilăriei, casa părintească din Dej, perioadă zguduită pe neașteptate de tragicul accident al dispariției tatălui domniei sale, compozitorul Guilelm Șorban, autorul multor lieduri îndrăgite precum *Mai am un singur dor*, *Pe lângă plopii fără soț*, *Numai una* și a prelucrării unei melodii populare românești care a inspirat imnul statului Israel.

— *Ce reprezintă pentru Profesorul Șorban, Stoiana, casa familiei Șorban? Ce nu s-a schimbat la Stoiana?*

— Foarte mult reprezintă pentru mine Stoiana. Multă lume, și dintre localnici, mă întreabă: ce nu s-a schimbat? Ce ai regăsit, dacă ai căutat ceva? Și am răspuns greu, dar până la urmă am spus adevărul: ceea ce nu s-a schimbat la Stoiana este cântecul păsărilor. Păsările cântă exact cum au cântat în anii tinereții mele. În rest, totul este alterat de vreme, de accidente prin care a trecut locul. Eram într-o zi pe uliță și trece un om cu o căruță trasă de un cal, se oprește și vine la mine, își scoate clopul și zice, cuvințos: „Domnule, eu știu cine ești: ești feciorul Șorbanoaiei. N-o da eu cine sunt?” „Domnule”, răspund, „eu nu te-am văzut în viața mea, dar un lucru știu: cine a fost tatăl dumitale”. „N-o, da cine?” Zic: „Silip. Tu ești ori Todor, ori Vasile, că erau doi, cam de aceeași vârstă”. „Tulai, Doamne,

de unde știi?” – mă întreabă omul. „Ochii dumitale sunt identici cu ai tatălui dumitale”.

În aceleași dialoguri consemnate de Constantin Mustăță, Profesorul vorbea despre o carte-sinteză, în pregătire, care cuprinde scrieri despre Tonitza, Aurel Papp, Vida Geza, Ter Borch, Frans Hals, Pallady, precum și monografia **Halassy, o viață de artist**.

— *Ce ai mai pregătit în laboratorul de creație de la Stoiana?*

— Un volum care e gata și care se intitulează **Sortiți să vadă**. Și am revenit la profesia mea: eu sunt istoric de artă. Sunt cuprinse aici aproximativ 15 profiluri de creatori și români și unguri și nemți și olandezi. Cartea e culeasă, nu știu dacă o s-o tipărească cineva. Deoarece cu editura din Cluj cu care mă înțelesesem, s-a întâmplat un lucru foarte interesant: mi s-a spus așa: „Domnule Șorban, noi îți tipărim cartea dacă găsești un sponsor care să vină cu 50-60 de milioane de lei”. Da, am găsit un sponsor. Când am rezolvat problema, s-a ridicat pretenția la 80-100 milioane de lei. Și a fost de acord Ministerul Culturii, era ministru Răzvan Teodorescu, să finanțeze volumul, plătind hârtia. Dar totul s-a petrecut prea ușor. Eu am obținut 50 de milioane de lei într-o zi, am reușit apoi să obțin 80 de milioane de lei într-o altă zi și atunci au cerut 400 de milioane de lei. Și le-am spus că, după părerea mea, eu știu ce înseamnă banul, pentru că îl câștig foarte greu: „Atâta nu merită”. Și nu am mai făcut niciun demers să fac rost de bani. Era o carte care putea fi tipărită cu reproduceri și fără reproduceri. Pentru că, la o carte de artă, contează foarte mult ilustrația. Specialiștii, însă, nu au neapărat nevoie de ilustrație, au nevoie de părerea ta. Cartea aceasta e gata. Nu cred că voi reuși să o tipăresc. Nu mai înțeleg politica editorială. Titlul nu e original, nu e al meu. Este dintr-o poezie a lui Goethe. E un destin să vezi. În general vedem, dar ceea ce vedem nu interesează. Sunt, însă, oameni sortiți să vadă, să vadă până la esență și dincolo. Și neapărat văd dincolo de aparență. Există o viziune a cărții care își găsește confirmarea în abordările monografice. Cel mai mare editorial al meu a fost o carte despre pictorul olandez G. ter Borch. Când am făcut propunerea amicului meu Modest Murariu, a acceptat imediat. Știți în câte exemplare s-a vândut **Ter Borch**? În 80 000. S-a vândut, tradus în rusește, s-a vândut nemțește, englezește, franțuzește și românește. Foarte multe s-au vândut în lumea lui Ter Borch, deci în Olanda. Așadar m-am ocupat de Halassy, de Ter Borch, de Frans Hals, mă ocup de Friedrich von Börges, nu știu dacă mai trăiește, de mai multe luni nu am schimbat cu el nicio vorbă, sunt o serie de oameni pe care îi știu pe dinăuntru, ei bine, există ceva care îi leagă: este acest dar imperativ, o poruncă: **să vadă**.

— *Conceptul cărții, menirea de a vedea...*

— Nu se poate altfel. Repet, e un vers dintr-o poezie a lui Goethe. M-am întâlnit cu această poezie când am scris monografia despre Pallady. Să rezum mesajul cărții. La acest artist, de care m-am ocupat eu, exista ceva care transpune arta în domeniul destinului.

Adrian Riza mai scria despre Profesorul Șorban: „Și totuși, silit să spun, în câteva cuvinte, cine e Raoul Șorban, aș putea, reducându-i la esență

viața și zbuciumul, s-o fac: Raoul Șorban este un om și este un român. Și cum zicea Eminescu, cu asta, punctum.”

„Cronica Română”, sâmbătă, 18 februarie 2006

RAOUL ȘORBAN S-A ÎNTÂLNIT CU INEVITABILUL

Grigore Arbore (Italia)

Pentru fiecare dintre noi sosește, într-un târziu, momentul întâlnirii cu inevitabilul. Pentru profesorul Raoul Șorban, ajuns la o vârstă respectabilă (s-a născut în 1912) după o viață plină de încercări și nelipsită de adversități și săruturi ale soartei, inevitabilul s-a prezentat miercuri 19 iulie. Într-o zi de vară banală, dintr-o Românie marcată și ea inexorabil de banalitatea neconținutei revărsări de oale de gunoi mediatic peste întreg teritoriul, astfel încât printre straturile sale aproape nu se mai vede dacă cineva ruinează istoria țării prin furtisag, incapacitate, delăsare și cleptocratizarea vieții publice sau dacă responsabilitatea pentru incalificabila stare materială și morală a unei bune părți a populației aparține unor fantome ale trecutului: acelea a căror permanentă invocare este necesară pentru acoperirea sub straturi groase de dejecții verbale a mizeriilor prezentului, uneori provocate chiar cu concursul material și moral al dejectorilor. De iresponsabili de serviciu – sau în serviciu – care să retușeze, cu cerneală simpatcă, portretul unor personalități a căror complexitate nu poate fi recepționată decât de cei ce mai au capacitatea de a auzi vuietul trecutului și prezentului în propriile inimi, viața publică din România nu duce lipsă. De încheștarea otrăvită a acestora, Raoul Șorban s-a degajat cu eleganța omului conștient de faptul că la introducerea unei note de umanitate și de distincție morală în istoria țării sale a contribuit fără zgomot, cu o discreție educată, care nu necesită recunoașteri publice sau confirmări din partea presei. S-a dus dintre noi tot așa precum și-a parcurs existența: cu demnitate și eleganță. Se retrăsese în Transilvania, în locurile familiare, într-o casă înconjurată de un parc enorm, restituit memoriei sale și familiei sale, o veche familie de intelectuali onești și patrioți. De câțiva ani doream a-l vizita acolo. Trebuia să-i cer scuze deoarece îl neglijasem, în virtutea unei banale neînțelegeri generată cândva de eternii intriganți. Nu am mai ajuns la timp. Îl revăzusem acum câțiva ani: mă reinvitase la dânsul. A fost și a rămas un Signore: studiasse, de altfel, și în Italia, la Universitatea Catolică din Milano. În casa la care mă refer, tatăl său, muzician neprofesionist, dar de înaltă clasă, a pus pe note unele dintre cele mai emoționante texte ale nemuritorului Eminescu. Când treceți prin satele Transilvaniei sau prin orașele acesteia sau prin văile Munteniei și Moldovei și auziți pe cineva cântând *Pe lângă plopii fără soț / adesea am trecut / mă cunoșteau vecinii toți / tu nu m-ai cunoscut*, amintiți-vă și de tradiția familială de onestitate și decentă, de patriotism și civilizație pe care profesorul Raoul Șorban a reprezentat-o. Cine a auzit elaborându-se și cântându-se în casa părintească o asemenea muzică nu putea să aibă o viață în afara tensiunii ei afective și melancoliei tonice și reflexive ce o degajă. Am avut beneficiul de a-i fi foarte apropiat într-o perioadă de speranțe

și deziluzii pentru locuitorii României: 1967-1973. M-a onorat cu încrederea sa și i-am cunoscut biografia „din interior”, poate precum puțini alții au cunoscut-o. Era biografia unui intelectual onest, incapabil de rachiună, desfășurată, în partea ei cea mai dramatică, în mijlocul confuziei naționale și internaționale din perioada situată între începuturile celui de-al Doilea Război Mondial și anii treptatei ieșiri din pușcării a deținuților care umpluseră temnițele României începând cu sfârșitul anilor '40, anii de întărire a „noii orânduiri”. În mijlocul demențialelor desfășurări din anii premergători încheierii războiului, Raoul Șorban a fost, în Transilvania de Nord, un fel de passe-partout cu care numeroase persoane destinate trenurilor morții au deschis ușa libertății. Cum și cu ce mijloace, nu are importanță: Raoul Șorban a salvat vieți numeroase, trecând corpuri temătoare – în complicitate cu gărzi, autorități și oameni politici – peste Dealul Feleacului, în România ciopârțită. Era vremea în care doctorul Eichmann conducea operațiunile de „curățire” de la Budapesta și în care purtătorii stelei lui David, considerată infamantă, aveau șanse practic nule de întoarcere odată urcați în trenuri. Raoul Șorban a scăpat ca prin minune de moarte în Ardealul ocupat, fapt care nu l-a scutit de arestare în România lui Antonescu și nu l-a scutit de „participarea”, în uniformă vărgată, la construcția Barajului de la Bicaz și a altor opere ale socialismului triumfător. I-am cunoscut pe mulți dintre tovarășii săi de pușcărie, intelectuali și aristocrați, patrioți și nevinovați, persoane mai în vârstă și tineri ce nu apucaseră încă să se afirme pe deplin în „partidele tradiționale” atunci când fuseseră înhățați. Reprezentau cu toții un evantai uman extraordinar. Erau individualități puternice: dobândiseră sensul solidarizării de grup pentru vecie, sub presiunea suferinței. Ieșit din închisoare, a fost redactor la unele edituri, printre care una cum nu mai există astăzi în România: Editura Meridiane. A dat un impuls vital revalorificării critice a artei moderne. A scris el însuși monografii despre cei mai însemnați artiști interbelici: ele au marcat ulterioare evoluții istoriografice, precum aceea despre Pallady. A repus pe tapet problema contribuțiilor „școlilor” locale transilvane – în mod deosebit l-a interesat aceea intrată în patrimoniul istoriografic internațional sub numele de „Școala de la Baia Mare” – la configurarea inimitabilei atmosfere culturale mittel-europene între sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cu contribuția maestrului Alexandru Ciucurencu a fost „recuperat”, cred că în 1964, în învățământul superior. Ca profesor și, ulterior, ca șef al catedrei ce deservea Secția de Istoria și Teoria Artei de pe lângă Institutul „Nicolae Grigorescu” – unde am avut onoarea de a desfășura activitate didactică timp de câțiva ani – a încercat a da un curs pragmatic procesului de învățământ, orientându-l spre cercetare și valorificarea critică a patrimoniului cultural și artistic. Nu puțini elevi ai săi pot fi întâlniți acum în diferite muzee și instituții de cercetare din principalele orașe ale țării. Activitatea sa didactică a fost orientată de aceleași principii pragmatice ce au orientat și munca prietenului său, acel splendid om de știință care a fost profesorul Virgil Vătășianu. Timp de aproape doi ani, Raoul Șorban a ținut, din inițiativa mea și a lui Dinu Săraru, o rubrică (1967-1968) de critică plastică la „Luceafarul”. Publicațiile periodice ale anilor '60-'70 nu s-au înghesuit să-i solicite colaborarea: era o figură anormală

Într-o lume certăreată și suspicioasă în care foștii deținuți erau primiți ceva mai bine de „disidența oficializată” (adică cu state vechi în P.C.R.) – deoarece a existat și o asemenea disidență – dacă veneau „dinspre dreapta” și mai puțin agreați dacă erau oameni cu vederi social-democratice sau simpli adepți ai echității. Câteva înjurături zdrene și ofensatoare a primit în anii '70 de la un discipol al unui vivace și foarte instruit critic, cunoscut în tinerețea sa din „epoca interbelică” pentru un mic ciclu de eseuri dedicat „esteticii Căpitanului”, fapt ce nu l-a împiedicat să devină, după o trecere prin purgatoriu, membru al PCR, oficial al realismului socialist și, ulterior, propagator al modernismului și „anticomunist” de șuetă. Nu știu dacă „discipolul” la care mă refer – devenit între timp celebritate politico-mediatică – ar mai scrie aceleași rânduri: ar proceda împotriva oricărei evidențe umane și culturale. Fapt este că, într-o anume „lume”, Șorban nu era iubit, ba era chiar detestat: era prezența incomodă în stare a provoca mustrări de conștiință în sufletele „înverzite”. Nu doresc a afirma că Raoul Șorban era „de stângă”, fapt, de altfel, fără importanță, dacă ne raportăm la biografia sa de gentleman aflat, mai presus de toate, în slujba Binelui. Lumea sa nu era oricum lumea utopiei comuniste; era însă lumea spațiilor interioare de libertate, în care predominante sunt valorile fundamentale ale dreptului individual, principalul fiind dreptul la viață. După câteva decenii de la cumplitele evenimente ce gravitau în jurul crematoriilor de la Auschwitz, când în străinătate – și mai puțin în România – au început a fi restudiate dramele evreilor ce trăiseră pe teritoriul României și în teritoriile ei intrate, în virtutea pactelor scelerate, temporar (Transilvania de Nord) sau pe termen lung (Basarabia, Transnistria, Bucovina de Nord), în componența altor state, numele lui Raoul Șorban a remers din magma istoriei. Mulți evrei, ajunși teferi în Israel – unde au participat la fondarea statului –, în Statele Unite sau în alte state ale Occidentului, și-au adus aminte de dânsul. Unii veniseră deja să-l caute la sfârșitul anilor '60. Pe câțiva i-am cunoscut: erau personalități eminente. Înainte de toate erau, însă, supraviețuitori: cel căruia îi încredințaseră viața îi salvase cu riscul vieții. Ei sunt mărturia istoriei vieții unui **Om deosebit**. Datorită lor, statul Israel i-a adus lui Raoul Șorban tributul său de recunoștință: în locul cutremurător unde memoria unei uriașe tragedii a umanității este rezumată de numele unor măslini, un antic copac al păcii poartă numele lui Raoul Șorban. A intrat în istorie precum „Drept între Popoare”. A fost un privilegiu pentru mine să-i fiu în preajmă. Cât a contat acest lucru în biografia mea nu pot să mărturisesc decât mie însumi. Restul sunt amănunte pe care acum nu am tăria să le evoc. Ce să vă spun: că ani în șir, datorită lui – dar și cu consensul tacit al autorităților timpului – l-am „alimentat” cu materiale și culegeri de documente pe un faimos Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul refugiat printre prieteni după ce fusese declarat criminal de război? Un „criminal” care în țările ce-l găzduiau scria cărți în care lumina pentru alții istoria României și a drepturilor sale încălcate. Cine este acesta puteți afla mergând la Muzeul de Artă pentru a căuta un portret la origine intitulat **Muza Gazetarului** (acum nu știu ce nume mai poartă!): este o pânză în care Tonitza a transferat sensibilitate și afecțiune; ea a intrat în colecțiile publice datorită lui Raoul Șorban. Despre lucruri și întâmplări legate de

el va veni probabil timpul să scriu câteva pagini. În curtea modestă a modestei mele locuințe dintr-o țară îndepărtată am plantat, acum câțiva ani, un măslin în memoria unei persoane drepte. Va trebui să caut locul potrivit pentru măslinul ce va purta numele lui Raoul Șorban. Păcat că în România nu există o climă favorabilă pentru arborii păcii, prin care curge seva înțelepciunii!

CINE ESTE INTERESAT SĂ UITĂM CĂ ROMÂNIA ESTE O REALITATE

Luchian Deaconu

Omagiu Profesorului Raoul Șorban

Am citit cu emoție, tristețe și cutremurare **Cuvintele de pomenire** închinate, în 29 August, acest an, vlădicii Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. Emoție pentru că ele se suprapuneau peste prea grelele gânduri pe care mi le stârnise lectura, pe nerăsuflăte, vreme de două nopți, de pe internet, pentru ca altfel n-am reușit să dau de cartea unui alt „model de Faptă românească pentru azi și mâine și pentru oricând”, plecat, și el, de curând dintre noi, Profesorul Raoul Șorban.

Tristețe, pentru că prea multe din îngrijorător de puținele „Puncte cardinale” pe care le au azi românii se prăbușesc. Cutremurare, pentru că lucrarea **Invazie de stafii** a lui Raoul Șorban nu ar trebui să fie ferecată, ascunsă, împiedecată să ajungă la cititor, ar trebui să poată fi citită și recită de toți românii. Îndemnul de a pregăti un material despre personalitatea Profesorului Raoul Șorban m-a onorat. Nu l-am cunoscut personal pe Profesor. Tocmai de aceea am cerut un răgaz pentru a încerca să mă apropiez de această mare personalitate a românismului. Și, din prea puținul pe care l-am citit, am descoperit un Uriaș al neamului, un „prigonit” în primul rând de cei de „o limbă și un neam”, care, cu toate acestea, n-a încetat nici măcar o clipă să iubească și să-i apere pe români. Cartea **Invazie de stafii** ar trebui să devină programul de acțiune al unei mari părți a intelectualității române, a istoricilor în special. Analiza profundă, echilibrată a Omului care a primit ca „răsplată” pentru faptele și acțiunile dedicate afirmării și apărării demnității României, ani de prigoană și detenție, și, mai ales, încrederea neostoită în viitorul neamului, sunt pentru noi îndrumar, îndemn și îmbărbătare. Cartea Profesorului Raoul Șorban este un magistral **Discurs împotriva uitării**. Raoul Șorban pune întrebări și răspunde. Răspunsurile sale atenuază disperarea și lipsa de speranță care a cuprins o mare parte a societății românești. Să le urmărim împreună!

„Să fie oare spulberate speranțele în dialectica împlinită și echilibrată în interiorul ei a unității de neam? Ca și visurile noastre, alcătuind o parte invizibilă a anilor noștri de totdeauna? Să uităm că România este o realitate? O realitate – de care se leagă astăzi o stare eroică, care de fapt nu e decât trăirea integrală la nivelul conștiinței naționale a unei hotărâri – și nicidecum un episod datorat unor combinații artificiale, ci un proces natural al istoriei, a cărei fizionomie este aceea de stăpânire a spiritului, a puterii

de jertfă. Forța aceasta nu ne lipsește, fiindcă ideile care i-au însuflețit pe înaintași nu s-au stins, nici credința și înflăcăarea aceea a inimilor care fac ușoare jertfele cele mai grele. Cei ce vor să piară forța acestei țări, iar în locul acesteia să se instaureze violența, instabilitatea, intriga, prefăcătoră, duplicitatea, interesul personal de moment, vor fi sleiți de însăși sleirea lor morală“. Aceasta este credința Omului care a „combătut totdeauna învrăjbirea dintre neamuri“, care a „reacționat energic la orice instigare antiromânească, la orice încălcare a legilor umanității“. Credința Marelui Român care mărturisea: „De-a lungul vieții am căutat să contribui la clarificarea unor probleme esențiale pentru desfășurarea normală, fără suspiciuni, a relațiilor dintre români și maghiari, la înlăturarea lipsei de încredere dintre cele două popoare și pentru stabilirea unui dialog sub semnul bunei credințe între cei sortiți să viețuiască veșnic în același spațiu geografic.“

Cutremurare mea este, deci, firească. Mari Români ne părăsesc. Ce sădim în locul acestor Falnici Stejari ai Românismului?

* * *

Raoul Șorban ne-a atenționat că diplomația maghiară de după 4 iunie 1940 nu are alt scop decât recâștigarea Transilvaniei pentru Ungaria. Înaintea lui, George Popp, unul din artizanii Unirii, ne-a prevenit, încă din 1919, că scopul Ungariei era de a „recâștiga dominația națională“ pe care o pierduse la 1 Decembrie 1918. Cu o jumătate de veac mai înainte, Marele Român Emanuel Gojdu a semănat cu dărnicie semințele din care a răsărit marea cultură românească a Transilvaniei, cea care mai poate trezi, și astăzi, conștiințele adormite.

* * *

Sâmbătă, 22 iulie 2006, am descoperit în standul de carte al unui Mall din Strasbourg, într-o carte editată recent, o apreciere care diferea total de opinia exprimată de articolul publicat în aceeași zi de ziarul „Ziua“ la rubrica „Dosare ultrasecrete“, referitor la evoluția României după 1989, **Atlasul istoric al lumii. Din 1944 până în zilele noastre**, tipărit în tiraj de masă, în condiții grafice de excepție, pentru buzunarul și pe înțelesul tuturor, bifează, la pag. 25, în dreptul hărții „România 1989-2005“ cinci bile, patru negre și doar una albă: 1) revoluție violentă; 2) tensiuni interetnice 1989-1994; 3) minoritate ungară (doar???); 4) insurecție, tensiuni; 5) democratizare.

Bomba jurnalistică detonată de ziarul „dâmbovițean“ la rubrica „Dosare ultrasecrete“, era articolul: **Autonomia «Ținutului secuiesc» – radiografia unei intoxicații**. Aceeași Mărie, dar cu pălării diferite: una „europeană“ (maghiară), alta „dâmbovițeană“! Trist, dar adevărat, ceea ce știa toată Europa de 17 ani, este „descoperit“ și tratat de „Ziua“ ca fiind scenariul „ultrasecret“ al unei evoluții a României manipulată de afară. Unde a fost „Ziua“, celelalte ziare „românești“ din ‘89 până-n 2006? Abia acum au aflat ele de sloganul „Teritoriilor recuperabile“, despre acțiunile prin care unele guverne maghiare au bombardat opinia publică internațională cu ideea că „problema minorităților (maghiare în special) constituie o problemă de politică de

securitate a Europei centrale”, că minoritatea maghiară din România este persecutată? Profesorul a dus în toți acești ani o susținută campanie de demascare a dezinformării opiniei publice mondiale de către „propaganda revizionistă ungară care, cu o ostentație insolentă, răspândește cu risipă, în milioane de exemplare și diverse forme, neadevărul despre „bestialitatea primitivă a românilor” și „furia lor antiiudaică”, că „românii sunt și în prezent antisemiți”. El ne-a avertizat că „propaganda antiromânească a Ungariei de ieri și de azi este conștientă că faima proastă poate fi organizată și, o dată instaurată, e trainică”.

Ce a făcut presa în toți acești ani? Dincolo de stufoasa informație, inconsistentă și superficială despre fastul „Ședinței comune a guvernelor român și maghiar”, despre sumele cheltuite inutil pentru această „mostră” a „reconcilierii”, presa n-a suflat un cuvânt despre bombardamentul media-tic și diplomatic, despre semnificația reală, periculoasă a „Ședinței”: aceea de subordonare deschisă, declarată, de abandonare a demnității și intere-selor naționale sub presiunea Budapestei, în: **Moștenirea Gojdu, Statu-tul minorităților**, „autonomia pe criterii etnice”, „restituirea bunurilor către cultele religioase maghiare”, monumentul maghiar de la Arad etc.

Acțiunile etnice destabilizatoare orchestrate din exterior, campania diplomatică și de imagine denigratoare din mass-media internațională și la organisme europene, dirijată de unii din reprezentanții Țării, de „românul” Frundo și de Severin, „pretinul” lui Victor Orban, artizanul neorevizionismu-lui maghiar, ar fi trebuit combătute de toată presa românească, acum, când se împlinesc 90 de ani de la sacrificiul celor peste 300 000 de eroi care au udat cu sângele lor pământul scump al patriei, ele fiind cea mai mare ofensă ce putea fi adusă poporului român.

Ca simplu cetățean îți vine de multe ori să te întrebi dacă mai există presă națională? Pentru cine se tipăresc ziarele, dacă ele se rezumă doar la reclamă, la spectaculos, la senzational, la superficial, la artificial? În temeiul a ce, concret și palpabil, pretinde presa că este primul și cel mai fidel paznic al intereselor naționale, al democrației, al legii, al drepturilor tuturor cetățe-nilor României?

Cum adică: Doar guvernele și parlamentarii de dreapta din Ungaria, presa, radioul și televiziunea de aceeași sorginte, cântă de 90 de ani, cu trâmbețe și surle, „Sindromul Trianonului”, îl îmbracă în „straie” noi, „europene”: „teritorii recuperabile”, „autonomii pe baze etnice”, „granițele statului nu se suprapun cu cele ale națiunii”, „problema minorităților maghiare o problemă de politică de securitate a Europei centrale”, „discriminarea minorităților maghiare din fostele provincii istorice”, „Țara din interior” pentru „diaspo-ra internă”, și, dintre cei vizați de această campanie, sârbi, slovaci, români, ultimii află de pericolul ce-i paște din presă abia în 2006?

A prezentat vreodată, vreun oficial al Președinției României, Parla-mentului sau Guvernului de la București, Comunității Europene „contenciosul” românesc al suferințelor și jertfelor plătite pentru independență și unitate de poporul nostru până și după 1918? Sau românii nu au nici măcar drep-tul sau curajul să amintească de trecutul lor?

Este necesar ca istoria să-și deschidă porțile, spune Raoul Șorban, „pentru a pune în evidență faptul că trecutul este un prezent virtual, în care toate evenimentele își au ecourile lor și conlucrează pentru a conferi răspundere și sens timpului în mers și extensiune”. „Dominarea timpului, continuă Profesorul, se face din interiorul său, respingând principiul arbitrarului”. Cu ce drept condamnă diplomația de la București poporul român la statutul de „paria al Europei”, întreabă cu îndreptățire ziarul „Clipa”, editat de un grup de români din SUA?

Mai există vreun segment al societății românești din care să nu fi dispărut normalitatea? SRI-ul spune că „gripa aviară”, nu „Sindromul Trianon” este o amenințare pentru siguranța națională!

Presa de toate nuanțele, canalele de televiziune, radioul, abundă în reclame și știri despre nunțile miliardarilor îmbogățiți prin mijloace nelegale, despre voiajul cu avionul al cutăru „ex-tovarăș” care a primit prin „redistribuire” acțiuni la Petrom, pentru a-și cumpăra lenjerie intimă, dar niciun ziar nu suflă o vorbă, timp de 17 ani, despre acțiunile de manipulare și intoxicare sistematică a opiniei publice românești și internaționale orchestrate de diplomația guvernelor ungare de dreapta, nu-i trezește din apatie pe președinții Iliescu, Constantinescu, Băsescu și guvernele lor care au reacționat infantil, haotic, bezmetic, neprofesionist la manipulările și intoxicările etnice venite din exterior.

Periculoase malformații mai poate genera „originala democrație” dâmbovițeană, servilă, infantilă, nedemnă, vândută!

Guvernul de la Budapesta nu retrocedează bunurile imobile către bisericele proprii, pentru motivul că acele bunuri nu le-au aparținut niciodată, ele fiind doar în administrare, dar Parlamentul de la București emite o lege prin care îi împrăștiă pe urmașii celor ce-i deposedaseră abuziv pe creștinii ortodocși români din Transilvania în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Am întrebat și întrebăm, cui îi folosește lipsa ripostei oficiale românești în acest dialog în care se aude doar vocea cercurilor revizioniste de la Budapesta, care manipulează, dezinformează și intoxică opinia publică internațională? Cui servește escaladarea până la paroxism a problematicei minorităților de către maghiari? Budapesta cere să i se cedeze **Moștenirea Gojdu**, pe care a confiscat-o și o folosește nelegal de aproape 90 de ani, bunuri în valoare de circa trei miliarde euro care au fost lăsate creștinilor ortodocși români din Transilvania, Banat și Ungaria, iar Guvernul Tăriceanu, în loc să se adreseze instanțelor internaționale pentru a obliga Budapesta să respecte o hotărâre internațională, adoptă o Hotărâre nelegală, antiromânească, anticreștinească, deposedându-și proprii cetățeni de valorile care le aparțineau de drept. Hotărârea de Guvern nu e doar nelegală, neconstituțională și neeuropeană, ea lezează viitorul națiunii, ea seacă acel izvor dătător de viață românească pe care adversarii poporului nostru îl țin ferecat de nouă decenii. Tipăriți și puneți pe porțile Președenției României, Parlamentului, Guvernului, pe pupitrele și birourile parlamentarilor și miniștrilor crezul lui Emanuel Gojdu, obligați-i să-l spună atunci când votează legile României!

„CA FIU CREDINCIOS AL BISERICII MELE, LAUD DUMNEZEIREA CĂCI M-A CREAT ROMÂN; IUBIREA CE AM CĂTRE NAȚIUNEA MEA NEÎNCETAT MĂ ÎMBOLDEȘTE SĂ STĂRUI ÎN FAPTĂ CA ÎNCĂ ȘI DUPĂ MOARTE SĂ ERUMP DE SUB GLIILE MORMÂNTULUI SPRE A PUTEA FI PURUREA ÎN SÂNUL NAȚIUNII MELE.”

Parlamentari și miniștri români, respectați dorința lui Emanuel Gojdu de „a putea fi pururea în sânul națiunii” sale!

Slovacia acordă minorității maghiare drepturile consacrate de practica europeană în materie de limbă, școală, credință, justiție, autonomie locală, în schimb Guvernul Tăriceanu își însușește un Statut al minorităților fabricat la Budapesta ale cărui prevederi afectează conceptul de stat național și unitar, integritatea teritorială a Țării, amenință drepturile și viața cetățenilor de origine română din „Ținuturile autonome”.

Guvernul de la București neagă istoria și personalitățile poporului care l-a ales și acceptă ținutarea memoriei și a sacrificiului pentru libertate, independență și unitate al propriului popor prin avizarea ridicării de monumente, editarea de cărți, organizarea de manifestări în memoria unor personalități maghiare vinovate de crime comise împotriva românilor.

Câți ministrii au citit și au înțeles sensul spuselor Profesorului Raoul Șorban: „Ca unul care am fost martor și participant la evenimentele anilor 1940-1944 în Transilvania de Nord (Ungaria), știu că cei ce erau implicați în politica nazistă, indiferent de naționalitatea lor, s-au eliminat singuri din fondul tradițiilor naționale, politice, culturale, demne de a fi perpetuate ori urmate”.

Bucureștiul știe sau ar trebui să-și amintească, dacă a uitat, și are obligația să reamintească Europei că România a făcut, în 1918, „acte de renunțare peste tot, la toate frontierele etnice: la Serbia, la Bulgaria, la Ucraina, la Ungaria.” Peste un milion de români au fost astfel „sacrificați de România în interesul păcii mondiale”. Că nici astăzi, după 90 de ani, urmașii acestora nu se bucură de drepturi elementare: limba națională în școală, biserică, justiție, administrație.

Guvernele de la București n-au schimbat nimic din atitudinea față de cei de-un neam și-o limbă cu noi de peste hotare. „România oficială – scria profesorul univ. V. Dimitriu în 1919 – n-a intervenit niciodată în favoarea acestor români”, cu toate că știa că limba română a fost gonită din biserici, cărțile sfinte în limba română au fost decenii în șir arse și interzise, că a fost interzisă până și practica acordării de nume românești nou-născuților, a neglijat, deliberat revendicările lor legitime.

De ce nu învață Guvernul de la București din capitolul lecției pe care i-o dă Budapesta despre sprijinirea eforturilor conaționalilor de peste granițe? Românii văd, știu, resimt, trăiesc, suferă datorită acestor grave anomalii care macină societatea românească. Ei sunt primii și cei mai interesați ca între România și Ungaria să se instaureze, după 90 de ani de tensiuni interetnice alimentate permanent de cercuri revizioniste de la Budapesta, o reconciliere reală, după modelul franco-german sau după un alt model european ori internațional consacrat, doresc relații sociale normale între toți cetățenii Țării bazate pe respect reciproc și înțelegere, cer ca diploma-

ția românească să utilizeze toate mijloacele și căile spre a sensibiliza instituțiile internaționale pentru a întreprinde demersurile necesare pentru ca românii care sunt cetățeni ai altor state să li se acorde drepturile de care se bucură minoritățile din România.

Numeroasele memorii, apeluri, proteste și scrisori care au fost trimise Președinției, Guvernului, Parlamentului de românii din țară și din diaspora în acest sens s-au lovit ca de o stâncă. Salvarea spiritului național românesc nu poate să vină decât de la Societatea civilă, nu de la cea care a fost „formată” pentru a fi „cutia de rezonanță” a sponsorilor burselor externe acordate „liderilor” deveniți „formatori de opinie” prin acțiuni de manipulare, intoxicare și dezinformare.

Acum, când se împlinesc 90 de ani de la eroicele lupte din 1916, să ne reamintim cuvintele lui George Popp de Băsești, publicate în „Gazette de Lausanne” din 8 aprilie 1919, și să le reamintim și prietenilor noștri unguri. „Patriotismul, care apără bunurile supreme, materiale și morale, este legitim și sacru. Dar, patriotismul maghiar este imperialismul unei națiuni obișnuită să domine, să asuprească și să-i exploateze pe vecinii săi. Acest tip de Herremwolk, acest popor de stăpâni și cuceritori nu vrea, nici învins, să se adapteze la ordinea morală și politică a unei Europe noi; el este inaccesibil la ideile de democrație, de libertate și egalitate între națiuni. Pentru a trăi, el are nevoie de popoare de sclavi care muncesc și suferă pentru ca el să comande și să se bucure. Dictatura proletariatului, pe care o proclamă, nu este decât un mijloc disperat de a recuceri dictatura națională pe care tocmai a pierdut-o. El n-a știut să vadă în acest război sfârșitul imperialismului și începutul unei ere de libertate pentru națiunile mari și mici”.

După 85 de ani, Profesorul Raoul Șorban, face din nou radiografia maghiarismului. „Forțele politice ale maghiarimii ardelene... au menținut și aplicat același program: perpetuarea unui stat construit pe principiul dominației în interior și exterior... Caracterul și fizionomia acestor acțiuni, care au dezlănțuit pasiuni și au pus în mișcare forțe, interese, mobilizând toate structurile societății ungare în scopul naționalismului sunt vizibile în diverse aranjamente, până astăzi. Atunci și în anii următori au fost trezite, concentrate și puse în mișcare toate forțele șovinismului antiromânesc. În aceea identitate închipuită, deșartă, stăpânită de entuziasme și dezamăgiri s-a presimțit politica ce se va practica de atunci și până astăzi de ungurimea din România și de aiurea, o politică contradictorie, excitată de patimi, lipsită de responsabilitate logică, stăpânită de dorințe imposibil de satisfăcut. Hungarismul a acționat energic, dar a acționat în gol în numele idealului său. Era o boală a spiritului maghiar, care se secătuia singur, într-o lume făurită de imaginație, ca o credință fără Dumnezeu. Au disparut – nu prima și nu ultima oară – din conștiința maghiară ideile umaniste, religioase și morale; au rămas în schimb stimulentele prosperității și ale mândriei de altă dată: imperiul și măreția medievală”.

Aceasta este esența neorevizionismului promovat de grupările politice de dreapta din Ungaria și a mecanismelor de manipulare și intoxicare a opiniei publice. Ele nu sunt acțiuni de neluat în seamă, desuete, ele impun

un răspuns prompt, adecvat, din partea forțelor lucide, responsabile, din ambele țări, de partizanii unei reale reconcilierii istorice româno-maghiare după modelul țărilor ai căror cetățeni de toate etniile coabitează în perfectă egalitate, în democrație și prosperitate.

A sosit ceasul ca și cercurile revizioniste maghiare să accepte să trăiască în înțelegere, în concordie cu românii, să uite de suspiciune, de ură, de vrăjmășie, de intoleranță și amenințare. Societatea civilă poate și trebuie să fie ajutată, în primul rând de mass-media, să declanșeze o reacție organică în lanț, legitimă și necesară, a marii majorități a populației, liantul care poate să-i unească pe toți fiii Țării, fără deosebire de etnie, de limbă, de credință sau de apartenență politică într-o acțiune energetică pentru respectarea legilor, a drepturilor cetățenești, pentru o democrație reală în care cetățenii sunt „proprietarii Țării” iar cei aleși sau numiți sunt delegații lor, pentru o guvernare a bunăstării generale.

Să continuăm opera pentru care a militat Profesorul Raoul Șorban decenii în șir atunci când mărturisește: „De-a lungul vieții mele am căutat să contribuie la clarificarea unor probleme esențiale pentru desfășurarea normală, fără suspiciuni, a relațiilor dintre români și maghiari, la înlăturarea lipsei de încredere dintre cele două popoare și pentru stabilirea unui dialog, sub semnul bunei credințe între cei sortiți să viețuiască veșnic în același spațiu geografic”.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Nancy, 28 iulie 2006

„UN SPAȚIU ȘI UN TIMP GREȘIT”

Octavian Mihăescu (Germania)

A vorbi de Raoul Șorban nu este deloc simplu, cu atât mai mult dacă nu l-ai cunoscut personal, cum este și cazul meu. La propunerea inițiatorului acestei cărți (propunere ce mă onorează) voi încerca să expun, totuși, și punctul meu de vedere. Cu această ocazie am avut prilejul a-l cunoaște mai bine pe Raoul Șorban deși nu este la îndemână a vorbi despre el din cel puțin trei motive, pe care voi încerca să le expun.

Primul motiv: Raoul Șorban nu mai este „actual”, deranjează orientarea socio-politică a „mai marilor zilei” de la nivel global, în care România s-a integrat. În fapt, Raoul Șorban niciodată nu pare să fi fost „în ton cu mai marii zilei”. De ce ar fi azi?! Situația se datorează, în bună măsură, „cazului Ion Antonescu” pe care Raoul Șorban refuza a-l pune la zidul infamiei; în calitate de martor ocular, implicat în acțiuni temerare, mărturia sa devine incomodă când știut este faptul că Ion Antonescu trebuie diabolizat. Totuși, argumentele celor care susțin cum că Antonescu nu trebuia să treacă Nistrul și să intre în URSS, sunt neconcludente și, examinându-le, orice strateg militar se amuză copios când se știe că într-un război urmărești dușmanul până în bârlog pentru a-l învinge total și pentru a asigura victoria. În privința salvării evreilor de către Antonescu, chiar dacă aceste acțiuni sunt contestate, trebuie spus că pe teritoriul României nu a existat Holocaust; pogromuri

au existat nu doar în teritoriile deținute de Ungaria ci și în Moldova și nu doar contra evreilor ci și a țiganilor. Dar dictatura lui Antonescu nu a fost „a sa” ci „militară”, deci strict logică în astfel de situații, și s-a răsfrânt asupra partidelor, a unor culte religioase și presei, asupra unor minorități, constituind acțiuni necesare protecției statului, operațiunilor armatei, securității. În timp de război, statul aplică legislația militară, (vezi recente schimbări din SUA după 11 septembrie 2001 cu toate că în acest caz nu este vorba de un război în adevăratul sens al cuvântului).

Antonescu, fără doar și poate, a comis și greșeli dar a fost un militar de excelență, care, să nu uităm sau să ascundem, a revigorat Armata Română, adusă până la el într-o situație asemănătoare celei țariste dinainte de 1917 (echipamentul, hrana, abuzurile superiorilor, moralul soldaților scăzut din această cauză), o armată înzestrată nepotrivit care se bizuia, în cea mai mare parte, tot pe cai. Această armată înțepenise „la nivelul anului 1918”, devenind ineficientă, pe când celelalte armate se modernizaseră, un curs necesar pe care Antonescu îl va impune și îl va realiza în scurt timp și datorită lui Malaxa și relațiilor sale privilegiate cu Hitler. Economic, România se întărește considerabil; să amintim doar faptul că în 1940, când Antonescu preia conducerea statului, aveam o rezervă valutară de doar trei vagoane de aur pe când în 1945 România deținea zece vagoane aur, fiind evident că, Germania nu a tâlhărit și nu s-a înfruptat din avutia țării ci, datorită personalității lui Antonescu, însuși Hitler va fi obligat să respecte România. Tehnologizarea României concură cu întreaga Europă fiind competitivă cu cea a Germaniei, o tehnologizare care va menține în viață industria României până în 1989. Dar aceste aspecte sunt un „tabu” în zilele noastre când istoricii se prefac a nu le găsi consemnate în arhive deși există în Raoul Șorban un excepțional cronicar, un important reper pentru cercetătorii de mâine, care sperăm să fie mai liberi și responsabili decât au fost în trecut și sunt azi!

Al doilea motiv: drama lui Raoul Șorban este drama intelectualului din secolul XX, supus schimbărilor brutale pe care istoria le operează fără milă, schimbări din care rezultă fie supușenie totală (adaptare-pragmatism), fie un individ aflat poziționat într-un permanent „spațiu și timp greșit”, pentru care trebuie să plătească. El este prin excelență „un intelectual de stânga” care înțelege în profunzime și aplică misionar marxismul (atrakția majorității intelectualilor secolului XX dar nu vom greși spunând că și al celui în care am intrat de curând) prin care înțelege că un individ se poate opune unui grup sau statului, rol ce revine prin excelență intelectualului. Dar marxismul nu a fost aplicat de intelectuali gen Raoul Șorban ci de mediocri, de „scursurile societății”, altfel poate că, la final, capitalismul era învins. În fapt, capitalismul nu a învins marxismul – regenerat în Occident – ci doar o rotită nesemnificativă (pentru istorie): leninism-bolșevismul primitiv-vulgar. Raoul Șorban se detașează de vulgaritatea leninism-bolșevismului cu care inevitabil va intra în conflict și va rămâne un misionar (idealist) marxist autentic însă aflat în permanentă minoritate, inclusiv față cu formula recentă (globalizată) a marxismului. Raoul Șorban se află în conflict cu acestea pentru că, înainte de a fi „marxist”, el este un veritabil intelectual ce refuză a se integra

gloatei și a se supune sloganurilor zilei. „Intelectualii adaptați”, așa-zis pragmatici – care nu au nici un „zeu”, cu excepția confortului și slavei deșarte – nu doar că predomină procentual dar și conduc masele discreționare. Un Raoul Șorban reprezintă un pericol de moarte pentru această majoritate. Și dacă până în 1989 societățile comuniste erau conduse de dictaturile feroce ale „clasei muncitoare” – pentru care intelectualul reprezenta plaga socială ce trebuia stârpită fără milă – după 1989 lucrurile au luat o întorsătură foarte perfidă, în esență situația fiind mult mai rea pentru intelectualul veritabil de calibrul lui Raoul Șorban. S-a schimbat doar decorul.

Dar pentru autorul acestor rânduri, care se consideră parte activă a civilizației creștine, acest tip de intelectual a fost și rămâne un „unerwünscht”, în situația de față – un hibrid. Acesta este al treilea motiv. În fapt, în acesta rezidă rădăcina dramelor și confuziilor în care suntem menținuți, inclusiv pentru intelectualii rasați, drama de care nici Raoul Șorban nu a fost ocolit.

În **Evangelhia după Ioan**, Cap. I, se spune că „Toate au fost făcute prin El și pentru El, prin care se țin toate”. Evangheliile relevă jertfa supremă a Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos, prin care pământul s-a sfințit. Dar Karl Marx spunea că omenirea se îndepărtează de trecut răsând, putând, însă, să aibă dreptate doar cu actuala generație rezultată din experimentele la care am fost supuși; o situație pe care Eliade o surprinde și o definește, foarte exact, drept fenomenul de comă ce precede moartea.

Desacralizarea societății, respingerea „Celui prin care se țin toate”, va conduce inevitabil – așa cum suntem și avertizați de Evanghelie – la o moarte spirituală de proporții. Dacă se refuză *Jertfa*, după ce a fost o dată acceptată ca o curățire, nu mai există o altă pentru că Hristos ar fi răstignit a doua oară.

Prin marxismul impus cu forța, dar respins de societățile legate strâns de jertfa lui Hristos, a rezultat o „societate marxizată” în spațiul comunist dar și în cel vestic unde s-a ajuns aici prin consum și „bunăstare”. Atât „occidentalul”, cât și „esticul” sunt formați în a îmbrățișa marxismul ca pe o religie și a respinge categoric *Jertfa*. Libertatea sexuală, anarhia spre care ne îndreptăm sunt de origine marxistă, „drepturile omului” și alte sloganuri sunt doar perdeaua ce acoperă fermentul „noii religii”.

Astfel, drama intelectualilor se va amplifica și mai mult în acest nou secol XXI care nu va ierta pe nimeni, inclusiv pe clericii bisericii, care chiar dacă nu vor adera la marxism fiind fățiș contra, vor comite alte erori ce îl vor consolida pe termen lung dacă nu chiar din acesta se va naște imperiul lui Antihrist. Există precedente în ceea ce s-a petrecut anterior, în perioada interbelică și înainte de ea. Atunci, liderii „curenților de dreapta”, aliați tradiționali ai bisericii – precum în zilele noastre – nu mai țineau cont de realități, sfidând nepermis populația.

Nu conștientizau faptul că noua societate industrială va da naștere masivă proletarietului barbarizat, deși semnalele le avem încă de la începutul secolului trecut, cu un bun exemplu în Germania („Spartacus”). Prin profilarea și ascensiunea fascismului și nazismului, Occidentul se salvează de comunismul bolșevic iar biserica va susține extrema dreaptă. În astfel de

condiții, mișcarea socialistă își consolidează puterea în nucleul de rezistență al societății, respectiv prin intelectualitatea care se va afla fie la „extrema dreaptă”, fie la „stânga”, procentul ce va alege „calea de mijloc” urmând să fie decapitat. Atrocitățile contra evreilor nu aveau cum să lase indiferentă intelectualitatea, atunci fiind momentul în care ea adera irevocabil la marxism. Astfel se explică cum un nobil de anvergura lui Raoul Șorban devine un „om de stânga”. Acesta ar fi cazul marxiștilor idealști, cum este și cazul lui, care găsesc în marxism calea ritualică de facere a binelui, cu precădere în cadru general, ce se adaugă în veșnicie la fapte bune în folosul umanității. Ele nu vor fi de folos pe termen lung. „Reeducarea” de la Pitești sau Gherla a fost, la noi, extinsă la nivelul întregii țări într-un proces continuu, sfârșind doar odată cu decesul subiectului. În acest proces de reeducare masivă, găsim, după 1965-1968, numeroși foști deținuți politici sau descendenți ai acestora, care „aderă”, nu pentru că au fost forțați, ci pentru că fuseseră reeducați cu succes și în profunzime. Ei vor forma noua generație de intelectuali complet șterși, „pragmatici”, adaptați. Care a fost cauza succesului forțelor distructive, eșcul lamentabil al forțelor benefice? Așa cum spuneam mai sus, punctul nostru central este Hristos. Toți ce s-au lepădat de El, după îmbăierea botezului (care este o mărturisire, un legământ de importanță majoră) și sunt asemeni fiului răătăcitor ce și-a luat averea și a plecat în lume, ei au îngropat talentul. Nu puțini, ulterior, au depus anumite jurăminte, sub diferite forme, față de „sistem”, fără a lua seama la simbolistică în fața căreia jură și se închină, chiar dacă susțin că au îndeplinit o formalitate. Ca efect, și dacă vom analiza cu atenție, observăm apariția unui fenomen galopant, care va cuprinde întreaga țară, Europa (și de Vest): o ateizare subită, în masă, și o cufundare în întuneric a întregii societăți. Nu punem în discuție mântuirea indivizilor, iertarea acestora de către divinitate, ci analizăm fenomenul din punct de vedere al teologiei creștine, care îl definește ca avertisment pentru a învăța și nu pentru a pedeapsi. Pentru ca marele jurământ și legământul cu antihrist (adică despărțirea definitivă de Hristos) încă nu s-a făcut. Este timpul să nu ne mai temem de tezele apocaliptice refuzându-le brutal. Apocalipsa nu este doar sfârșitul lumii, simplist spus, ci un avertisment, o formă de de autopărare împotriva agresiunilor istoriei sau a „căderii” și autodistrugerii, pentru mântuirea unui neam ori individ. Și, nu în ultimul rând, o nevoie de apărător permanent împotriva duhurilor ce au putere colosală asupra indivizilor lipsiți de ocrotirea forțelor benefice din univers. Globalizarea nu este nimic altceva decât întărirea imperiului marxist planetar. Dar prin creștinism și religie ne putem opune globalizării și marxismului. Fără Hristos nu putem răzbi vremurile ce se vor năpusti asupra noastră căci marxismul nu și-a arătat încă adevărata față, el nu a fost învins, cum greșit se crede și debil se jubilează, iar dacă Raoul Șorban ar trăi în acele zile, pe care eu le preconizez că vor veni cu siguranță, ar refuza să susțină acele forțe iar soarta sa ar fi aceeași pe care a trăit-o și ar sfârși ucis bestial!

DINCOLO DE COLȚ, CIOCLII! (SAU INSOLENȚA LUI MICHAEL SHAFIR) CUM MICHAEL SHAFIR A AJUNS LA CLUJ-NAPOCA

Constantin Mustață

A murit patriarhul ardelean **Raoul Șorban** și a venit la Cluj, din beciurile documentare ale „Europei Libere”, arogantul „documentarist” **Michael Shafir**. El este cioclul-șef! La începutul anilor '60, când a fugit din România, a blestemat acest pământ și a jurat că nu-l va mai călca niciodată. Dar nici acolo, în Țara Sfântă, nu și-a găsit rosturile.

A pornit din nou la drum, spre Europa, chemat de Noël Bernard și-ai lui. I s-a oferit și-un „job” care i-a satisfăcut orgoliile: timp de 22 de ani a fost șef al Departamentului de Cercetare a Opiniei Publice de la „Europa Liberă”... Când a venit sfârșitul „Europei Libere”, a bătut cu disperare pe la porțile Europei, momind curțile cu cele 300 de volume cu documente. L-au primit până la urmă clujenii de la „Studii Europene”, cărora, în schimbul bunăvoinței, le-a adus documente, împreună cu dulapul lui special pe care îl ținea în propria casă. E drept, suportând greu palma dată de cei care l-au refuzat cu zestrea „documentară” cu tot. Bucureștenii de la Institutul de Istorie Recentă, i-au spus „Nu”, refuzând chiar și „zestrea” documentară. Cea care, în copie, se află și la CIA, dar și la Budapesta, orașul unde s-a născut buna lui bunică!

Ajuns în Clujul profesorului Raoul Șorban, a trecut la atac. Și, cum rătăcitorul Michael Shafir a aflat că în 18 iulie a murit **patriarhul ardelean** Raoul Șorban, s-a așezat la masa de scris, închegând primele atacuri jalnice, la adresa unui bărbat care nu-i mai putea da replica. Ieșit la atac, Michael Shafir scrie: „*Raoul Șorban a decedat la venerabila vârstă de 94 de ani. Venerabilă a fost însă numai vârsta, nu și controversata personalitate a dispărutului (...)*” Dureroasă și nedreaptă afirmație, aparținând unui individ care se joacă cu destine umane, încercând să impună grile și raționamente dubioase de apreciere a unei vieți închinată exemplar științei și umanismului.

Mărturisire

Altfel așa fi dorit să scriu aceste pagini, dar, un personaj care întinează statutul de „universitar”, un profanator de cadavre, m-a obligat să fac recurs la memorie. Textul său, „*În loc de necrolog*”, publicat cu exces de generozitate de **Revista 22**, care slujește idealuri stranii, mi-a produs scârbă și revoltă. Cu sau fără voia lui **Michael Shafir**, sau a lui **Randolph Braham**, acest de ei hulit, românul **Raoul Șorban**, „Cetățean Onorabil al Universului”, și-a câștigat dreptul la eternitate, prin neodihna de 94 de ani pe tărmurile Culturii și ale Omeniei. N-a scris cărți de conjunctură și nici cărți impuse de clipa politică. A făcut știință, nu speculații. Și-a dus cu demnitate, până la capăt, crezul, chiar dacă i-au apărut în cale destule valuri potrivnice.

Cărțile sale au rămas și vor sluji generațiilor acestui mileniu. Cele de conjunctură vor ajunge acolo unde le e locul: în lada de gunoi a Istoriei...

Ați fost un om ocupat. Vreme de 22 de ani, cât ați slujit cu maxim devotament idealul „Europei Libere”, a trebuit să alergați prin München și prin Occident să-i intervievați pe cei care puteau depune mărturii despre starea comunismului. Ați adunat, cu hărnicia albinelor, o comoară de informații, atât de utilă omenirii și serviciilor secrete. Și, poate, nici nu v-au fost răsplătite meritele excepționale, încât, salariul de vreo trei mii de dolari, oferit de Facultatea de Studii Europene din Cluj-Napoca, devine o reparație. Chiar dacă mai sunt cârtitori, gata să iasă în stradă, să ceară să li se suplimenteze cele nici 11 milioane cu încă vreo câteva, spre a-și putea plăti întreținerea lunară la bloc. Ei, cârtitorii... Cei care, nici nu prea pricep cum, citez din vulg, „*v-ați cocoțat pe scaunul de profesor universitar?*” habar n-au că un super-profesionist de talia lui Michael Shafir, prin cursurile pe care le predă, între altele „**Gândirea politică**” și „**Aspecte comportamentale în totalitarism**”, este o prezență vitală, indispensabilă, pentru progresul societății românești. Mai aud, ici-colo, fel de fel de bârfe. Cum că, atunci când ați fugit din România, în 1961, aveți în acte alt nume: **Frisch**. Tot frumos... Ei nu pricep de ce-ați devenit... **Shafir**. Trebuie să-i lămurim „de ce”. Simplu: când v-ați însurat, ca să-i dovedeți soției, care se chema **Fischer**, cât de mult o iubiți, ați recurs la o anagramare, din care a rezultat... **Shafir**. Cum n-am habar de regulile anagramării, nu pot comenta. Nu pot comenta nici zicerile celor care vă acuză că ați fi scuipat pe harta României, sub jurământul că nu veți mai călca niciodată în această țară nenorocită. Nici chiar în calitate de turist! Simple bârfe. Eu n-am fost de față. Alții continuă să vă acuze că v-ați continuat și azi apucăturile de odioasă, indicând și surse documentare, în care, creionul dumneavoastră, nervos și agitat, rar își găsește răgaz pentru o vorbă bună despre țara care v-a reprimat cu brațele deschise, oferindu-vă unul dintre cele mai mari salarii pe care le are un profesor universitar din prea săraca Românie! E drept, a contat și arhiva pe care ați adus-o la Cluj-Napoca, aceasta conținând fondul documentar al „Europei Libere”, cu referire specială la perioada când în Estul Europei se schimbau vremurile, pentru care, dumneavoastră, cercetătorul, v-ați implicat atât de ferm. Și nici nu-i pot înțelege pe cei care v-au refuzat „comoara”, intuind, probabil, pretențiile din spatele ei ale arhivistului-cercetător. N-au înțeles că, de fapt, marea comoară nu era lada de documente, ci omul, cel care a creat-o. Sau supărat, e posibil, și pentru faptul că nu le-ați oferit exclusivitate, același „dar” dându-l mai întâi Budapestei... Falsă și inacceptabilă supărare. Ei n-au putut înțelege, nici accepta, legăturile sufletești pe care le aveți față de Budapesta și de lumea ungurească. Oameni insensibili, care, neavând bunică născută la Budapesta, bârfesc. Eu nu pot trăi nici sentimentele nepotului, al cărui bunic patern își trage rădăcinile tot din bătrânul imperiu bicefal. O lume de poveste în care ați trăit: bunic conțopist, cu soție născută la Varșovia, străbunic arendaș pe moșiile lui Sturza, în vremuri când în familie, așa se zice, limba română se vorbea doar în bucătărie și într-o singură zi pe săptămână. Azi ați devenit un recunoscut holocaustolog. Veți face carieră mondială, veți scrie încă zeci de cărți,

ucenicia de la „Europa Liberă”, când ați interogată mii de oameni, devenind merinde pentru tot restul vieții, completând studiile pe care le-ați făcut la Ierusalim, la Universitatea Ebraică – Facultatea de literatură engleză și istorie, cât și pe cele de master și doctorate. Fără a trece nici peste directoratul la Departamentul de Știri de la Kol Israel, sau peste perioada de lector la Facultatea de Științe Politice de la Tel Aviv. Destule merite pentru a nu vi se pune eticheta de „purtător de servietă” al lui **Wiesel**, așa cum au făcut-o unii. Vă recomandă impresionanta operă pe care ați lăsat-o Planetei, deși nu v-ați spus încă ultimul cuvânt.

Cercurile intelectuale, care vorbesc tot mai mult despre dumneavoastră, Michael Shafir, au și o idee cu tâlc profund: dacă se va descoperi o altă civilizație în Univers și se va solicita traducerea celor mai celebre lucrări realizate pe planeta Pământ, numele dumneavoastră nu poate lipsi din marile biblioteci ale Universului...

...Dar cu profesorul Raoul Șorban, ce-ați avut?!

Noianul de probleme care v-au format personalitatea, nu v-a îngăduit să-l cunoașteți mai profund pe profesorul Raoul Șorban, iar de aici, furibundul atac și nedemn pentru înalta dumneavoastră talie științifică. L-ați înjurat pe acest om, ca la ușa cortului, sau, posibil, v-ați aflat într-o accentuată stare euforică, fericit că acest mare bărbat a murit. N-am mai văzut și nici n-am mai auzit despre un caz similar de vărsare de venin. De ce n-ați făcut-o când era încă în viață? Lașitatea oricui e condamnată. Chiar și-n ultimele luni, când era pe patul suferinței, v-ar fi putut răspunde. Era util și folositor un dialog civilizat, pe care profesorul **Raoul Șorban** nu l-ar fi evitat, așa cum, demn, l-a pus la punct și pe **Randolph Braham**, care trăiește la New York, unde este profesor la City College of The City University. Trebuie să-l știți: este la fel de mare holocaustolog, ca și dumneavoastră. Profesorul Șorban l-a cunoscut la București, la Institutul de Istorie a Partidului Comunist Român, la o reuniune științifică, în cadrul căreia a surprins auditoriul cu o propunere neașteptată: *să se ridice la București o statuie închinată Mareșalului Antonescu, pe care îl consideră salvatorul evreimii*. Era de față **Gheorghe Gaston-Marin**, demnitar, și el evreu, care a adus, ca argumente împotriva propunerii, afirmațiile lui **Mozes Rosen**, care l-a calificat pe mareșal a fi nazist, unealtă a lui Hitler. După '90, poziția lui s-a schimbat radical, mai ales după ce președintele Ungariei, **Árpád Göncz**, i-a decernat o importantă medalie.

Să vă fi înfuriat concluziile profesorului Raoul Șorban despre comportamentul lui Braham? Vi le reamintesc: *„Braham se zbate să intre în grațiile ungarilor! Și, pentru a-i reuși strategia, folosește toate armele. Fabrică scrisori și le expediază în toate ziarele, scrie articole, scoate cărți, mângîindu-le, cu nerușinare, cu minciuni. Incalificabil! Mă atacă pe mine, îi pune la zid, cu neobrăzare, pe rabinii Alexandru Șafran și Moshe Carmilly-Weinberger* Articolul **«Allitólagos Mentöackció – förtérelem tisztogatás Romániában»** („**Pretinse acțiuni de salvare; Purificarea istoriei în România**”) este o mostră de felul cum se pot construi minciuni, cum se pot

răstălmăci fapte. Și, toate acestea, pentru a șterge crimele Ungariei împotriva evreilor, și a-i fabrica documente și mărturii pentru o astfel de istorie. Bineînțeles, Braham îi acuză pe rabinii Alexandru Șafran și Moshe Carmilly-Weinberger că vor să scoată basma curată atât pe Antonescu, cât și România. Mincinosul și penibilul Braham, acest «Hopa Mitică», neagă totul. Neagă salvarea evreilor cu vapoarele, din Portul Constanța, dar și cu trenuri, prin Bulgaria și Turcia, cu destinația Palestina”.

Profesorul Raoul Șorban a trăit evenimentele, fiind implicat direct. Vă cam sună și dumneavoastră acest răspuns, pe care nu vi-l mai poate da astăzi, din mormânt. Și mai afirma profesorul Raoul Șorban despre absurdă negare a lui Braham: *„După opinia lui, totul este o fantezie ce s-a născut în închipuirea lui Moshe Carmilly-Weinberger și a lui Raoul Șorban, pentru a polei imaginea României și a scoate în evidență barbaria ungarilor. Dar nu toți oamenii sunt în stare de astfel de trădări! Ce vrea Braham? Să participe la rescrierea Istoriei Regatului Ungar. Să șteargă din memoria omenirii cele 618 000 de crime, evrei omorâți de unguri în Holocaustul anilor ‘60 și să reînvie vremea amiralului Horthy. O vreme de mărire a Regatului Ungar...”* L-a supărat pe Raoul Șorban, și manipularea la care a recurs Braham în cartea sa: **„A magyar Holocaust” („Holocaustul ungar”)** despre crimele și masacrele săvârșite de armata maghiară la Novi Sad sau de la Kamenet-Podolsk, în 1941, unde au fost masacrați 36 000 de evrei din zona Maramureșului, a amintit doar discret, într-o notă de subsol. Lipsește și altceva, esențial: tragedia particulară, specială, a evreimii ungare, cum scria György Ránki, fostul director al Secției de Istorie din cadrul Academiei Ungare de Științe. Revista **Élet és Irodalom**, remarca, de asemenea, faptul că Braham a cosmetizat nepermis comportamentul ungarilor în perioada Holocaustului. Este și motivul – cred că știți – pentru care Comunitatea Evreiască din Budapesta n-a permis difuzarea cărții lui Braham, decât prin biroul Comunității. Este obolul adus de acest **„holocaustolog”**, pentru decorația și recompensele ce i-au fost oferite de Guvernul Ungariei.

E o explicație a unui comportament penibil, mincinos. Negarea eforturilor de salvare a evreilor de către români și de către autoritățile de la București este o sfide grosieră. Depun mărturie, ca publicist cu o activitate de o jumătate de veac pe acest tărâm. Dețin documente. Păstrez chiar și mărturii înregistrate pe benzi magnetice. Fără să mă intereseze războaiele pe care, cei câțiva, le-ați pornit de-o vreme, pătând memoria și buna-credință a unui popor. Cunosce cazul „Kazbek”, având șansa de a-l afla chiar de la unul dintre organizatori: **Cezar Apreotesei**. Atunci, în zilele când dumneavoastră vă pregăteți să veniți pe lume, la București, într-o altă zonă de țară, la Constanța, trei vapoare supraîncărcate cu evrei salvați de români luau drumul Palestinei. El, Cezar Apreotesei, pe-atunci ofițer de marină, a avut misiunea să asigure securitatea vaporului „Kazbek”, pe care l-a escortat până la părăsirea apelor teritoriale ale României. Voi publica acest document, pe care, sper, nu-l veți nega.

E indignantă pornirea sadică de a-i face mincinoși pe atâția oameni, între ei numărându-se și **Raoul Șorban**. Mi-a părut însă blasfemator gestul de a pune astfel de etichete rabinului Clujului din anul când erați în burta

mamei, **Moshe Carmilly-Weinberger**. Aceeași jignire ați adus-o și rabinului-șef al României **Alexandru Șafran**. V-ați războit, direct sau indirect, și cu rabinul **Zwi Kestenbaum**. De ce? Pentru că a avut curajul să afirme că România a fost singura țară din Europa care n-a deportat evrei la Auschwitz?! Prea mult, domnule Șafir! Și nici nu sunteți cu nimic credibil. Pe unde ați trecut, ați făcut valuri, lăsând o imagine penibilă, spre a vă satisface orgoliul de cocoțat în fotolii râvnite. Ați râvnit la scaunul ocupat de **Annelise Utte Gabany**, v-ați ploconit în fața lui **Vlad Georgescu** reușind până la urmă să deveniți șef. L-ați cunoscut, desigur, pe **René Al. de Flers**, fostul director al „Europei Libere“... El face public acest episod în cartea sa **Radio Europa Liberă și exilul românesc**, apărută în anul 2005, la Editura „Vestala“ din București. Pentru a-mi păstra buna imagine pe care mi-am construit-o despre prea onorabila dumneavoastră personalitate, vreau să cred că toate aceste afirmații sunt simple răutăți pornite din invidia unora.

Alte adnotări... „În loc de necrolog“

Afirmați că ați discutat doar câteva minute, telefonic, la München, cu profesorul Raoul Șorban. Nu l-ați cunoscut! Și nici n-ați avut curiozitatea (sau, poate, timpul!) să-i cercetați Opera, înainte de a-l nega. Așa i-ar sta mai bine unui cercetător plătit cu optzeci de milioane de lei de către Facultatea de Studii Europene din Cluj-Napoca. Ce-ați scris, este la îndemâna oricărui impostor.

Fiți sigur că profesorul Raoul Șorban n-a supraviețuit în umbra părintelui său, Guilelm Șorban. Și-a urmat drumul și vocația de creator. A urmat studii de drept, încheiate în anul 1939, studii muzicale și de pictură la Milano, Viena, Graz și Cluj. Din anul 1943 și-a luat doctoratul în Istoria Artei, Arheologie și Estetică, avându-l conducător pe **profesorul dr. Zoltán Felvinczi-Takáts**. Poate, când ați scris acel revoltător **„În loc de necrolog“**, ați uitat câteva lucruri esențiale: că, în anul 1946, a devenit director al Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din Cluj, unde a fost conferențiar până în anul 1948, când a pus bazele Institutului de Arte din Cluj, în calitate de rector. Și de-ar fi singurele ignoranțe la care ați recurs, chinuindu-vă să-i manipulați pe cei care v-ar fi citit „opera“.

Vă deranjează, poate, faptul că nu i-au fost indiferente problemele nației lui. E o lecție pe care a învățat-o în familie. Avea doar 11 ani când a murit tatăl său, compozitorul Guilelm Șorban, căruia, cu destulă insolență, îi puneți eticheta de *„autor al unor «hituri» din vremuri mai liniștite“*. Mama lui, care nu era româncă, a dus mai departe crezul soțului său. L-a educat în spirit românesc, l-a dus la școli românești din Blaj, i-a sădit în suflet dragostea față de neamul românesc. A ținut la neamul lui, dar a respectat, cu religiozitate, toate celelalte neamuri. Cumva, vă supără, domnule Șafir? Și dumneavoastră vă zbateți pentru dreptatea poporului evreu, cu deosebirea că n-aveți echilibrul uman al lui Raoul Șorban. Sunteți un mărunț declanșator de verbe imaginându-vă că sunteți altcineva. Sunteți un om stăpânit de nevroză, pe care ați contactat-o încă din fragedă pruncie. O și mărturișiți, de altfel, într-un interviu acordat unui săptămânal editat de Media

Pro: „...ura față de comunism am învățat-o în familie, la 11 ani“. La vârsta aceea, Raoul Șorban învăța muzică și armonie. Era senin și visa să-și poată sluji neamul, dar și să nu se despartă niciodată de prietenii lui de joacă, fie români, unguri sau evrei. El a învățat să lege prietenii și să le respecte. Le-a învățat și limba... Spuneți că la 11 ani ura anticomunistă v-a dus la jurământul că, dacă în 20 de ani nu veți reuși să fugiți din țară, vă veți sinucide. N-a mai fost cazul: la 17 ani, în 1961, aveți biletul pentru Israel. V-a rămas însă puternic sădită în conștiință, ura, pe care ați revărsat-o nu doar asupra profesorului Șorban. El chiar n-avea nimic în comun cu implantarea comunismului în România. Era „meritul“ unora pe care, în calitatea dumneavoastră de cercetător și alcătuitor de dosare, ar trebui să-i știți foarte bine, chiar dacă, mulți, ca și dumneavoastră, și-au schimbat numele, cu sau fără metoda anagramării.

Cercetător prin „Metoda presupunerilor“

Cât despre metoda presupunerilor în evaluarea unor oameni, cred că nici mie, publicistul, nu mi-ar putea fi permisă. Cu atât mai mult unui cercetător de talia dvs., domnule Michael (e tot o anagramare a prenumelui trecut în Registrul Stării Civile din București?!). Iată câteva mostre de diletant: „*S-a zvonit că a beneficiat și de o pensie în Israel* (n.n. – Raoul Șorban) *și că fiica lui Șorban s-ar fi bucurat de o substanțială bursă la Universitatea Tehnică din Haifa*“. Și, cu dezinvoltură, completați: „*Nu am putut confirma niciodată* (s.n.) *zvonul*“. Atunci, de ce lansați „zvonul“ în murdaru articol pe care l-ați comis, probabil într-o noapte de euforie și insomnii specifice? Ar fi meritat să vă respectați statutul de cercetător plătit gras, de statul român și oamenii pe care i-ați urât visceral, supărat pe motivele care v-au împins atât de ferm spre ideea de a părăsi România! Citesc o altă afirmație: „*Meritele atribuite lui Șorban s-au datorat unei imposturi. A existat, într-adevăr, o rețea în Ministerul de Externe al României, care a participat la salvarea unor evrei maghiari, transilvani, dar și de alte naționalități, căroră le-a facilitat tranzitul din Ungaria prin România, cu destinația Palestina. Centrul acestei rețele se afla la Legația română din Budapesta. Numai că Raoul Șorban n-a făcut niciodată* (n.n.) *parte din ea*“.

Sunteți în eroare, domnule Shafir! Când a pretins Raoul Șorban că a făcut parte din rețeaua de la Budapesta, de la Legația României? A avut legături cu oameni din Legație, inclusiv cu fostul ministru plenipotențiar al României la Budapesta, Eugen Filoti. Rolul său a fost altul. A acționat la Cluj, colaborând cu **locotenent-colonelul Gurgu**... Și nu doar cu el! Vă fac o destăinuire de publicist, cu ani mulți de jurnalism, dar și cu Premiul I pentru Publicistică al Uniunii Jurnaliștilor: cu vreo două decenii și ceva în urmă, când am aflat despre aceste rețele ale omeniei, am avut curiozitatea să merg la Aiton, o comună pe unde au tranzitat sute de evrei, spre a fi salvați de lagărele morții, pentru a mă convinge dacă faptele aflate sunt și adevărate. Da, am stat de vorbă cu vreo cincisprezece octogenari, toți participanți la evenimentele de atunci. Oamenii aceia au confirmat sută la sută fenomenul. Cu sacrificiul libertății și chiar al vieții... Nu știau nume. Erau

însă convingi că au fost fapte omenesti, pentru care au încasat, totuși, o sumă de bani pentru fiecare om salvat. L-am cunoscut și pe omul care a fost „călăuza” rabinului-șef neolog al Clujului... Nu-i știa numele, dar aflase că va trebui să-l treacă peste graniță, de undeva, din zona Gheorgheni, pe cel mai mare conducător al evreilor din Cluj. Atunci, din nefericire, n-am putut scrie despre așa-ceva.

Mi-au vorbit mulți oameni despre sacrificiul acestui bărbat, Raoul Șorban. Într-o toamnă, la București, pe strada Herăstrăului, l-am întâlnit pe **Francisc Păcurariu**. Vreo oră mi-a povestit despre eroismul lui Raoul Șorban. Al lui, dar și al altor români, care au salvat vieți de la moarte sigură. Da, și el mi-a povestit despre meritele importante ale lui **Aurel Socol**. Oamenii acestia chiar au fost prieteni, care au avut un ideal comun: chiar îi interesa soarta românilor aflați sub ocupație ungurească, în urma Dictatului de la Viena. Și chiar se implicau, își riscuau și viața pentru a se pune capăt crimelor cumplite petrecute în Ardealul copleșit. Citați excesiv o carte (să fie singura pe care ați avut-o la dispoziție, când ați scris jurnicul „**În loc de necrolog**“?!): „*Cel mai activ dintre aceștia, un veritabil «Drept între Popoare», a fost, fără îndoială, Aurel Socol. O demonstrează, fără nici un dubiu, jurnalistul clujean Zoltán Tibori Szabó, în palpitantul volum «Frontiera dintre viață și moarte», apărut anul trecut, la Editura Compania. Din nou, Șorban nu a avut nimic de a face cu aceste fapte eroice*”. Ciudat, domnule Shafir! Dumneavoastră, cercetător de elită, plătit cu 80 000 000 de lei, stabiliți verdicte, citind câteva pagini dintr-o carte scrisă de un jurnalist, altfel talentat. Jurnaliștii au o regulă de care chiar și țin: să cerceteze trei surse și apoi să încerce să interpreteze un fapt. Mă gândesc că un cercetător de talia dumneavoastră, ar trebui să caute zece surse și abia apoi să-și exprime opinia. Ea trebuie să fie credibilă! Altfel, totul rămâne o poveste urâtă, căreia, titlul de „doctor” nu-i poate asigura acoperire.

„Înghițiți” altă informație necontrolată! Citez: „*Un interviu luat de către Tibori Szabó, fostei logodnice a lui Șorban, Eva Semlyén. Șorban, însă, avea să pretindă că el este cel ce a salvat viața Evei Semlyén, afirmând mai întâi că cei salvați s-au numărat cu zecile, treptat ajungând la mii*”. Iar sunteți în eroare inadmisibilă pentru un cercetător versat. Dacă ați fi deschis paginile cărții mele, **Dialoguri cu Raoul Șorban**, apărută la Editura „Anotimp” din Oradea, ați fi găsit și răspunsul profesorului Raoul Șorban:

„— **De ce n-ai mai plecat în Palestina (domnule Șorban)?**

— În zilele acelea, prin intermediul lui **Tudor Bugnariu**, a ajuns la mine o scrisoare de la prietena mea, Eva Semlyén, evreică din Cluj. Reușise să evadeze din ghetoul de la Cluj și mă implora s-o salvez. N-am ezitat nicio clipă s-o fac. Am renunțat la pașaportul fals și am luat drumul Clujului. Trebuia nu doar s-o salvez, ci și să organizez rețeaua de călăuze. La Cluj, n-am mai găsit-o, însă. Au arestat-o ungurii și o aștepta de-acum deportarea în lagărele morții. A supraviețuit, cu zile, vremurilor de atunci...”

Nu prea seamănă opiniile. Dumneavoastră, domnule Shafir, cercetătorul plătit cu vreo 3 000 de dolari, rămâneți, în tabăra inexactilor (ca să nu folosesc cuvântul „mincinoșilor”). Din câte puteți lesne realiza, profesorul Raoul Șorban nu-și arogă rolul de salvator. Nici chiar de salvator al bijuteriilor

de familie ale Evei! Ar fi meritat să studiați pentru a fi în cunoștință de cauză, atunci când v-ați pornit să încropiți acest „**În loc de necrolog**” și cartea Danei Deac, **Orașul de dincolo. O istorie a evreilor!**

Elie Wiesel, „mistificator“?!

Pe **Elie Wiesel** l-am cunoscut din amintirile depănate zile în șir de **Harry Maiorovici**. Au fost, o vreme, conorășeni, în Sighetul românesc. Atunci, când peste Europa au apărut norii negri ai fascismului, Harry a fost deportat în lagărul de la Maidling, dar a avut șansa ca, înaintea lichidării, să fie salvat de intrarea în Viena a armatei sovietice. Era în '45, spre primăvară... El, Harry, a fost unul dintre cei 16 000 de evrei din Sighet deportați spre lagărele morții. L-au dat lacrimile când mi-a spus finalul acestor oameni: nici cinci dintr-o sută nu s-au mai întors. Când l-am întrebat pe Harry Maiorovici, cel care a realizat muzica pentru 110 filme, obținând 17 premii internaționale, autor, între altele, a muzicii filmelor „**Moartea căprioarei**”, „**Ultima noapte a copilăriei**”, „**Aventuri la Marea Neagră**” sau „**Falansterul**”, ce destin au avut țărani-evrei din Maramureș – dintre care s-a ridicat și el, mi-a răspuns ferm: „*Hitler n-a ales!*” Nimeni n-a fost iertat: toți au avut același destin. Dacă, totuși, au mai rămas copii și bătrâni, asta e mulțumită românilor. Ei i-au salvat. **Elie Wiesel**, evreu maramureșean, azi Laureat al Premiului Nobel, le-a adus un tulburător omagiu țărănilor români, pentru tot ce-au făcut spre a salva vieți omenești. Ei au riscat, ascunzându-i (n.n. – pe evrei) în propriile case sau în pădurile dintotdeauna prietene ale românilor. Cartea sa, **Porțile pădurii**, rămâne un document. Repet ce-a zis Elie Wiesel: toate premiile și onorurile de care s-a bucurat cartea (**Premiul Goncourt!**), sunt ale țăranului român din Maramureș. Eram vecini și m-am bucurat de privilegiul de a fi în preajma sa până în preajma plecării sale spre „State”. Îmi repeta adesea crezul său despre omenie: „*În Sighet, trăiam în armonie români, unguri, evrei, țigleri, ruteni. Toți eram înșă moroșeni!*” El, evreul, ocrotit în vremuri tulburi de români și chiar de episcopul greco-catolic, **Iuliu Hossu**. Timpul avea, însă, să aducă și în sufletul lui Harry umbre peste imaginea despre prietenul său din copilărie, **Elie Wiesel**. Nu pentru că l-au contestat vehement o serie de evrei americani, **Israel Charmi**, **Norman Finkelstein**, **Norvick** și alții, care i-au contestat obiectivitatea și l-au acuzat pentru lăcomia cu care a vânat profituri materiale, inventând fapte și lansând afirmații fanteziste, care au discreditat memoria Holocaustului. N-a înțeles de ce, profitând de autoritatea pe care i-o conferea Premiul Nobel, i-a băgat în corul criminalilor și pe maramureșeni. L-a revoltat ciudata pierdere de memorie a lui Elie Wiesel, care știa bine ce-au făcut românii pentru salvarea evreilor. Și nu l-a mirat defel eticheta ce i-a pus-o pe frunte **Norvick**: „*Furnizor de mistificări!*” Postură descalficantă pentru un purtător al Premiului Nobel, pentru care, firesc, ar trebui să se autodenunțe în fața Comitetului „Nobel”... Cam aceleași gânduri le avea despre acest falsificator al adevărilor, Elie Wiesel, și Raoul Șorban. Cel care, împreună cu Harry Maiorovici, mi-au oferit numeroase argumente despre sacrificiile românilor spre a-i salva pe evrei, atunci când erau adunați

în ghetouri, spre a fi trimiși în lagărele morții. Fapte pe care, se pare, nu le prea știți, domnule **Michael Shafir**! Ba, mai mult, se pare că recurgeți la aceeași tehnică a mistificărilor, atunci când „analizați” viața profesorului Raoul Șorban. Spre a vă ușura „documentarea” sau „cercetarea” pe care o faceți, redau câteva fragmente din cartea **O istorie a evreilor. Orașul de dincoace** (Editura IRC, 2005): „Întrebată (n.n. – Eva Semlyén) *dacă la Turda l-a văzut pe Șorban, Eva a declarat că acesta a venit la Jandarmerie și a vorbit cu colonelul Craioveanu. Ulterior, Șorban i-a spus că a luat legătura cu unii membri ai comunității evreiești din Turda și a încercat să rezolve ceva*”. (p. 53) **Zoltán Tibori Szabó**, în cartea sa **Frontiera dintre viață și moarte...**, la întrebarea dacă ex-logodnicul ei, Raoul Șorban, a participat, împreună cu rabinul Weinberger, la acțiuni de salvare, a răspuns astfel: „Despre asta eu nu știu nimic, despre asta nu mi-a vorbit niciodată. Mai târziu, când am discutat problema, mi-a răspuns că eu n-aveam cum să știu tot ce se întâmplă. Am fost întrebată și de Yad Vashem, dar și lor le-am spus doar că Raoul Șorban m-a ajutat să trec frontiera; că el a vorbit cu Socol și l-a rugat pe Vaszi Moldovan să mă însoțească...”

Dacă eu pricep bine, Eva Semlyén, care a devenit soția fratelui mare-lui profesor **Eduard Pamfil**, doctorul în științe farmaceutice, **Gabriel Pamfil**, confirmă că **Raoul Șorban**, pe-atunci logodnicul ei, a ajutat-o să treacă frontiera! El n-a pretins, chiar a făcut-o, domnule Michael Shafir! Momentul acesta a fost cercetat în cele mai mici detalii de către un istoric adevărat: **dr. Gh.I. Bodea**. Puteați evita și această jignire, consultând cartea despre holocaust, care i-ar fi stat bine unui om care pretinde că știe totul despre acest episod trist și dramatic trăit de oameni vinovați doar de faptul că s-au născut evrei. Și acest distins cărturar susține același lucru: între **Raoul Șorban** și **Eva Semlyén** a fost o iubire mare, iar Raoul Șorban a fost gata să facă orice pentru a o salva. Deși viața lui era în mare pericol, șansa salvării fiind doar plecarea în Palestina, cu vaporul Kazbek, pentru care avea pregătite și documente sub o nouă identitate, **Robert Șmilovici**, a renunțat, s-a implicat în organizarea acțiunii, dar fără succes. A fost la mijloc nerespectarea sfaturilor celor două călăuze din Aiton, oprind pentru popas de odihnă unde nu trebuia. Așa s-a produs arestarea... A intervenit peste tot unde avea porți deschise pentru a o salva pe Eva Semlyén. A stat de vorbă și cu colonelul Victor Cupșa, cumnatul său. N-a reușit să ducă la capăt acțiunea de salvare.

E absurdă tenacitatea dumneavoastră de contestatar al lui Raoul Șorban, mai ales că o faceți fără argumente. Mai sunt însă oameni în viață care au trăit și au cunoscut evenimentele de atunci. La New York, **profesorul dr. Moshe Carmilly-Weinberger** – și el născut la Budapesta, ca și bunica dumneavoastră, domnule Shafir, se apropie de vârsta centenară.

În anul 1934, la 26 de ani, era rabin-șef al Clujului. L-am cunoscut la Cluj-Napoca, unde a venit însoțit de soția sa, nepoata lui Troțki. A ținut să se reculeagă la mormântul lui **Emil Hațieganu**, din Cimitirul Central al Clujului. Era de față și Raoul Șorban... S-au evocat clipele dramatice prin care au trecut, dup care am realizat un amplu interviu, pe care l-am publicat în cartea **Reconstituiri** (Ed. Militară, 1991, pg. 48-66, **Din vâltoarea**

unor ani dramatici“. Transcriu doar câteva opinii ale rabinului-șef, referitoare la subiectul incriminat în acel de rea-credință **„În loc de necrolog**“: „Conlucrasem mult la Cluj cu Raoul Șorban, pentru a organiza salvarea evreilor. El a înțeles suferința noastră și, cu puterile lui – chiar atunci când și el era hăituit – ca și alți neevrei, oameni cu gândire umanistă, antifascistă, ne-a întins mâna sa protectoare, sfidând pericolele la care se expunea. Era tânăr, plin de energie, venea dintr-o familie de vază a Transilvaniei. Era un om care a refuzat să privească impasibil crimele din nordul transilvănean. Și, mai ales, tot ce se petrecea după 27 martie 1944, când a început să funcționeze la Cluj administrația de tip nazist. Prin el am organizat cele mai multe drumuri de salvare de pe platforma Feleacului, prin intermediul lui am fost primit de Maniu și am obținut 1 200 de legitimații în alb ale Partidului Național Țărănesc, pentru a servi ca documente de identitate evreilor ce urmau să mai treacă din Ungaria în România“; „Raoul Șorban a fost gata să facă orice sacrificiu. Chiar și atunci când viața îi era în pericol și-i propusesem – îi procurasem și acte false, pe numele de Robert Șmilovici – să plece împreună cu mine, în Palestina, a preferat să mai facă încă un drum la Cluj, apoi altul, pentru a mai salva oameni în mare suferință și pentru a mai revedea cum funcționează rețelele de salvare“.

Păstrez și acum în suflet imaginea acestui sfânt, dar și textul scris pe eșarfa ce învăluia impresionanta coroană: „Lui Emil Hațieganu, curajul și înțeleptul conducător al românilor din Transilvania de Nord, care, în anii 1940-1944, a contribuit la salvarea a mii de evrei. Cu recunoștință, Moshe Carmilly-Weinberger, fost rabin-șef al Clujului“. Un mesaj care i se adresa în mare măsură și lui Raoul Șorban, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Emil Hațieganu, în vremea de tristă amintire a Dictatului de la Viena. El, Raoul Șorban, pe care dumneavoastră, Michael Shafir, la zece zile după înmormântare, l-ați improșcat cu noroi și l-ați omorât a doua oară, a fost în anii aceia un personaj providențial pentru viața românească din Ardeal. El este cel care a avut și responsabilitatea de secretar-general de redacție al singurului ziar românesc care apărea în toată Transilvania de Nord, aflată sub cenzură străină.

M-am gândit că e bine să știți și cum a fost la prima înmormântare (a doua i-ați făcut-o dumneavoastră, prin acel unic, josnic și descalificant **„În loc de necrolog**“). A fost lume multă, au fost mai mulți parlamentari, doi episcopi greco-catolici, o suită de preoți și mulți, foarte mulți oameni care au ținut să-l conducă pe ultimul drum. Dejul, orașul său natal, prin primarul județului, **ing. Ioan Ungur** și echipa sa, a hotărât să organizeze funeralii municipale, ca o impresionantă despărțire, chiar în Sala Festivă a Municipiului. La Catedrala Greco-Catolică am trăit un moment emoționant: între cei care au ținut să vorbească la despărțirea de Raoul Șorban, a fost și un coleg de generație, **preotul Alexandru Nicula**, înalt prelat papal. Acolo, lângă sicriul cu corpul neînsuflețit al profesorului Raoul Șorban a ținut să vorbească și despre anii Dictatului de la Viena. Era unul dintre secretarii apropiați ai lui Iuliu Hossu... Episcopia devenise un forum al românilor hăituiți de unguri, dar și locul unde se puneau la cale soluții de salvare a evreilor, amenințați de moartea lagărelor de exterminare. „Comandament“, din care

prezența lui Raoul Șorban a fost esențială. A confirmat-o răspicat colegul său de generație, înaltul prelat papal, **Alexandru Nicula**. Dacă erai acolo și mai aveai un dram de credință în Dumnezeu și-n adevăr, ai fi ars acel text, scris în așteptarea morții lui Raoul Șorban, spre a-l publica vitejește și triumfător, încercând să uitați lașitatea care vă domină. Ai fi cerut, cred, Celui de Sus, iertare și v-ați fi plecat în fața celui care n-avea cum să vă mai răspundă atacurilor mizerabile la care v-ați pretat. Să vă mai spun încă ceva: la Paris, trăiește fiul colonelului **Victor Cupșa**. Poartă numele tatălui și e doctor. Poartă însă și amintiri... Le-a trăit alături de tatăl său, în vremea când Turda devenise prin cedarea Clujului Ungariei, un oraș foarte important. Un centru al durerilor românilor, dar și ale evreilor. Și el poate să depună mărturie despre zbaterea lui Raoul Șorban de a salva de la moarte suflete de oameni. Vă mărturisesc și un secret: o poveste petrecută într-o seară de toamnă târzie, în 2000, undeva în actuala Piață Avram Iancu, spre strada Constanța. N-aveam stabilită o întâlnire cu profesorul Raoul Șorban, dar ne-am trezit față în față, salutându-ne. Apoi, ne-am plimbat un timp, când și-a făcut apariția o doamnă cam la 80 de ani, încă frumoasă. Profesorul i-a strâns afectuos mâna, a sărutat-o, după care m-a prezentat, cum că aș fi unul dintre importanții publiciști ai Ardealului. Era Eva Semlyén-Pamfil. Când i-am auzit numele, am tresărit. Știam că a fost logodnica lui Raoul Șorban, dar și că a rămas pentru el o iubire de taină. Ei, domnule Shafir, cât am stat cu Eva și Raoul, s-au depănat povești, în parte exact cum le știam și eu. Era începutul unui posibil dialog, la pas prin Făget și Dealul Feleacului, spre Turda, după care vremea aresturilor, a drumului spre Auschwitz și reîntoarcerea la Cluj. Era poate una din puținele situații când n-aveam în geantă niciunul din cele două sau chiar trei reportofoane care mă însoțeau oriunde. A rămas să ne întâlnim altă dată... A venit însă ultima zi a anului 2001. Ultima din viața Evei Eva Semlyén, iar dialogul meu a rămas doar un vis nerealizat.

Mi-au vorbit mulți oameni despre acest bărbat de mare omenie, **Raoul Șorban**. Nu-l pot uita, dintre aceștia, pe **Iosif Gădălean**. Era miezul verii '89. Citise cărțile mele și mi-a telefonat, propunându-mi o întâlnire. A fost o întâlnire încântare, în care eroul discuțiilor noastre a fost **Raoul Șorban**. S-au depănat însă și amintiri. Omul acesta s-a născut în anul 1910 și a fost opt ani cetățean austro-ungar. Până la Unire... I-a fost dat să fie și cetățean ungar. I-a fost greu să accepte înverșunarea administrației ungurești din vremea Dictatului de la Viena. Apoi, amintirile care nu se șterg... Ca să ajungă funcționar la Dermata, a fost supus la examen de limba maghiară. Era anul '???' , toamna. Dermata, fabrică ridicată la Cluj de frații Remer, sași din Reghin, a fost gata-gata să fie mutată în Pesta! În vremea Dictatului de la Viena, pe tot teritoriul „rechiziționat” de armata ungurească, au fost desființate toate școlile românești. Sau, cum poți privi „fabricile” de hărții care proclamau peste noapte doctori pe bandă rulantă... În vremurile acelea dramatice l-a cunoscut și pe jurnalistul Raoul Șorban. L-a admirat pentru curajul de a se bate cu administrația ungurească pentru drepturile românilor. În câteva rânduri, l-a căutat, iar strigătul lui de durere a apărut în ziar. Problema semnalată n-a fost rezolvată, dar nici nu s-a mai accentuat.

Agresiunea antiromânească a staționat... Apoi, după un timp, nu l-a mai găsit. L-a reîntâlnit în '45, în 13 martie, când s-a reînstatat administrația românească. Omul acesta mi-a mai vorbit și despre fabrica de „ilegaliști”, care funcționa în strada Dobrogeanu-Gherea nr. 21. Și știți cine s-au înfruptat cu aceste privilegii... L-am întrebat și despre drama evreilor. Merită să știți ce-a spus acest om, poate nu veți găsi timp, preocupat de studiile și cercetările pe care le faceți cu neodihnă, să răsfoiți cartea **File din Biblia Transilvaniei**, apărută la editura Daco-Press.

„Am încercat, cu puterile mele, să fac și eu ceva pentru oamenii aceia, dar n-am reușit. Ce-am văzut, m-a cutremurat. Mai întâi, mi-a fost dat să asist la drama evreilor din azilul de bătrâni. Azilul era undeva, aproape de Sinagoga de pe strada Horea de azi. Acolo își duceau zilele mulți evrei bătrâni, paralizați. Îi așezau pe scaune și așa îi aduceau. Priveau acest sinistru spectacol jandarmii și polițiștii unguri, care se distrau pe seama acestor oameni nenorociți. De acolo, spre ghetoul de la Fabrica de Cărămidă din Cluj, îi duceau cu ajutorul gunoierilor! Urma, după transportarea lor, jefuirea. Luau tot ce întâlneau în casele lor, iar acolo, la Fabrica de Cărămidă, era un calvar: peste 15 000 de evrei, destinați morții, așteptau îmbarcarea în trenuri! Se inventau însă și un fel de taxe de salvare: cine avea bani, putea, totuși, să scape. Cine nu, pornea spre cuptoarele morții. Acolo, de unde s-au mai întors doar câțiva, între care și Pavel Blath...” Urmează rânduri cutremurătoare, despre drama acestei familii. Caz multiplicat în sute de mii!

Empirismul unui „mare” cercetător!

Referitor la relația **Raoul Șorban – Eva Semlyén**, apreciați că „trădarea” logodniciei, închipuită de dumneavoastră, domnule Shafir, n-ar fi cea mai întunecată filă din lunga-i viață a lui Raoul Șorban, încât, scrieți ferm: *„Arestat de către comuniști, la scurt timp după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, sub suspiciunea de a fi colaborat cu națiștii (suspiciune niciodată confirmată sau infirmată), avea să fie salvat de la pușcărie de filosoful marxist Tudor Bugnariu, soțul lui Dorli Blaga. Răspлата? Așa cum arată Dorli Blaga în memoriile publicate în revista **Apostrof**, după ce a văzut dosarul său la CNSAS, Șorban avea să devină unul din principalii informatori ai Securității împotriva lui Blaga și a lui Bugnariu – ultimul devenind din ce în ce mai suspect, cu cât național-comunismul avea să înlocuiască marxismul vulgar al anilor '50”*.

Când aruncați în presă „suspiciuni niciodată confirmate sau infirmate”, trădați statutul de cercetător pe care l-ați avut vreme de 22 de ani la „Europa Liberă”. Un post în care chiar am crezut. Sper că acolo n-ați recurs la apropiări și presupuneri spre a satisface jocurile cuiva. E impardonabil să afirmi că *„Se pare că familia Blaga nu a fost singura victimă a lui Raoul Șorban”*, sau să ridici la rang de certitudine o răfuială a lui I.D. Sârbu cu Raoul Șorban. Geneza conflictului o și precizați, preluând-o din **Scrisori către bunul Dumnezeu** de Ioan Dezideriu Sârbu: *„De la Conferința de Istoria Teatrului am zburat, am fost zburat de un oarecare nobil ungar pe nume Raoul Șorban;*

acesta este unic în istorie – făcuse doi ani de Litere la unguri, o vară la o universitate mussoliniană, în Italia, dar nu avea licență...”.

Chiar, n-ați avut în vedere tonul excesiv polemic al lui I.D. Sârbu? Dacă nu sim “-ul de cercetător, cel puțin termenii precum „**zburat**”, „**oarecare nobil ungur**”, „**unic în istorie**”, „**o vară la o universitate mussoliniană**”, ar fi trebuit să vă trezească, înainte de a cădea în penibila capcană a alegerii acestui citat. În '48, aveți doar patru ani și n-ați știut cine hotăra pe-atunci, la Reforma Învățământului... Dar, o viață întreagă ați studiat totalitarismul și ați scris tratate despre promotorii lui. Indivizi de toate națiile și toate culturile. Profesorul Raoul Șorban era rector și venea după trei arestări. Nu i-am ținut lumânarea, dar, probabil, să nu fi fost un sfânt. Ca orice om, a fost supus și el greșelilor, mai ales în acele vremuri dramatice. E cale lungă până la a lua în serios aceste răutăți, prin care acest mare prozator și dramaturg, I.D. Sârbu, a încercat să se răzbune pe rectorul care a întemeiat Institutul de Arte. Iar concluziile supte din deget nu prea miroso a știință universitară. E, mai degrabă, un fel de comentariu auzit la colț de stradă.

Prin citatul din I.D. Sârbu, vă asumați și afirmația că Raoul Șorban n-ar prea fi avut studii. Fals. Penibil. E bine să știți că, documentându-mă pentru o carte de dialoguri cu acest mare bărbat, am obținut informații directe despre studiile sale la Facultatea de Drept din Cluj, încheiate cu examen de licență, dar și despre cele de istorie-filosofie. Vă mai spun și o taină: i-am cunoscut colegi... Cât despre studiile sale de arte, ar merita să dați o fugă prin Italia, la Milano. Cercetați acolo arhivele **Conservatorului „Giuseppe Verdi”** (1930-1932) și pe cele ale **Academiei de pictură Brera** (1932-1934), dar încercați să aflați câte ceva și despre studenții lui **Oskar Kokoschka**. Sper că vă spune ceva numele acestui om... Mai interesați-vă și de relațiile sale cu alți mari artiști: **Sándor Szolnay**, **Alexandru Ziffer** sau **Aurel Bernáth**. Dacă a obținut și licența la Milano, chiar nu știu. Dacă a obținut-o, s-ar putea să fie în arhiva sa, dar și prin cine știe ce depozite ale Securității, „arestată”, împreună cu sute de documente, în desele descinderi în Casa Șorban. Mai există însă și o altă posibilitate, ca și-n cazul lui **Aurel Ciupe**, care a studiat în Franța, la Academia „Iulian”, una de reputație mondială. Peste ani, stând de vorbă despre anii de-atunci, a ținut să-mi spună: “...*Când m-am întors de la Academia **Julian**, tata, om practic, mi-a cerut diploma... I-am spus că acolo nu se dau diplome, ci se învață. Dar el voia diploma!*”. Or, acolo, în Italia, la Milano, Raoul Șorban chiar a studiat!

Prin 1986, spre toamnă, la una din întâlnirile mele cu maestrul **Aurel Ciupe**, în atelierul său de pe strada General Grigorescu, a venit și **Raoul Șorban**. S-au depănat amintiri cât pentru un roman, după care, pictorul Aurel Ciupe a ținut să-mi vorbească despre excepționalele merite ale profesorului Șorban în reclădirea învățământului artistic la Cluj. El este cel care a adus două mari personalități, asumându-și toate riscurile vremurilor „realismului socialist”: pe marele sculptor **Ion Irimescu** și pe celebrul dirijor **Antonin Ciolan**, împreună cu soția sa, toți reputați dascăli ai Iașiului, pe-atunci huliți de caracatița comunistă, care își întindea tentaculele peste tot, eliminând din calea lor chiar și marile valori ale neamului. Pur și simplu,

chemându-i la Cluj, le-a salvat cariera, pentru că nu mai erau păsuți să lucreze la catedră!

Spre onoarea lui, I.D. Sârbu a avut tăria să-i recunoască valoarea: „*A făcut carieră la Istoria Artelor în București, l-am auzit conferențiind, nu era rău ca vorbitor. «Trăncănitor de arte abstracte» – cum îl numea un coleg mai rău de gură*” (I.D. Sârbu, **Scrisori către bunul Dumnezeu**, Biblioteca „Apostrof” nr. 12/1996, pag. 160-161).

Mi-au mai vorbit despre profesorul **Raoul Șorban** și alți importanți cărturari. În 1946, când încă tragedia românilor ardeleni nu se încheiase, s-a aflat, pe alt plan, alături de studentul-călugăr **Valeriu Anania**. În anul 2001, când s-a lansat primul volum din ciclul **Student la Cluj**, au participat împreună, destăinuind amintiri din vremurile de-atunci. Erau în sală vreo 400 de oameni, iar pe scenă, în Sala mare de spectacole a Casei de Cultură a Studenților, alți colegi de generație ai lui Raoul Șorban: profesorul **Cornel Opriș** (azi, aproape de vârstă centenară), artista lirică **Susana Coman-Bosica** sau distinsa doamnă **Elena Daniello**, soția celebrului medic clujean **Leon Daniello**, nepoata lui **Sextil Pușcariu**. Toți oamenii aceștia n-au uitat despre rosturile lui Raoul Șorban în bătaia pentru România.

N-ați avut, poate, nici răgazul să-i răsfoiți cărțile, măcar titlurile lor. Câte? Peste 30, poate 40... Nici profesorul nu le-a numărat. Multe? Puține? Destule, domnule Michael, chiar dacă vreo 15 ani, din cauza unor denigratori precum dumneata, a tăcut. Citiți-i, cel puțin **O viață de artist, între München și Maramureș**. Ar merita, dincolo de „interviurile” luate pentru a întregi informațiile „Europei Libere”, să-l cunoașteți pe **Simon Hollósy**, mai ales că, la mai bine de o jumătate de veac distanță, ați respirat același aer al Münchenului. Cumva, profesorului Șorban i-ați agățat tinicheaua de „șovin” și pentru faptul că n-a acceptat preluarea acestui mare artist, Hollósy, în patrimoniul maghiar?! Atunci, aveți dreptate...

Ce l-a apucat pe Șorban să sape în istorie, pentru a găsi adevăruri și a desființa minciuni? Putea s-o lase așa, cel puțin și în respect pentru amintirile ce vă leagă de lumea ungurească a bunicii dumneavoastră care a trăit zile atât de senine la Budapesta. Ce i-a trebuit lui Șorban să schimbe povestea școlii de la Baia Mare și să dovedească faptul că **Simon Hollósy** nu era ungur, ci armean, pe care, de fapt, îl chema Corbul. **Simion Corbul**... Ce nemaipomenit ar fi fost ca-n cei 22 de ani cât ați slujit „Europa Liberă” s-aveți inspirația să căutați urmele acestui mare pictor la München!

Vă îndeamnă, poate, la o lectură profundă a operei celui pe care l-ați omorât a doua oară la vreo zece zile de la înmormântarea care a avut loc în cimitirul „Dealul Florilor”, din Dej, recomandarea **academicianului Virgil Vătășianu**: „*În contextul literaturii de specialitate, o carte ca aceasta – originală și cuprinzătoare – vine să tălmăcească, cu o încontestabilă autoritate, pe de o parte, un capitol neglijat de istoria noastră de artă, pe de alta, opera unui mare pictor, activ la München și în Maramureș între anii 1880-1918. (...) Raoul Șorban – dispunând de o bogată și îndelungată experiență, de un limbaj clar, sugestiv, și de o participare vibrantă – reușește să impună atenției noastre, un pictor a cărui operă a avut meritul de a fi pregătit și impulsionează un climat artistic nou, cu bogate resurse de inspirație*”.

V-a supărat, poate, și dezvăluirile pe care le-a făcut, cu demnitate, Raoul Șorban, despre cel care a scris, cu siguranță, cea mai injurioasă carte la adresa românilor, în rândul cărora, vă includ și pe dumneavoastră. E vorba de romanul **Împotmolirea** („Zátony”). Autorul, sub pseudonimul **Mózes Székely**, în fapt fostul teolog reformat și mic moșier din Dej, **Daday Loránd**, după o puternică și energică acțiune antievreiască, a declanșat o nu mai puțin fermă campanie antiromânească, pentru care Justiția românească l-a condamnat la șase luni de închisoare. În vremea Dictatului, pentru „meritele” anterioare, a fost numit inspector școlar al județului Someș, calitate în care a îndepărtat toți învățătorii români din școlile unui județ locuit în proporție de 87 la sută de români. El este cel care a propus „soluția finală” pentru „*rezolvarea eficientă a chestiunii valahilor, care se înmulțesc ca iepurii*”. A propus și metoda: „*să fie smulse din măruntaiele femeilor valahe făturile lor scârboase...*”. Era anul 1943, iarna. Acest criminal a devenit erou al Lexiconului maghiar, iar după eliberare, primar al Dejului. Stupefiant! Profesorul Șorban n-a rămas spectator. A reacționat și a deranjat. N-a putut suporta nici obrăznicia udermistă de a-i ridica acestui criminal un monument. Dar câte astfel de fapte nu l-au cutremurat! Îmi destăinuia adesea dramele sale... Când contele Bánffy trata în numele „mișcării comuniste ilegale” cu **Horthy** și cu **Dálnoky**, comandantul unui corp de armată, și soldații unguri ai acestuia, dezlănțuiau la Sărmaș una dintre cele mai oribile crime colective ale secolului douăzeci: în noaptea de 16 spre 17 septembrie 1940, 126 de evrei, toți câți locuiau în Sărmaș și-n zonă, au fost uciși! Cu ei, au fost lichidați și români, între aceștia aflându-se și tatăl cunoscutului actor Ovidiu Iuliu Moldovan.

De-aici au venit neliștiile umanistului Raoul Șorban. Și de la Sărmaș, și de la Ip, și de la Trăzneu, și de la Sucutard, și de la Mureșeni de Câmpie. De peste tot unde minți bolnave au săvârșit crime inimaginabile. De aceea s-a zbatut să-și respecte statutul de **OM!**

Ultrașovinul Raoul Șorban? Eroare, don' Michael!

E o afirmație ce ar putea veni doar din partea unui diletant în judecarea oamenilor sau a unuia cu porniri fixe și prea puțină cultură. În cazul „Raoul Șorban”, un cercetător cocoțat pe scaunele înalte ale unei universități de talia celei din Cluj-Napoca, nu! Argumentele: „*colaborarea cu Ilie Ceaușescu, în a cărei revistă de așa-zisă istorie tocmai publicase un articol ultrașovinist, cu stridente note antimaghiare*”, „...și alte publicații – printre ele una pusă în circuit de către nu mai puțin ultranaționalistul Josif Constantin Drăgan înainte de căderea comunismului”, cărora le-ați mai adăugat cariera politică de după 1989, a lui Raoul Șorban. Oferiți și explicații, care v-au întărit convingerea că verdictul de „naționalist” are acoperire: a fost membru al Partidului Socialist al Muncii „verdeț-păunescian”, iar apoi, membru al Partidului România Mare...

E uimitor cât venin ați adunat în primii 17 ani de viață, pe care, iată, îl vărsați și spre oameni care nu merită acest tratament. Ați coborât mult prea jos, în vecinătatea josniciei. Oamenii vă judecă nu ca pe o țafă. pe

care o mai și iartă, ci ca pe un mare dascăl, care pregătește România pentru buna viață în lumea Europei. Ați auzit dumneavoastră de un partid „**verdeț păunescian**”? Eu, nu. Știam doar că **Ilie Verdeț** a fost „șef” de partid, iar **Adrian Păunescu** o importantă personalitate a culturii românești, dar și un om angajat ferm pentru destinul neamului românesc. Un om care niciodată nu și-a ascuns nici crezul, nici trecutul. A lăsat o operă demnă să treacă de vama timpului și a spațiului planetar, în vreme ce chiar și numele „accidentului” Michael Shafir, la nicio zi după plecarea pe urmele lui Raoul Șorban, va fi uitat pentru totdeauna. Îl mai acuzați pe Raoul Șorban că i-ar fi găsit merite lui Antonescu în salvarea evreilor. Prin faptul că-l înfrunțați fără argumente, în calitatea de cercetător pe care o aveți, nu convingeți. Explicați-vă poziția. Cercetați argumentele profesorului Șorban și analizați-le critic, nu cu porniri ultraviscerale, ca să vă folosească propriul sistem de etichetare. Și ar fi meritat s-o faceți câtă vreme era în viață, asigurându-vă că aș fi fost unul dintre cei dispuși să modereze o întâlnire **Shafir-Șorban**. Chiar, vă-ntreb din nou: de ce-ați așteptat, ca un cioclu, la colț, moartea profesorului Raoul Șorban pentru a vă scoate pistolul și a-l secera, deși era căzut?! Sunteți un laș, maestre Shafir. Până și-n război sunt reguli umane: în soldatul rănit, n-ai voie să mai tragi. Devine prizonier... Te condamnă legile umanității, scrise și nescrise! Dacă Dumnezeu i-a dat zile, n-ai voie să i le iei. Dumneavoastră ați tras cu pistolul într-un mort, i-ați întinat memoria, cu o sălbăticie practică poate doar în triburile în care n-a pătruns civilizația. Este acuzația pe care v-o aduc toți cei care v-au citit insolentul „**În loc de necrolog**”... Aplecați-vă, cercetați și acuzați în deplină cunoștință. Să fiți credibil. Altfel, oamenii vor ridica din umeri și se vor întreba „*de fapt, ce vrea asta?*”. Și iar vor zbura imaginațiile spre vremurile fericite trăite de bunica dumneavoastră, în Budapesta natală. Și ar fi păcat!

Nu uitați nici alte câteva amănunte. Raoul Șorban, cu spiritul său de dreptate, n-a putut rămâne pasiv la dramele celor peste 2 000 000 de conaționali, rămași în teritoriul copleșit de unguri, în Ardeal. I-a fost dat să vadă cu ochii săi noua ediție istorică a suferințelor românești, provocate de șovinismul unguresc, pornit să stingă, cu toate mijloacele, orice pâlpâire de aspirație la existența națională a românilor. Aceste elemente au marcat o nouă etapă în evoluția lui Raoul Șorban. În 1942, el a fost arestat și închis la Miskolc, alături de alți tineri – evrei, români, slovaci, ruteni și cehi, devenind unul dintre prizonierii oficialităților din Regatul Ungar. De ce? Dincolo de argumentele vechi, s-au mai adăugat și alte cauze: el, Raoul Șorban, a devenit principalul organizator al vieții artistice a românilor! A întemeiat și condus „Editura Românească din Ardealul de Nord” – E.R.A.N., a fost secretar de redacție al unicului ziar românesc din Ungaria, **Tribuna Ardealului**, al cărui director fusese providențialul **profesorul dr. Emil Hațieganu**. Tot acest om, atât de nedrept hulit de dumneavoastră, a organizat Sindicatul Mixt al Artiștilor, Scriitorilor și Ziaristilor. A fost profesor universitar, decan, directorul Conservatorului și rector al Institutului de Arte din Cluj. A fost pictor și, împreună cu **academicianul Virgil Vătășianu** și **profesorul univ. dr. Gyula Szabó**, a organizat primul Salon de Artă Plastică al

Transilvaniei. O vreme a fost chiar și pictor-scenograf la Teatrul Național din Cluj.

Veți accepta, domnule Michael Shafir, că era mai bine ca înainte de a vă înarma rudimentarele pistoale, să cercetați ce-a făcut acest distins profesor universitar. Găsești, poate, și un cuvânt bun, revizuindu-vă pornirea primară: „*Raoul Șorban a decedat la venerabila vârstă de 94 de ani. Venerabilă a fost însă numai vârsta, nu și controversata personalitate a dispărutului*”. Și, tot mai sper că veți avea tăria morală să corijați ce se mai poate corija, fie și în fața propriei conștiințe. Mai ales după ce veți parcurge câteva din cele peste 40 de cărți ale sale, fie **G.A. Boltraffio** (Milano, 1935); **Tonitza – Scrieri despre artă**, prefată de Tudor Arghezi (București, 1962 și 1965); **C. Baraschi** (Ed. Meridiane, 1965); **Th. Pallady, Aurel Ciupe, Aurel Popp** (1968), **Frederich Bömches** (1974); **Szervátius** (1973); **Vide** (1982); **Ter Borch** (1985); **O viață de artist între München și Maramureș** (1986).

Mai stați de vorbă și cu puținii oameni care l-au cunoscut îndeaproape. În Israel trăiește **Alexandru Anca**, publicist român, coleg cu Raoul Șorban la **Tribuna Ardealului**, unicul ziar românesc care apărea în vremea Dictatului de la Viena. Dați o fugă acolo și-l veți găsi la Hedera. Căutați-l la Cluj-Napoca pe profesorul universitar **Virgil Salvanu**, a cărui admirație pentru omul hulit atât de urât de dumneavoastră, îl îndeamnă spre ideea realizării unui monument, în vreme ce foarte mulți clujeni așteaptă ca numele său să fie purtat de o stradă importantă a Clujului. Ar merita să-i știți și gândurile profesorului **Crișan Mircioiu**, ale lui **Florin Piersic**, sau ale lui **Dorel Vișan**. Eu am fost un pic mai norocos: în întâlnirile mele cu alți mari bărbați care l-au cunoscut bine pe Raoul Șorban, am aflat alte fapte remarcabile, pe unele consemnându-le în cărți deja publicate. Mă gândesc la **Francisc Păcurariu** (colegul său de redacție), la **George Sbârcea**, alt coleg și prieten al său, la scriitorul **Vasile Copilu-Chiatră**, la cel mai important publicist clujean al jumătății veacului trecut, **Miko Ervin, profesorul dr. Coriolan Tătaru**, fostul rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale din Cluj, sau **profesorul dr. Victor Jinga**, fost ministru al Cooperatiei, în vremea când Raoul Șorban era șeful de cabinet al Rezentului Regal al Ținutului Someș.

Citiți, domnule cercetător! Documentați-vă și apoi așezați-vă la masa de lucru. Încercați să vă lepădați de impulsurile primare și chiar de șoptitorii de subiecte la comandă. Și din cartea ultimă a lui Raoul Șorban – sunt convins că vom avea șansa să asistăm și la momentul apariției altora, postum – aveți multe de înțeles despre viața exemplară a acestui om. În preajma apariției ei, am stat de vorbă cu Raoul Șorban, înserând câteva pagini și în volumul **Dialoguri cu Raoul Șorban** (Ed. Anotimp Oradea, 2002):

— *Ce nume va avea?*

— „Invasie de stafii”...

— ...*Și mesajul?*

— Să nu uităm trecutul! E foarte important. Mai ales, că mașina politică merge spre a uita. Este posibil să poarte și un subtitlu: **Însemnări și mărturii despre o altă parte a vieții**. Cea pe care eu n-aș fi vrut s-o trăiesc.

- *Vă temeți de stafii?*
- Nu. Nu m-am temut în viața asta de nimic, decât de eventualele slăbiciuni ale mele, sau de eventualele mele comodități...
- *Este o carte autobiografică?*
- Va fi o carte despre o lume trăită...

* * *

Raoul Șorban, omul pe care l-ați luat la țintă chiar în mormânt, convins că veți țopăi în voie pe cadavrul său, n-a inventat fapte. Le-a trăit. Sunteți chiar atât de enervat că a ținut să le transfere memoriei omenirii, spre a fi cunoscute?

În ce vă privește, cu un pic de imaginație, vă cam puteți închipui ce cred despre dumneavoastră, cei din preajmă, sau mai de departe. Expresii ca „antiromân”, „ultrașovin”, „rău din naștere”, sunt între cele mai blânde. Eu cred însă în onestitatea care vă caracterizează, iar episodul „Raoul Șorban” rămâne doar o rătăcire. Că vă luptați pentru adevărul despre holocaust, meritați să culegeți admirația oamenilor de bună credință, dar și aprecierea poporului evreu, din care v-ați născut. Fără să vă poată pune cineva eticheta de șovin. E prea mult. Să nu negați însă că nu vă bateți pentru dreptatea evreimii. Chiar dacă, cum cârcotesc unii, a ține la propria nație, fără a le nesocoti pe celelalte, înseamnă să fii naționalist... Dacă e așa, atunci profesorul Raoul Șorban a fost un naționalist. Nu s-a ferit să afirme că a fost un om de stânga, chiar dacă provenea dintr-o familie cu moșii întinse în Ardeal, pe Valea Someșului. Fără să se răsfete în bogăție, mai ales că la vârsta de 11 ani a rămas orfan...

S-a opus cu fermitate revizionismului unguresc!

Apar ca ciupercile după ploaie cărțile revizioniste ungurești, după un program bine concertat. Strigătul lui Raoul Șorban, de stopare a acestui „fix”, care datează încă de la Marea Unire a Românilor, n-a fost niciodată îndreptat împotriva poporului maghiar, ci a grupurilor de nebuni, care tulbură viața și liniștea acestei părți a Continentului. N-a fost și nici nu s-a considerat vreodată politician. A fost un om care, prins de valuri, a încercat să ajungă la mal. Și nu i-a fost ușor. A pățit mult, mai mult decât dumneavoastră, puștiul care, la 17 ani, se zice, că ar fi blestemat pământul românesc și a plecat în Israel. El n-a avut unde să plece. A rămas aici, în singura lui țară... Știți, desigur, zbaterea lui de întemeiere a Institutului de Arte din Cluj. Era în anul 1948... Peste un an, prin octombrie, pictorul **Zoltán Kovács**, rectorul Institutului de Artă Maghiar, pentru a duce la îndeplinire un program revizionist, l-a denunțat pe Raoul Șorban la Regionala P.C.R. (unde șef de cadre era Marcinkievics) și la Ministerul Învățământului (unde director general era Öcsi Tóth) cum că și-ar fi ascuns din actele de cadre, originea socială de nobil și moșier. Denunțul a fost susținut și de șeful de cadre al Institutului, **István Szekely**, despre care, mai târziu, avea să se afle că ar fi fost șef în „Partidul Crucilor de Săgeți” din Ungaria, de orientare nazistă. Urmarea? A fost destituit și trimis să lucreze ca vopsitor,

la o cooperativă din Cluj, de unde, peste un an, a fost dat afară. Se apropia ziua stabilită a arestării: 10 iulie 1952. De el, avea să se ocupe de acum „tovarășul căpitan Barany”. Erau pașii mărunți spre împlinirea unui plan urzit de **Edgár Balogh**, de a elimina Institutul de Arte, condus de Raoul Șorban, încât Clujul să devină capitala culturală a maghiarimii din România. Șorban voia altceva: Clujul să rămână al tuturor! Din acea îngrâncenare absurdă, a rezultat, după rețetele vremii, condamnarea de 4 ani de detenție a recitului Raoul Șorban!

Sunteți total descoperit, domnule Shafir! Dacă, în urmă cu câteva decenii, ați fi avut intuiția, prin mijloacele care vă erau la îndemână, să stați de vorbă cu **Iosif Bălaș** din Cluj, ați fi avut șansa să cunoașteți direct ce a făcut Raoul Șorban pentru salvarea evreilor. Omul acesta l-a cunoscut, în închisoare, pe un subofițer din cadrul Gestapoului din Cluj, care, trecând cu misiuni oficiale peste Feleac, la Turda, a fost unul dintre cei care au răspuns chemării profesorului Șorban. El a trecut peste graniță mai multe grupuri de evrei, concentrați în detașamente de muncă forțată. Salvarea evreilor avea, în acele împrejurări dramatice, o cale unică: România. Până la urmă, a fost prins, arestat și închis într-un penitenciar din Ungaria, în așteptarea judecării. Acolo, în închisoare, era și Iosif Bălaș, condamnat la 10 ani. I-a spus clujeanului că știa ce-l așteaptă, dar că nu regretă nimic. Își făcuse doar datoria de om, salvând oameni de la moarte. Omul acesta, care a răspuns apelului lansat de Raoul Șorban, a fost condamnat la moarte și executat chiar în curtea închisorii, în fața deținuților, ca un avertisment: cine face ca el, tot ca el va sfârși! Se numea **Wilhelm Müller** și era din Zwentendorf, din Austria, dar avea rădăcini la Bistrița, în Transilvania. E încă un moment trist din viața Ardealului.

Ați cunoscut vreodată „**Cazul Balogh Edgár**”? Erau și-n vremurile postbelice cât și-n cele ale Dictatului de la Viena „Shafiri”, gata de dat lovituri nimicitoare. Cei doi, Șorban și Balogh, se întâlneau la o cafenea, pe strada Ferdinand de azi. El, Balogh, era omul zilei, purtând toate decorațiile pe care le-a zămislit statul socialist, în vreme ce Raoul Șorban era muritor de foame. N-avea slujbă, nici casă n-avea. Era hulit, pentru că puterea se afla în mâinile comuniștilor și securiștilor unguri și evrei. Și unii, și alții, îi reproșau că nu s-a pliat pe vrerile lor, păstrându-și, cu fermitate, poziția de român. El n-a trădat. La o astfel de întâlnire, a vrut să-l înduplece pe Balogh, pe-atunci redactor șef al revistei **Korunk**, în mare vogă, să intervină pentru salvarea lui **Aurel Socol**. Era grav bolnav, cardiac, exclus din avocatură și trimis să-și câștige pâinea, la munca de jos: dulgher pe un șantier! Nu i-a cerut să-l susțină pentru o slujbă înaltă, ci pentru una de simplu funcționar. Știți ce i-a replicat „ilegalistul” Balogh Edgár? Că „*nu-i treaba lui, nici a alor mei* (n.n. – a unguilor!), *ci a voastră, a românilor*”. Balogh îl știa. Se cunoșteau... Nu i-a păsat. Privea totul, ca și azi U.D.M.R.-ul, din perspectivă ultrașovină. Chiar, domnule Shafir! De ce n-ați scris o singură frază în care să-i dați dreptate și acestui om, mai ales că, după apele în care v-ați scăldat, ați înțeles că nu există nici negru-negru, nici alb-alb?! Așa, ați dat apă la moară celor care vă acuză și pe dumneavoastră, și pe Randolph, și pe Wiesel, că sunteți în slujba Budapestei, plătiți să faceți aceste jocuri

antiromânești, pentru a scoate basma curată Guvernul Ungariei din vremea Dictatului de la Viena. Cel care ar trebui să poarte marile răspunderi pentru „holocaustul” atât de mult mediatizat.

În Maramureș, românii au făcut front comun pentru salvarea evreilor!

Știți, desigur, câte ceva din Istoria Românilor, chiar dacă atunci, în vremea Dictatului de la Viena, băteați la ușa lumii, de acolo, din burta mamei. Era anul 1944 și erăți la București. Știți, desigur, că Maramureșul românesc era ocupat de cizma ungurească, iar ordinele Budapestei erau ascultate, sub amenințarea puștilor, pe tot teritoriul Ungariei. Ca să pricepeți „vina” românilor, vă voi povesti o întâmplare petrecută în Maramureșul istoric, în urmă cu trei ani.

Era anul 2004... Spre sfârșitul lui august, eram la Rozavlea, la Festivalul „**Roz Rozalina**”, invitat de primarul **ing. Gheorghe Vișovan**, într-un fel, chiar ca fiu al comunei. Aici eram în anul 1940, împreună cu toată familia, tata fiind șef de post. În fața invaziei ungurești, el a fost cel care a pus în practică planul de evacuare. Camioanele cărau agoniseala frunțașilor români ai Rozavlei, spre gara de la Baia Mare, iar de aici, urmând să fie dirijată mai departe, spre țară. O tragedie care n-a ocolit nici chiar statutele. Cu trenul în care a fost evacuată și familia mea, în unul din celebrele „bou-vagon”, și-a început exilul chiar și statuia lui **Vasile Lucaci**, salvată astfel de la dinamitare, spre a nu avea soarta altor semne și simboluri românești, cum au fost monumentul lui Mihai Viteazul de la Guruslău, sau troița lui Baba Novac de la Cluj.

În ziua aceea, Rozavlea își chemase acasă și fiii, indiferent de unde ar fi fost ei. Programasem câteva intervenții în direct, de la fața locului, pe postul de Radio Cluj, între care și una de o oră. Seara, la sala specială de nunți și ceremonii comunitare, invitasem bătrânii satului, cei trecuți de 80 de ani... Veți vedea și de ce! Am trăit atunci la Rozavlea un eveniment unic: am întâlnit o echipă israeliano-americană, de vreo 20 de persoane, venită să realizeze un film comandat de o Casă de Filme din New York.

Atunci am aflat povestea. O poveste-reportaj, o poveste-carte, o poveste-film. O poveste senzațională, începută prin anul 1996, la Haifa, în Israel. Se pornise **Campania „Holocaust în România”** și jurnaliștii din Israel, în atacarea subiectului „gras”, au pornit la atac. Episodul „Haifa”, a fost cel dintâi care a făcut ocolul lumii. Într-o zi din anul 1994, doi jurnaliști din Haifa băteau la poarta unei familii de evrei veniți din Maramureșul românesc. Au bătut la ușă, și după un timp, le-a apărut în față o bătrână trecută de 80 de ani, care s-a prezentat „**Perla**”. Tema „băieților” era clară: să dea în vileag holocaustul românesc. Biata femeie, i-a privit mută. Ei, jurnaliștii, dar și lansatorii ideii, nu prea aveau habar de geografia... politică a Europei, și nici de drama românească impusă de Dictatul de la Viena. I-a lămurit până la urmă... octogenara „Perla”. Când biata femeie a-nceput să le vorbească despre comportamentul românilor, nefericiții jurnaliști au crezut că se află pe o altă planetă: „*Nu, domnilor, românii din zonă au făcut tot posibilul să*

ne salveze. Ne-au îmbrăcat în hainele lor maramureșene, au încercat să ne ascundă și chiar să ne salveze din ghetouri, unde ne-au adus apă și mâncare". Replică neașteptată!

Așa a-nceput povestea familiei lui **Eizick Shimshon** din Rozavlea-Maramureș, un sat aflat la vreo 20 și ceva de kilometri de Sighetul Marmăției. Când avea 53 de ani, Eizeck, a trăit un moment aparte. Soția sa, **Batia Ovici**, i-a adus pe lume al zecelea copil zdravăn, sănătos, cu greutatea de peste trei kilograme și înălțimea de 50 centimetri. O fetiță normală, așa cum doar doi dintre ceilalți nouă au mai fost. Șapte au fost pitici și n-au depășit niciodată înălțimea de 90 de centimetri.

Când jurnaliștii au auzit de povestea celor șapte pitici ai familiei Shimshon, au tresărit și-au pornit să scrie un reportaj cu titlu de senzație: **„Cei șapte pitici de la Rozavlea – România”**. Numai că nu le prea ieșea misiunea de a înfierea holocaustul pus pe seama românilor. Oricum, reportajul publicat de **Eliot Negev** în **„Sunday Telegraph”** a făcut senzație, fiind preluat și tradus în peste 40 de publicații de pe toate continentele.

Perla le-a vorbit nu despre holocaust, ci despre omenia românilor din Maramureș și despre armonia care a existat între români și evrei până la instalarea regimului unguresc de ocupație. Le-a povestit cum le-a dat haine maramureșene și i-a ascuns cum au putut, pentru a nu-i prinde spre a fi duși în lagărul de la Dragomirești. Le-a mai spus că și acolo au încercat să-i ajute: le-a adus apă și mâncare. Fapte care aveau apoi să fie consemnate într-o carte întreagă, scrisă la solicitarea editurii **„Econ”** din München de **Eliot Negev** și **Yehuda Koren: In Herzen waren wir Riesen**, purtând și adnotația **„Über Lebensgeschichte einer Liliputanerfamilie”**. O carte despre viața unei familii de pitici din România.

Poveste adevărată, domnule Shafir! La Cluj, între cei care au scris-o, a fost și Raoul Șorban. La Rozavlea și-n tot Maramureșul, au fost alți Șorbani.

Mi-a fost dat să fiu martor ocular al unei tulburătoare reconstituiri în comuna de pe malul Izei, unde s-a născut familia Shimshon, care deținea multe magazine în zonă. Echipa de filmare, una complexă, a filmat câteva zile în șir regizoarea americană **Debbie Bruckman** și producătorul **Ilan Kirmaier** (evreu născut în România, un foarte competent cunoscător al subiectului!). Au fost clipe extraordinare. Echipa de filmare, la care s-au atașat și autorii cărții, a reconstituit vremea de odinioară, când părinții și cei zece copii trăiau în liniștita Rozavlea, înainte ca autoritățile de la Budapesta să-i trimită în lagărele morții. Au regăsit Casa piticilor, casa rituală, iar dincolo de Iza, cimitirul. L-am văzut emoționat pe primarul **Gheorghe Vișoran**, cu eșarfa tricoloră pe piept, depunând o coroană de flori la mormântul familiei Shimshon. Încercați să vă imaginați și întâlnirea cu bătrânii satului, cei care au cunoscut celebra familie de evrei, decimată în bună parte în cuploarele morții de la Auschwitz.

V-am povestit acest episod – urmat de drumurile echipei de filmare spre Sighetul lui **Elie Wiesel**, apoi spre Budapesta bunicii dumneavoastră și, mai departe, spre Auschwitz. Știu că o tânără regizoare s-a documentat amplu despre acest subiect și la Cluj-Napoca. Profesorul Șorban, nu mai este, dar sunt zeci de cărți și documente, rămase mărturie despre

vremurile tulburi când norii negri au întunecat cerul Transilvaniei. Cine neagă aceste fapte, este de totală rea-credință, urmărind interese străine adevărului. O echipă din care, alături de **Randolph Braham** și un oarecare **Bogdán Tibor**, alt condeier cu pană otrăvită de minciuni, ați făcut parte și dumneavoastră.

Tot mi-e greu să pricep ce v-a mânat spre acest condamnat atac asupra unui om, aflat de nici zece zile înmormântat. Să vă fi supărat fermitatea cu care a apărat memoria acelor oameni, uciși de **Albert Wass**, la Mureșenii de Câmpie? Pentru crimele de-atunci, din 23 septembrie 1940, Tribunalul Poporului din Cluj l-a condamnat la moarte. Și pe el, și pe tatăl lui. Doi criminali. Și Tribunalul de la Budapesta le-a dat aceeași pedeapsă: condamnare la moarte. A fugit, a ajuns în America, unde, mult prea târziu, muștrat de conștiință, și-a ciuruit capul cu gloanțe. Oricât de greu atârână **Ordinul Republicii Ungare** la gâtul tovarășului dumneavoastră de idealuri, **Randolph Braham**, înmănat chiar de președintele Árpád Göncz, spre care onor, probabil, tânjiți și dumneavoastră, cu destulă invidie, e nevoie și de onestitate, de bun simț. Strălucirea „Ordinului” l-a orbit. S-a făcut preș, prea-mărin personalitatea umanistă și literară a lui Árpád Göncz, „uitând” subit cărțile sale revizioniste, una dintre ele repitând-o chiar în timpul mandatului de președinte al Ungariei. Fie să citez doar câteva rânduri din pledoaria acestui traficant de conștiințe, care a fost Árpád Göncz: *„Națiunea ungară este gata în orice clipă să ia arma în mână pentru a-și exercita acest drept (n.n. al națiunii maghiare asupra întregii Transilvaniei) sacrificându-și chiar viața în luptă, fiindcă fără Transilvania nu poate exista un stat ungar, nici o misiune ungară și nici viață ungurească”*. Astfel de idei a slujit acest analist și specialist în Holocaust. Cu astfel de aberații, evident, Raoul Șorban n-a putut fi de acord. N-a acceptat nici lipsa de elementar bun simț a celor care au sărit la atac împotriva celor care n-au intrat în corul antiromănesc. Fie să mă gândesc doar la Rabinul-șef al României, **Alexandru Șafran** și la Șef-Rabinul Clujului din anii Dictatului de la Viena, **Moshe Carmilly-Weinberger**. E dureros. E o blasfemie... Cum tot blasfemie e să negi fapte evidente, cum au fost cele privind participarea lui Raoul Șorban la salvarea evreilor din Transilvania de Nord vremelnice ocupată de armata ungurească.

Să vă fi lezat poziția sa față de reinstalarea la Arad a Grupului Statuar **„Hungaria”**, într-un Parc al Reconcilierii? Monumentul celor 13 generali, nu poate fi unul al Reconcilierii. Este, de fapt, cum susținea profesorul Raoul Șorban, Monumentul **„Hegemoniei rasei ungare”**. Din memoria românilor nu s-a șters holocaustul unguresc, care a dus la săparea a 40 000 de morminte. Șorban, n-a tăcut. Locul aceluia monument, altfel o adevărată operă de artă, nu putea fi acolo unde a fost așezat cu aprobarea **primului-ministru Adrian Năstase**. Un gest făcut împotriva voinței unui popor, care, a găsit o singură cale de pedepsire: n-a mai votat „puterea” care i-a nesocotit voința.

Raoul Șorban s-a războit și cu fărădelegile UDMR-ului. A ținut la neamul lui, dar n-a făcut niciun gest nepotrivit față de alte neamuri. De fapt, vă-ntreb din nou: ce-aveți cu profesorul Raoul Șorban, domnule Michael Shafir?! Cum dumneavoastră țineți la neamul din care vă trageți, așa ține

și Raoul Șorban la neamul românesc. Este neamul lui. Este o conștiință plină de demnitate, pe care orice om cu bun-simț trebuie s-o respecte. Iar cei ce-o întinează, vor primi, cu siguranță, blamul istoriei.

Beția cuvintelor nu ține loc de argumente!

Culeg cuvinte din „dizertația” dumneavoastră: *„I-am reproșat colaborarea cu **Ilie Ceaușescu**, în a cărui revistă de așa-zisă istorie tocmai publicase un articol ultrașovinist, cu stridente note antimaghiare”; „Șorban a fost și a rămas până la ultima suflare un șovin. O dovedesc și alte publicații – printre ele una pusă în circuit de către nu mai puțin ultranaționalistul **Iosif Constantin Drăgan** înainte de căderea comunismului”; „Institutul Yad Vashem are cunoștință de această impostură, dar se pare că nu dorește să se pună în penibilă situație de a-i retrage titlul”...*

Vă preocupă și punerea la punct a „nealiniatului” la ideile și ideologia dumneavoastră, a lui **Victor Roncea**, care, presupuneți că ar fi semnatul unui necrolog (și nu al unui „În loc de necrolog”, ca al lui Michael Shafir!), în care „și-a permis” să scrie *„În ultima perioadă a vieții sale, tinerii apropiați ideilor naționale îl numeau un «sfânt între oameni»”*. Și conchideți, plin de triumf: *„...despre ce este sfânt pentru prezumtivul autor voi scrie în altă publicație. Și chiar foarte curând”*.

Scrieți, domnule Shafir. Când terminați pixul, cumpărați altul nou. Merită. Ardelenii v-au oferit vreo 3 000 de dolari. Suficienți și pentru pixuri. Scrieți cât vă ține pixul. Dar, cât de cât, respectați-vă și statutul de cercetător. Posibilele erori ale unui jurnalist, le mai poți scuza. Gafele unui mare cercetător, nu. Cum adică? Nu primează ce a scris cineva, fie într-o revistă sau alta (cu, sau fără viza ideologică a lui Shafir!), ci asocierea cu nume pe care le decretați... „ciumate”? Scrieți, dar și gândiți. Oricum, încercați să vă convingeți că beția cuvintelor nu ține loc de argumente. Cu atât mai puțin ficțiunile sau goana după lauri. Nu fiți invidios pe Braham. Medalia pe care i-a dăruit-o chiar șeful suprem al Ungariei, Árpád Göncz, i-a cocoșat binișor conștiința, aruncându-l spre gunoaiele acestor timpuri, în care, căutând tot ce este mai urât, se uită că sunt și destule fapte care nu țin de astfel de granițe și viziuni. Iar de la cei, ca dumneavoastră, care ați făcut parte din celebra **„Comisie Wiesel”**, oamenii așteaptă decență și echilibru, nu calități specifice agresorilor. Că, altfel, se pot înmulți afirmații gen *„Cu așa oameni, așa Comisie”!* Și e păcat. Nu, domnule Shafir?

Păcat că n-ați ajuns să-l cunoașteți pe compozitorul **Harry Maiorovici**, a cărui admirație față de Raoul Șorban, era fără limite. Și a lui, și a **Evei Katona**, soția sa, amândoi supraviețuitori ai lagărelor de exterminare: Harry la Meidling, iar Eva, la Auschwitz. Au iubit Israelul, dar au respectat România, căreia, acest mare artist, Harry Maiorovici, i-a dăruit muzica pentru peste 110 filme, între care și pentru filmul de notorietate **„Moartea căprioarei”**, după poemul lui Labiș. Harry Maiorovici este autorul cantatei Kaddish, despre tragedia holocaustului, cu versuri recitate de Eva Katona. O familie care n-a acceptat niciodată holocaustizarea României,

vorbind admirativ despre implicarea românilor ardeleni în ocrotirea și salvarea evreilor. Chiar dacă nu ați avut șansa să-l cunoașteți, ați fi avut obligația morală, înainte de a-l împoșca pe Raoul Șorban cu noroi, să vă documentați. Cu o elementară documentare, ați fi evitat „spectacolul” penibil în care v-ați aventurat, pentru motive pe care, probabil, a trebuit să le sluiți.

Pentru a vă limpezi gândurile și a vă spăla rușinosul atac la cadavrul lui Raoul Șorban, încercați să-i găsiți pe cei câțiva colegi de acțiune din vremurile de atunci. La Cluj-Napoca trăiește încă doctorul **Ioan Macovei**. Are 95 de ani și memoria vie. Vă poate spune tot ce vă interesează despre „șinta” Raoul Șorban, în care trageți fără discernământ, din toate pozițiile. Ar merita să mergeți, cum v-am mai sugerat, și-n țara-mamă, unde, abătându-vă pe la Hedera, v-ați putea întâlni cu **Alexandru Anca**. Au suferit împreună în vremurile ocupației horthiste, lucrând la unicul cotidian de limba română, **Tribuna Ardealului**. S-a atașat trup și suflet de cauza românilor, realizând rezistența prin cultură în fața tragediei tâlhărești, provocată de guvernul de la Budapesta. Cel care a gratulat entuziasmul antiromânesc al colegului dumneavoastră de „Comisie Wiesel”, e Randolph Braham. Poate îl iubiți și pe **Loránd Daday**. Profesorul Șorban l-a dezavuat. El a fost autorul cărții **„Nincs Kegyelem”**, pe care a semnat-o cu pseudonimul **Dücsö Csaba**. Criminal, instigator la crime... Și el a primit onorurile Budapestei, ale cărei programe le-a slujit exemplar.

Unii încearcă să vă pună în cârcă tot o astfel de slujire, în memoria Budapestei natale a bunicii dumneavoastră și a buneii colaborări pe care ați avut-o în timp. Oamenii aceștia, știindu-vă preocupat de cercetarea Holocaustului, cred că ați dovedi corectitudine dacă ați cerceta și holocaustul trăit de românii din Ardeal, dar și dacă v-ați arăta, cât de cât, preocupat de vinovații de drama evreilor care au trăit pe teritoriul Ungariei în anii 1940-1944. Care, sub nicio formă, nu sunt românii! V-ar fi de folos și o întâlnire cu fostul prefect al județului Someș, **Gheorghe Neamțu**. Trăiește, e lucid, scrie o nouă carte despre vremurile trăite. Vă pot conduce să vă documentați pe viu.

Oamenii aceștia, care au făcut istorie, vă pot spune cu precizie cine a fost Raoul Șorban. El s-a opus cu înverșunare „soluției finale” aplicată de aparatul de stat al Regatului Ungar. E de neînțeles cum un cercetător de talia dumneavoastră, domnule Michael Shafir, poate să rămână indiferent în fața memoriei celor 618 000 de evrei din Ungaria, deportați în lagărele morții, oricât de dragi v-ar fi rămas amintirile budapestane ale bunicii dumneavoastră, mai ales știind că din acel drum al morții, au scăpat doar cei 15-16 mii de evrei care au trecut hotarul dintre viață și moarte, ajungând în România. Iată ce scria **Alexandru Anca** în cartea sa **Din București în Țara Făgăduinței** (Ed. Limes, 2004, pag. 224):

*„Ca o amară ironie a soartei, oamenii de bine care, urmând apelul episcopului Hossu, «au ajutat evrei nu cu gândul, ci cu jertfa lor», în loc de laudă și recunoștință, au avut parte după terminarea războiului de crunte și nedrepte represalii. Profesorul **Emil Hațieganu**, avocatul **Emil Socol**,*

profesorul **Raoul Șorban**, episcopul **Márton Áron**, episcopul **Iuliu Hossu** însuși, au fost aruncați în închisoare, supuși la incredibile umilințe”.

Niciodată Raoul Șorban n-a pretins și nu și-a arogat rolul de „mare dirijor”. Chiar ați ținut să-i atrageți atenția, făcând aluzie la titlul „Drept între Popoare”, care i-a fost atribuit la 7 aprilie 1987, la Ierusalim, de către Institutul „Yad Vashem”, că omul cu mari merite este **Aurel Socol**. Dacă i-ați fi citit, fie și-n diagonală, cuvântul profesorului Raoul Șorban la festivitățile de la Yad Vashem, aveți un răspuns al său:

„Dacă într-una din operațiile de salvare a celor urgisiți, participarea mea a devenit astăzi mai vizibilă decât a altora, datorită titlului ce mi-a fost acordat de Yad Vashem, îmi revine obligația de a releva pe cei ce au contribuit la reușita acestei acțiuni, datorită căreia s-au salvat de la deportare în lagărele morții câteva mii de evrei, în primăvara și vara anului 1944, prin trecerea lor peste graniță, din Ungaria în România. Aceștia au fost: **dr. Aurel Socol**, avocat; **dr. Emil Hațieganu**, conducătorul Comunității Române din Ungaria; episcopul greco-catolic **dr. Iuliu Hossu** și secretarul său, preotul **Vasile Aștilean**; studentul **Vasile Moldovan**; **Gh. V. Giurgiu**, redactorul șef al ziarului **Tribuna Ardealului**; profesorul **Tudor Bugnariu**; preotul greco-catolic **Titus Moga** din Apahida; Ministrul Plenipotențiar al României la Budapesta, **Eugen Filotti**; consulul României la Oradea, **Mihai Marina**; **Ion Isaiu**, consilier la Consulatul din Oradea; lt. col. **Gurgu** și șeful său, **Releanu**...”. O listă lungă, prezentată cu recunoștință și respectul cuvenit, din care n-au lipsit nici **Dumitru Foica**, funcționar la Prefectura din Turda; lt. col. **Victor Cupșa**, comandantul Cercului de recrutare Turda; **dr. Ghiță Bran**, din Turda; avocatul **dr. Iuliu Micșa** din Dej, ministrul plenipotențiar **Vasile Stoica** – din Președinția Consiliului de Miniștri din București; profesorul **dr. Coriolan Tătaru** din Sibiu; scriitoarea **Letiția Papu** ș.a.

E strigător la cer să-i negați sacrificiul pe care l-a făcut în acele vremuri atât de tulburi. Fiecare acțiune de salvare, însemna condamnare la moarte, pentru toți cei implicați. La scurt timp după ce a trecut granița în România, în 17 mai 1944, un agent al Siguranței, **Dumbrăvițeanul**, alcătuia următoarea notă informativă:

„Un oarecare Raul Șorban a trecut săptămâna trecută din Transilvania de Nord în România și cu această ocazie – prin cine, e o enigmă – a ajutat trecerea clandestină a unei familii de evrei din Cluj, cari evrei sunt din familia logodnicei sale. (...) Rugăm să interveniți ca să se caute acest domn Șorban Raul, să i se pună mâna în ceafă și să fie trimis, împreună cu jdoavca lui, acolo unde i-e locul”.

Veți inventa, poate, și pentru acest document, aflat în Arhivele Naționale din Cluj, „argumente” cum că ar fi minciună, cum mincinosi au fost, după logica dumneavoastră, și rabinii **Alexandru Șafran**, **Zwi Kestenbaum** sau **Moshe Carmilly-Weinberger**, și **Alexandru Anca**, și istoricul clujean **Gh. I. Badea** și alte sute de oameni pe care i-am contactat, în calitate de publicist, pentru a-mi elucida semnele de întrebare asupra acestui subiect. Am avut până și confirmarea celui care a fost Președinte al

Tribunalului Poporului din Cluj, **avocatul Nicolae Matei**. Evident, n-am nici cea mai mică îndoială privind contribuția profesorului Raoul Șorban la organizarea acțiunilor de salvare a evreilor din Ardealul ocupat de armata ungurească. Ca atare, vă acuz de totală rea-credință, de denigrare a profesorului Șorban și de ostilitate față de o acțiune demnă a românilor!

...Și totuși, Kazbek!

Pe măsură ce scriu aceste rânduri, revolta mea crește. Primesc zeci de telefoane de la oameni cunoscuți și necunoscuți, care, știind că am scris o carte despre acest bărbat, îmi cer să-mi spun punctul de vedere, care să cuprindă și strigătul lor ferm. Nimeni n-a înțeles ce v-a determinat să recurgeți la gestul de incalificabilă insolentă, fără să vă ceară cineva să nu vă exprimați punctul de vedere. Atât vă cer oamenii: decență! Decență, respect și, evident, o dezbatere civilizată, nu atacuri la care un cadavru nu mai poate răspunde. Eu cred în buna-credință a dumneavoastră, dar, din ce a ieșit, cei care vă condamnă vă cred sadic. Chiar profanator de cadavre zic c-ați fi. Sau, că ați dorit să vă faceți propagandă.

Simt nevoia să nu mai amân povestea „Kazbek”, punându-vă, totuși, o întrebare simplă: de ce credeți că Raoul Șorban a fost sfătuit și implorat să plece **necondiționat** în Palestina? Excursie? Ar fi o glumă sinistră, domnule Shafir! Să se fi temut de represiunile naziste? Păi, încercați să insinuați, prin informații neconfirmate, că ar fi colaborat cu naziștii. Atunci, logic, survine un paradox: se știe că tânărul asistent de-atunci, **Raoul Șorban**, de la Universitatea din Cluj, a procurat de la cei doi protopopi ai Clujului, greco-catolic și ortodox, **Vasile Aștilean** și respectiv **Florea Mureșan**, certificate de botez. Cu ele a „botezat” zeci de evrei și neevrei, scăpându-i de la deportarea în lagărele morții. Cu noile identități, oamenii aceștia au ajuns în România, iar de aici, mai departe, spre Palestina sau alte locuri unde viața nu le mai era în pericol. Știți când se-ntâmplau aceste acțiuni? Atunci când inventatorii „soluției finale”, Hitler și Horthy, i-au transferat execuția lui Eichmann! Grea și riscantă misiune și-a asumat în acele împrejurări dramatice **Raoul Șorban**, ca alături de rabinul **Moshe Carmilly-Weinberger**, publicistul **dr. Ernő Marton** și alți evrei din Turda, să organizeze acțiunile de salvare, pe care, dintr-un condei, veniți dumneavoastră, domnule Shafir, să i le anulați. Dar cele 1 200 de legitimații în alb, de membru al P.N.Ț. primite de la Maniu, pe care le-a împărțit evreilor?! De ce credeți atunci că i s-au făcut și lui acte false pentru a emigra în Palestina, cu vaporul Kazbek?

Chiar știindu-vă disprețul și față de Rabinul-șef al României, Alexandru Șafran, mai stăruie asupra opiniei sale cu privire la salvarea consăngeenilor dumneavoastră. Știți, desigur, domnule Shafir, că atunci când presiunea germană asupra guvernului de la București, pentru a pregăti urgent vagoanele pentru transportul evreilor din Transilvania de Sud și din Vechiul Regat, a căpătat forme maxime, Rabinul-șef al României, Alexandru Șafran, după o suită de încercări eșuate, declanșate împreună cu **dr. Fildermann**, s-a adresat mitropolitului Ardealului, **Nicolae Bălan**, rugându-l să vină la

București. Voia să-l roage să se implice... (cu toate că se... autoimplicase!). Ar fi dorit să meargă el la Sibiu, dar n-avea voie să părăsească Bucureștiul. Era, pur și simplu, ostatic. Mitropolitul n-a stat pe gânduri. S-a deplasat la București. Despre acel moment, Rabinul-șef declara solemn în fața Parlamentului României: *„S-a ridicat, s-a dus și a intervenit în favoarea celor osândiți (...) Evreii din Ardealul de Nord, ocupat de către unguri, nu au avut norocul să se găsească în dioceza vajnicului mitropolit Bălan, nu au putut, deci, beneficia de oblăduirea lui, a acestui mare suflet românesc. Ei, sârmanii, au fost expediați, cu mare cruzime, la Auschwitz, pentru a fi înăbușiți acolo, în camerele de gazare, și mistuiți în dogoarea cuptoarelor. Iar acei evrei răzleți din Ardealul de Nord, care au izbutit să scape de la deportarea de la Auschwitz, datorează salvarea lor simțului nobil românesc al profesorului Raoul Șorban (...) și al aceleia al prietenilor săi. Ei s-au căznit ca acești evrei, răzleți, să poată să treacă în România, la noi, și, de aici, din acest liman al izbăvirii, să ajungă apoi în Țara Făgăduinței, în Țara Sfântă.”*

Cuvântarea l-a înfuriat pe Randolph Braham, iar ce a spus în continuare a considerat că este, nici mai mult, nici mai puțin decât... **„manevră politică”**: *„Așadar, România, din acest punct de vedere, al deportării evreilor în Polonia, se situează în rândul celor puține țări europene cotochite de armatele lui Hitler, ca Bulgaria, Danemarca, Finlanda, care nu și-au trimis copiii de obârșie evreiască să piară în gazul și focul de la Auschwitz”.*

Cum v-ați înfrățit cu ideile lui Braham? Sunt iarăși mirat de obrăznicia de a-l nega pe Rabinul șef al evreilor din România, ca și pe Rabinul Clujului, Moshe Carmilly-Weinberger. Să vă fi supărat și faptul că n-a uitat sacrificiile lui Raoul Șorban? Braham și-a dat cărțile pe față: orbit de onorurile pe care i le-a dat chiar președintele Árpád Göncz, pentru serviciile aduse Ungariei, e gata să continue să falsifice adevărurile istoriei. E calea bătorită pe care, se pare, defilați și dumneavoastră, cu entuziasm, chiar dacă n-ați fost încă medaliați. Legătura sufletească cu amintirile din inima bunicii dumneavoastră, care s-a născut și a trăit o vreme la Budapesta, este la fel de puternică...

Povestea „Kazbek” poate să se ntindă pe dimensiunile unui veritabil roman. Și n-a fost doar „Kazbek”. Au fost încă trei veliere, care au fost închiriate din Turcia pentru a-i salva pe evreii din România. Plecarea era din portul Constanța... Între ei, era și locul lui Raoul Șorban, care avea deja acte românești „fabricate” la București. Chestiune complicată, mai ales că Raoul Șorban era la acea oră cetățean ungar, deoarece locuia în Transilvania, la Cluj, în teritoriul vremelnice cedat Ungariei. I s-a ales și un nume, care să corespundă inițialelor numelui adevărat, încât, pe pașaportul său, era...

Robert Șmilovici. Atunci, în zilele acelea, când se apropia plecarea vaporului „Kazbek”, Raoul Șorban a primit o scrisoare de la Eva Semlyén, transmisă prin intermediul lui Tudor Bugnariu. Eva, logodnica lui, îl implora s-o salveze. A renunțat la pașaportul fals și a luat drumul Clujului, pentru a organiza rețeaua de călăuze. Acțiunea a eșuat. Au arestat-o ungurii și o așteptau de-acum deportarea în lagărele morții. A avut însă zile și a fost între puținii supraviețuitori care s-au întors, devenind pentru o vreme soția fratelui pro-

fesorul univ. dr. Eduard Pamfil, Gabriel, care avea studii farmaceutice și doctorat susținut în anul 1938.

În aceste împrejurări n-a mai plecat Raoul Șorban cu vaporul „Kazbek”, în Palestina. „Kazbek” a plecat din portul Constanța la 7 iulie 1944, ajungând în Bosfor două zile mai târziu, sub pavilion turcesc. Era vreme de război... Pe vas, s-a instalat un grup de pază și control, alcătuit din șase marinari români, sub comanda căpitanului Dumitru Trandafirescu. Escorta a fost asigurată și de submarinul VS-3, comandat de **Cezar Apreotesei**, pentru a da, la nevoie, riposta. Între 3-5 august, au plecat și celelalte trei veliere: „Marina”, „Bulbül” și „Mefkure” cu 1 000 de refugiați. În primăvara anului 1944, mai plecaseră din portul Constanța, vasele „Milka”, cu 360 de emigranți și „Marița”, cu 200. Pe „Kazbek”, vasul pe care se afla și Rabinul Clujului, Moshe Carmilly-Weinberger, s-au înghesuit 750 de refugiați, mai mult decât dublu față de capacitate (300), 256 fiind copii. Avea să se întâmple și o drama: în zona Burgas, velierul „Mefkure” a fost scufundat. Din cei 320 de oameni, doar cinci și echipajul turcesc au fost salvați de velierul „Bulbül”.

V-am povestit toate aceste amănunte, știute de la ofițerul de marină **Cezar Apreotesei**, – și sper că nu v-am plictisit prea tare – să pricepeți că românilor nu le-a fost indiferentă soarta evreilor. Altfel, de ce atâta grijă pentru ca vasele, fie „Milka” și „Marița”, fie „Kazbek”, „Marina”, „Bulbül” și „Mefkure”, în mod sigur și altele, necontabilizate de noi, să iasă în siguranță din apele teritoriale ale României. Multă vreme, ofițerul de marină **Cezar Apreotesei**, care, după ce am publicat un amplu interviu cu Rabinul **Moshe Carmilly-Weinberger**, în Almanahul „**Flacăra**” din anul 1989, m-a căutat, pentru a-mi oferi mărturii cutremurătoare din acele vremuri, trăite de el, în acțiunile de salvare, în calitate de comandant al „vânătorului” de submarine VS-3. Tot din acel interviu a aflat și de destinul unei alte mari personalități, salvată cu acel transport asigurat de vasul „Kazbek”: **Maie Rose**, care avea să devină ambasador al Israelului în SUA. În 3 iunie 1987, după încheierea mandatului său, vorbind la Radio Washington, a evocat cu emoție călătoria sa de la Iași la Constanța, și imbarcarea, la 7 iulie 1944, pe vasul „Kazbek”.

Vă mai întreb ceva, domnule Michael Shafir: chiar credeți că este posibil ca și această amplă mișcare de salvare a evreilor să fi fost făcută fără știința sau aprobarea tacită a conducătorilor României din acea vreme? Fiți sigur că nu! Iar în lanțul acesta al salvării evreilor, și-a avut și Raoul Șorban locul lui. Fie cât de modest... Ar merita să-l respectați, iar într-o zi, să-l sunați la telefon în America pe Randolph Braham și pe ceilalți câțiva denigratori de meserie, să ajungeți la Dej, în cimitirul de pe Dealul Florilor, să ngenuncheați, cu lumânările aprinse în mână, să-i cereți iertare, iar apoi, să-i mulțumiți pentru marile sacrificii făcute în ani buni din viață, pentru salvarea evreilor. Atunci când Hitler și Horthy, în bună înțelegere, au creat **Proiectul „Soluția finală”**, spre a scăpa Europa de evrei. Gest pentru care amiralul Horthy n-a ajuns nici măcar printre acuzații de la Procesul de la

Nürnberg, iar peste ani, Ungaria i-a organizat chiar funeralii naționale, cu prilejul reînhumării.

De dincolo de viața demnă pe care a trăit-o alături de români, Harry Maiorovici, soția sa Eva și miile de oameni la a căror salvare a contribuit omul, profesorul, criticul de artă, conducătorul de doctorate, doctorul Honoris Causa al Academiei de Muzică „Gheorghe Dima” și al Universității din Oradea, „Cetățeanul de Onoare” al Clujului, Gherlei și Dejului, dar și „Drept între Popoare” și „Cetățean de Onoare al Statului Israel”, vă privește cu milă și scârbă pentru aventura de a declanșa necugetatul act de profanator de cadavre.

E bine să știți, domnule Shafir!

Un cercetător de talia dumneavoastră, plătit în România la nivelul marilor savanți, ar fi fost bine să-l cunoască pe Raoul Șorban, cu bunele și relele lui, iar abia apoi să verse venin. Profesorul pe care îl incriminați atât de dur, poate n-a făcut chiar degeaba umbră pământului, cum vreți să-i convingeți pe cititori. Poate, pe cei neinformați! Strecurând ici-colo și câte o rază de lumină din viața sa, ați fi devenit și credibil.

Să punem lucrurile la punct. M-am gândit că n-ar fi rău să vă ajut în documentare, oferindu-vă extrase din câteva opinii ale celor care l-au cunoscut. Persoane autorizate, nu amatori de însăilat denigrări, atâtea cât poate suporta coala de hârtie. Mai ales că v-ați anunțat triumfător intenția de a continua acțiunea de ucidere a unui om care ar fi meritat să fie lăsat să-și doarmă în liniște somnul veșniciei.

De ce ați așteptat să moară, profesorul Raoul Șorban, pentru a-l ataca? Ar fi trebuit s-o faceți, cu decența și deferența cuvenită, cât timp era în viață. Cred că o discuție purtată între doi intelectuali, ar fi fost bine-venită, iar eu, autorul acestor rânduri, n-aș mai fi avut niciun motiv să vă sugerez să îngenuncheați lângă mormântul familiei Șorban, spre a-l ruga să vă ierte. Cel puțin pentru lașitate. N-ați avut curajul confruntării. Și morții nu mai pot vorbi! Așa vreți să vă asigurați triumful, domnule Michael Shafir?!

Ați atacat în mod condamabil un om, la zece zile de la deces, uitându-i și triumfurile, dar și marile suferințe. L-au prigonit legionarii, a fost apoi prigonit de oficialitățile din Regatul Ungar, iar mai apoi, a venit vremea închisorilor comuniste. Ați uitat până și faptul că profesorul Raoul Șorban a fost eliminat din viața academică și a fost exclus din viața socială, câștigându-și existența în calitate de zugrav la o cooperativă din Cluj. Chiar, omenește, nu v-au înduișat cei șase ani de închisoare?! Dar faptul că un om care a trecut prin atâtea necazuri, a fost în stare să devină autor al monografiilor **Ter Borch**, sau al altora destinate altor mari personalități ale artei mondiale precum **Friedrich Bömches**, **Theodor Pallady**, **Vida**, **Boltraffio** și alții.

Oameni de bună credință vă condamnă pentru lașitate, domnule Michael Shafir. Ar mai trebui doar atât: să se afle, într-o bună zi, că ați fost și colaborator al cine știe căror Servicii Secrete. Le-ați da apă la moară celor care abia așteaptă o posibilă răfuială.

„Găselnița“... Tudor Bugnariu – Dorli Blaga

Și-n acest caz lansăți ipoteze. Timpul, va lămuri situația, pe care o aruncați în presă, cum că profesorul **Raoul Șorban** a fost unul dintre principalii informatori ai Securității împotriva lui **Lucian Blaga** și **Tudor Bugnariu**. Cercetătorii adevărați nu emit ipoteze. Dau verdicte, pe baza unor studii profunde. Îl acuzați pe Raoul Șorban pe baza memoriilor publicate de Dorli Blaga în revista **Apostrof**, după ce a văzut dosarul părintelui său, Lucian Blaga, la CNSAS. Chiar, domnule Shafir, nu v-ați pus întrebarea că memoria oamenilor ar putea juca feste, sau că anumite documente ar putea fi creația imaginației unor securiști? Merita să aveți ezitări, înainte de a da verdicte. Sunteți cercetător de elită și n-aveți voie să lăsați loc îndoielilor. Nici unui jurnalist, în căutare de senzational, nu-i este admis așa-ceva. Îl obligă regula celor trei surse. La gafele lui, mai poți închide ochii, la ale unui mare cercetător, nu. În plus, el, jurnalistul, câștigă de vreo zece ori mai puțin decât dumneavoastră.

Chestiunea **Bugnariu – Șorban** e complexă, după cum și relația **Bugnariu – Blaga** își are conotațiile ei greu de descifrat. Cum le știți pe toate, ați găsit repede vinovatul: **profesorul Raoul Șorban!** Pe el l-ați „descoperit“ a fi stat în coasta lui Bugnariu, în slujba Securității, mai ales în etapa când *„național-comunismul avea să înlocuiască marxismul vulgar al anilor '50“*.

Cei doi, Bugnariu și Șorban, s-au cunoscut prin 1935, într-o închisoare din Cluj, unde Tudor Bugnariu era... pușcăriaș, condamnat pentru binecunoscuta sa activitate comunistă. O mișcare la care a aderat sincer. Una din surorile sale, a fost soția **academicianului Constantin Daicoviciu**, iar alta a **academicianului Virgil Vătășianu**. Era un om curajos, implicat în lupta pentru dreptatea socială a celor mulți. Era asistent universitar la catedra de filosofie, dar nu s-a adaptat convențiilor vieții universitare. A fost căsătorit cu **Kató Balázs**, evreică, simpatizantă a mișcării comuniste. Tudor Bugnariu a trăit o viață zbuciumată, luptând pentru împlinirea idealurilor. A fost eliminat din corpul profesoral, a fost cercetat, anchetat și condamnat la închisoare în mai multe rânduri, fiind internat chiar și în lagărul de la Caracal. Prin anii '39-40, pentru a-l salva, soția sa, Kató Balázs, s-a adresat Rezidentului Regal din Ținutul Someș, cu sediul la Cluj, **profesorul univ. dr. Coriolan Tătaru**. Atunci, pentru eliberarea lui Tudor Bugnariu, a intervenit și directorul de cabinet al Rezidenței, Raoul Șorban, asigurând-o pe Kató Balázs că va face toate demersurile necesare.

Drama românească adusă de Dictatul de la Viena i-a unit și mai mult. Bugnariu a fost trimis pe front, ca soldat al armatei ungare, acolo unde ar fi trebuit să fie lichidat împreună cu cei peste 100.000 de români, mai ales că era membru marcant al Partidului Comunist. Când s-a întors de pe front, în anul 1943, era muritor de foame. Fără ezitare, **Raoul Șorban**, care era secretar de redacție, a intervenit pe lângă directorul ziarului **Tri-buna Ardealului**, **Emil Hațieganu**, asumându-și întreaga răspundere, să fie angajat cu un salariu corespunzător, trecând peste faptul că Tudor Bugnariu nu era membru al Colegiului Ziariștilor. Despre acele împrejurări, Raoul

Șorban avea să scrie peste ani: „*Sarcina de a organiza și conduce un ziar de importanță **Tribuna Ardealului** era prea mare pentru mine. Tudor Bugnariu a devenit sfetnicul meu. Domol și delicat, el m-a atras în tărâmul său propriu de gândire. Ar fi fost mulțumit dacă aș fi înțeles marxismul în profunzime, lucru repetat de-a lungul mai multor decenii, deși am apelat mereu la sfaturile sale, respectându-le, în general, mai ales în probleme de politică. După 19 martie 1944, când Armata Germană s-a instalat în Ungaria, o dată cu mine și Tudor Bugnariu s-a văzut obligat să părăsească ziarul, nevoină să lucreze sub îndrumarea și controlul Consulatului general al Germaniei*”.

Știți, desigur – sau ar fi trebuit să știți! – că, după ce nepoții doamnei Kató Balázs au fost exterminați în lagărul de la Auschwitz, unde **nu** Antonescu i-a trimis, ci **Horthy**, s-a sinucis! Dramă care l-a marcat pentru tot restul vieții pe Tudor Bugnariu. Între cei care i-au rămas credincioși, s-a numărat, în toate etapele, și Raoul Șorban. Și atunci când Tudor Bugnariu era primar, și când era la Ambasada României de la Belgrad, și când era prorector al Universității din Cluj sau mai apoi ministru adjunct al învățământului. Fără a deveni susținătorul lui Raoul Șorban, fiecare urmându-și drumul. Nu vă sunt, în mod sigur, necunoscute desele și nedreptele suferințe pe care i le-au adus închisorile prin care a trecut. În 20 martie 1945, era din nou în închisoare, în timp ce primar al Clujului era **Tudor Bugnariu**. Se punea atunci la cale chiar lichidarea fizică a lui Raoul Șorban. Trecuse doar o săptămână de la festivitățile de reinstalare a administrației românești în Transilvania de Nord, iar dumneavoastră, ca autentic cercetător, știți ce rosturi a avut Șorban: a fost comisar al Guvernului României, pentru organizarea festivităților! Momentul acela, știți tot atât de bine, n-a convenit unora, adică foștilor ocupanți, care tot mai sperau că la Paris se va hotărî altfel, o absurditate de care epigonii nu s-au despărțit nici până azi... Ar fi trebuit să se-ntoarcă la București cu trenul guvernamental, dar a preferat să rămână în Ardeal, pentru a-și vizita mama, la Stoiana, lângă Cluj. Atunci l-a arestat chiar șeful poliției, care se chema... Cioclu. Nume predestinat! S-ar putea să nu știți că la grefă a fost înregistrat cu alt nume: **Farkas László**. Era numele unui activist, considerat trădător al mișcării comuniste din Transilvania, a cărui moarte n-ar fi regretat-o nimeni. Cum și-a recăpătat identitatea? Grație unui polițist, care, în anul 2002, mai trăia. El i-a destăinuit și faptul că în pivnița închisorii îi era pregătit și coșciugul. Spre cinstea lui, n-a vrut să fie părtaș la o astfel de crimă și, cu orice risc, i-a pus la dispoziție o bucată de hârtie și un creion, spre a se adresa unui prieten, care să intervină. Biletul, dus de polițist, a ajuns la Tudor Bugnariu. La intervenția lui, și-a recăpătat imediat identitatea. Peste câteva luni, când s-a eliberat, a intentat și un proces împotriva lui **Lajos Jordáki** și **Teofil Vescan**, pentru abuz de putere. Din ordinul lor a fost arestat Raoul Șorban...

Cât de elegant ați fi fost, domnule Shafir, dacă ați fi descifrat astfel de enigme, în loc să mânjiți cu noroi memoria unui om, cu o obrăznicie fără egal. Oamenii aceștia, profesorii Bugnariu și Raoul Șorban, s-au cunoscut bine. Au colaborat. Merită să studiați atent referința pe care a dat-o,

în decembrie 1955, profesorul dr. Tudor Bugnariu, membru corespondent al Academiei R.P.R. și prorector al Universității „Victor Babeș“:

„Subsemnatul Tudor Bugnariu (...) domiciliat în Cluj, str. Türr István, nr. 22, cu privire la activitatea politică din trecut, precum și la orientarea ideologică a tovarășului Raoul Șorban, știu următoarele:

Pe tovarășul Raoul Șorban îl cunosc de multă vreme, dar până în anul 1941 știu puține despre el; îl consideram un tânăr animat de sentimente democratice, fără a fi însă hotărât să tragă concluziile practice ale atitudinii sale. Am dobândit convingerea că e un democrat, cu prilejul deținerii mele în închisoarea militară a Corpului VI Armată, în 1935 sau 1936, când Raoul Șorban a fost din puținii care m-au cercetat în închisoare, manifestându-și astfel simpatia pentru cauza care a determinat arestarea mea.

Mai târziu, în calitate de secretar al profesorul Coriolan Tătaru, rezidentul regal al Ținutului Someș, Raoul Șorban a dat sprijinul de care era capabil, datorită funcțiunii pe care o avea, diferitelor manifestări progresiste din acel timp. Știu că era în raporturi destul de bune cu unii tovarăși, pe care îi cunoșteam ca membri de partid și că a ajutat organizația MADOSZ. De asemenea, știu că s-a interesat de soarta mea, în aceeași calitate de secretar al profesorul Tătaru, când împreună cu alți tovarăși, am fost arestat și închis în lagărul de la Caracal. (...) În acești ani de opresiune fascistă Raoul Șorban s-a comportat ca un bun compatriot, în înțelesul adevărat al cuvântului și un sincer democrat. (...) Am ajuns la convingerea că e un adversar convins al hitlerismului de orice formă, deși firea sa de boem și lipsa unei orientări ideologice marxist-leniniste l-au împiedicat să aibă o atitudine și mai consecventă.

Raoul Șorban a fost întotdeauna alături de intelectualii antifasciști rămași în nordul Transilvaniei. În mai multe rânduri am ținut consfătuiri în atelierul său, elaborând planuri pentru editarea de cărți progresiste în limba română, pentru scoaterea unei reviste, pentru înființarea unui teatru românesc de amatori și pentru organizarea unor expoziții (...)

Planurile intelectualilor antifasciști n-au putut fi duse însă la îndeplinire, deoarece, fiind denunțați, autoritățile horthiste au împrăștiat gruparea antifascistă ce se înfiripase, trimițând pe front pe Teo Bindea și subsemnatul, internându-l la Miskolc pe alții, între care și Raoul Șorban. (...) Întorcându-mă de pe front în august 1943, am fost chemat să colaborez la **Tribuna Ardealului**. Raoul Șorban mi-a dat posibilitatea de a propaga prin scris ideile democrației și ale păcii, în limitele în care puteam dejuca cenzura – prin aceea că legea (n.n. ungurească) nepermițând participarea în redacție decât a membrilor Colegiului Ziariștilor; Raoul Șorban și-a asumat răspunderea în fața autorităților pentru scrisul meu. Într-adevăr, Raoul Șorban a acceptat să răspundă pentru articolele și cronicile mele care interpretau evenimintele dintr-un punct de vedere antihitlerist, care dezbăteau problemele viitoarei păci și care căutau să trezească simpatia cititorilor pentru Uniunea Sovietică, sau în care se vorbea despre «falimentul mareșalilor».

După intrarea trupelor germane în Ungaria (19 martie 1944), linia **Tribunei Ardealului** se schimbă din nou și Raoul Șorban fu nevoit să plece

de la ziar. **Peste câțva timp, când autoritățile horthiste au luat măsuri pentru deportarea evreilor, Raoul Șorban, fiind implicat într-o acțiune de trecere clandestină peste graniță a unor cunoscuți de-ai săi evrei, a trebuit să fugă în România** (s.n.) În legătură cu aceasta, persoane rău intenționate au vânturat o serie de bârfeli și calomnii la adresa lui Raoul Șorban. **Acțiunea lui Raoul Șorban făcea parte dintr-o acțiune mai largă a grupării antifasciste din Cluj, având ca scop salvarea evreilor și despre această acțiune a lui am fost informat în amănunt în cursul desfășurării ei.** [...] De altfel, calomniile au fost spulberate chiar de evreii în cauză și dintre care mulți se află în prezent la Cluj (Eva Pamfil de la Institutul de Arte Plastice; dr. Hugo Semlyén, str. Apáczai Cseri 26; Ernest Fischer, str. Berthelot 19 etc.).

[...] **După fuga lui în România, câțva timp am ținut prin scris legătura cu el, în vederea organizării condițiilor de trecere clandestină a altor evrei** (s.n.), dar, firește, o dată cu creșterea încordării politice de pe urma apropierii frontului de România și Ungaria, orice legătură între noi s-a întrerupt. [...] Raoul Șorban a fost un „tovarăș de drum”, dar un tovarăș de drum care nu ne-a părăsit în vremuri grele și care s-a străduit să ne însoțească și să ne ajute.” [...]

* * *

Sunt referințe date de Tudor Bugnariu la 5 decembrie 1955. Trei decenii mai târziu, avea să se producă o metamorfoză ciudată. Amnezie? Interese și presiuni comandate din zone gri? Răzbunare? Descoperirea unor fapte „mascate” mai bine de o jumătate de veac? Rămâne, așadar, o mare enigmă: când a fost corect academicianul Tudor Bugnariu? În 1955, când afirma că Raoul Șorban „s-a comportat ca un bun patriot, în înțelesul adevărat al cuvântului și un sincer democrat” sau că a fost „implicat într-o acțiune de trecere clandestină peste graniță a unor cunoscuți de-ai săi evrei...”, sau în anul 1986, când insinua cu ironie că „ceea ce Șorban a salvat în mod absolut sigur, prin trecerea la Turda, a fost averea logodnicei sale (respectiv bijuteriile acesteia)...”. După 30 de ani, pentru Tudor Bugnariu, Raoul Șorban devine din „sincer democrat”... naționalist, iar salvarea evreilor o închipuire inventată spre a manipula opinia publică internațională.

Când își răstălmăcea propriile afirmații, Tudor Bugnariu avea 76 de ani, fiind născut la Budapesta, la 30 iulie 1909. Presupun că v-a căzut în mână, pentru documentare, la cartea **Holocaust Romániában** („Holocaust în România”), cu subtitlul **Exod prin Porțile de Fier**, apărută în limba maghiară, la Viena, în Editura „Galeria”, scrisă de un personaj care se ascunde sub semnătura „Maghiar”. Lasă să se înțeleagă că este un intelectual ungur, care, trăind în Ardeal, are obligația morală, în fața morții, pe care o simte foarte aproape, să spună tot adevărul. O carte construită pe argumente oferite de **Tudor Bugnariu**, într-o scrisoare pe care i-a trimis-o scriitorului **Mihai Ungheanu** (în prezent senator în Parlamentul României), scrisoare care, se zice că ar fi circulat peste tot, fără să ajungă însă la... destinatar. Hrană bună pentru revizionisții de la Budapesta și pentru anonimul „Maghiar”.

Scrisoarea lui Tudor Bugnariu are conținutul sintetizat și în titlu: „**Pe marginea problemei deportării evreilor din Transilvania de Nord**”. În calitate dumneavoastră de **holocaustolog** de înaltă clasă, cititorii celebrului dumneavoastră articol „**În loc de necrolog**”, publicat în generoasa revistă **22** (online) nr. 856, apărută în 4 august 2006, ar fi avut de câștigat, dacă ați fi recurs la o analiză profundă a fenomenelor pe care le persiflați, folosind metoda... vulgului. Altfel, ce-ați însăilat, seamănă a plată de polițe, sau „servicii” slujițe fără demnitate profesională. Chestiune etică, pe care o știu și studenții dumneavoastră, de la Facultatea de Studii Europene din Cluj-Napoca, încă din primele zile de școală.

Direct sau indirect, vă războiți nu doar cu Raoul Șorban, ci și cu respectații istoriei **Gheorghe I. Bodea** – care v-ar putea consilia în problemele „holocaustului”, pentru a evita gafele monumentale pornite din entuziasmul primar care vă domină, **dr. Vasile T. Ciubăncan**, autor al unor cărți scrise cu respectul adevărului (vă recomand pentru bibliografia obligatorie a oricărui holocaustolog, lucrarea **Drumul Holocaustului**, realizată împreună cu Maria I. Ganea și Ion V Rancea) sau **Moshe Carmilly-Weinberger** („**Istoria Evreilor din Transilvania**”), chiar dacă v-ați declarat detașarea de acest fost șef-rabin al Clujului, ca și despre Alexandru Șafran, rabinul-șef al României. Cât îl privește pe **Aurel Socol**, citându-l, se pare că ați reușit să frunzăriți cartea sa **Furtună deasupra Ardealului**... Are mai puține pagini și litere ceva mai mari.

Nici în publicistul **Adrian Riza** nu credeți. E ardelean get-beget, din Nojorid, o comună apropiată de Oradea. Vă postați sută la sută de partea lui **Tudor Bugnariu**, care, din „illegalitate”, a pus serios umărul la instalarea regimului comunist, făcând corp comun cu grupul consângenilor dumneavoastră. A fost și rămâne o importantă personalitate a culturii și vieții ardelene în general. Nimeni nu-i neagă rolul jucat, chiar dacă n-a fost întotdeauna pozitiv. Ce i se reproșează? Și Raoul Șorban și Gh. I. Bodea, și V.T. Ciubăncan, dar și alții, nu i-au înțeles resorturile și rosturile acelei scrisori stranie, adresate, chipurile, lui **Mihai Ungheanu**, drept la replică la opiniile sale și ale altor participanți la dezbaterile despre Holocaustul ardelean, publicată în anul 1986, în Almanahul „Luceafărul”. Ținta era una precisă: Tudor Bugnariu a bătut șaua să priceapă iapa. Și „iapa” era la Budapesta, acolo unde sunt cele mai înverșunate „laboratoare antiromânești”, cum subliniază adevseea patrioții ardeleni.

Cartea „anonimului”, care semnează... „Maghiar”, a fost disecată, cum e și normal, de unul dintre cei care au pățimit grav datorită planurilor hungariste, Raoul Șorban. Mesajul ei este „*de a demonstra că românii i-au nimicit fără milă pe evreii lor naționali; că românii sunt «extirpatori» de evrei («zsidoirtók») și că, în acest scop, s-au folosit până și de unități ale Armatei Române; că românii continuă să fie antisemiți și în prezent, dar propaganda oficială a României caută să demonstreze că numai ungurii i-au prigonit pe evrei*” (Raoul Șorban, **Invazie de stafii**, p. 397). Cine poate sta cu mâinile în sân la astfel de acuze **gratuite**? Cu atât mai puțin Raoul Șorban, bărbatul cu sufletul vibrând pentru adevăr! Și totul pornit de la sursa „Bug-

nariu“, aflat cu arme cu tot în solda Budapestei... Este imaginea lăsată de trecerea sa prin viața publică și frământările din Ardeal.

Legături ciudate

„Dragostea“ e oarbă. **Ana Blaga** (Dorli), născută la 2 mai 1930, se căsătorește cu Tudor Bugnariu (n. 30 iunie 1909), la un an de la trecerea licenței în fizică, la Universitatea din Cluj (22 mai 1956), cu teza **„Descărcări în gaze“**. Era 17 mai 1957... În anul următor, vine pe lume și copilul lor, Tudor. Tudor Bugnariu. Primul nepot al lui Lucian Blaga. O căsnicie privită cu multe semne de întrebare. Un ultracomunist se căsătorește cu fata unuia dintre cei mai mari poeți români, ostracizat de regimul comunist. Apoi, diferența de vârstă, 21 de ani! Mulți căutau explicația și în prima căsnicie, eșuată, a Anei (Dorli) Blaga, dar și în speranța că acest mariaj îl va ocroti pe Lucian Blaga. Memorii scurte, chinuite... S-a trecut până și peste penibilul moment de la Academia Română față de violența comunistă. În vreme ce ginerele, Tudor Bugnariu, intra în triumf, pe criterii politice, în Academia Română, Poetul era eliminat. Acolo își găseau locul, atunci, propagandiștii comunismului și apologeții lui Marx, Engels, Lenin, Stalin și Dej. Ceilalți, între care și Lucian Blaga, au devenit impostori.

Raoul Șorban n-a tăcut. Mai ales că a știut pe pielea lui ce-nseamnă nedreptatea, cu toate că ar fi avut motive să stea deoparte și să privească în liniște „spectacolul“ penibil care se derula și în România lui. Originea lui socială era „nesănătoasă“. Provenea dintr-o familie de nobili ardeleni, care au avut o moșie frumoasă, chiar și o moară. Chiaburi! Ba, mai mult: și-a întărit convingerile de om de stânga... Azi, Dorli Blaga, la 76 de ani, își varsă amarurile vieții pe Raoul Șorban, considerându-l neprietenul soțului său. Sigur, scrisoarea pe care a ticluit-o primul primar comunist al Clujului, Tudor Bugnariu, spre a sluji *„industria antiromânismului ungar, ca armă împotriva românilor și a României“* l-a obligat la prudență în relații, găsindu-i chiar și o scuză: poate n-a cunoscut suficient de bine realitatea! E drept, scrisoarea i-a asigurat lui Tudor Bugnariu și ceva notorietate, mai ales că au apărut și contestatorii titlurilor științifice aduse de meritele sale de comunist din ilegalitate, o notă bună dându-i-o și căsătoria cu evreica Kató Balázs, la modă pentru urcușurile științifice și politice din anii de după al Doilea Război Mondial. În cartea **Holocaust Româniában**, anonimul autor „Maghiar“ (mulți analiști se întrebă: n-o fi chiar el, T.B.?) îi aduce elogii lui Tudor Bugnariu (drept „tain“?): *„Român curat, de altfel căsătorit cu fata lui Lucian Blaga, una dintre figurile cele mai mari ale poeziei românești din acest secol – legat profund, prin numeroase fire, de vechea intelectualitate română – care odinioară, ca tânăr intelectual, s-a orientat spre stânga și a participat la mișcarea de rezistență antifascistă, desfășurându-și cariera universitară ca marxist, după război, la Cluj, și, apoi, la București. (...) În același timp, printre români din categoria sa, cu aceleași concepții politice, foarte puțini au luat poziție față de naționalism. Mai mulți dintre românii clujeni, numeroși oameni de stânga pe vremuri – între ei Raoul Șorban, ca și Francisc Păcurariu, autorul*

cărților **Labirintul** și **Geneza**, astăzi urlă împreună cu lupii naționalismului-extremist“ (pag. 194).

După ce Tudor Bugnariu a studiat atent Almanahul „**Luceafărul**” din anul 1986, realizat de scriitorul **Mihai Ungheanu**, a „descurcat” ițele și a descoperit scopul în care a fost scris reportajul „**România – pământ al speranței; Fascism și antifascism pe meleagurile Transilvaniei; Rețeaua omeniei**”: „A devenit limpede pentru mine că atât prezentarea Holocaustului din Nordul Transilvaniei, cât și condamnarea horthismului sunt doar pre-texte pentru a participa la campania, declanșată în ultimele luni, împotriva ungurilor și, în general, împotriva Ungariei”.

Chestiune delicată. Ei, **Mihai Ungheanu**, **Adrian Riza** și **Raoul Șorban**, n-au ținut cont de sensibilitatea și legătura sufletească sădite în sufletul său de anii trăiți la Budapesta, la începutul veacului trecut. Atunci când se plămădeau sentimente de acest fel și-n inima buncii dumneavoastră, acolo, în capitala Ungariei, Budapesta, de unde continuați să primiți semnalele intime de ajutor, în apărarea amintirilor de familie. Ecourile nu se pot stinge niciodată!

„Bomba” din noiembrie 2003, a făcut „fâs”!...

Atunci, în noiembrie 2003, ca din senin, s-a iscat zarvă mare. Cu un triumf necontrolat, „**Evenimentul Zilei**” titra în numărul său din 21 noiembrie că „**CNSAS a dezvăluit cine a fost, timp de 20 de ani, informatorul Securității infiltrat în familia marelui poet și filosof: Raul (!) Șorban, turnătorul din casa lui Lucian Blaga**”. Jurnalistul **Alexandru Dida**, cunoscut pentru rigurozitatea documentară, a purtat o amplă discuție, pe această temă, cu „sursa”, scriind un amplu articol în „**Flacăra lui Adrian Păunescu**” din 27 noiembrie 2003, cu titlul „**N-am turnat pe nimeni nicio dată la Securitate!**”. A simțit nevoia unei mărturisiri-prolog: „*Pe distinsul profesor Raoul Șorban l-am cunoscut în urmă cu doi ani. Întotdeauna mi-a făcut impresia unui om extrem de echilibrat, foarte tolerant cu semenii săi, un excepțional istoric ce și-a dăruit întreaga viață adevărului. De aceea, la vederea articolului „**Raul Șorban, turnătorul din casa lui Lucian Blaga**”, am rămas complet înmărmurit. Chiar dacă documentele incriminate în respectivul articol apărut în „**Evenimentul Zilei**” de vineri, 21 noiembrie 2003, proveneau de la CNSAS, nu mi-am putut imagina că, timp de 20 de ani, profesorul Raoul Șorban ar fi putut fi informatorul Securității, infiltrat în familia marelui poet și filosof. Că pictorul Raoul Șorban și-ar fi turnat, ca agent, pe bunul prieten, Tudor Bugnariu, ginerele lui Lucian Blaga. Cu inima strânsă, dar dornic de aflarea adevărului, l-am contactat la Cluj-Napoca, pe profesorul Raoul Șorban, care, cu detașarea-i și seninătatea-i recunoscute, ne-a oferit amănuntele pe care vi le dezvăluim în continuare*”.

Ați avea de câștigat, domnule Michael Shafir, să zăboviți prin biblioteci și să căutați și acest material. Până atunci, încerc să sintetizez câteva din opiniile consemnate în mass-media ale profesorului Șorban, nu atât pentru informarea dumneavoastră, cât pentru marele public, pe care, prin

articolul-injurie „**În loc de necrolog**”, l-ați supus, cu insolență, unui adevărat bombardament cu neadevăduri:

1. Între anii 1948-1988, m-am aflat (*s.n. Raoul Șorban*) permanent sub ancheta Securității, iar între anii 1952-1954, m-am aflat chiar în stare de arest, unde mi se cereau numeroase explicații suplimentare. Lucrurile grave s-au limpezit în perioada arestării mele. Ele țineau de perioada în care am fost director de Cabinet la Rezidența Regală din Cluj.

2. Pe Bugnariu l-am cunoscut în 1935, când se afla arestat la Închisoarea Militară din Cluj, fiind condamnat pentru activități comuniste. După cum a recunoscut ulterior, eu am fost printre puținii care l-au vizitat la închisoare. Eu am fost în relații destul de bune și cu prima lui soție, Kató Balázs, care era evreică-maghiară. În 1942, atât eu, cât și Tudor Bugnariu, am fost trimiși pe frontul ucrainean, eu pentru a culege mine, iar el, pentru a lupta în armata maghiară, la Cotul Donului. La revenirea acasă, eu am fost numit secretar de redacție la „**Tribuna Ardealului**”, unicul ziar de limbă română din Ungaria, unde am avut posibilitatea să-l angajez în redacție pe Tudor Bugnariu, el devenind sfetnicul meu, pe probleme de politică.

3. Amândoi am fost nevoiți să părăsim redacția ziarului, atunci când acesta a fost pus sub cenzura Consulatului general al Germaniei. Tot în acea perioadă a început și prigoana împotriva evreilor. Începând cu sfârșitul lunii aprilie 1944, la chemarea Mișcării Sioniste, eu am început să particip la acțiunea de salvare a evreilor, operațiune la care și-au adus contribuția Bugnariu și soția sa Kató Balázs. La 1 Mai 1944, de teama arestării, am părăsit Clujul, aflat atunci în Ungaria și am venit la Turda, unde am păstrat, în permanență, legătura cu Bugnariu, care, astfel, știa exact ce se petrece cu mine. Bugnariu era un adept înfocat al lui Marx, era înscris în PCR, motiv pentru care, după eliberarea țării, el a beneficiat de o serie de funcții importante: **primar al Clujului** și, apoi, **delegat al PCR** în conducerea „Statului Independent Transilvania” – moment despre care istoria de astăzi nu pomeneste absolut nimic —, în vreme ce eu mă aflu în arest, învinuit de unii evrei că aș fi organizat deportarea unora dintre ei, din nordul Transilvaniei, la Auschwitz.

4. **Cine m-a salvat de la închisoare?** Tudor Bugnariu! Când m-au arestat, în primăvara anului 1945, la Cluj, la scurt timp după ce am participat la organizarea festivităților de reînaltare a administrației românești în Ardeal, m-au înscris la grefă sub numele de Farkas László. În timp ce eu am urmat destinul familiei, cel al unei clase înstărite, Tudor Bugnariu a urmat o carieră politică: prorector al Universității din Cluj, consilier al lui Tudor Vianu la Belgrad, academician, ministru adjunct la Educație. Pe Tudor Bugnariu aveam să-l revăd la înmormântarea primei sale soții, care s-a sinucis din cauza asasinării nepoților ei, la Auschwitz. Acestea au fost relațiile mele cu Bugnariu, până prin anii '60. L-am considerat un om foarte onest, care mă judeca pe motiv că nu sunt marxist, dar mă considera un tovarăș de drum foarte util. În perioada 1958-1986, pe Tudor Bugnariu îl vedeam o singură dată pe an.

5. **Dacă l-am cunoscut pe Pavel Apostol?** Da, în 1948, la Cluj. L-am cunoscut mai bine când eram amândoi la Cluj, în beciurile Securității, într-o cameră comună, în care se mai aflau încă 18 deținuți. Mai târziu, când mă aflam la București, am avut tot timpul impresia că el mă ținea permanent sub supraveghere. Era un colaborator apropiat al lui Bugnariu, care, după propriile spuse, îi redacta cursurile acestuia.

6. **Dacă mi-am văzut „dosarul“?** Vreme de zece ani (1991-2000) n-am reușit, dar l-au văzut Randolph Braham, profesor la New York, specialist în holocaustul din România și Ungaria, Rabinul Moses Rosen și cercetătorul clujean dr. Gh. I. Badea, care a și publicat pasaje din el.

7. **Cum privesc articolul din „Evenimentul Zilei“?** Cu îngăduință față de cei ce se zbat, din varii interese, să inventeze istorii false. Bugnariu nu făcea parte din anturajul lui Blaga. Era chiar un dușman ireductibil al acestuia, încât, de la începutul anilor '30, l-a considerat a fi un tip dăunător societății, un antimarxist. Dorli, fiica lui Blaga, a avut un comportament extrem de jenant față de familia sa, pe care, până la urmă, a părăsit-o.

8. **O înepție: Dorli Blaga m-a acuzat că eu aș fi acel „Șerban“, turnătorul Securității!** Nu, nicidecum! Multă lume îmi spune **Șerban**. În urmă cu doi ani, Dorli Blaga a făcut cunoscut unui grup de prieteni că în dosarul tatălui său a dat de un anume **Șerban**, pe care a crezut că îl poate identifica cu persoana mea. Atunci mi-a spus că e dispusă să ajungem la o înțelegere. Cum nu am reacționat în niciun fel, se vede treaba că, de aceea, am fost chemat la CNSAS, de către o funcționară, care mi-a comunicat oficial, că acel **Șerban**, din dosar, sunt chiar eu. E revoltător! Cu această instituție, CNSAS, am refuzat orice legătură, pe motiv că un membru din conducerea acesteia, a declarat public, la o ședință la care am luat parte și eu, la Centrul Universitar de Partid București, că, în calitate de membru al PCR, am fost informatorul Securității! (*E bine să știți, domnule Michael Shafir, că o galerie importantă de personalități ale Ardealului – demnitari, profesori universitari, rectori, iar ultimul, Alexandru Șerban, provin dintr-o ramură a Șorbanilor O străveche familie de patrioți ardeleni.*)

9. **Olimpiu Andrei, securistul care m-a recrutat?** E prima oară când aflu despre așa ceva. Că mă-ntâlneam cu el, în casa conspirativă „Magheru“? E o nedreaptă dezonoare! Pe bulevardul Magheru am avut o singură cunoștință, pe care am frecventat-o: Miron Radu Paraschivescu. Și, în mod sigur, nu era securist!

10. **De unde a apărut campania declanșată împotriva mea?** De la teama că apariția anunțatei cărți **Invazie de stafii**, îi va îngenușea pe mincinoși. E o țesătură murdară. Doamna Bugnariu (Blaga) afirmă aceste lucruri de aproape trei-patru ani. Față de afirmațiile pe care mi le-a adresat Braham mie, insinuările doamnei Bugnariu sunt floare la ureche. Atâta doar că, în presa de limba română, ele nu au avut succes, dar au făcut ocolul lumii în publicațiile de limbă maghiară și engleză, fără ca autoritățile competente din Israel să le fi acordat vreo importanță. Împrejurarea de acum, în care e implicată doamna Bugnariu, mă face să cred că ea a fost declanșată de anunțul meu, făcut public în emisiunea **„Bătălia pentru România“**, a

lui Adrian Păunescu, despre iminența apariției cărții mele **Invazie de stafii**, în care, un capitol consistent, îi este rezervat lui Tudor Bugnariu. *(Vai, domnule Shafir, cum a fost posibil să vă aruncați într-un bazin fără apă. V-ați zdrobit corpul și capul! Invectivele nu țin loc de argumente!)*

Un dram de decență, domnule Shafir!

Când povestea „deconspirării” oficiale, ca turnător la Securitate, a profesorului Raoul Șorban, a fost lansată furtunos cu trei ani în urmă de CNSAS, doi jurnaliști de la **„Clujeanul”**, **Bety Blagu** și **Paul Niculescu**, au publicat, sub genericul **„Senzațional”** articolul, subtitrat **„CNSAS a provocat un adevărat cutremur în intelectualitatea din Cluj: profesorul Raoul Șorban a fost deconspirat ca turnător la Securitate”**. Jurnaliști tineri, dornici de afirmare, la început de carieră... Acești tineri, au avut bunul simț să stea de vorbă cu cel acuzat, și chiar să-i publice opiniile, deși, uneori, accentele au alunecat spre zone pe care, firesc, n-au reușit să le descifreze până la capăt. Au avut bunul simț al confruntării. Dumneavoastră, n-ați avut nici această minimă decență. Ați avut doar „curajul” să vă confrunțați cu un cadavru, sperând ca astfel să vă declarați învingător. Penibil!

Las deoparte băjbăilele tinerilor jurnaliști, dispuși să dea crezare necondiționată fiicei poetului și filosofului Lucian Blaga, Dorli, cum că Raoul Șorban ar fi cel care l-a „turnat” la Securitate pe soțul ei, Tudor Bugnariu. Dorli Blaga a declarat că agentul „I. Dragomir” este chiar... **Raoul Șorban**. E bine să știți și punctul de vedere al profesorului Șorban: Nu l-a „cunoscut” și nu știe nimic despre acel **„Dragomir”**! Știe însă altceva: *„Mă căutau periodic (n.n. cei de la Securitate) și-mi puneau întrebări. Dar, toate temele pe care le-au abordat cu mine, au privit perioada de dinainte de 1944. Nu țin minte să fi dat vreodată declarații despre viața mea de zi cu zi, din care să poată fi extrase discuții cu alte persoane”*.

A precizat și motivele *„regii orchestrate de dușmanii mei, unguri, care nu vor să mai exist pe acest pământ”*. *„Am făcut imprudența ca în emisiunea lui Adrian Păunescu, să pomenesc despre faptul că voi lansa o nouă carte. S-au simțit, probabil, amenințați și atunci s-au gândit că e nevoie să reacționeze”*. Și a mai completat ceva: *„în ultimii cinci ani nu mi-au mai dat atenție, pentru că și-au dat seama că, mediatizându-mă, riscă să atragă oameni care să-mi ia apărarea”*.

„Clujeanul”, pe baza deducțiilor lui Dorli Blaga (neconfirmate nicio dată și respinse ferm de profesorul Raoul Șorban!) a titrat că *„Dragomir este Raoul Șorban”*. Săptămânalul care apare în Cluj-Napoca, editat de Media-pro, care se autodefineste ca fiind „singurul ziar din Cluj cu tiraj auditat”, și-a pus întrebarea cine poate fi **„agentul Vasile”**. Comenta astfel: *„Alături de «I. Dragomir» și deja deconspiratul informator Pavel Apostol («Agentul Șerban») în dosarele întocmite de Securitate ginerelui lui Lucian Blaga, Tudor Bugnariu, mai apare un nume: «Agentul Vasile»*. Dorli Blaga a cerut CNSAS deconspirarea informatorului, despre care spune că a fost **„un personaj sinistru”**. A cerut să fie puși sub urmărire cei care nu au votat pentru

sanționarea soțului meu (în ședința din 1965, când Tudor Bugnariu a fost înlăturat din funcția de decan – nota redacției „Clujeanul”), Dorli Blaga menționând în special numele lui Tudor Bugnariu. Cercetările „Clujeanului” au mers cu presupusul spre un coleg de generație al lui Tudor Bugnariu. Un psiholog, cadru didactic, al cărui nume nu l-a mai deconspirat, fiind decedat. El n-ar mai fi avut șansa să-și apere cu argumente demnitatea.

De ce credeți, domnule Michael Shafir, că profesorul Raoul Șorban era revoltat pe Randolph Braham, născut în București, dintr-o familie de evrei ardeleni? Ați citit, poate, interviul acordat cotidianului „**Kronika**”, de Braham, șeful Institutului Rosenthal pentru cercetarea Holocaustului, referitor la atribuirea titlului de „Drept între popoare”, profesorului Raoul Șorban... Afirma atunci că acest titlu a fost o „plată” pentru serviciile aduse Institutului „Yad Vashem” de Moshe Carmilly-Weinberger. El reproșează în acel interviu că Institutul din Ierusalim n-a solicitat și opinia unor cercetători români ca **Jean Ancel**, autorul cărții **Antonescu and the Jews**, sau **Radu Ioanid**, specialiști în holocaustologie, pe-aproape de faima pe care ați atins-o și dumneavoastră. Merită să știți și ce a declarat profesorul Raoul Șorban ziariștilor de la săptămânalul „Clujeanul”: „*Până în 1998, mulți evrei au dat declarații în care spun cum s-au comportat românii (în anii Dictatului de la Viena, când s-a declanșat cumplitul și nedreptul Holocaust! – n.n.). Carmilly a formulat foarte clar că au fost două posibilități să te salvezi de nazism: una în Spania lui Franco, alta în România. Acest lucru nu convinge. Agenții ideii că în România a fost Holocaust, sunt evreii maghiari, cei din SUA, Canada, Israel etc. Realitatea este că nu s-au găsit decât români care au colaborat cu evreii, nici un ungur!*” („Clujeanul”, nr. 193/2003, pag. 5).

V-ați cam bătut joc de bruma de prestigiu pe care visați c-o aveți, domnule Shafir. V-ați aventurat într-un joc al altora, care au de plătit polițe. Vreau să vă fac o mărturisire: m-au întrebat adesea și s-au întrebat aproape fără excepție toți cei ce l-au cunoscut: de fapt, ce nație e Șorban?! Puțini au acceptat că ar putea fi român, având ca argument indiscutabil sacrificiul de-o viață și marele respect pe care l-a purtat poporul evreu! Nu hârțiile – eventual contrafăcute, adunate la Siguranță, sau la Securitate, m-au convins, ci confruntările directe. Mi-a povestit atât de des invocata **Eva Semlyen** despre ce-a însemnat „**Casa Șorban**”, aflată pe actuala stradă I.C. Brătianu, în apropierea Teatrului Național, pentru evreii clujeni, hăituți și amenințați cu moartea de către administrația ungurească. Aceeași mărturie au făcut-o **Alexandru Anca**, azi octogenar în Israel, viitorul protopop greco-catolic al Clujului, **Petre Rebreanu** și mulți alți interlocutori ai dialogurilor publicate în cărțile mele.

Alături de alți câțiva „combatanți”, continuați, domnule Shafir, să întocmiți cu neadevăruri comunitatea evreiască de azi și încercați să ștergeți din memoria istoriei un adevăr: românilor le-a păsat de soarta evreilor! S-au implicat să-i salveze, riscându-și propria existență. Cei care v-au lecturat „opera”, publicată în „**22**”, „**În loc de necrolog**”, s-au întrebat dacă ați știut că, în vremea „Holocaustului”, ucigașii n-au ținut cont de nație. Au lichidat tot ce le-a căzut în cale. Și români, și evrei, chiar și unguri, de-ai lor. Oamenii

aceștia au găsit în gestul dumneavoastră un fel de a cerși onorurile Budapestei, spre a nu fi mai prejos de Braham, care vă e călăuză și tovarăș de idei. Cât despre acuza de „naționalism” ce i-o aduceți profesorului Raoul Șorban, n-a supărat pe nimeni. Omul acesta și-a respectat neamul, dar n-a făcut-o în detrimentul altora. Și dumneavoastră țineți la neamul evreilor. Atât de mult, încât sunteți perceput ultranaționalist. Unii v-au stabilit chiar și eticheta aspră de... șovin. Deși, sunt sigur, că, privindu-vă în oglindă, vă vedeți și frumos, și deștept, și senin, și bărbat de corectitudine universală.

Nu v-ați făcut lecțiile, domnule Shafir!

Oare cu ce tărie morală intrați la orele de curs? Predați studenților de la „Studii Europene”, generațiile care vor sluji Europa Unită. Le-ați transmis, prin iresponsabila mângăleală din „**22**”, un mesaj gen „*Scrieți fraților, scrieți. Dar scrieți... Nu contează ce!*”.

Vă jucați cu vorbele, acuzându-l pe Raoul Șorban de o idee fixă care v-a marcat existența încă de la vârsta de școlar, când v-ați hotărât să fugiți, cu orice preț, din România, țara pe care ați asemuit-o cu o insuportabilă pacoste, jurând că n-ați mai vrea s-o vizitați nici în calitate de turist. Așa susțin cei ce v-au știut trăirile. De ce i-ați pus eticheta „*Șorban a fost și a rămas până la ultima suflare un șovin*”? Cunoscutul universitar clujean, **profesorul univ. dr. Mircea Popa** încearcă să vă atragă atenția, cu blândețe, că sunteți în gravă eroare, cu lecțiile nefăcute: „*Aici dl. Shafir se află într-o mare eroare și, probabil, n-a avut timpul necesar, nici răbdarea, de a urmări atent toate luările de poziție ale lui Raoul Șorban, ci s-a mulțumit cu preluări luate de-a gata de la unii din colegii săi maghiari. Citind cu creionul în mână cărțile împotriva cărora s-a ridicat Raoul Șorban, nu va putea ajunge decât la aceeași concluzie ca și el: calomniatorii și contestatarii drepturilor istorice românești în toate timpurile și în toate locurile, pătrunși de ură de rasă, și de un șovinism notoriu, de o discriminare rasială cruntă, cu propuneri concrete de ștergere a nației românești și de eliminare a acesteia din viața Ardealului, nu puteau primi decât replica demnă, dar dură, fără menajamente, a întrasigentului Raoul Șorban. (...) Grămadă de calomnii și falsuri istorice, de răutăți și blasfemii la adresa poporului român, dezbătute în timp de adepții Ungariei Mari și de nostalgicii situației ante-Trianon, nu puteau să se bucure de trecere în ochii unui demn apărător al cauzei românești. Sau, numai pentru că a apărat această cauză, el poate fi calificat „șovin”?* se-ntreabă și vă-ntreabă cu fermitate distinsul profesor clujean Mircea Popa.

V-ați luat acum de mână și cu **Tibor Bogdán**, încât jucați ceardas în trei: Shafir, Randolph, Bogdán (cu accent pe a, spre a-i defini corect etnia!). Împreună cu ei, prin cuvinte și chiar prin necuvinte, clamați că „*Antimaghiarismul a devenit politică de stat și fățiș, începând cu anii '90...*”. Prea-măruntul Tibor, poate fi înțeles. El și ziarul lui, „**Uj Magyar Szó**”, din susținerea iredentei, cu orice preț, își câștigă pâinea. El și-ai lui, au misiunea „istorică” de a susține UDMR-ul, Partidul-Uniune, **sută la sută etnic**. Știți, desigur,

că profesorul Raoul Șorban n-a acceptat niciodată această stare de anormalitate, motiv pentru care toți cei care au susținut acest anacronism, ocrotindu-l cu îndârjire și atribuindu-i roluri importante în **toate** guvernarile post-decembriste, l-au inclus pe lista inamicilor.

Glasul profesorului Raoul Șorban s-a ridicat și atunci când sub presiunea UDMR-ului a-nceput expulzarea românilor din așa-zisul Ținut Secuiesc. N-a fost de acord nici cu aberantele retrocedări precum Muzeul Țării Crișurilor, Castelul Peleş sau Castelul Bran. L-a revoltat și retrocedarea Galeriei de Artă din Cluj-Napoca, cea mai importantă din toată Transilvania. Toate, trecute în posesia unor instituții bisericești (în special!), în mod abuziv. Ce elegant ar fi fost din partea dumneavoastră, domnule Michael Shafir, să comentați aceste „întâmplări” și să cereți dreptate pentru români. Chiar dacă, de multe din acestea, nu sunt străini nici guvernatorii de la București. Că, știți dumneavoastră, nu e prost cine cere... Și asta, în vreme ce „discriminarea pozitivă” a devenit o regulă scrisă, dar, mai ales, nescrisă. Apoi, autonomia pe criterii etnice. Altă absurditate în preajma aderării României la Uniunea Europeană.

Toate aceste frământări le știți bine. Fac parte – sau ar trebui! – și din bibliografia morală a unui dascăl de la o atât de importantă facultate, precum e și cea de Studii Europene din Cluj-Napoca, pe care vă străduiți s-o slujiți. Lecții pe care chiar ar trebui să le parcurgeți, spre a fi convingător când vorbiți studenților.

Oricum, întinarea memoriei oamenilor care și-au trăit cu demnitate viața, nu poate fi aplaudată decât de cei care au un discernământ, împovărat de cele mai stranii și dubioase interese. Care, fiți sigur, domnule Shafir, mai devreme sau mai târziu, vor pluti în derizoriu și-i vor face pe „eroi” să se rușineze. Evident, dacă mai au un dram de bun-simț. Pentru că, așa cum v-ați dat seama, „bomba” amorsată în acel noiembrie 2003, a cam făcut... „fâs”. Și v-ați inspirat... neinspirat, din ea!

„În loc de bun simț!”

Ați ajuns la 62 de ani, domnule Michael Shafir și priviți viața înaintea, de pe poziția de recunoscut holocaustolog. Fie ca atunci când, vrând-nevrând, va veni și ziua ultimă, să n-aveți parte de un alt Michael Shafir, care să scrie un **„În loc de necrolog”**, care să înceapă cam așa:

„«De mortuis, nihil nisi bene»», spune străvechiul dicton latin, potrivit căruia ar trebui să vorbim numai despre calitățile celor decedați. Michael Shafir, politolog, fost Michael Frisch, născut la București, evadat apoi la Ierusalim și de acolo la München, documentarist la Europa Liberă, posibil slujitor al unor servicii secrete, și-a încheiat rosturile lumești pe pământul României, unde s-a reîntors la vârsta deplinei maturități. A «plecat» la o vârstă venerabilă. Venerabilă a fost numai vârsta, nu și personalitatea dispărutului, care a făcut degeaba umbră pământului...”

Ar fi groaznic, și vă asigur că aș sări în apărarea memoriei dumneavoastră, convins că ceva-ceva bun tot ați făcut pe acest pământ. Cum,

În mod sigur, Raoul Șorban, n-a făcut degeaba umbră pământului, cum, cu o rea-credință carnală, nedemnă de un intelectual ce vă pretindeți, v-ați permis să-i întinați memoria la câteva zile de la înmormântare. Și ați făcut-o cu lașitate, fără elementar discernământ, descalificându-vă etic și profesional. Ca și cei care v-au împins la acest act necugetat.

Mergeți cât mai repede la Dej, în Dealul Florilor, la cimitirul unde se odihnește familia Șorban, îngenuncheați și rugați-l pe Raoul Șorban să vă ierte pentru gestul subuman de a-i profana cadavrul și a-l omori a doua oară. Sunteți mult prea mărunț față de anvergura intelectuală, umană și morală a sa. Atât. În rest, numai de bine,

Constantin Mustață

P.S. Dacă vreodată, domnule Michael Shafir, vă veți învinge lașitatea și veți dori să organizați o dezbatere onestă pe tema „**Moștenirea Șorban**”, voi răspunde „prezent”. Sau, dacă nu, vă voi adresa eu o astfel de invitație. Cu argumente, nu cu injurii la comandă și bârfe culese la colț de stradă. Ar merita să vă schimbați statutul de „cioclu”, în cel de dascăl și cercetător, plătit regește, din buzunarul generos al românilor. Și al familiei Șorban!...

Cluj-Napoca, 1-30 octombrie 2006

DUMNEZEU M-A BINECUVÂNTAT ATUNCI SĂ-L CUNOSC PE ACEL MARE OM

Angela Bîrsan

Și, nu stiu de ce, mi-am adus aminte cumva de Raoul Șorban...Era prin '92 când am aflat că pictura de la mănăstirea Agapia era pe ducă din cauza șubrezelilor bisericii. Stăteam pe undeva prin Pantelimon, pe Socului, la câteva blocuri de Domnia sa. Nu mai știu cum ni s-au încrucișat căile dar am hotărât că voi face un reportaj și, spre marea mea bucurie, s-a oferit să meargă la Agapia pentru a face un interviu...Ca să fiu sinceră, pe vremea aceea nu prea știam multe despre steaua sa... Așa că, într-o sâmbătă dimineata, pe la șapte, m-au poftit la dumnealor acasă după care am plecat, catinel, spre Moldova...Marea mea surpriză a fost că, la volan, s-a urcat soția domnului Șorban. Am rămas cu o imagine de toată minunea și tot drumul am mers cu ochii țintîți pe mâinile dumneaei: erau așa de subțiri și avea așa o eleganță în răsucirea volanului încât am trăit tot timpul cu spaima că se vor rupe, aidoma unor antene de fluturi.

Am ajuns, în sfârșit, la mănăstire unde ne aștepta maica Eustochia Ciucanu căreia i se spunea, în șoaptă, stareța-general; deși era mică de statură, oarecum plinuță dar cu umeri largi, cu o voce de altistă, strunea și știa toate nevoile obștei și nu lăsa nimic la voia întâmplării, era un boț de suflet cum rar găsești. Tare necăjit mai era domnul Șorban de ceea ce vedea, cum se umbresc chipurile sfinților pictați de Grigorescu...Acum gîndesc că n-a fost întâmplător reportajul acela, știu că au început (când-cum?) lucrările de restaurare... și mai cred că Dumnezeu m-a binecuvântat atunci să-l cunosc pe acest mare om...

Aveam, în timp, să aflu că cel pe care-l cunoscusem și făcusem un drum spre Agapia este un om despre care cartile noastre de istorie ar cam trebui să scrie și, nu știu de ce, nu se întâmplă. Ce nedreaptă poate fi, uneori, nația în care te naști și istoria. Am aflat, târziu, că este unul dintre nu prea mulții români care au primit distincția «Drept între popoare». Am aflat despre acel om în vârstă, semănând la fața mai degrabă a preot, mai degrabă mic de statură, ușor adus de spate, că este un erudit...Acum simt că se naște un soi de revoltă în sinea mea... chiar nu știm și nu am învățat încă să ne prețuim valorile adevărate, oamenii creatori de conștiință de neam....

PE MARGINEA UNUI ARTICOL SEMNAT DE MICHAEL SHAFIR

Ambasador Eliezer Palmor (Israel)

În data de 28 octombrie 2007, am trimis doamnei Rodica Palade, redactor-șef al **Revistei 22**, articolul de mai jos, însoțit de următoarea scrisoare: „Doamnei Rodica Palade/ Atașat vă trimit mărturia mea în legătura cu acușările lui Michael Shafir la adresa defunctului Raoul Șorban. Textul meu explică relația mea cu acest subiect. Sper să publicați intervenția mea la locul convenit în **Revista 22**. / Cu stimă, / Ambasador Eliezer PALMOR”. **Revista 22** nu numai că nu a publicat textul trimis, dar nici măcar nu a catadicsit să îmi dea un răspuns, așa cum se procedează în toată lumea civilizată. În aceste condiții, apelez la amabilitatea revistei clujene *Tribuna*, cu rugămintea să publice textul refuzat de **Revista 22**. (E.P.).

Prin bunăvoința unui coleg de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, am luat la cunoștință, cu ocazia unei călătorii recente în România, de articolul (necrolog?) consacrat de Michael Shafir lui Raoul Șorban și publicat în **Revista 22** (numărul 856 din 4-10 august 2006).

Am citit cu toată atenția convenită articolul amintit, care m-a șocat prin vehemența stilului gazetăresc folosit de cineva care, ce-i drept, a practicat în trecut ziaristica, dar a devenit între timp cadru didactic universitar. Mă așteptam să găsesc, așa cum se cuvine chiar și când critici faptele unui om dispărut, un text decent și sobru, dar am văzut, în schimb, că autorul nu s-a mulțumit doar să folosească un stil vehement, ci a găsit nevoia să recurgă și la anumite adjective injurioase – ca de exemplu când scrie că „meritele atribuite lui Șorban s-au datorat unei imposturi” –, crezând că adjectivele se pot substitui argumentelor, pe care nu le aduce, în favoarea tezei sale de condamnare a „impostorului”. Nu mai vorbesc de faptul că acesta, firește, nici nu mai are posibilitatea să se explice.

Dar ceea ce m-a revoltat mai presus de tot în articol – dincolo de penuria surprinzătoare a documentelor citate în favoarea tezei susținute de autor: cartea unui Zoltán Tibori Szabó și memoriile doamnei Dorli Blaga, aceasta din urmă referindu-se numai la relațiile lui Șorban cu profesorul

Tudor Bugnariu –, este dezinvoltura cu care domnul profesor Shafir creează impresia că ar fi în secretul atitudinii adoptate de Institutul „Yad Vashem” din Ierusalim, față de acuzațiile la adresa lui Raoul Șorban, afirmând – și mă întreb pe ce bază? – că acest institut, care i-a acordat lui Raoul Șorban titlul de „Drept între Popoare”, „are cunoștință de această impostură [a lui Șorban – E.P.], dar se pare că nu dorește să se pună în penibila situație de a-i retrage titlul”.

Aceasta afirmație a lui Shafir nu este adevărată. Adevărul este cu totul diferit. În decursul lunii iulie 2005, în urma unei campanii pornite de câteva persoane, care reclamau anularea titlului de „Drept între Popoare” acordat lui Raoul Șorban, am fost solicitat, de către conducerea Institutului „Yad Vashem”, să fac recomandarea cuvenită, în baza documentelor aflate la dosar. Analizând mărturiile păstrate în arhiva „Yad Vashem” – un număr substanțial mai important decât cele două surse invocate de Shafir – am ajuns la concluzia că hotărârea de a-i acorda titlul de „Drept între Popoare” lui Raoul Șorban a fost, la timpul adoptării sale, întemeiată și, prin urmare, nu este cazul să fie anulată acum. Nu fiindcă Raoul Șorban ar fi salvat zeci sau sute de persoane, ci chiar și dacă n-ar fi salvat decât viața unei singure persoane.

După cum se știe, în tradiția noastră, „cineva care a salvat viața unui singur om este prețuit ca și cum ar fi salvat o lume întreagă”. Mărturiile confirmă însă faptul că Raoul Șorban a salvat mai mult decât viața unei singure persoane.

Iată de ce „Yad Vashem” nu a retras titlul acordat lui Raoul Șorban.

Dacă Michael Shafir ar fi respectat normele deontologiei consacrate în practica științifică, nu ar fi ajuns la situația penibilă de a susține afirmații care nu au nici în clin și nici în mănecă cu adevărul pur și simplu.

Ierusalim, 28 octombrie 2007

Precizare: *Intervenția mea în temă s-a limitat la elucidarea hotărârii Institutului Yad Vashem de a acorda titlul de „Drept între popoare” lui Raoul Șorban și motivul pentru care această hotărâre nu a fost anulată. Autorul s-a abținut de la orice apreciere în ce privește traiectoria politică parcursă de Raoul Șorban întrucât acest aspect biografic a fost irelevant din punctul de vedere al motivării hotărârii de a-i acorda titlul de onoare menționat.*

ÎN APĂRAREA MEMORIEI LUI RAOUL ȘORBAN

Mircea Popa

Am în față două articole pline de invective și calomnii la adresa unui mare om de cultură, patriot și apărător al drepturilor minorităților, Raoul Șorban, care este atacat și calomniat în mod laș și dezonorant, imediat după moartea sa. Unul dintre articole este subintitulat chiar „**În loc de necrolog**” și aparține lui Michael Shafir, despre care aflu, potrivit notei de subsol, că este profesor universitar la Facultatea de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”, articol apărut în revista „22”, nr. 857 din 1/7 august 2006. Celălalt, semnat de Bogdán Tibor, a apărut sub titlul **Barca**

lui Svindler, în cotidianul maghiar „*Uj Magyar Szó*”, iar defăimarea omului de cultură Raoul Șorban se face într-un stil lamentabil, de procuror inchi-zitorial, într-un moment în care trupul celui defunct nu se răcise încă și, prin urmare, nu putea să răspundă, cum l-ar fi plăcut s-o facă, calomniato-rilor săi. Acesta e declarat nici mai mult nici mai puțin „impostor”, „turnător la Securitate”, ins fără calificare universitară temeinică, șovin și naționalist.

Să le luăm pe rând.

Cel dintâi uzurpator de valori, Michael Shafir, pune în circulație o ade-vărată legendă inventată de el (susținută, poate, de peste Ocean, din cer-curile revizioniste și extremiste maghiare, de un transfug, pe nume Randolph Branham, cu care Raoul Șorban a avut mai multe dispute, tranșate vizibil în favoarea sa), precum că Raoul Șorban și-ar fi inventat singur meritele de salvator de evrei și că titlul de „Drept între Popoare” nu l-ar fi meritat. A citit domnul Shafir depozitiile creatorului Institutului de Iudaistică din Cluj, Moshe Carmilly-Weinberger, și ale altor martori oculari, care s-au bucurat de aceste servicii? A citit domnul Shafir referatul conaționalilor săi de la Ierusalim prin care este recomandat Raoul Șorban pentru această demni-tate? Crede dânsul că, într-o țară a luptei pentru adevăr și pentru reasezarea exactă a victimelor Holocaustului în raport cu realitatea faptică, oamenii puși să discearnă adevărul de fanfaronadă și minciună s-ar fi putut înșela, așa cum se înșală în chip otrăvit dl. Shafir acum?

Alt act de acuză și calomniere a lui Raoul Șorban privește colabo-rarea sa cu naștii, lucru incredibil ieșit din gura ambilor calomniatori. Raoul Șorban a avut întotdeauna o poziție democratică, ușor de urmărit în presa timpului, iar faptul că pentru scurtă vreme a avut funcția de secretar al rezidentului regal la Cluj, este totuși altceva și nu-i îndreptățește pe cei doi să-l acuze fără probe.

Tot fără probe este acuzat că ar fi obținut ranguri universitare, între care și demnitatea de rector al Institutului de Arte Plastice de la Cluj, pe care l-a și organizat și unde a fost numit de noile forțe comuniste, care, dacă l-ar fi bănuیت a fi colaborat cu naștii, evident că nu ar fi făcut-o. E apoi de mirare că un om închis o dată de legionari și de alte trei ori de comuniști să fi devenit informator al Securității? Cât privește citatul din memo-riile lui I. D. Sîrbu, aici, el nu are nicio relevanță, nefiind bazat pe informații autentice, ci doar pe simple bârfe, iar pana ascuțită de „ironist” a autoru-lui **Memoriilor unui jurnalist fără jurnal** e arhicunoscută. A nega dem-nitățile obținute în viață de Raoul Șorban, precum acelea de „Doctor Honoris Causa” al Academiei de Muzică „Gh. Dima” sau al Universității din Oradea, ca și titlul de „Cetățean de onoare” al municipiilor Cluj-Napoca, Gherla și Turda, și a bagateliza titlul de „Cetățean de onoare al Israelului”, atribuit în 1990, este, de asemenea, un gest necugetat pentru acești improvizati judecă-tori de istorie.

Cea mai gravă acuză adusă de Michael Shafir este următoarea: „Șorban a fost și a rămas până la ultima suflare, un șovin”. Aici domnul Shafir se află într-o mare eroare și, probabil, n-a avut timpul necesar, nici răbdarea, de a urmări atent toate luările de poziție ale lui Raoul Șorban,

ci s-a mulțumit cu preluări luate de-a gata de la unii din colegii săi maghiari. Citind cu creionul în mână cărțile împotriva cărora s-a ridicat Raoul Șorban, nu va putea ajunge decât la aceeași concluzie ca și el: calomniatorii și contestatorii drepturilor istorice românești în toate timpurile și în toate locurile, pătrunși de ură de rasă, și de un șovinism notoriu, de o discriminare rasială cruntă, cu propuneri concrete de ștergere a nației românești și de eliminare a acesteia din viața Ardealului, nu puteau primi decât replica demnă, dar dură, fără menajamente, a intransigentului Raoul Șorban. Una este să duelezi cu cineva cinstit, cu elegantele florete, și alta să fii lovit cu ciomagul pe la spate sau să ți se împlânte un cuțit în spinare. Grămada de calomnii și falsuri istorice, de răutăți și blasfemii la adresa poporului român debitate în timp de adepții Ungariei Mari și de nostalgicii situației ante-Trianon nu puteau să se bucure de trecere în ochii unui demn apărător al cauzei românești. Sau numai pentru că a apărat această cauză, el poate fi calificat „șovin” ? Dar cei care au provocat discuțiile? Cei pe care i-a cunoscut direct în timpul Dictatului de la Viena și care l-au oripilat cu atitudinea și gesturile lor?

Merită ei apărați acum, când poziția lor a fost tocmai contrară, domnule Shafir și domnule Bogdán Tibor?

A susține astăzi în presa maghiară din România o aberație mai mare ca aceasta care urmează: „Antimaghiarismul a devenit politică de stat și fățiș, începând cu anii '90...” – este de neconceput într-o țară în care minoritatea maghiară „a beneficiat” de toate drepturile, ba chiar de o discriminare pozitivă. Poți să scrii cu ingenuitate, dacă nu cu rea-credință, o asemenea enormitate, când un partid creat pe baze etnice (aici nu aveți nimic de spus?, domnilor comentatori!) a fost mereu la putere, iar oamenii lui ne-au reprezentat chiar la nivel european? Articolele citate de noi sunt scrise cu rea-credință, cu resentimente otrăvite, ce nu și-ar fi avut locul în presa noastră. Ele maculează pe nedrept memoria și cinstirea unui om care, până la proba contrară, rămâne pentru noi un exemplu de intransigență și demnitate civică.

* * *

Numele compozitorului Guilelm Șorban a fost adus recent în actualitate de ironiile unui publicist de care n-a auzit nimeni până acum, dar care vine să ne dea nouă lecții de patriotism și moralitate. Îl cheamă Michael Shafir și semnează în revista „**22**” din 1/7 august 2006 un articol cu totul dezamăgitor despre Raoul Șorban, în care părintele acestuia, Guilelm Șorban, este evocat în termeni ca aceștia: „Șorban ar fi supraviețuit în umbra părintelui său, compozitorul Guilelm Șorban, autor al unor „hituri” din vremuri mai liniștite, cum ar fi *Barca pe valuri*.”

În primul rând, Raoul Șorban n-a supraviețuit în umbra părintelui său, căci omul își crease singur autoritatea în istoria artelor plastice românești, printr-o serie de monografii bine primite de public și de către specialiști, după ce făcuse figură frumoasă și ca muzician și ca pictor. Despre una din expozițiile pictorului Raoul Șorban, Victor Papilian, una dintre marile personalități ale vieții culturale a Ardealului din acea vreme, conchidea, într-o frumoasă cronică plastică din 1942, următoarele „Pictura lui Raoul Șorban

pare a fi condiționată în primul rând de gând. Pictorul excelează și în portret... Forma picturală la Șorban nu e rezultanta unei închegări de raporturi spațiale și lineare, ci a unei volatilizări a acestui raport într-o perspectivă de vibrație cromatică. E expresivă pe acest plan exploatarea virtualităților de cvasimuzicalitate a luminii prin pictură”.

În al doilea rând, Guilelm Șorban n-a fost un autor de „hituri” de tipul *Barca pe valuri*, (care nici nu-i aparține) ci a unor compoziții muzicale îndrăgite de românii de pretutindeni și cântate cu o plăcere extraordinară la mai toate serbările lor naționale, căci compozitorul reușise să exprime melodic ceva din sufletul melancolic și sentimental al românului transilvănean. Creațiile sale, pe versurile unor poeți celebri ca Eminescu, Coșbuc, Goga, Iosif, Matilda Poni-Cugler, Emil Isac au făcut multă vreme deliciu unor întregi generații de cânturari și funcționari ardeleni, care au trăit în cultul pentru frumos și poezie, pentru exaltarea virtuților eroice ale neamului. Guilelm Șorban a fost un artist inspirat, cum numai puțini au fost în epocă, un compozitor ce ilustrează în cel mai înalt grad epoca post-romantismului muzical românesc, când muzica cultă și cea populară pătrund adânc în saloanele păturii înstărite din Ardeal, dar și în rândul maselor celor mai largi, făcând din romanță, din lied și cantată un mod de expresie națională. G. Șorban poate fi considerat Schubert-ul românilor ca mod de expresie muzical, dacă nu chiar Strauss-ul lor ca popularitate.

Compozitorul, de la a cărui naștere s-au împlinit, în acest an, 130 de ani, s-a născut la Arad, la 2 februarie 1876, dintr-un tată român, coborâtor dintr-o veche familie nobiliară maramureșeană și o mamă germană, originară din landul Württemberg, pe nume Holzmayer. Tânărul Guilelm studiază la Blaj, luând lecții de flaut, violină și pian de la celebrul compozitor Iacob Mureșanu, exersându-se atât în muzică vocală cât și în cea instrumentală timp de șase ani, și așa cum arată un atestat al acestuia din 1897, dovedind „un talent deosebit muzical”, notat cu nota „eminent” în toți anii, drept pentru care îl recomandă „ca pe unul care are o supremă vocațiune spre muzică”. Recomandarea viza o bursă de perfecționare din partea Astei, care, din păcate, n-a putut s-o onoreze, tânărul specializându-se pe cont propriu la Conservatorul de Muzică din Cluj, cu Farkas Odön, la Budapesta cu Szendry Árpád și la Kaiser Konservatorium din Viena cu Prenther și alții (1911-1914), după ce, anterior, în anii 1896-1898, îndeplinise rolul de dirijor al Corului Tinerimii Române din Cluj. Ca și compozitor se afirmă publicând la Leipzig și Viena mai multe albume de compoziții proprii, care s-au și epuizat repede. Altfel, el publica, în 1896, la Leipzig, albumul **10 cântări populare românești, culese și aranjate pentru pian de V Șorban, dedicate doamnei Viorica V Mihali**, album care include următoarele piese muzicale: *Călușariul*, *Bătuța*, două piese cu titlul *Din Sălaj*, *Allegretto*, *De pe Someș*, *Însura-m-aș însura...*, *Cine n-are dor pe vale*, *Din Sălaj*, *Din Chioar*. După opinia muzicologului Viorel Cosma, albumul ar fi fost retipărit la Viena în 1897, oraș în care ar mai fi dat la iveală patru albume de piese muzicale, după cum urmează: *Prosițl*, polcă și sârba chinezilor, în 1899: *Mai am un singur dor*, *Peste vârfuri*, cor bărbătesc, *De-aș avea*, cor bărbătesc, toate pe versuri

de Mihai Eminescu; două piese de dans pentru pian, fără an; **Albumul de compoziții românești**, Viena, 1900, cu următoarele piese: *Mai am un singur dor* (Eminescu), *Păsărică trecătoare* (Bolintineanu), *Româncuța*, *O, rămâi* (Eminescu), *Șchiopul* (Coșbuc), *Bea câmpia* (Coșbuc după Anacreon), *Doină*, *În pădure duce-m-aș*, *Pădurice deasă-mi ești*, *Însura-m-aș însura*, *Am înțeles din vorba-ți* (Aurel Ciato), *Ultima dorință* (Matilda Cugler Poni). Partea a doua a albumului conținea: *Serenada pentru vioară și pian*, *O melodie națională pentru pian*, *De-aș avea* (Eminescu), *Pe livadă* (Vasile Ranta Buticescu), *Frunză verde de bujor*, *Cucuruz cu frunza-n sus*, *Cine n-are dor pe vale*, *Eu mă duc, codrul rămâne*, *Somn ușor* (N. Dracinschi). La Lipsca mai publică patru caiete de cântece între care *Hora*, *Joc românesc*, *Cântec fără cuvinte*, *Joc țărănesc*, *Vals lin*, *Pe scrânciob*, *Variațiuni* pe tema *Zis-a badea c-a veni*, *Mazurca*, *Ardeleana*, *Melancolie*. Un alt album se publică în 1921 la București, conținând mai multe cântece de O. Goga (*Măi crâșmare*, *Neculaie*, *Dorurile mele*, *Fată mare, fată mare*) și *Peste vârfuri*, pe versuri de M. Eminescu. În acest fel, G. Șorban este unul dintre cei mai importanți compozitori care au dedicat creației lirice românești de înaltă clasă principalele sale creații, deși a popularizat și scrieri lirice ale unor poeți mai puțin importanți, precum Matilda Cugler-Poni, N. Dracinschi, Aurel Ciato, Vasile Ranta Buticescu. Din Iosif a mai pus în circulație un album litografiat cu piesa *Stau la Bălgrad trei fărtați*, iar în revista „Pagini literare” de la Arad, din 1916, a publicat piesa *Hăis și cea!* de același Iosif.

Cu excepția unui singur album de melodii apărut postum, în 1942 la Cluj, producția muzicală a lui G. Șorban n-a fost, din păcate, valorificată cum se cuvine, iar compozitorul nu s-a bucurat de cinstirea cuvenită. Creația lui muzicală, de un profund specific românesc, a circulat însă peste tot în mediile academice și culte, și n-a existat petrecere, privată sau publică, unde să nu fi răsunat melodiile acestui talentat compozitor, iar cele dedicate operei lui Eminescu au devenit cu drept cuvânt șlagăre naționale. Producții precum *Mai am un singur dor*, *Peste vârfuri*, *De-aș avea*, *O, rămâi*, *Pe aceeași ulicioară*, *De ce nu-mi vii* ș.a., au cizelat și format gustul muzical al românilor decenii de-a rândul, au întreținut cultul lui Eminescu și respectul pentru geniul său tutelar. Nu știm un alt compozitor român care să-și fi legat numele mai puternic și mai decisiv de cel al marelui geniu național, decât acest aparent compozitor de provincie dăruit cu un har muzical de cea mai aleasă factură.

Talentul muzical al lui G. Șorban a ieșit la lumină de timpuriu. Încă din vremea studiilor gimnaziale, când fusese trimis de părinți la Blaj să dețină învățătura necesară formației sale profesionale și să se inițieze în arta folosirii unor instrumente muzicale, sub îndrumarea atentă și binevoitoare a lui Iacob Mureșeanu, el a reușit să-și uimească profesorul cu performanțele sale. Numai la vârsta de 18 ani, el debutează în calitate de compozitor în revista acestuia „Muza română”, subintitulată „Foaie muzicală și literară”, scoasă de Iacob Mureșanu la Blaj cu începere din ianuarie 1888, drept cea dintâi revistă muzicală din Transilvania care publica note și texte muzicale. În această revistă publică V. Șorban primele sale creații muzicale și anume:

Din Banat, piesă pentru pian, în nr. 9/1894, *De pe Someș*, în nr. 3/1894 și *Adu-ți aminte*, polcă franceză, în nr. 9/1894. Preocuparea de a se desăvârși ca instrumentist, este dublată la el de interesul pentru folclorul muzical, pentru culegerea și punerea în valoare a nestematei poeziei noastre populare. Totodată, el se arată interesat, printre primii la noi, de sistematizarea cunoștințelor din domeniul istoriei muzicii la români, intenționând să realizeze un lexicon de interpreți și compozitori români, în care scop începe să adune material împreună cu Tiberiu Brediceanu, cu care a fost coleg și ucenic la Blaj, sub îndrumarea lui Iacob Mureșanu, el inițiază publicarea unor biografii a celor mai importanți compozitori români, în paginile revistei „Luceafărul” de la Sibiu, sub titlul **Adaos muzical la revista „Luceafărul”**. Seria portretelor debutează cu medalionul consacrat lui Gh. Dima, însoțit de creația sa *Se bate miezul nopții* (nr. 1/1911), urmat de Ciprian Porumbescu, însoțit de un fragment din opereta „Crai nou” (nr. 8/1911) și Iacob Mureșanu, din care se reproduce *Duetul din Balda Erculean*, *Cheruvimul* (nr. 15-17/1911). În acest fel, cei interesați de muzică puteau avea acces la o serie de creații de mare popularitate.

Preocupările pentru desăvârșirea **Dicționarului de compozitori români** vor continua și în anii următori, chiar dacă, din motive necunoscute nouă, publicarea acestor medalioane în „Luceafărul” a fost întreruptă. La 23 februarie 1914, el îi scria în acest sens lui Horia Petra Petrescu, redactorul „Revistei teatrele” și secretarul Societății pentru Fond de Teatru Român, următoarele: Vă aduc la cunoștință cum că materialul pentru bibliografia amintită mi se adună frumusele. Compozitorii români cei mai mulți au primit cu simpatie deosebită întreținerea mea, mi-au și trimis compozițiile și fotografia lor, așa încât am date de la mai bine de zece compozitori și artiști executanți: Caudella, Popovici-Bayreuth, Nicolescu, Scărlătescu, Mărgăritescu, Kiriac, Mureșan, Dima, Brediceanu etc. Materia e mai vastă după cum am cugetat, la nume cunoscute se mai adaugă nume mai recente și dintre străini care pasc din muzica noastră (Corder, Mikulí, Poedini, Chovan, Bartok Béla), pe cei fără valoare neamintind”.

În aceeași scrisoare solicită informații despre Tudor cavaler de Flondor și cere adresa lui G. Enescu. În paralel, face lecturi serioase din cei mai importanți scriitori români, arătând că i-a citit pe Eminescu, Vlahuță, Caragiale, Radu Rosetti, dr. Ureche, Teleor, Gane, rămânând încântat „de calitățile lui eminente de narator” (Gana), mirându-se că n-a fost ales membru al Academiei. O preocupare constantă, pentru el, este Eminescu, („precum și studii și critici despre el”), dar și literatura politică privind starea națiunii române, așa cum reiese ea din **Cartea de aur** a lui T. V. Păcățean sau din lucirile unor autori maghiari, precum Hunfalvy, Jancsó Benedek, S. Szabó, Rethy, Moldován Gergely, pe acesta din urmă caracterizându-l drept un „ștreber dintre cei mai infecti, politica căruia e dezavuată nu numai de către societatea democratică a lui Jász Oszkár, dar chiar și de Désy Zoltan și aderenții lui”. Într-o scrisoare următoare inserează un amănunt interesant, privind prezența unui Caudella ca oaspete la maghiarul Wesselenyi, prin anii 1819-1822. Apoi, în ianuarie 1915, revine cu noi informații privind

munca sa la Lexicon, scriind-ui aceluiasi Horia Petra-Petrescu: „Din scrisoarea D-tale mi se întărește credința că lucrarea mea plănuită ar fi de un nespun folos. Un studiu social despre Eminescu și muzicienii noștri va urma de bună seamă ca un capitol separat, numai să am datele necesare”. De reținut opinia sa cu privire la caracterul muzical al liricii românești: „Eu sunt de părere că poeziile noastre cele mai multe fiind posibile de a le pune în muzică numai și numai prin forma ce se numește „durch componiertes Lied”, o formă care pretinde vivace, cunoștințe mai mari, compozitorii noștri se cam sparie de ele”. Dintre noile sale lecturi amintește pe Bălcescu, Miron Costin, Odobescu, Maiorescu, Bolintineanu, Creangă, Caragiale, Negruzzi și își exprimă unele opinii de lectură. Tot aici îl înștiințează că a primit de la un preot, Adrian Popescu, informații prețioase privind literatura muzicală românească pentru viară. Urmărește „Revista teatrală” și mulțumește pentru anunțul dat acolo despre munca lui, arătând că „i-a făcut mult folos”. E vorba, în mod practic, de un anumit inserat de Horia Petra-Petrescu sub titlul **O bibliografie muzicală românească** (1914, p. 57), în care se dădea următorul anunt: „Aflăm cu multă bucurie că d. Guilelm Șorban, asesor la Sedria orfanală din Dej, lucrează la o bibliografie muzicală românească. Studiul acesta va cuprinde numele, biografia, fotografia și lista operelor celor mai de seamă compozitori. Lucrarea ne va aduce servicii însemnate”.

La scurtă vreme după apariția acestui anunț, G. Șorban va trimite spre publicare ziarului „Românul” de la Arad principalele rezultate ale investigațiilor sale de natură istoric informațională, sub titlul **Muzica la români**, articol care a apărut în nr. 268 (8/21 dec.), 271 (11/24 dec), p. 1-2, nr. 272 dec), p. 1-2 și 273, p. 1-2. Din capul locului, autorul „nu-și arogă infailibilitatea și perfecțiunea absolută, dar încearcă să arate principalele momente ale evoluției muzicii în perioada modernă a României, subliniind rolul Palatului Regal și a Reginei Carmen Sylva la dezvoltarea muzicii românești, prin dese serate muzicale organizate acolo și prin susținerea talentului lui G. Enescu. Amintește apoi rolul unor reviste muzicale, precum „Doina”, „Arta”, „Revista muzicală”, „Muza română”, oferind totodată o lungă listă de violoniști, de pianiști și de cântăreți vocali, între talentele din ultima categorie amintind numele Elenei Theodorini, Dnei Nuovina, Madalena Sion, Dorini (Italia), Pădureanu (Monte Carlo), Anna Iskaia ș.a. Un loc important în articolul său, acordă autorul societăților cu caracter coral din Brașov, Sibiu, Arad, Dej, Bocșa, Bozovici, Cacova, Oradea, Oravița, Năsăud, Bistrița, Hațeg, Săliște, Ocna Sibiului, Orăștie, iar printre conducătorii de coruri sunt amintiți T. Popovici, Bena, Hubic, Ciorogaru și Mărgante. Apreciază pe muzicienii originari din Bucovina, pe interpretele Lucia Cosma și Veturia Tritenu și pe alte absolvente de conservator în străinătate, cum ar fi Adelina Piso, Valeria Pop, Clara Oltean, Veturia Gaal, Ana Voileanu. Părerea sa este că muzica românească are tot mai mari șanse de a se impune în concertul european, iar interpreții vocali și instrumentali sunt la înălțimea cerințelor veacului.

Într-o altă scrisoare către H. Petra-Petrescu se scuză că materialul n-a putut fi adus la zi, deoarece „de la erumperea războiului a trebuit să

întrerump legătura mea cu muzicienii din Regat“, dar că munca sa va continua în ciuda greutăților. În plus, se arată preocupat „să mai scriu câteva articole (deocamdată îl am numai planul) asupra unor teme de interes pentru români. Astfel aş începe să răspund la întrebarea pusă de Chendi de ce muzicienii noștri nu se utilizează de poeții noștri?“ Se interesează cum ar putea intra în posesia **Dictionarului de muzică** a lui Titus Cerne și a lucrărilor lui Ollănescu și Burada, și îl roagă să-i solicite lui G. Dima returnarea unor manuscrise pe care i le trimisese anterior, inclusiv o compoziție făcută în amintirea lui Al. Bogdan. Aflăm astfel că, G. Șorban române un compozitor mereu preocupat de munca lui, intenționând să scoată chiar o revistă de muzicologie.

După Marea Unire, compozitorul e numit în administrația locală, mai întâi subprefect, apoi prefect de Someș și face parte din comitetul însărcinat cu organizarea Operei Române din Cluj. În Sala Prefecturii din Cluj, dă un concert la 3 februarie 1923, foarte apreciat de ziarul „Înfrățirea“ din Cluj. Se stinge din viață la 7 iulie 1923, pare-se otrăvit, lăsând în urmă o bogată creație muzicală, care reprezintă faza de aur a romantismului muzical românesc.

CONTRA ACELOR „DOGME“ ALE PUTERII ÎNTUNERICULUI

Alexandru Nemoianu, SUA

Am citit tulburătoarele texte despre Raoul Șorban pregătite pentru această carte. Este o personalitate cu adevărat fascinantă despre care nu știam aproape nimic. Fără să știu multe despre Raoul Șorban, cele spuse mă ajută să pricep semnificația operei sale și enorma importanță ce o are efortul de a-l da culturii românești ca model POZITIV și demn de urmat. Cele ce se spun despre acel Shafir (nu mă îndoiesc că este un „deja“ globalist!) și ziarul „**22**“ sunt total adevărate și din nou eminent a fost surprins un „modus operandi“.

„Ei“ sunt cei care creează noile „modele repetitive“, acele pastişe și etichete care sunt fixate în vocabularul intelectualității bugetare, dogme ale lipsei de verticalitate și gnomoni ai prostiei. Contra acestor „dogme“ ale puterii întunericului trebuie să reziste orice suflet liber. Nu cred că sufețele legate de locul românesc și care să îi slujească vor dispărea. „Locul românesc“ ține de o Voință și o Ordine care nu se vor cutremura sau schimba vreodată.

Ceea ce drept se spune aici este că modul în care intelectualii se vor așeza, pentru „loc“ sau pentru „globalism“, îi va pune și în veșnicie, „de-a dreapta“ ori „de-a stânga“. Iar dincolo de asta fiecare dintre noi – și toți suntem „condamnați“ la libertate – va face o liberă opțiune pentru care va da sama. Iar binele făcut celor adormiți este binele suprem. Este jertfa esențială și toată lumea asta se ține prin și pentru jertfă. Acela care a hotărât așa, știe bine ce face! Nu vă temeți!

O greșeală căreia pot cădea victimă idealiștii sublimi este de a rămâne mereu dezamăgiți de cele ce îi înconjoară, de a dori o perfecțiune care este a gândului lor și care perfecțiune poate deveni „idol”. Lumea este cea pe care o vedem și rostul nostru nu este de a o judeca, ci de a face tot ce stă în puterea noastră de a face mai bună. Acesta este rostul nostru. Nu ne alegem clipa existenței dar din existența și timpul în care suntem putem face „bine” sau „rău”.

Ca să dau exemplul.

Privind situația din spațiul ardealo-banatic a Românilor în veacul XIX și până la Marea Unire, ușor putem pierde măsura. Generația care a reușit să obțină Marea Unire a fost în adevăr ieșită din comun dar la niciun caz „ideală”. Erau oameni cu calități și defecte așa cum sunt și Sfinții. Ceea ce au reușit ei să facă a fost să folosească preponderent spre bine timpul istoric ce le-a fost dat și în care au fost lăsați. Cred că acel timp s-a terminat în clipa când la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, „baciul” generației, Gheorghe Pop de Băsești, rostea simplu și profetic, „și acuma slobozește Doamne pe robul tău!” Nu era altceva decât înțelegerea că rostului unei generații îi venise sfârșitul și că rostul altei generații începea. Iar asta se repetă mereu, ieri, azi, întotdeauna.

Cei care au militat activ, nu ca o conversație de „ceai”, pentru „unire” au fost întotdeauna, în comunitatea românească, o minoritate care adesea era privită de sus, ca „radicală”, „ne-rezonabilă” etc.

În 1851, Avram Iancu era batjocorit în propria familie, tratat ca membru de mâna a doua, îmbrâncit și înjosit. ASTA l-a făcut să apuce alcoolismul și vagabondajul; faptul că cele în care el credea erau socotite basme protesti.

Cei care militau pentru „unire”, în partidele românești, erau mereu minoritari și cumva socotiți „trăsniți”. Este marele merit al lui Iuliu Maniu că a reușit să asigure respectabilitatea „radicalilor”. Prin prestigiul lui intelectual și, nu în ultimul rând, prin faptul că vorbea ungurește mai bine și mai elaborat decât politicienii unguri. („Să fiți blânzi ca porumbeii și vicleni ca șerpii!”) Chiar și în 1914, când, ca deputat, Maniu ar fi putut evita serviciul militar, el s-a prezentat voluntar la unitate, ca să nu poată fi acuzat de lipsă de loialitate în caz de biruință a Puterilor Centrale în război. Abia după 1916 și încă mai apoi, când sorții războiului fuseseră aruncați, s-au alăturat cam toți politicienii români lui Maniu. („Opoziția” lui Slavici nu era una de principiu ci una de caracter. Nu voia să întoarcă propriile lui vorbe.) Dar acest „caz”, al generației „unirii”, oferă un minunat exemplu pentru ziua de azi.

Cei care au crezut fără limită, și de fapt nu „crezut”, au ȘTIUT că „unirea” se va realiza, au fost „masele”, „poporul”, de fapt Neamul. Să nu îndrăznim să credem că astăzi este altfel.

Fripturiștii bugetari, viermuiala pseudo-intelectuală, „sorosiștii”, „soriarii”, și eiudem farinae nu sunt decât pleavă și mâl, semnificativi sunt:

„trăsniții“, cei care cred în „loc“ și în „Neam“, de fapt în cele ce Neamul le știe și le știe bine. Să nu ne amăgim crezând că noi învățăm Neamul, am avut privilegiul, ni s-a dat darul de a-i surprinde șoapta. De ce, nu știu.

În clipa aceasta, acum, este rostul celor care trăim să stăm pentru „bine“ sau „rău“. Și, să nu ne amăgim, pentru alegerea ce o facem vom da sama!

Dumnezeu nu se schimbă. Dragostea, respectul și făgăduința date făpturii, ale cărei limite le știe mai bine decât oricine, sunt în veac. Pentru această făptură Dumnezeu a stat și stă pe Cruce, ieri, astăzi, întotdeauna. Să nu-l trădăm!

11 noiembrie 2006

UN OM ȘI UN ROMÂN

Adrian Riza

Să-l înfățișezi unui necunoscut pe Raoul Șorban în câteva rânduri este o imposibilitate. Mai întâi, pentru că viața lui încape cât pe zece vieți (să le zicem normale). Mai apoi, pentru că de-a lungul ei, el a fost luat, pe rând și împreună, drept pictor, critic de artă, istoric, scriitor, profesor universitar, om politic. Dar ce n-a fost Raoul Șorban, personaj polimorf, paradoxal, cu un neastâmpăr al implicării și cu o curiozitate de cunoaștere cu totul în afara obșnuitului? Peste toate avatarurile unei biografii frământate, Raoul Șorban rămâne o mare conștiință, un reper de atitudine neabătută de pe drumul drept al închinării la un ideal. Un ideal de înalt umanism, cu rădăcini într-o neînfrănată credință în poporul căruia îi aparține, în destinul lui istoric și în capacitatea lui de trăire înnoită, europeană. **Invazie de stafii** vine să confirme toate acestea și să lămurească sensul major al unei existențe, avertizându-ne, încercând să ne deslușească pericolele ce ne pândesc *dacă ne uităm trecutul*. Și, totuși, silit să spun în câteva cuvinte cine e Raoul Șorban n-aș putea, reducându-i la esențe viața și zbuciumul, s-o fac: Raoul Șorban este un **Om** și un **Român**. Și, cum zicea Eminescu, cu asta, punctulum.

BIO-BIBLIOGRAFIA AUTORILOR

Profesorul dr. **Niceto Blázquez** (n. 1930) Filosof spaniol, teolog de seamă, bioetician, prestigioasă prezență științifică, profesor la Universidad Complutense din Madrid. Autor a peste 200 de volume și studii în teologie, filosofie, bioetică, între care enumerăm: „Foro etico mundial y medios de comunicacion”, „Derechos humanos y etica de las finanzas: coloquios del bio bio”, „La bio-etica y los Hijos del futuro”, „El nacional clericalismo Vasco”, „Los Pecados de la Iglesia”, „Bioetica: la nueva ciencia de la vida”, „Bioetica fundamental”. • **Alexandru Nemoianu** (n. 1948). Scriitor român din SUA. Filozof al civilizației, istoric, eseist exprimat total în universul Tradiției; una dintre cele mai singulare prezențe intelectuale din literatura română de azi. Cărți memorabile: „Tărâmurî”, „Întâmplări și vise”, „Borloveni”, „București. Puccini 4 și împrejurimi”, „Acum”, „Treziri”, „Semnele Vremii. Gânduri șoptite către fratele Gavril de la Ceahlău”, „Fragmente din vremea persecuțiilor”. Teoretician al „noului român”, anticipând în „Cuvinte despre românii-americani” dezbaterile actuale pe această temă. • **Dr. Mircea Popa** (n. 1939). Istoric literar cu o prestigioasă activitate, cercetător și bibliograf, personalitate a istoriografiei literare de azi. Autorul unei opere impunătoare, cuprinzând monografiile de autor despre Ilarie Chendi, Ioan Molnar Piurariu, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Timotei Cipariu), cercetări și studii („Tectonica genurilor literare”, „Estuar”, „Reîntoarcerea la Ithaca. Scriitori români din exil”); eminescologie, istorie a presei. Coautor la numeroase dicționare de literatură și studii de sinteză. • **Dimitrie Grama** (n. 1947). Scriitor român din Danemarca. Poet, eseist și filosof, personalitate a medicinei europene. Poezie singulară, de o factură neobișnuită, denumită de autor „cotidianul mistic”. Cărți reprezentative: „Dă-mi mâna ta, străine!”, „Pasărea melancoliei”, „Neguțul torului de imagini”, „Voi lua cu mine noaptea”, „Bastian, și alte confesiuni”. • **Dr. Grigore Arbore** (n. 1943) Scriitor român din Italia, critic și istoric de artă, domeniu unde s-a exprimat strălucit. Volume de poezie: „Exodul”, „Cenușa”, „Auguralia”, „Retrageri”, cărți de istoria artei: „Chagall”, „Piero della Francesca”, „Cetatea ideală în viziunea Renașterii. Eseu asupra tipologiei formelor urbane”, coordonator sau coautor la sinteze importante: „L'arte nell'età delle monarchie assolute”, „Storia dell'arte italiana”, „I cavalieri delle steppe: Memoria delle terre dell'antico Kazakhstan”, „Dall'Adria-tico al Mar Nero. Veneziani e romeni: tracciati di storie comuni”. • **Dr. Irina Airinei** (n. 1962) Scriitor, jurnalist, doctor în filologie, specializări multiple în domeniul presei. Autor al sintezei de poetică: „Forme fixe în poezia românească”. Traducător din numeroase limbi europene (între care din Hölderlin „Proză din cealaltă viață”). • **Profesorul Dr. Viorel Roman** (1942), istoric reputat, consilier academic la Universitatea din Bremen, Germania. Volume reprezentative: „Rumänien im Spannungsfeld der Großmächte / România în sfera de interese a marilor puteri, 1774-1991”, 3 vol., „Politica economică românească: Strategia unei politici de dezvoltare”, „România spre Piața Comună”, „Imperiul, evreii și românii. Timișoara 1994”, „Imperium & Limes”, „De la Rîm la Roma”, „Tranziția. De la revoluția din România 1989 la războiul din Jugoslavia 1999”. • **Dr. Virgil Bercea** (n. 1957) episcop greco-catolic de Oradea, cercetător, istoric. Studii publicate despre „Bisericiile particulare și Biserica Universală în contextul Enciclicii Christi Fideles Laici”. Doctor în teologie cu teza despre „Il mistero che Unisce lo Spirito Santo alla Chiesa”.

• **Dr. M. Ungheanu** (n. 1939) Critic și istoric literar; editor, om politic, senator în Parlamentul României. Activitate prestigioasă în istoriografia doctrinelor culturale, important promotor de presă literară. Autor a numeroase cărți de istorie literară și de cronici literare, dintre care reprezentative sunt: „Arhipelag de semne”, „Exactitatea admirației”, „Pădurea de simboluri”, „Marin Preda, vocație și aspirație”, convorbiri cu scriitori: „Interviuri neconvenționale” și studii de istoria culturii și de imagologie „Enciclopedia valorilor reprimare” (2 vol.), „Românii și tâlharii Romei”. • **Anton Lixândroi** (n. 1919). Om de cultură, promotor cultural român, stabilit în SUA. Importante activități dedicate istoriei moderne a Transilvaniei, cunoscute și apreciate atât în țară cât și în străinătate; a chemat în judecată Ungaria la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, solicitând „scuze publice” pentru „holocaustul împotriva evreilor și românilor” în timpul ocupației horthiste din 1940-1944. • **Adrian Păunescu** (n. 1943) Scriitor cu activitate polimorfă, jurnalist prestigios, creator de curente de opinie, politician, senator în Parlamentul României. Operă impresionantă prin anvergură, diversitate și volum, cu precădere în domeniul poeziei, unde autorul s-a exprimat strălucit. Volume reprezentative: „Ultrasentimente”, „Fântâna somnambulă”, „Cărțile poștale ale morții” (proză fantastică), „Istoria unei secunde”, „Lumea ca lume” (jurnalistică), „Repetabila povară”, „Sub semnul întrebării” (interviuri). „De la Barca la Viena și înapoi” (note de călătorie), „Totuși iubirea”, „Manifest pentru mileniul trei” (2 vol.), „Viața mea e un roman”, „Cartea Cărilor de Poezie”. • **Dr. Petre Țurlea** (n. 1947) Istoric prestigios, doctor în istorie, editor, jurnalist. Opera impresionantă prin acribie științifică, atitudine și orientare. Volume reprezentative: „Nicolae Iorga în viața politică a României”, „Școala Română din Franța”, „Ip și Trăzne. Atrocități maghiare și acțiuni diplomatice”, „Partidul Național Liberal Tătărescu”, „Transilvania de Nord 1944-1952”, „Partidul unui rege: Frontul Renașterii Naționale”. Premiul Academiei Române pentru ediția „Scrișori către N. Iorga”. • **Tudor Păcuraru** (n. 1959) Editor, traducător și publicist. Șef al redacției „Biblioteca pentru Toți”, coautor la albumul memorial „Eminescu” (Ed. Minerva, București, 1989-1990). Autor a numeroase eseuri, studii literare. Director executiv al Fundației Culturale Române (1990-1991). • **Dorin Suciu** (n. 1955). Jurnalist, reporter, publicist de atitudine și investigație. Volume de reportaje și interviuri. • **Corneliu Florea** (n. 1939). Scriitor român din Canada. Eseist de factură polemică, promotor cultural și editor, memorialist. Cărți reprezentative: „Jurnal de lagăr liber”, „Jurnal pe frunze de arțar”, „Coloana Infinită și totemurile canadiene”, „Semnale semenilor mei”, „Vremuri anti-românești”, „Jurnalul unui medic”, „Patibularul Patapievici”. • **Dr. Ilie Rad** (n. 1955) Istoric literar, editor, specialist în istoria jurnalisticii. Cărți reprezentative: „Peregrin prin Europa”, „Memorialistica de război în cultura română”, „Stilistică și mass-media”, „Aron Pumnul” (monografie), „La un ceai cu Ștefan J. Fay”, „De la Moscova la New York”. • **Elisabeta Bogătan** (n. 1949) Poetă, eseistă, creator de mediu cultural, traducător. Cărți reprezentative: „Gazeluri”, „Hipnoze”, „De dragoste”, „Zodia dezlegătorilor de semne” (poeme), „Cântece de rezemare”, „Generația Ianus”. • **Ion Marin Almăjan** (n. 1940) Romancier, nuvelist, jurnalist prestigios. Orientat către un „bănățenism ideal”, o recompunere de realități, document și limbă. Cărți reprezentative: „Întoarcerea spre asfințituri”, „Tornadă” (roman), „Vremea hahalerelor”, „Mătușa mea Maria Theresia” (roman), „În afara gloriei” (roman). • **Eliezer Palmor** (n. 1929 într-o comună din Nordul Transilvaniei), a stu-

diat Literele și Filozofia la Cluj și București, a fost cercetător la Secția de filozofie a Academiei RPR la Cluj (1956-1958). În 1960 devine cetățean israelian și din 1964 și până în 1994 deține posturi diplomatice în Europa și America Latină, printre care, ultimele, au fost: Ministru Plenipotențiar în Franța, ambasador în Uruguay și ambasador la UNESCO, Paris. A desfășurat o intensă activitate publicistică, debutând în 1957 la „Tribuna” din Cluj și a publicat în continuare un număr de volume de studii filozofice și istorie diplomatică în limba ebraică și volumul „Convergențe Diplomatie și Culturale” în limba română, editat de Universitatea Babeș-Bolyai” din Cluj. • **Octavian Mihăescu** (n. 1963). Scriitor de limbă română și germană, promotor cultural, gânditor creștin, editor de publicații social-politice și culturale, stabilit în Germania. Volume publicate: „Căminul” (1999, ediție română și ediție germană, 1999), „Singurătate/Einsamkeit” (an de apariție 2004, ediție bilingvă, română și germană), „Heimatlos” (poeme în germană, prefată Roland Erb, 2006). • **Dr. Vlad Pohlă** (n. 1953). Scriitor, jurnalist, lingvist, muzeolog, traducător din Basarabia. Volume publicate: „Nume proprii din alte limbi în context moldovenesc” (1988), „Să citim, să scriem cu litere latine” (1989 – primul îndrumar, de acest fel, în Basarabia, după revenirea la alfabetul latin, la 31 august 1989), „Grafia latină pentru toți” (1990). • **Dr. Dan Brudașcu** (n. 1951) Scriitor, jurnalist, profesor universitar, om politic, redactor șef – și fondator – al revistei de literatură, cultură și artă „Cetatea culturală”. Între 2000-2004 deputat în Parlamentul României. Autor a 50 de cărți (dicționare, cursuri universitare, eseuri de istorie și critică literară, traduceri de literatură universală). • **Adrian Riza** (1930-2003). Istoric, jurnalist de seamă, lingvist și promotor cultural, a cărui operă va trebui redescoperită și valorificată. Autor a sute de studii de istorie veche și medievală: „Rețelele omeniei. Despre salvarea evreilor din nordul României” („Les réseaux de l’humanité. Sur le sauvegarde des Juifs du Nord de la Roumanie”), 1995. • **Dr. Luchian C. Deaconu** (n. 1939). Istoric, editor și cercetător cu o impresionantă bibliografie. Autor de studii și coautor la volume de documente precum: „Documente privind problema țărănească din Oltenia”, vol. I (1900-1910), vol. II (1911-1920); „Memoria Craiovei”; „Par amour pour la France et la Roumanie”; „Între abandon și crucificare. România 1944-1946”; „Români în Franța. 1914-1919”. • **Dr. Aurelia Lăpușan** (n. 1948) Scriitor, sociolog, unul dintre reprezentanții proeminenți ai curentului „monografismului local”. Autoare de cărți privind istoria Dobrogei, în colaborare cu Ștefan Lăpușan, reprezentative fiind „Constanța, memoria orașului”, „Drumul Pâinii în istoria Dobrogei”, „Constanța. File de album”, „Mamaia. File de album. 1906-2006”, „Navigația sub control. Din istoricul căpităniilor românești”, „Mangalia în paginile vremii”. • **Constantin Mustață** (n. 1938). Jurnalist cu activitate proeminentă și reporter („În vâltoarea vremurilor”, „File din Biblia Transilvaniei”, „Amintiri pentru Mileniul III”), autorul unor admirabile volume de „convorbiri”: „Dialoguri cu Raoul Șorban”, „Convorbiri cu George Uscătescu”, memorialist: „Student la Cluj, Seniorii” (vol. I) • **Angela Bîrsan** (n. 1962). Jurnalist de audio-vizual, scriitor. Cărți publicate: „Dreptul la singurătate” (2008) • **Ioan Miclău** (n. 1940). Scriitor român din Australia. Poet, dramaturg, jurnalist, autor de memorialistică literară, promotor cultural de seamă. Fondator de grupări literare în țara de la Antipozi. Cărți reprezentative: „Poezii alese” (vol. I, II), „Teatru”, „Fiica Zeitei Vesta”, nuvelistică.

SUMAR

<i>Artur Silvestri</i> – O carte „de afirmație” și „de model”	3
Raoul Șorban prin câteva repere cronologice	5
<i>Niceto Blázquez</i> – Raoul Șorban „cel mare” – un umanist de o categorie excepțională	7
<i>Corneliu Florea</i> – Un deținut până la moarte.....	9
<i>Ilie Rad</i> – „Întâlnire” târzie cu Raoul Șorban.....	15
<i>Mihai Ungheanu</i> – Recviem pentru un ultim mare umanist: Raoul Șorban.....	23
<i>Adrian Păunescu</i> – Obligația de-a mărturisi.....	27
<i>Ioan Miclău</i> – Un reper de atitudine	28
<i>Dan Brudașcu</i> – Unul dintre ultimii cărturari ai Ardealului.....	30
<i>Viorel Roman</i> – „Invasia de stafii” – Memoriile lui Raoul Șorban (1912-2006)	32
<i>Michael Radu Popescu</i> – Drept și neîntinat, așa precum a trăit.....	34
<i>Elisabeta Bogățan</i> – Modelul Raoul Șorban.....	35
<i>Anton Lixăndroiu</i> – Cum e posibil?.....	35
<i>Tudor Păcuraru</i> – Avatar.....	36
<i>Vlad Pohlă</i> – Am avut norocul să-l cunosc și eu pe Raoul Șorban	39
<i>Vasile T. Suciu</i> – Raoul Șorban a plecat între stele.....	65
<i>Episcop Virgil Bercea</i> – Raoul Șorban	66
<i>Petre Țurlea</i> – Profesorul Raoul Șorban. Un patriarh al naționalismului românesc și cărțile sale.....	68
<i>Dimitrie Grama</i> – Să ne dea Dumnezeu putere să rămânem în picioare!.....	71
<i>Aurelia Lăpușan</i> – Destinul unui glas al veacului său.....	73
<i>Dorin Suciu</i> – Non omnis moriar.....	82
<i>Ion Marin Almăjan</i> – Dreptii trăiesc la umbra crucii.....	86
<i>Irina Airinei</i> – Sortiți să vadă: Un om și un român – Raoul Șorban ...	88
<i>Grigore Arbore</i> – Raoul Șorban s-a întâlnit cu inevitabilul	90
<i>Luchian Deaconu</i> – Cine este interesat să uităm că România este o realitate.....	93
<i>Octavian Mihăescu</i> – „Un spațiu și un timp greșit”.....	99
<i>Constantin Mustață</i> – Dincolo de colț, cioclii! (sau insolența lui Michael Shafir). Cum Michael Shafir a ajuns la Cluj-Napoca.....	103
<i>Angela Bîrsan</i> – Dumnezeu m-a binecuvântat atunci să-l cunosc pe acel mare om	145
<i>Eliezer Palmor</i> – Pe marginea unui articol semnat de Michael Shafir	146
<i>Mircea Popa</i> – În apărarea memoriei lui Raoul Șorban.....	147
<i>Alexandru Nemoianu</i> – Contra celor „dogme” ale puterii întunericului.....	154
<i>Adrian Riza</i> – Un Om și un Român.....	156
Bio-bibliografia autorilor.....	157